Mart 2026

BAL-TAM
TÜRKLÜK BİLGİSİ

44

BALKAN TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

Prizren
Mart - 2026

BAL-TAM TÜRKLÜK BİLGİSİ
Prizren, Yıl XXI, Sayı 44, Mart 2026
BAL-TAM JOURNAL OF TURCOLOGY
Prizren, Volume XXI, Issue 44, Mart 2026

Yayımlayan / Publisher
BAL-TAM, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi adına
Fora the Center for BAL-TAM, Balkan Türkolog Researches
Prof. Dr. Tacida Zubçeviç HAFIZ

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief
Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor
Dr. Ayla HAFIZ KÜÇÜKUSTA

Metin Denetimi / Redaction
Martı Esin ŞEMİN TEKİN
Ümran ÂŞIKFERKİ
Belgin Tezcan AKSU

Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board

Prof. Dr. Şükrü Halûk AKALIN-Türkiye
Uzm. Belgin Tezcan AKSU- Türkiye
Prof. Dr. Ebulfez AMANOĞLU-Azerbaycan
Dr. Ferhat ÂŞIKFERKİ-Kosova
Prof. Dr. Evangelina BALTA-Yunanistan
Prof. Dr. Bayram BAYRAKDAR-Türkiye
Prof. Dr. Michel BOZDEMİR-Fransa
Prof. Dr. Ekrem ČAVUŠEVIĆ-Hırvatistan
Prof. Dr. Marija DJINDJIĆ-Sırbistan
Prof. Dr. Ferit DUKA-Arnavutluk
Prof. Dr. A. Bican ERCİLASUN-Türkiye
Prof. Dr. Kerima FILAN-Bosna-Hersek
Prof. Dr. Reşat GENÇ-Türkiye
Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL-Türkiye
Prof. Dr. J. L. Bacque GRAMMONT-Fransa
Prof. Dr. Eva GUSTAVSSON-İsveç
Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK-Kosova
Prof. Dr. Rukiye HACI-Çin
Dr. Ayla HAFIZ KÜÇÜKUSTA-Türkiye
Prof. Dr. Cengiz HAKOV-Bulgaristan
Prof. Dr. Hamdi HASAN-Makedonya
Prof. Dr. Neriman HASAN- Romanya
Prof. Dr. Fadıl HOCA-Makedonya
Prof. Dr. M. Metin HÜLOĞLU-Türkiye
Prof. Dr. Şakir İBRAYEV-Kazakistan
Dr. Hayrettin İVGİN- Türkiye
Prof. Dr. Atilla JORMA-Finlandiya
Prof. Dr. Leylâ KARAHAN-Türkiye
Prof. Dr. Michael KIEL-Hollanda
Prof. Dr. Novak KILIBARDA-Karadağ
Uzm. Bedrettin KORO-Kosova
Doç. Dr. Elvira LATİFOVA- Azerbaycan
Prof. Dr. Lindita XHANARI LATIFI-Arnavutluk
Prof. Dr. Mirjana MARINKOVIĆ-Sırbistan
Prof. Dr. Mihai MAXIM-Romanya
Prof. Dr. Tadeus MAYDA-Polonya
Prof. Dr. Feti MEHDIU- Kosova
Prof. Dr. Fehim NAMETAK-Bosna-Hersek
Prof. Dr. İlber ORTAYLI-Türkiye
Prof. Dr. İskender PALA- Türkiye
Prof. Dr. İsmail PARLATIR-Türkiye
Prof. Dr. Nasimhan RAHMANOV-Özbekistan
Prof. Dr. Razik RAFİEV-Özbekistan
Akademik Šerbo RASTODER-Karadağ
Prof. Dr. Sim SAKAOĞLU- Türkiye
Prof. Dr. Uli SCHAMİLOĞLU-ABD
Prof. Dr. Gazmend SHPUZA-Arnavutluk
Prof. Dr. Elfina SIBGATULINA-Rusya
Prof. Dr. Marek STACHOWSKI-Polonya
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN-Türkiye
Prof. Dr. Redžep SKRIJELJ-Sırbistan
Dr. Nail TAN- Türkiye
Prof. Dr. Vladan VIRIJEVIĆ-Sırbistan
Prof. Dr. Faruk YILDIRIM-Türkiye
Prof. Dr. Güllü YOLOĞLU-Azerbaycan
Prof. Dr. Mirzattin ZAKİYEV-Tataristan

BAL-TAM TÜRKLÜK BİLGİSİ ULUSLARARASI HAKEMLİ BİR DERGİDİR / BAL-TAM JOURNAL OF TURCOLOGY IS AN INTERNATIONAL PEER-REVIEWED PERIODICAL.
Hakem Kurulu / Peer-Review Board:

Prof. Dr. Oktay AHMET, Makedonya
Prof. Dr. Şükrü Halûk AKALIN-Türkiye
Prof. Dr. Ebulfes AMANOĞLU-Azerbaycan
Prof. Dr. Ekrem ČAUŠEVIĆ-Hırvatistan
Prof. Dr. Bayram BAYRAKDAR-Türkiye
Doç. Dr. Bilgin ÇELİK-Türkiye
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU-Türkiye
Prof. Dr. Marija DJINDJIĆ-Sırbistan
Prof. Dr. Kemal ERARSLAN-Türkiye
Prof. Dr. A. Bican ERCİLASUN-Türkiye
Prof. Dr. Bilge ERCİLASUN-Türkiye
Prof. Dr. Kerima FILAN-Bosna-Hersek
Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL-Türkiye
Prof. Dr. İsa HABİBBEYLİ-Azerbaycan
Prof. Dr. Neriman HASAN- Romanya
Prof. Dr. Fadıl HOCA-Makedonya
Prof. Dr. Nazim İBRAHİM-Makedonya
Prof. Dr. Leylâ KARAHAN-Türkiye
Doç. Dr. Elvira LATİFOVA- Azerbaycan
Prof. Dr. Mirjana MARINKOVIĆ-Sırbistan
Prof. Dr. Fethi MEHDIU-Kosova
Prof Dr. Celi G. NAGİYEV- Azerbaycan
Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK-Türkiye
Prof. Dr. Fehim NAMETAK-Bosna-Hersek
Dr. Juten ODA-Japonya
Prof. Dr. İsmail PARLATIR-Türkiye
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU-Türkiye
Prof. Dr. Suphi SAATÇI -Türkiye
Prof. Dr. Elfina SIBGATULINA-Rusya
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN -Türkiye
Prof. Dr. Vladan VIRIYEVIĆ-Sırbistan
Prof. Dr. Güllü YOLOĞLU-Azerbaycan

BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi, yılda iki defa olmak üzere mart ve eylül aylarında yayımlanır / BAL-TAM Journal of Turcology is published biannually in March and September.
BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi ve yazarın adı kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz / It is not permitted to make quotations without referring to the author or BAL-TAM Journal of Turcology.

Yazıların sorumluluğu yazarlara aittir / Authors themselves are responsible for their own articles.
Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez / The articles sent to the Journal are not returned.

Sanat Yönetmeni / Art Director: Ozan KÜÇÜKUSTA
İngilizce Danışmanı / English Language Consultant
Meral ÜST
Web sayfası sorumlusu / Website Editor
Ferhat KARPUZOĞLU
Baskı / Printing: SIPRINT Basımevi / SIPRINT Printing House
Tiraj / Circulation: 300

BAL-TAM
Emin Paşa – 46
Prizren – KOSOVA
Tel-Faks: +381 29 231 108
E-mail: info@baltam.org

İ Ç İ N D E K İ L E R / CONTENTS

TARİH / HISTORY

Abdurrahman GÜZEL
Süleyman Hakîm Ata'nın Tarihi-Menkıbevî Hayatı ve
Kerametleri Üzerine Kısa Bir Değerlendirme 11

Meryem KAÇAN ERDOĞAN
Osmanlılar Döneminde Macaristan'da Göle (Gyula)
Kalesi ve Muhafızları 47

Taner GÜÇLÜTÜRK
Kosova Türk Çağdaş Edebiyatında Göç ve Göçün İzleri 87

YAZIN / LITERATURE

Bilge ERCİLASUN
"Fikri Hür, İrfanı Hür, Vicdanı Hür Nesiller"..... 113

Taner GÜÇLÜTÜRK
Kosova Türk Çağdaş Edebiyatında Türkçülük ve Turancılık:
Tarihsel, Tematik ve Poetolojik Bir İnceleme 119

Zeki GÜREL
Feyyaz Sağlam'ın Şiirlerinde Balkan Coğrafyası
Toponimleri ve Çağrışımları 145

BİBLİOGRAFİ / BIBLIOGRAPHY

Oğuzhan YETİŞTİ
Tamilla Abbashanlı Aliyeva'nın Hayatı, Edebî ve İlmî
Çalışmaları 169

DERLEME / COMPILATION

Ayser LESKOVCİ
Yastık Altındaki Masallar ve Hikayeler
Prizren'de Anlatılan Anlatılar..... 203

ETKİNLİKLER / EVENTS

Cemali TUNALIGİL
Dünya Tarihine Altın Harflerle Yazılan Çanakkale Zaferi 251

BAL-TAM
İskender Muzbeg'in 60. Sanat Yılı Kutlandı …… 257

Taner GÜÇLÜTÜRK
Balkan Türkolojisinin Öncü İsmi Prof. Dr. Nimetullah Hafız'a İthafen Prizren'de Anlamlı Bir Vefa Programı Düzenlendi 261

YAYIMLAR / PUBLICATION

Ekrem ČAUŠEVİĆ
Ayla Hafız Küçükusta: Batı Balkan Türk Ağızlarının Karşılaştırmalı Analizi..... 275

YİTİRDİKLERİMİZ / NECROLOGY

Şükrü Halûk AKALIN
Prof. Dr. Lars Johanson'u Yitirdik 281

DERGİNİN YAYIN İLKE VE PRENSİPLERİ…….……..287

BAL-TAM KÜTÜPHANESİNE GÖNDERİLEN YAYIMLAR……..……...289

T A R İ H

H I S T O R Y

SÜLEYMAN HAKÎM ATA'NIN TARİHÎ-MENKIBEVÎ HAYATI VE KERAMETLERİ ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME

Abdurrahman GÜZEL[*]

ÖZET

12. yüzyılda yaşayan Süleyman Hakîm Ata, Ahmed Yesevi'nin en sadık öğrencisidir. Müridi olarak sıralamada üçüncü postnişini, fakat liyakat, istişare, sadakat ve ilme-i ledün de birinci sırada yer almaktadır. Hikmetleriyle "Yesevi-Hikmet Geleneği"ni dünden bugüne ve geleceğe taşıyan ve Türkçeyi halkın çok iyi anlayabileceği bir şekilde kullanan Türk dünyasının önde gelen mutasavvıf şairlerindendir.

Hakîm Ata; eserlerini Kur'an-ı Kerim hükümleri ve Hz. Muhammed'in (SAV) hadisleri merkezinde ele almıştır. Hatta öyle ki Hz. Muhammed (SAV), miracı esnasında Cenâb-ı Hakk ile bizzat "doksan bin söz" konuştuklarını aşağıdaki dörtlüklerinde ifade etmektedir. Burada bahsi geçen "doksan bin söz", bütünüyle Kur'an-ı Kerim'in "söz varlığı"dır. Böylece Hakîm Ata -günümüz teknolojisiyle yetmiş sekiz bin olarak tespit edilen- "Kur'an-ı Kerim'in Söz Varlığı'nı erken dönemde dile getiren bir mutasavvıf olarak da öne çıkmaktadır:

Ol şol sagat Izim bile razlaşdy,	O şu saatte Allah ile konuştu
Biwasyta, togsan müň raz sözleşdi,	Vasıtasız, doksan bin söz sözleşti
Paş kylmadan sözler onda gizleşdi,	Açığa vurmadan sözler orda gizleşti
Sally ala nebiýin-ul Mustapa.	Salli 'alâ Nebiyyinü'l-Mustafa

Kelimeler: Bakırganî, Ata, Kul Süleyman, Kerâmet, Yesevi.

A BRIEF ASSESSMENT OF THE HISTORICAL AND LEGENDARY LIFE AND MIRACLES OF SÜLEYMAN HAKÎM ATA

ABSTRACT

Suleyman Hakim Ata, who lived in the 12th century, was the most devoted student of Ahmed Yesevi. While he was the third in line as a disciple, he ranked first in merit, consultation, loyalty, and esoteric knowledge. He was one of the leading Sufi poets of the Turkic world, carrying the "Yesevi-Wisdom Tradition" from the past to the present and into the future with his wisdom, and using Turkish in a way that the

[*] Prof. Dr., Başkent Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, Ankara, aguzel56@gmail.com

people could easily understand. Hakim Ata based his works on the rulings of the Holy Quran and the hadiths of Prophet Muhammad (peace be upon him). In fact, some quatrains even state that Prophet Muhammad (peace be upon him) spoke "ninety thousand words" directly with God during his ascension to heaven. These "ninety thousand words" refer entirely to the vocabulary of the Holy Quran. Thus, Hakim Ata stands out as a Sufi who, in an early period, articulated the vocabulary of the Holy Quran, which is currently estimated at seventy-eight thousand words using modern technology.

Keywords: Bakırgani, Ata, Kul Suleyman, Keramet, Yesevi.

A. SÜLEYMAN HAKÎM ATA'NIN TARİHÎ HAYATI

Kuşaktan Süleyman Hâkim Ata'nın Torunu, 12 Şubat 2024. Eski adı SABRAN yeni adı, KARNAK Hâkim Ata'nın okuduğu ilk medrese

Bilindiği gibi, 9-10. yüzyıllarda Türkler'in Batıya yönelişlerindeki en önemli merkezlerden biri de Harezm'dir. Harezm, zaman içerisinde hem ticari ve siyasi hem de kültürel bakımdan Doğu dünyasının önemli bir merkezi olmuştur. Tabib İbn-i Sinâ, Ebulhayr-el Har, riyaziyeci Ebunasr Arran, felsefeci Ebusahl Mazıran ve El-Biruni gibi meşhur ilim adamları da burada yetişmişlerdir.[1]

Hoca Ahmed Yesevi, halifesi ve müridi Süleyman Hakîm Ata Bakırgani gibi şahsiyetlerin sade Türkçe ile söylenmiş "hikmetamiz" şiirleri de burada Türk dili ve kültürünün kök salıp boy atmasına ve Türk dünyasında yeni bir bilim dalı olan "dini-tasavvufi Türk Edebiyatı"nın da doğmasına vesile olmuştur.[2]

Süleyman Hakîm Ata'nın hayatı hakkındaki bilgileri daha çok menkıbelerden ve hikmetlerinden beslenen ve bazı şahsiyetlerin ortaya koyduğu tarihî verilerle desteklenen eserlerden elde etmekteyiz. Onun

[1] Ahmet Caferoğlu: Türk Dili Tarihi, 3. Baskı, Enderun Yayınları, İstanbul 1984, s. 104.

[2] Ahmet Caferoğlu, age., s. 108-109.

tarihî ve menkıbevi hayatını hazırlarken kaynak olarak Kazan, Özbekistan, Türkmenistan, İstanbul nüshaları ve dünya ülkelerinde yapılan çalışmalardan faydalandık. Şimdi kendi çalışma yöntemimizle Hakim Ata'nın "tarihî ve menkıbevi hayatını" kısaca ele almaya çalışalım:

a. Yaşadığı Dönem

Süleyman Hakîm Ata (Kul Süleyman Bakırgani), 12. yüzyılda yaşamıştır. Arslan Baba'nın oğlu Mansur Ata (Öl: 594/1197-98) ve Harezmli Said Ata'dan (Öl: 615/1218-19) sonra Hoca Ahmed Yesevi'nin en sadık öğrencisi, müridi, üçüncü halifesidir.[3] Hikmetleriyle "Yesevi-Hikmet Geleneği"ni devam ettiren, eserlerini Türkmen dilinin sadeliği ve zengin bir bilgi birikimiyle halkın anlayacağı bir üslupta yazan, tüm Türk coğrafyalarında Ahmed Yesevi'den sonra en çok sevilen ve tanınan meşhur mutasavvıflardan biridir.[4]

b. Süleyman'ın Şeceresi

Aşkabat Kütüphanesi "El Yazmaları" bölümündeki bir yazmada "Hakîm Ata'nın Şeceresi" için aşağıdaki bilgi yer almaktadır:

Şairin şeceresi ise el yazmalarında şöyle izah edilir:

"… Bedir ata, onun oğlu Sedir ata, onun oğlu İskender ata, onun oğlu Yahya ata, onun oğlu Kayser ata, onun oğlu Murat ata[5], onun oğlu Süleyman ata, onun da iki oğlu var idi. Biri Muhup ata, diğeri de Sücüklik ata, onun oğlu Sultan Kutbul Aktap (pirlerin piri) Hekim Ata Süleyman. Hazreti Hoca Ahmed Yesevi ata setbi tarikat babında hikmet gördü ki; bu sebepten Hekim Ata diye anılmaktadır. Hekim Ata Süleyman'ın da üç oğlu vardır: Asgar Hoca, Mahmut hoca, Sultan Hubbi Hoca. Sultan Hupbi Hoca hayattayken kayboldu."

Kul Süleyman Bakırgani, Hakîm Ata, Ata Türkmenlerinden, üçüncü halife Hz. Osman bin Affan'ın neslinden, onun yirmi beşinci nesil sonrası Süleyman Ata'nın oğlu Süçüklük Ata'nın perzendidir. Gul Gedayi/Gözlü Ata'nın kardeşidir. Soy ağacının yazıldığı tarihten bu yana

[3] Ahmed Yesevi'nin birinci halefi, Arslan Baba'nın oğlu Mansur Ata (öl.594/1197), ikinci halefi Harezmli Sâid Ata (Öl. 615/1218) ve üçüncü halefi de Süleyman Hakîm Ata'dır.

[4] M. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara

[5] Bu kişi, tarikat işlerinde pek çok zor meseleleri çözmesi sebebiyle 'Gözlü Ata" adını almıştır.

yüz yıldan daha fazla bir süre geçmiş olmasına rağmen bu gelenek nesiller arasında hâlâ devam ettirilmektedir.[6] Kul Süleyman'ın aile hayatıyla ilgili olarak da oğlu Sultan Hubbi'nin "Hubbi Destanı"nda daha teferruatlı bir şekilde anlatılmaktadır.

Şeyh Şerif Hoca Harezmi (13-14), "Mui'nü'l Mürit" adlı eserinde Hakîm Ata'nın yaşadığı dönem, hayatı ve hikmetleri hakkında hayli bilgi vermektedir. Bu bilgiler, Hubbi Destanı'ndaki bilgilerle de örtüşmektedir. Bu destanın başında Kul Şeref Bakırgani'nin hayatı ve edebî mirası hakkında ilginç bilgilere yer verilmektedir:

Hoja Ahmediň naýyby,	Hoca Ahmed'in naibi
Hakîm Ata Süleýman	Hekim Ata Süleyman,
Arwahydan alarnyň	Ervahından alırım,
Myratyny dilär men	Muradımı dilerim ben.
Üçünji adyn bilseňiz,	Üçüncü adını bilseniz,
Men aýdaýyn bu perman	Ben söyleyem bu ferman,
Ledun ylmyn köňlüne,	Ledün ilmini gönlüne,
Nehaýetsyz sygdyrgan	Nihayetsiz sığdıran[7]

Buna göre Kul Süleyman hakikatten de Hoca Ahmed'in naibi, halifesi ve yardımcısıdır. Bu itibarla ona Hakîm Ata Süleyman da denilmiştir. Üçüncü adını söyleyeyim "Ledün ilminden" ifadesinden dinî-mistik ilimden anlayan pek bilge ve feraset sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Destanın devamında eşinin Buğra Han'ın kızı Anber Ana'dan üç erkek evladının Asgar Hoca, Mahmud Hoca ve Sultan Hubbi Veli olduğu şöyle beyan edilmektedir.

Anber ene bilsen͡giz	Anber Ana bilseniz,
Buġra Ḫanyňgyzydır,	Buğra Han'ın kızıdır
Āyet-ḥadīsolaryň	Ayet-hadis onların
Aġzyndagy sözidür	Ağzındaki sözüdür
Mihrbā̄nlykwagtynda,	Mihribanlık vaktinde
Jā̄nyjana goşdular	Canı-cana katanlar,
'Anber eneondan son͡g	Anber ana sonrasında
Üç är oğlanjoşdular	Üç er oğluyla coşarlar.

[6] Sabır Orazgulıoğlu, Güzel Sarlı kızı, Gözli Ata, Aşkabat, "Ruh" 1995; (Bu tarihî şahsiyet hakkındaki bilgiler İran'ın Malayşıh köyünde yaşamış olan Allagulı Hüseyin Ata'dan alınmıştır.)

[7] Amanguluyewa Gözel, age., ve TMGI 69 numaralı dosya.

Dilha zaman halknyň
Barçasynyýygdylar
İkkisiniň atlaryn
Aṣġar Maḥmȳd goýdular[8]

Dilha zaman halkının
Tamamını yığdılar,
İkisinin adlarını,
Asgar, Mahmut koydu[9]

c. Doğum Yeri

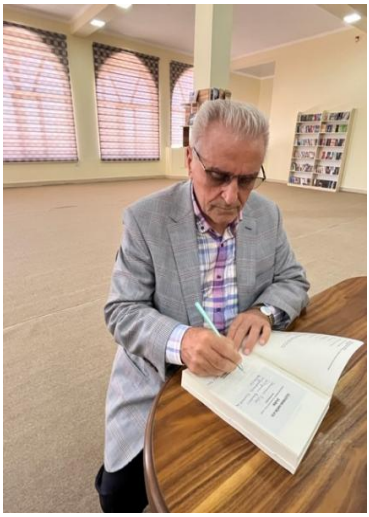

Süleyman Hakîm Ata Kitabımı Türbe Kütüphanesinde imzalarken, Monrat, Eylül 2023

Mevcut kaynaklarda Hakîm Ata'nın yaşadığı yer "Harezm Bölgesi"dir. Genel kanaat bu yöndedir ve bilgiler de bununla sınırlıdır. Fakat bazı kaynaklarda farklı bilgilerin verildiğini de belirtmek gerekir. Son zamanlarda bulunan yazma nüshaların göre şair Sabran denilen yerde dünyaya gelmiştir.[10] Burada büyümüş ve muhtemelen kâmillik yaşından ve yetişkinlik yaşından sonra kendi köyünden ayrılmıştır. Elbette bu ayrılık onun Hoca Ahmed Yesevi'ye mürit olmasıyla izah edilebilir. O'nun doğum yeri ilgili olarak bizzat kendisinin hikmetlerinde şu yer isimleri yer almaktadır:

Tüni-güni, gyş-u-ýazy boldy zowal,
Ýazygym köp, ýarlykagyl ýa, Züljelal,
Garyplykda Gul Süleýman, özüm melal,
Arzuw kylar, dogduk ýerim
Sabran saňa.

Gece-gündüz, yaz-kış oldı zeval
Günahım çok, yarlığa sen ya, Zül-celâl,
Gariplikte Kul Süleyman, özüm melal
Arzu kılar, DOĞUM yerim
SABRAN sana

Kullandığı bu ifadeye göre, Hakîm Ata'nın doğduğu köy Sabran, bugünkü adıyla Karnak'dır.[11] O, ileri dönemlerde yazdığı hikmetlerinde

[8] Metin, Kazan Türkçesi ile kaleme alınmıştır. Bak. Süleyman Hakim Ata, Bakıregan Kitabı, Kazan 1847.
[9] Amanguluyewa Gözel, age., ve TMGI 69 numaralı dosya.
[10] Amanguluyewa Gözel, age., ve TMGI, 41. dosya.
[11] Bak: Güel Abdurrahman, yeni bir Disiplin Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı El Kitabı, Ankara 2025, s.320..vd.

köyünü aklından çıkaramadığını ve daima köyünün hasretiyle yaşadığını belirtmiştir. Hatta köyünü görmek istediği hâlde göremediğini ve bu nedenle kendini günahkâr sayıp dolaştığı görülmektedir.

SABRAN ýeli islese,	SABRAN yeli istese,
Rahat kylar muňlyglar	Rahat kılar munlar
Türküstany üküseýu	Türkistan ülkesin,
Dursa gerek dostlarım	Dursa gerek dostlarım

Beytinde şairimiz, Sabran'dan uzakta olduğunu, gurbette hasret çektiği için doğduğu köyün rüzgârını dahi özlediğini tekrarlamıştır.

Sabran hakkındaki görüşler ise şöyledir: "Kâşgarlı Mahmut, 'Dîvân-ı Lûgati't Türk'te, Sabran, Oğuz şehirlerinden biridir. İbni Hovkali, Kitabü'l Mesâlik ve'l-Memâlik'inde; "Sabran, Oğuzların barış, uzlaşma ve ticaret anlaşmalarını karara bağlayan yer"dir.[12]

P. Lerh (1867)'e göre: "Türkistan Ülkesine Arkeolojik Seferi'nde, Sabran'ın Sir-derya'nın aşağı kısımlarında bir yerleşim yeri olduğu, onun kalıntılarının Türkistan şehrine uzak olmayan Savran İstasyonunun yakınlarında bir yerdir"[13]

W.W. Bartold'a göre ise: "Hakîm Ata'nın Vatanı Hakkındaki Mesele"sinde; "Bakırgan denilen yer Gonrat şehrinden biraz batıda olan yerin adıdır"[14]

Edebiyatçı A. Bekmıradov ise Bakırgan köyünün "şimdiki Darganata bölgesinin sınırlarında" olduğunu söyler.[15]

Bizim kanaatimiz, Hakîm Ata'nın doğum yeri Sabran'dır. Hoca Ahmed'den icazet-name alıp yola koyulduktan sonra yerleştiği, ilmini yaydığı ve öğrenci yetiştirdiği mekân ise Bakırgan'dır.

d. Doğum Tarihi

Hakîm Ata Kul Süleyman Bakırgani'nin doğum tarihi ve yaşı üzerinde yapılan araştırmalara göre, onun uzun bir ömür sürdüğü hikmetlerindeki kendi ifadesinden açıkça anlaşılmaktadır. O, bir hikmetinde:

Otuz boldy, kyrka ýetdi ýaşym meniň,	Otuzu olldu, kırka yaklaştı yaşım benim
Hiç bilmez men, niçik bolgaý işim meniň	Hiç bilmezem ben, nasıl olacak işim benim
Ýarynky gün ne hal görgeý başym meniň,	Yarınki gün ne hal görecek bu başım benim
Misgin bolup, kaýu sana goşulgaý men.	Miskin olup, nasıl sana koşulsam ben,[16]

[12] Materialı po istorii turkmen i tukmenii, t.i, izd-wo, AN SSSR, M-L, 1939, s. 183.
[13] Materialı po istorii turkmen i tukmenii, t.i, izd-wo, AN SSSR, M-L, 1939, s. 183.
[14] Bartold Soçiniye, T-2 "Nauka" M, 1994, s. 361.
[15] Edebiyat ve Sanat Gazetesi, 8 Eylül, 1983.
[16] Yaş-nâme, Metin no: 107

derken bir başka şiirinde yetmiş yaşına ayak bastığını da şöyle beyan etmektedir:

Alty ýüzden alty egsik erdi telim,
Är gurunda Gul Süleýman sözlär dilim,
Sabyr bile ýarlykaýyr gulny Möwlim,
Ellik ýaşap, altmyş birde olmadymy

Altı yüzden altı eksik idi yaşım,
Er gurunda Kul Süleyman, söyler dilim,
Sabır ile yarlıgar kulunu Mevla'm,
Elli yaş yaşayıp, altmış bir olmadı mı?[17]

Yukarıdaki hikmetlerden de anlaşılacağı üzere Hakîm Ata, altı yüzden altı eksik derken, bu tarih; H. 600 hesabından 6 yıl eksik olunca doğum tarihi H. 594 olur ki, o zaman 61 yaşında olduğunu söylemektedir. 594 yılından 61 yaşı çıkınca onun doğum tarihi tahminen 533/1138 olur.

e. Adı ve Mahlası

Süleyman'nın üç adının olduğunu görüyoruz. Bunlar da:
Birincisi, "Bakırgan'dan sefer kılsam" adlı hikmetin son mısrasında kendi adını bizzat "Süleyman Bakırgani"[18] olarak açıklamaktadır:

Pakyr halymy sorsalar,
Maňa haçnama berseler,
Meniň adymy sorsalar,
Süleýmany Bakyrgany.

Onun bu eseri, "Hac seferi"ni yapmayı ve Sufi olarak Mısır tarafına seyahate çıkmayı, okuyucunun gönlünü, düşünce ve hayallerini dinî muhteva içinde kazanmayı arzuladığını yansıtmaktadır.

İkincisi de; bir gün Hoca Ahmed Yesevi'nin yanına Hızır Aleyhisselam gelir ve Süleyman'ın ilim talim edişine sarf-ı nazar eder, bundan çok memnun ve mesrur olur. Bunun üzerine: "Şu oğlanın adı Hekim olsun, o âdeta hekimler gibi çalışmaktadır, sen buna icazet ver" der. O andan itibaren Süleyman'ın ikinci adı 'Hekim/Hakîm oluverir.

Üçüncü adı da yine kendi ifadesiyle:

Üçünji adyn bilseňiz,
Men aýdaýyn bu perman
Ledun ylmyn köňlüne,
Nehaýtsiz sygdyrgany

Üçüncü adını bilseniz,
Söyleyeyim bu ferman,
Ledün ilmini gönlüne,
Nihayetsiz sığdırandır.[19]

[17] Amanguluyewa Gözel, age., s. 11.
[18] Münevver Tekcan, Hakîm Ata ve Bakırgan Kitabı, Doktora Tezi, Konya 1997.
[19] Hakîm Ata ve Bakırgan Kitabı, Doktora Tezi, Konya 1997, s. 1.

Üçüncüsü de; "Ledün ilmi"nden ifadesinden, dinî-mistik ilimden anlayan pek bilge ve feraset sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Süleyman Hakîm Ata; Bakırgan Kitabı'ndaki bütün hikmetlerinde Kul Süleyman, Süleyman Bakırgani, Addai Kul Süleyman, Hoca Süleyman, Hakîm Süleyman, Hakîm Hoca Süleyman, Hakîm Hoca Kul, Miskin Süleyman gibi mahlaslarını kullanmaktadır.

f. İcazetnamesini Alışı

Hakîm Ata, ülüş[20] almak ve Hoca Ahmed Yesevi'ye mürit olmak maksadıyla Türkistan'a gitmiştir. O, Hoca Ahmed Yesevi'nin mümtaz bir öğrencisi-müridi olarak kendini yetiştirmiştir. Öğrencilerin, mutat olarak bir yılda Kur'an-ı Kerim'i ezberlemeleri ve Kur'an ilmini almalarına karşın, Hakîm Ata, Kur'an-ı Kerim'in hıfzını ve ilmini iki hafta gibi kısa bir sürede tamamlamıştır.

Bu cümleden anlaşıldığı üzere Hakîm Ata, Hoca Ahmed Yesevi'nin yanında manevi bilimler bakımdan yeterince bilgisini alır. Hocası da ona bu sahadaki yeterliliği için "tahallüs/İcâzetname" verir. Bu durumla ilgili rivayet şöyledir:

"Hoca Ahmed Yesevi yetiştirmiş olduğu müritlerine, İcâzetnâme verir, onların her birini bir vilayete dinî-tasavvufi öğretileri aktarmak ve bu yolu devam ettirmek için halifesi hükmünde gönderir."

Neticede piri Hoca Ahmed Yesevi, zamanla diğer öğrencilerini gönül rahatlığıyla ona emanet etmiştir.

g. Bakırgan'ı Yurt Edinişi

Hakîm Ata, icazetnamesini aldıktan sonra Hocası Ahmed Yesevi, Hakîm Ata'yı bir ak deveye bindirip:

"Var oğul, senin devenin çöktüğü yer senin mekânındır. Sen oranın halkına benim adıma halifelik yaparsın" diyerek gönderir.

Onun devesi Harezm'de Amuderya boyunda kimselerin olmadığı ıssız bir yerde çöker. Devesinin bu ıssız yerde çökmüş olmasına bir anlam veremez ve birkaç kez deveyi yerden kaldırmaya çalışır, fakat kaldırmayı başaramaz. Deve çöktüğü yerden kalkmadığı gibi bağırmaya da başlar. Pirinin kendisine söylediği "devenin çöktüğü yer senin mekânındır. Sen oranın halkına benim adıma halifelik yaparsın" sözünü hatırlar. Devenin bu ıssız yere çökmesi üzerine düşünür, işin içinden çıkamaz. Yine deveyi kaldırmayı denerse de deve daha güçlü bir şekilde

[20] Ülüş, 'pay, hiise almak. Ancak buradaki 'ülüş', mensubiyettir. Yani Ahmed Yesevi'ye intisap etmektir.

bağırmaya başlar. Devenin sesini duyan kervanlar, uzak-yakın yerlerdeki çobanlar toplanıp bu sese doğru gelirler. Devesini kaldırmaya çalışan bir yolcunun bu hâlini gören insanlar:

'Siz nereden geliyorsunuz? Neden deveyi bağırttınız? diye sorarlar. Hakîm Ata etrafındakilere kim olduğunu, nereden gelip nereye gittiğini ve maksadının ne olduğunu anlatır. "Devem yerinden kalkmadığına ve burada çöktüğüne göre burada mekân tutmam gerekecek" der.

Hakîm Ata'nın mekân tuttuğu bu yer, Harezm vilayetinin büyük hanlarından Buğra Han'ın yazlak olarak kullandığı yerdir. Adamları Buğra Han'a ulaşıp:

"Senin yazlığına bir çılgın gelip kondu ve ben buraya yerleşeceğim diye haber saldı" derler. Bunun üzerine Buğra Han dört beş atlı çağırıp "gidin o kişiyi bana getirin" diye emir verir. Atlılar gidip Hakîm Ata'yı tutmak isterler. Fakat durumu önceden anlayan Hakîm Ata, etrafındaki gelişip büyüyen ağaçlara onları tutmasını buyurur. Onun kerameti ile ağaçlar, Han'ın göndermiş olduğu atlıların etrafını kuşatır ve onları ağaçlara sıkı sıkıya bağlar. Aralarından kurtulmayı başaran bir atlı hemen Buğra Han'ın huzuruna çıkar ve şahit olduğu hadiseyi anlatır. Bu olay karşısında Buğra han: "Zaten birkaç gündür kıble tarafından burnuma bir koku geliyordu, bu koku onunla ilgili olmalı. Bu kişi çılgın ya da mecnun falan değildir, keramet izhar etmesi büyük bir kişi olduğunu gösterir" der ve derhâl kendi tebaasına Hakîm Ata'nın mekân tuttuğu yere yerleşmelerine gönül hoşluğu ile razı olur.

h. Anber Ana ile Nikâhlanması

Rivayet olunur ki Buğra Han[21], hemen zaman kaybetmeden Bakırgan'a bütün beyleri ve vezirleri ile beraber hareket eder ve Hakîm Ata ile karşılaşıp sohbette bulunur. Buğra Han görür ki Hakîm Ata, kendisinin uzun yıllardır beklediği keramet ehli, büyük velilerden biri ve yüksek seciyeye sahip Ahmed Yesevi dervişidir.

Nakledilmiştir ki Buğra Han, Hakîm Ata'ya hürmetinin ve bağlılığının bir göstergesi olarak: "sana mal versem kaybolur, kıyafet versem eskir, en iyisi sana kaybolmayacak özel bir hediye vereyim" diyerek kızı Anber Ana'yı Hakîm Ata ile nikâhlar. Bu evlilikten Muhammed Hoca, Asgar Hoca ve Hubbi Hoca adlarında üç çocukları doğar. Çocukların hepsi ilim cihetiyle yüksek olmakla beraber Hubbi Hoca zamanla babası Hakîm Ata'yı geçer.

Buğra Han, bu evliliğe ek olarak Hakîm Ata'nın hem müridi olur, hem de tarikatına intisap eder. Ayrıca menkul ve gayrimenkul olmak

[21] Buğra Han, Ahmed Yesevi'nin çağdaşı, 'Buğra Tekin Arslan Kara Han el-Gazi'dir. (1034-1047)

üzere hem develerini, koyunlarını, atlarını, sığırlarını, bütün sürülerinin otlakçılarını, erkek ve kadın hizmetçileri ile birlikte hem de Bakıgan bölgesini "Bakırgan Kültür Merkezi/köyü" yapması dileğiyle Hakîm Ata'ya teslim eder. Hakîm Ata da burayı yurt edinir. Bundan böyle bu bölgenin adı da Bakırgan olur. Artık buradan ilim, irfan dağılır. Hakîm Ata bu muhitte bir hayli şöhret sahibi olur, müridler yetiştirir ve hocasının vasiyeti üzere İslâm'a hizmet eder.

k. Vefatı (Vefatı: 1232?)

(Doğumu: 1137- Vefatı: 1232?)

Bu konuda iki görüş vardır. Birincisi Hakîm Ata'nın oğullarını bir araya getirerek anneleri Anber Ana ile ilgili vasiyetvâri ifadeleridir. Hakîm Ata oğullarının yetişmelerinden hoşnut olarak onlara şöyle dedi:

"Ey evlatlarım, size vasiyetim; vakit gelip çattı, benden sonra benim kırkıncı gün yemeğimi verirken sahabhın erken saatlerinde, doğu taraftan kırk Abdal gelecek, bayrakları ve davulları ile birlikte olacak, onların vatanı Kâbe'dir. Onların aralarında bir Kara Abdal olacak, bir gözü az görüyor, bir ayağı aksak olacak. Ananız Anber'in, iddet[22] müddeti dolunca ananızı onunla nikâhlayın!" diye vasiyet edip dünyadan göçtü.

İkincisi ise Süleyman Hakîm Ata'nın hikmetlerinden anlaşıldığına göre uzun bir ömür sürdüğü anlaşılmaktadır. Bir hikmetinde;

"Otuz oldu, kırka ulaştı yaşım benim"[23] derken bir başka hikmetinde de yetmiş yaşına ayak bastığını beyan etmektedir.

Alty ýüzden alty egsik erdi telim,	Altı yüzden altı eksik idi telim,
Är gurunda Gul Süleýman sözlär dilim,	Er kurunda Kul Süleyman söyler dilim,
Sabyr bile ýarlykaýyr gulny Möwlim,	Sabır ile bağışlar kulunu Mevlam,
Ellik ýaşap, altmyş bir de olmadymy?	Elliyi aşıp, altmış bir yaş olmadı mı?[24]

Yukarıdaki hikmetten de anlaşılacağı üzere Hakîm Ata, "Altı yüzden altı eksik idi telim" mısrasında yer alan ifadesiyle[25] 594/1137-38'de doğar, doksan beş yıl ömrü olduğu rivayetiyle de 1232'de vefat eder. Bu tarihler Hakîm Ata'nın, kendi ifadesine göre doğum tarihi 1137 ve vefat tarihi de 1232 olmaktadır. Yukarıda ifadesini bulan bu tarihler, 'Hazinetü'l Asfiya'daki[26] tarih ile de bire-bir örtüşmektedir.

[22] İddet: Nikâh için dinen beklenen üç aylık zaman.
[23] TMGI 5930; 41 ve 4106 numaralı dosyalar.
[24] Amanluluyewa Gözel, age., s. 11.
[25] (600-6=594; 594:33=18; 594-18=576; 576+622=1198'dir.
[26] İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1971, C. 5/1, s. 101.

l. Mezarı/Türbesi

Adını aldığı kasabasının yeri, bugün de kesin olarak belli değildir. Ancak onun vefatından sonra "Ak-kurgan" adlı bir kasabada medfun olduğu rivayet edilmektedir. Bu şehrin asıl adının Baka-kurğan veyahut Apak Kurgan (bembeyaz kale) olduğunu ve menkıbeye şeklinde geçtiğini söyleyenler de bulunmaktadır.[27]

Süleyman Hâkim Ata'nın kendisi ve mezarı hakkında Fuad Köprülü, Rıza Kul Han'ın Seferatnâmesi'ne dayanarak verdiği bilgiye göre: "î, Ceyhun kenarında bir mahal ismidir. Orada medfun olan Hâkim Ata, Nakşibendiye silsilesinden ve Türk meşâyihindendir. Harezm, Ceyhun kenarınca imtidat eder ve köylerin büyük bir kısmı onun kenarındadır. Onların hepsi Ceyhun kıyısından üç dört fersah veya biraz daha fazla mesâfededir. Bakırgani, Harezm'in mezru ve ma'mur kısmının müntehasıdır; onu müteakip Hive Hanı'na tabi olan Kazak ve Karakalpaklar'a tesadüf olunur. Onlar Seyhun ve Ceyhun arasında yirmi günlük bir yol alan bu çorak sahada otururlar."[28]

Süleyman Hâkim Ata'nın gömülü olduğu söylenilen Ak-kurgan adına, Yeseviliğin yayıldığı Orta Asya ve Türkistan sahasında iki kasaba bulunmaktadır. Bunlardan bugünkü Buhara ve Afganistan sınırına yakın Şir-abad kasabası çevresindeki bir kışlak mı, yoksa bundan başka Kulça'nın güney doğusundaki Tekeş vadisinde eski Moğol hanlarının hükûmet merkezi olan ve bugün Kırgızların Ak-kurgan adını verdikleri bir ören mi veyahut aynı adı taşıyan bir başka Ak-kurgan mı olduğu henüz kesin olarak belli değildir.[29] Ancak anane, Hakîm Ata'yı Harezm civarında gösterdiğinden Buhara ve Afganistan sınırına yakın bu kışlak olması daha muhtemeldir.[30]

Ak-kurgan'da yaşamış, uzun müddet burada irşad makamında bulunan bu Ahmed Yesevi'nin üçüncü halifesi için:

---

[27] Fuad Köprülü: Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, 4. Baskı, Diyanet İşl. Başkanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 94-95.
[28] Fuad Köprülü: age., s. 94-95.
[29] Fuad Köprülü: age., s. 88.
[30] Fuad Köprülü: age, s. 94-9

"Bakırgan diye anılan Ak-kurgan'daki kabr-i mübarekleri dahi meşhurdur, erbab-ı hacat ziyaret edüp müstefid olurlar. Tasavvufa dair Türkçe sözleri Türkistan'da şöhret bulmuştur.

Her kim görseň Hydyr bil,	Her kim göresen Hızır bil,
Her tün görseň, Kadyr bil	Her geceyi görsen Kadir bil

Nasihatiyle Irak sofilerinin bazı ledûniyyât inceliklerine müteallik suallerine, Türkistan şeyhleri adına 'kesr-i nefis'e dair verdiği cevabı meşhurdur:

Barça ýagşy, biz ýaman	Herkes yahşi, biz yaman,
Barça buğday, biz saman	Herkes buğday, biz saman[31]

Süleyman Bakırgani, şeyhi Hoca Ahmed Yesevî'den el aldıktan sonra Ürgenç vilâyetinde irşada başlamıştır. Doksan beş yıl ömrü olmuş, yetmiş yıl Hızır ile sohbet etmiş ve beş bin müridi olduğu ifade edilmiştir.[32]

Dolayısıyla ileri sürülen fikirlere bakıldığında biz şairin kendi şiirlerinde beyan ettiği fikirlerin daha itibarlı olduğu kanaatindeyiz. Hâlihazırda bizde mevcut olan malumatlara göre, şairin mübarek kabri Karakalpakistan'ın Gonrat şehrinin tahminen 20 km kuzeybatısında Moynak ilçesinin sınırında (Dostluk sovhozu) bulunmaktadır. Özel olarak ziyaretine gidip gelenlerin belirttiğine göre Hakîm Ata'nın mezarı rivayetlerde ve ilmî kaynaklarda işaret edilen Mücevir-i Seyyit Ata'nın mezarı ile yan yana defnedilmiştir.

[31] TMGI 235. dosya.

[32] K. Eraslan, Mevlâna Safiyü'd-din, Neseb-nâme Tercümesi, Yesevi yay. İstanbul 1996, s. 25.

B. HAKÎM ATA'NIN MENKIBEVİ HAYATI[33]

Türk milletinin en belirgin özelliklerinden biri de hakiki değerlere kendi maddi, manevi kültür ve inanış kaynaklarından kutsiyetler katıp, onları daha geniş coğrafyalarda ve sonsuza kadar da kalplerde, zihinlerde, yani "maşeri vicdan"larda yaşatmayı bilmesidir. Kaşgarlı Mahmud, Yusuf Has Hacib, Hoca Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Mevlâna Celâleddin Rûmi, Dedem Korkud, Nasreddin Hoca, Yunus Emre, Abdal Musâ, Kaygusuz Abdal, Süleyman Çelebi, Hacı Bayram Veli, Uluğ Bey ve daha nice tarihî-manevi şahsiyetler, Türk milletinin bütün vatan coğrafyalarında aynı kuvvet ve imanla bu hususiyetlerimiz sayesinde yaşamışlar ve yaşamaya da devam etmektedirler.

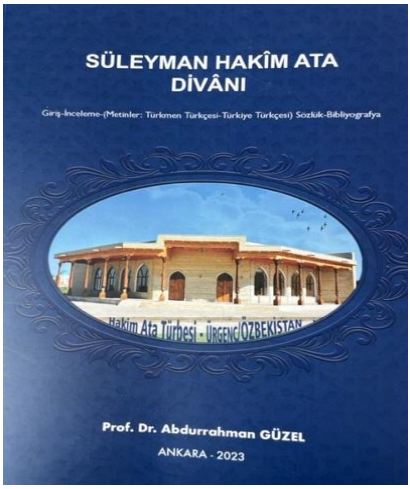

Bu tür şahsiyetlerin manevi yönleri itibarıyla menkıbevi ve tarihi hayatlarını tanımakta daha büyük ehemmiyet arz etmektedir. Çünkü bu şahsiyetlerin, İslam inancı çerçevesinde filizlenen ve kemale eren fikirlerinin sözlerinde ve eserlerinde, olduğundan belki de daha fazla olarak esas ifadesini hayatlarında buluyoruz. Bilhassa Türk milleti daha reel/rasyonalist bir düşünceden hareketle "icraat"ı "söz"den üstün tutmuş ve bu suretle, kuvvetle benimsedikleri İslam inancını ve akidelerini bu değerli manevi şahsiyetlerin yaşayışları ile birleştirerek idealize etmişlerdir. Bu yüce idealleri ile İslam'ın, uluslararası bir sevgi ve hoşgörüye dayalı bir din oluşu- istisnasız bütün ülkülere ulaşmışlardır. Bu sebeple kültür tarihimizde önemli bir yeri olan Süleyman Hakîm Ata'nın tarihî ve menkıbevi hayatı da bizim açımızdan oldukça önemlidir. Süleyman Hakîm Ata'nın hayatı da, hocası Ahmed Yesevi ve daha sonraki halifeleri gibi daha küçük yaşlardan itibaren birtakım manevi olgunluk emareleri taşımaktadır.

Kronolojik sıra itibarıyla Hakîm Ata hakkındaki Kazan, Özbekistan, Türkmenistan ve İstanbul nüshaları ve ilgili dünya ülkelerinin

[33] Hakîm Ata'nın menkıbevi hayatı Hakkında bak: Köprülü, M. Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, 2. Baskı, Ankara 1966, s. 74-79, 146-148.

Hâkim Ata hakkındaki araştırmalarını kaynak alarak, biz de çalışmalarımızı bu çerçevede yürütmeye çalıştık.[34]

Hakîm Ata'nın menkıbevi hayatı hakkındaki araştırmalarda ilk kaynak eser; 'Kazan Nüshası olan Kitâb-ı Hakîm Ata'dır.[35] Bu nüsha, Hakkul, İbrahim-Seyfeddin Refiddin tarafından 1992'de Özbekçe olarak yayımlanmıştır.[36] Bendeniz de, ilk olarak 1992'de başlayıp 1994'te bu nüshayı, "Giriş, İnceleme, Metin, Bibliyografya ve Sözlük" olarak Türkiye Türkçesinde yayımladım.[37] Daha sonra Münevver Tekcan ve Önal Kaya da yayımladılar.[38]

Bu eserlere göre Hakîm Ata'nın, menkıbelerle taçlandırılmış manevi sahada gösterdiği bazı kemale ermiş/olgun yaşayışını kronolojik olarak kısaca vermeye çalışalım:

a. Ahmed Yesevi'ye İntisabı

Şeyhi ve hocası Ahmed Yesevi'de görülen birtakım manevi olgunluk emarelerinin bir çoğu hem Süleyman Hakîm Ata da hem de bunlardan sonra gelen halifelerde daha küçük yaşlarından itibaren görülmeye başlamıştır. Öyle ki Süleyman Hakîm Ata da mektebe giderken diğer çocuklardan farklı olarak: "Kur'an-ı Kerîm'i boynuna asmaz, iki eliyle altından tutup hürmetkâr bir şekilde götürür veya başının üzerinde taşır ve eve varıncaya kadar da yüzlerini üstatlarına ve mektebine doğru, arkalarını da evine doğru çevirip, edeb-hayâ ve erkân ile giderlerdi."[39]

---

[34] Bu kronolojik çalışmalar hakkında kitabımızın 'Hakîm Aat'nın Bakırgan Kitabı Üzerine Çalışmalar Bölümü'ne bakınız.

[35] Kitâb-ı Hakîum Ata, Taş Baskısı, Kazan Şarkiyat Emstitüsü Kütüphanesi, İnv. No. 12642, No. 289'dedir.

[36] Hakkul, İbrahim-Seyfeddin Refiddin, Bakırgan Kitabı, Şiirler ve Destan (Neşıge Teyyarlavcılar, Sözbaşı ve İzahlar, Yazuvçı, 1991, 806 Taşkent 1991. Bu eser şu anda Kazan Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü kütüphanesinde (İnv. No. 12642, No. 289)'da kayıtlı bulunmaktadır.

[37] Abdurrahman Güzel, "Süleyman Hakîm Ata'nın Bakırgan Kitabı Üzerine Bir İnceleme", Uluslararası Uluğ Beğ ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri, 30 Mayıs-1 Haziran 1994, Ankara; Türk Kültürü Araştırmaları, Zeynep Korkmaz Armağanı, Yıl: 32/1-2, Ankara 1996, s. 195-204; Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı, 3. Baskı, Ankara 2006, s. 249-256; Süleyman Hakîm Ata'nın Bakırgan Kitabı üzerine Bir İnceleme, 1. Baskı, 2007, 2. Baskı 2008.

[38] Münevver Tekcan, Hakîm Ata Kitabı, İstanbul 2007; Hakîm Ata'nın Hz. Meryem Kitabı, İstanbul 2008; Hakîm Ata ve Bakırgan Kitabı, Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Konya 1997, (Basılmamış Doktora Tezi); Hakîm Ata Kitabı, İstanbul 2007; Hakîm Ata'nın Hz. Meryem Kitabı, İstanbul 2008; Önal Kaya, Tezkire-i Hakîm Ata, Bir Yesevi Dervişinin Menkabevi Hayatı, Ankara 2007.

[39] Fuad Köprülü, age., s. 88; N. Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C. I, MEB Yayınları, İstanbul 1971, s. 282

Hoca Ahmed Yesevi, Süleyman'ın bu hâlini görünce hoşuna gitti ve buyurdu: "Ey oğul, hocandan izin isteyin. Eğer hocan izin verir ise bizim yanımıza gelin. Biz de sana hem Kur'an-ı Kerim'i, hem de İslami ilimleri öğretelim"

Bunun üzerine Süleyman, edeple gidip mektebindeki hocasından izin istedi. Hocası da izin verdi. Sonra da Ahmed Yesevi, Süleyman için anne ve babasından da izin istedi. Onlar da rıza gösterip izin verdi ve oğullarını edeb-erkân üzere Hoca Ahmed Yesevi'ye emanet ettiler.

Süleyman, Ahmed Yesevi dergâhında on beş yaşına kadar kaldı. Hem zahiri ve batını ilimleri öğrendi hem de gece gündüz edeb-hayâ ve erkân usullerini yerine getirdi.[40] Böylece Süleyman'ın Yesevi'ye müritliği ve tarikate intisabı da başlamış oldu.

b. Süleyman'ın Ahmed Yesevi Dergâhına Kuru Odun Getirmesi

Rivayet olunur ki günlerden bir gün Yesevi, yemek pişirmek için okul çocuklarına;

"Gidin odun toplayın, mutfağa alıp gelin! diye buyurdu. Okul çocukları oduna gittiler. Odun toplamakta iken hava bozuldu ve yağmur yağmaya başladı. Süleyman, elbisesini çıkarıp topladığı odunun üzerine örttü. Kendisi de çıplak olarak dergâha geldi. Bütün çocukların odunları ıslak geldiği hâlde Süleyman'ın odunları kurudur. Çünkü Süleyman, şeyhi Ahmed Yesevi'nin ocağına yaş odun getirmemek için elbisesini çıkarıp odunlara sarar ve böylece odunlar da kuru olarak dergâha ulaşır.

Aşçıbaşı, yemek pişirmek için bütün çocukların getirdiği odunları ocağa kor, fakat odunlar ıslak olduğu için yanmazlar. O esnada Süleyman'ın odunlarını korlar, ateş yanar. Arada diğer yaş odunlar da böylece yanmış olur.

İşte o zaman Ahmed Yesevi der ki;

"Ey oğul, hâkimane iş yaptın"

Böylece Ahmed Yesevi dergâhına, odunun bile eğrisi ve yaşı girmez. Yani bu dergâha karşı yanlış bir işlem yapılamaz. Tabii ki bu ıslak odunların da kendilerine göre kerametleri vardır. Bunu da ancak ehli bilir.

c. Süleyman'a Hızır Aleyhisselam'ın "Hakîm" Adını Vermesi

Rivayete göre bir gün Hoca Ahmed Yesevi'nin yanına Hızır Aleyhisselam gelir ve Süleyman'ın ilim talim edişine atfı nazar eder. Pek mesrur olan Hızır Aleyhisselam: "Şu oğlanın adı Hekim olsun, o âdeta hekimler gibi çalışmaktadır, sen buna icazet ver" demiştir.

[40] Önal Kaya, age., s. 63.

Kul Süleyman'ın Hekim Ata adını almasıyla alakalı başka bir rivayette göre de bir gün Hoca Ahmed Yesevi medresede odun kalmadı zaman müritlerini odun toplamaya gönderir. Sufiler odun toplarken yağmur yağmaya başlar. Diğer Sufilerin tamamı kendilerinin ıslanmamaları için odunları sığınak yaparak medreseye gelmelerine mukabil Kul Süleyman sırtındaki kıyafetini çıkararak odunlara dolar ve onların ıslanmasını önler. Kendisi sırılsıklam olsa da odunları medreseye kuru bir şekilde getirmeyi başarır. Durumu fark eden Hoca Ahmed: Oğlum sen hekimler gibi bir iş yapmışsın, bundan böyle adın Hekim olsun" der.

Kul Süleyman'ın Hekim Ata adını almasıyla alakalı bu rivayet aynı şekilde Ali Şir Nevai'nin "Nesâyimü'l-mahabbe min şemâyimi'l-fütüvve" adlı eserinde de tekrarlanmaktadır.[41] Meşhur Rus âlimi akademik K. G. Zaleman, Londra'nın Asya Müzesinde 14. ve 15. yüzyıla ait yazarı belli olmayan "Risâle-i Hekim Ata" adlı bir ilmî el yazma nüshası bulmuş ve 1897 yılında Saint Petersburg'da tercümesiyle birlikte neşretmiştir.

"Risâle-i Hoca Ahmed Yesevi ve Hekim Ata Rahmetullahialeyh" adıyla bir eserin Türkmenbaşı Millî El Yazmaları Enstitüsü hazinesinde 1869 numaralı dosyada mevcut olduğunu belirtmemiz gerekir. Hekim Ata Kul Süleyman'ın hayatıyla ilgili vakaları içine alan bu çalışmanın yazılış şekli Türkmen destanlarına benzer olup hikmetler ve kıssalar ile karışık bir şekilde yazılmıştır. Bu eserde de Süleyman'a Hekim Ata isminin verilişi yukarıdaki rivayetlerle örtüşmektedir. Bununla birlikte rivayet şairin şiirinde kendisine şöyle yer bulmaktadır:

[41] A. Nevai, Soç: w. 15 t. Taşkent, İzd-Wa Hudoz lit-ry-im, Gafura Gulama, 1958, s. 154.

Eski-üski börküm bar,	Eski-püskü börküm var,
Saryk-sarsyk görküm bar,	Yırtık-pırtık kürküm var,
Şyhym oduna buýursa,	Şeyhim oduna gönderse,
Barmazga ne erkim bar.	Varmamaya ne hakkım var.
Donum oduna çyrmap,	Libasım oduna sarıp,
Tenim sowuga titräp,	Tenimi soğuğa titretip,
Yşkdan muhabbet yzlap,	Aşkdan muhabbet izleyip,
Hydyr-Ylýas atam bar.	Hızır-İlyas Atam var
Gökden rehmet ýagdyran,	Gökten rahmet yağdıran,
Ýerden nebat öndtiren,	Yerden nebat bitiren,
Mähir süýdün emdiren,	Şefkatle sütün emdiren,
Hydyr-Ylýas atam bar.	Hızır-İlyas Atam var.[42]
Gelip düzdi halkany,	Gelip düzdü halkayı,
Yzlap tapmaz halk ony,	İsteyip bulamaz halk onu,
Tarykatyň soltany,	Tarikatın hem sultanı,
Hydyr-Ylýas atam bar.	Hızır-İlyas Atam var.

Rivayet olunur ki günlerden bir gün Hızır, Ahmed Yesevi'nin evine misafir olur. O gün de Hoca Ahmed, öğrencilerine yemek pişirmek için dergâha odun getirmelerini ister. Okul çocukları, oduna gittiler. Çocuklar odun toplamakla meşgul iken hava bozulup yağmur yağmaya başladı. Süleyman, elbisesini çıkarıp topladığı odunların üstüne örttü. Kendisi de çıplak, ıslanmış olarak odunları yüklenip geldi.

Bütün öğrencilerin odunları ıslak gelir fakat Süleyman'ın odunları kuru gelir.

"Bunun sırrı nedir?" diye sorduklarında Süleyman da tevazu gösterip şöyle dedi:

"Yolda gelirken yağmur yağdı. Ben de dergâha ıslak odun götürmemek için elbiselerimi çıkarıp odunlara sardım ve kendim çıplak olarak geldim. O sebepten odunum kurudur"

Bunun üzerine Hızır Ata bu cevabı alır ve Süleyman'ı çok çok beğenip takdir eder.

Sonra Hızır Ata, Süleyman'a;

"Hoş hâkimane iş yaptın, bundan sonra senin adın Süleyman Hakîm olsun" dedi. Hz. Hızır Aleyhisselam dua etti. Hoca Ahmed de mutlu oldu. Sonra Süleyman'a bu kutlu ad için "Fâtiha-ı Şerife"yi okudular ve dua ile bu adı koydular.

[42] TMGI, 4695 numaralı dosya.

Hızır Aleyhisselam da şöyle dedi:

"Hakîm Süleyman, ağzını aç." Hakîm Süleyman da ağzını açtı. Hızır Aleyhisselam Süleyman'ın ağzına nefes üfledi, tükürük bıraktı. Bundan sonra Süleyman'ın içi, feyz ve nur ile doldu.[43] Hızır Ata şöyle buyurdu:

'Ne duruyorsun? Haydi, şimdi durma (susma) feyz izhar et, mananın sırlarını göster" diye izin verdi ve duâ'da bulundu.[44] O andan itibaren Hakîm Ata'nın, kalp gözü açılıp sırlarını Hikmet adıyla ifade ettiği şiirlerini söylemeye başladığı görülür. Bu durumdan hem Hoca Ahmed hem de Hızır Ata çok memnun ve mutlu olurlar.

Sonra da Hakîm Ata, "Hızır İlyas Atar var" adlı yukarıdaki hikmeti'ni söyler.

d. 'ı Yurt Edinmesi

Nakledilir ki Hoca Ahmed, müritleriyle kıldığı namazdan sonra dünyadan el etek çekerek halvete girmek istedi. Hoca halvete girdikten sonra herkes fırka fırka olup, evlerine çekilip ev sahipliği yaptılar. Hakîm Ata yalnız olarak evde kaldı. Hiç kimseyi çağırmadı. Hoca Ahmed, seher vakti dergâha geldiğinde bir ses duydu. Baktılar ki Hakîm Ata öfkeli olarak gelmektedir. Hemen Hoca Ahmed, Hakîm Ata'nın elini boynunun üstüne alarak dergâha girdi. Orada ona bir nasihatte bulundu: "Herkes kendi kendine misafir oldu. Seni Allahü teala kendine misafir kıldı. Rabbım nimetlerinin hepsini sana nasip etsin. Ama bu durumu cahiller bilmez. Gerçeği görebilenler, ancak gönül gözünü açmayınca erenlerin nazarını nasıl bulurlar? Âşıklar Allah'ın nazarını almayınca keyfiyet ne zaman ortaya çıkar?"

Yine rivayet olunur ki Hakîm Ata'nın kemale ermiş bir mürit olduğunu kabul eden Hoca Ahmed, onu "Harezm"deki insanları irşat etmek için icâzetname verdi ve dedi ki:

"Bundan gerü senin işin tamam olmuştur. Yarın şafakla senin evinin önüne bir ak deve gelecek, evinin eşiğinde çökecek, sen o deveye bineceksin, onun başını boş bırakacaksın. O deve Harezm'e vardığında nerede durur ve çökerse, senin menzil-makamın-yurdun orası olacak;

---

[43] Bkz. Bu menkıbe ile Yunus Emre'nin Tapduk dergâhına eğri odun getirmeyişi ve Tapduk Emre'in icâzeti ile Yunus'un dilinin çözülmesi43; Abdal Mûsâ'nın Kaygusuz Abdal'a bir İcâzet-nâme verişi ve onun bu İcâzet-nâmeyi ayran tası içine doğrayarak içişi ve ondan sonra Abdal Mûsâ'nın bundan sonra;

"Başka kimseler dışarudan söylesin, sen ise içünden söyleyesün!"43ifâdeleri arasındaki benzerlikler her yönüyle dikkat çekicidir. Bu da Türk millî kültürünün, tarihî akışı içinde dünden günümüze aynısıyla devam ettiğini simgelemektedir.

Bilindiği gibi daha pek çok kaynaklar, bu menkıbeyi de dikkate alarak Hakîm Ata ile Süleyman Bakırganî'nin aynı şahsiyet olduğu hususunda birleşirler.

[44] İ. Hakkı-S. Refiddin, Bakırgan Kitabı, s. 1.

orası Harezm vilayetidir. Sen oraya gidip halkı İslam ile irşad edeceksin. Allahü teala sana orada üç erkek çocuk ihsan edecek. Kıyamete kadar senin ışığın sönmeyecek"

Hakîm Ata da menzil-i merâtip üzere veda edip, sabah erkenden 'ak deve'sine binip yola koyuldu. Şeyhinin tavsiyesi gereğince devenin başını boş bıraktı. Deve, Türkistan'dan doğuya Harezm şehrinin batısına Beynar'ın[45] arkası Hisar denen yere doğru gidip durur, oraya çöküp, ayağa kalkmadı. Deveyi ayağa kaldırmak isterler, zorlarlar, fakat deve kalkmaz. Dilek dilediler, deve yine kalkmadı ve durmadan bağırdı. Bu sebeple de o yere "/Bağırgan" adı verilir.[46]

Hakîm Ata, deveden indi ve o yeri bulup gördü. Meğer orası Buğra Han'ın at ve koyun sürülerinin otladığı devlet merası imiş. Hemen anında, beş çobandan oluşan at yılkıcıları ve koyun çobanları gelerek Hakîm Ata'ya:

"Sen kimsin? Burada ne yapıyorsun?" diye bağırıp, burayı yurt edinemeyeceğini söyleyerek kovmak istediler. Hakîm Ata:

"Ben bir dervişim, bir yere gitmem burada menzil makam tutma arzum var!" diye cevap verdi. Onlar ise:

"Burası Buğra Han'ın at ve koyunların otlak merasıdır. Burada senin menzil makam tutmana izin vermeyiz" dediler.

Hakîm Ata, at sürücülerine:

"Ben bir misafirim, beni incitmeyiniz." dedi ise de onlar bu sözlere aldırış etmeden ellerindeki değneklerini kaldırıp Hakîm Ata'ya hücum ettiler.

Hakîm Ata'da oradaki ağaçlara:

"Bunları tutun" diye buyurur. O zaman ağaçlar da Hakîm Ata'ya hücum eden çobanları sımsıkı yakalayıp budaklara asılı kalırlar.[47] Bunlardan ikisi kurtulup kaçar.

Bu keramet olayından kurtulan çoban yılkıcılardan ikisi Buğra Han'ın huzuruna çıkıp olup bitenleri olduğu gibi anlatırlar.

Buğra Han: "Üç günden bu yana burnuma erenler kokusu geliyordu. Demek ki uzun zamandır gördüğüm rüyalarım gerçek oldu." diye memnuniyetini izhar eder.

---

[45] Beynar, Horasan bölgesinde Herat, Gazne ve Merv arasında, dağların ortasında bulunan bir kasaba. Harezm'in güney batısındadır. (Bak: Münevver Tekcan, Hakîm Ata Kitabı, İstanbul 2007, s. 98; Yakub el-Hamevî, Mu'cemü'l-Buldan, C. I, Beyrut, 1224/1809, s. 537a.

[46] Bakırgan: Hakîm Ata ile ilgili kaynaklarda Akkurgan olarak Kaynaklarda Bakırgan, Harezm'in merkezi şehri Kât civarında kaydedilir. (Bak: Münevver tekcan, age., s. 98; V. Bartold, Moğol İstilasına kadar Türkistan, Ankara 1990, s. 192-193.)

[47] Fuad Köprülü, age., s. 90

Bu olayın tahkiki için Başveziri olan Abdullah Sadr'ı görevlendirdi: "Sakın ola ki, o dervişe karşı saygısızlık yapma. Önce onu dinle, kimdir, kimin müridiidir anla bakalım."

Abdullah Sadr, bahsi geçen menzile ulaştı ve dervişle konuşmaya başladı:

"Ey derviş! Kimsin, nereden gelirsin, adın nedir?"

Derviş: "Atamın, anamın koyduğu adım Süleyman'dır. Şimdiki adım Süleyman Hakîm Ata'dır. Ahmed Yesevi'nin müridiyim" cevabını verdi.

Abdullah Sadr, tekrar sordu: "Bu çobanlar ağaçta nasıl asılı kalırlar?"

Hakîm Ata cevap verdi "Ağaçlara sorun!" Ağaçlar da:
"Her kim Allah'ın dostlarına edepsizlik ederse gazabı bu şekilde olur!" diye seslendi.

Bu dervişin derecesinin yüksekliğine inanan Abdullah Sadr, bu cevapları aldıktan sonra Buğra Han'a gelip durumu aynı şekilde iletir.

Buğra Han, bu sözleri işitince hayret içinde kalır.[48]

C. HAKÎM ATA'NIN KERÂMETLERİ

Hakîm Ata'nın menkıbevi hayatını "Hakîm Ata Risalesi" ve diğer kaynaklar çerçevesinde tespit edebildiğimiz ölçüde belli başlı anekdotlara göre kronolojik olarak belirledik. Buna göre: "Ahmed Yesevi'nin Süleyman'ı tespiti, Süleyman'ın dergâha kuru odun getirmesi, Hızır Alayhisselam'ın Süleymân'a Hakîm adını vermesi, Hoca Ahmed'in Doksan dokuz bin şeyhi denemesi, Hakîm Ata'nın 'ı Yurt edinmesi, Anber Ana evliliği, Bu evlilikten Muhammed, Asgar ve Hubbi Hoca adlarında üç evlatlarının oluşu, Anber Ana'nın aklından geçenlerin Hakîm Ata'ya malum olması, Hz. Muhammed'in Miraç'ta gördüğü kuşun Hakîm Ata oluşu, Hakîm Ata'nın vefatı, Hakîm Ata'nın kabrinin üstünden Ceyhun Nehri'nin kırk yıl akışı, Hubbi Hoca'nın kesilen dokuz öküzü diriltmesi, Hubbi Hoca'nın okyanusta batan üç gemiyi kurtarması, Anber Ana'nın Zengi Ata ile evliliği vb. başlıklar altında kısaca vermeye çalışalım.

[48] Bak: Benzer bir menkıbe de Abdal Mûsâ ile Teke Beği arasındaki geçmektedir. Abdurrahman Güzel, Kaygusuz Abdal, Ankara 1981; Abdal Mûsâ Velayetnâmesi, Ankara 1999.

Ahmed Yesevi'nin "Gerçek Müridinin Hakîm Ata" Oluşu

Rivayet olunur ki Kurban Bayramı günlerinden bir gün, 99.000 kemale ermiş, olgunlaşmış müridi vardı. Kurban Bayramı ayında günlerden bir gün bu müritlerin hepsi hazır olup "zikir sema sohbeti"nden sonra, namaz vakti gelince Hoca Ahmed: "İmamlık yapın" dedi. Hiç kimse imamlık yapmak istemedi. Hoca Ahmed'in asıl maksadı, onların kendisine "sadakatlarını sınamak" idi. Öncelikle Hoca Ahmed:

"Bu şeyhlerin hangisi olgunluğa erişmiş, dileğine ulaşmış, keramet ehli olmuş, kendisine bağlı, inanan gerçek mürit olanları bir deneyelim" diye koyun tırnağını/derisini ıslatıp beline bağladı. Sağında Hakîm Ata, solunda Sufi Muhammed Zernuki var idi. Hoca Ahmed namaza durdu. İlk rekâtta Fatiha-ı Şerife ve zamm-ı sure'yi okuyup rüku ve secdeye vardılar. Bu rüku ve sucut esnasında Hoca Ahmed'in belindeki koyun tırnağından –yellenme türüne benzer- bir ses çıkınca, namaz kılanların hepsi "İmamın hem abdesti hem de namazı bozuldu" diye düşünerek icabetten vazgeçip dışarı çıktılar. Fakat Hoca Ahmed aldırmadan namazı tamamladı.

Hakîm Ata, hiç tereddüt göstermeden Hoca Ahmed'e uydu ve namazını hocası ile beraber tamamladı. Sufi Muhammed Danimend Zernuki de Hakîm Ata'ya bakarak devam etti. Böylece doksan dokuz bin şeyhten sadece üç kişi namazı noksansız ve şüphesiz eda eylediler. Selam verildi. Hoca Ahmed, ayağa kalkıp arkasını mihraba dönerek cemaate:

"Ey şeyhler! Niçin namazlarınızı bozdunuz? Ben bunu sizin süluktaki mertebenizi anlamak için mahsus yaptım. Bende tam abdest var idi. Ancak sizleri imtihan etmek için belime koyun derisi/tırnağı bağladım. Yoksa o ses benden değil, belime bağladığım o koyun derisinden çıktı. Buyurun bakın!" dedi ve belinden çıkartıp gösterdi. Hepsi ayağa kalkıp hatalarını anladılar ama iş işten geçmişti. Hoca Ahmed tekrar söz aldı:

"Benim bir tam, bir de yarım müridim kemale ermiştir." dedi. Bunun üzerine bunlar kimlerdir diye Hoca'ya sordular. Hoca da:

"Tam olan müridim Hakîm Ata, yarım olan mürüdim de Sufi Muhammed Dânimend Zernuki'dir." dedi.[49]

Nadan ne bilsin er sırrını, kalp gözünü açmayınca;
Er nazarını nasıl bulursun, yürek yağını eritmeyince.

Yine buna benzer bir menkıbeye Hacı Bayram Veli'de de rastlamaktayız.[50]

[49] Fuad Köprülü, age., s. 89.

[50] Abdurrahman Güzel, "Hacı Bayram Velî'nin Üç İlahisinin Tasavvufî Açıdan Açıklanması" I. Hacı Bayram Veli Sempozyumu Bildirileri, Ankara 1990, s. 76-86.

Hakîm Ata, Hz. Muhammed (s.a.v) ile Miraç'ta Karşılaşması

Hz. Muhammed (s.a.v), Mirac'a çıktığı zaman "arş-ı âlâ"da, "karakuş" gibi bir şey uçmakta idi. Hz. Muhammed'in gözü o kuşa takıldı ve Cebrail'e sordu:

"Ey kardeşim Cebrail, bu kuş ne kuşudur?" Cebrail'de:

"Ya Resulullah bu kuş, senin ümmetlerin arasındaki bir şeyhin canıdır. O kuş, sizin hürmetinize tazim için önünüzden geçip durmakta…"

Hz. Muhammed onu alkışladı ve buyurdu:

"Ey kardeşim Cebrail, bizden sonra dünyaya gelip şeyhlik eden ümmetlerimizi güzelliğe davet eder olsa, benim ehillerimden birisi ona türbedar olsun!" Anlaşıldı ki, o kuş Hakîm Ata'nın ruhu imiş.

c. Şeyh Said, Hakîm Ata'nın Sesinin Kırk Günlük Uzaklıktan Duyuşu

Nakledilir ki Sultan Hubbi'nin bir kara küheylan atı, kara bir tazısı vardı. Her gün ava çıkıp geyikleri avlayıp bu küheylan ata yükleyip gelirdi. Hakîm Ata'ya verirdi. Her gün adetleri bu şekildeydi. Hakîm Ata:

"Benim bu oğlum derviş olmadı. Asker olma hayali vardır. Dedesi Buğra Han'a benzeseydi bâri" diyordu. Bu zamanda Hanuk[51] vilayetinin Töre[52] şehrinden bir kişi gelip Hakîm Ata'ya mürit oldu. Tarikat yolunu tutup riyâzet çekip gece gündüz gerekli hizmette bulundu. Hakk'ın iltifatına mazhar oldu. Hakîm Ata hakikat gönlü ile Said Hoca'yı[53] oğlu ile Töre şehrine gönderdi. Aslen Töre'nin çocuğu idi. Töre, Hanuk'un bir şehri idi. Hakîm Ata, Anber Ana'ya:

"Şeyh Mahmud (Muhammed) bir oğlumuzdur. Hubbi Hoca da kendisi oğlumuzdur" dedi.

'Hangisi kemal üzre olacak?' diye aralarında konuştular. Anber Ana:

"Her birinin adını tutup çağırın. Hakk Teala'nın huzurunda hangisinin yapmış olacağı iş uygun oldu" dedi. O, şeyh Said'i çağırınca, Şeyh Said "Buyurunuz" diyerek kapıdan girip geldi. Hakîm Ata'ya selam verdi. Hakîm Ata selamını alıp "Ey oğlum neredeydin?" diye sordu. Şeyh Said:

"Töre şehrinde mürdümük[54] tohumunu saçıyordum. Sizin sesinizi duydum, derhâl buraya geldim" diye cevap verdi. Fakat Töre şehri ile bunların bulundukları yerin arası kırk günlük yol idi. Bu kadar yoldan

[51] 'Hanuk', F. Köprülü, age., s. 90'da Cunuk olarak geçmektedir.

[52] 'Töre digen' kısmı, F. Köprülü, age., s. 90'da Taradigan olarak geçmektedir.

[53] 'Said Hace', F. Köprülü, age., s. 90'da, Şehy Sa'at olarak geçmektedir.

[54] Mürdümük: Baklagillerden, hayvanların kışın yemeleri için yazın ekilen bir ot türüdür.

göz açıp kapayıncaya kadar bir sürede geldi. Hakîm Ata memnun oldu. Hayır duası kıldılar. Şeyh Said'in kerametleri doluydu.

d. Oğlu Hubbi Hoca ile Konuşmaları

Rivâyet odur ki Hakîm Ata, bu sırrı görünce, kendisinde bir kıskançlık baş gösterdi ve dedi ki:

"Ey oğlum, iki koçun başı bir kazanda kaynamaz. Ya siz kalın ya ben gideyim!" dedi. Hubbi Hoca bu sözün manasını anladı:

"Ey baba, ataların sözü meşhurdur, iki koçun başı bir kazana sığmaz; çünkü onların başları müngüzleri[55] ile beraber bir kazana sığmaz. Eğer koçbaşlarının müngüzleri olmasa o zaman üç koçun başı da bir kazana sığardı. Madem siz bu sözü söylediniz, belli ki bize yol göründü ve bizim gitmemiz daha iyi olacak. Baba siz burada hoşça kalın, biz gidelim!" diye ağlayarak tekkeden çıktılar. Ve dahi dua için Hubbi Hoca'ya gelindi. Bütün dervişlere Allah rızası için dua etmelerini söylediler. Bu velâyet Hubbi Hoca'ya çok gelmişti. Hepsini Allah yoklunda mü'minlere, dervişlere vererek:

"Ey dostlar! Her yiğidin başına zor bir iş gelse, dürüst, itikatla, samimi inançla bizi hatırlasın, bize dua buyursun. Biz de orada hazır olup Allah'ın inâyeti ile herkese yardım edeceğiz" dedi.

e. Hakîm Ata'ya Hakk Teala'dan Gelen Ferman

Rivayet olunur ki Hakîm Ata, bu sırrı görünce, kendisinde bir kıskançlık baş gösterdi. Öyle ki:

"Hakîm Ata bir gün, anlık bir öfkeyle Hubbi'yi azarlar. Hubbi ise bu hadiseden sonra sırra kadem basar. Hubbi Hoca'nın kayboluşunda Hakîm Ata, hem çok ağlar hem de çok üzülür. İllerin hepsine yarlık gönderip araştırırlar, fakat nafile, hiçbir haber alamazlar.

Bunun üzerine Tanrı, Hakîm Ata'yı cezalandırır ve işlediği kabahatin kefareti için vefatından sonra kasabasını su altında bırakır. Amuderya nehri kırk yıl boyunca şehri üzerinden akar. Daha sonra sular çekilir ve oraya Hakîm Ata'nın manevi işaretiyle Celâleddin Hoca adlı biri merkadını inşa eder.[56]

Ol zaman içinde Cenâb-ı Hakk tarafından Hakîm Ata'ya bir ferman gelir:

"Ya Hakîm! Senin oğlun yaşasaydı, onun nesebinden altmış veli çıkacaktı. Bütün veliler dünyadan ayrıldılar. Hepsininin günahı sanadır. O sebeple sen öldükten sonra bu günahının kefareti için senin mezarınn

[55] Müngüz: Boynuz.

[56] Fuad Köprülü, age., s. 91.

üstünden kırk yıl su akacaktır. Ondan sonra sen günahından arınırsın!" buyurdu.

Hakîm Ata, bu ferman gibi sözleri işitince aklı başından gitti, perişan oldu. Ol saatte Hakîm Ata, Rabbi'nin huzuruna durup, huşu içinde, ellerini kaldırıp, dua ve niyazla tövbe de bulunup:

"Allah'ım, nazırsın, hazırsın, kadirsin, varsın, birsin, teksin, bütün kulların sırrını bilen sesin, her şeyi gören sensin, her şeye gücü yeten sensin" diye yalvardı, tövbe etti, hasretle dua da bulundu. Ahirül-emir bu dualar da kabul olundu.[57]

f. Hakîm Ata'nın Mezarının Tespiti

Rivayet olunur ki Hakîm Ata'nın ölümünden çok sonra Amuderya, Ket şehrinin uzağından akıp 'ı geçti. sular altında kaldı, şehir yer ile yeksan oldu. Hakîm Ata'nın üstünden kırk yıl su aktı. Ondan sonra nehir kurudu. Hâlâ o yere "Kara Yenteg" derler.

Sonra Hakîm Ata, günlerden bir gün, Menzilhane'de Hoca Celâleddin'in rüyasına girdi. Ona rüyasında:

"Ey oğul Celâleddin, bizi arayıp bul. Üstümüze bir türbe yap. Bizden nasip al" diyordu. Hoca Celâleddin o kadar istedi ki; Hakîm Ata'nın mezarının yeri ilk anda kendilerine malum olmadı.

Ondan sonra Hoca Celâleddin bir sürü malla Türkistan'a bezirgânlığa gidip epeyce para kazanıp dönerken Ovası'na dinlenmek için gelip durdu. Gece hava bulutlanıp karardı. Şiddetli bir fırtına koptu ve ortalık kıyamet gününe döndü. Yer-gök su ile doldu. Bütün bezirgânların davarları sağa sola kaçıştı. Kendilerine geldiklerinde şafak söktü, güneş çıktı. Hoca Celâleddin evini barkını bulamadı. "Bu yer nasıl bir yerdir?" diye bir tepenin üstüne çıktı. Uzaktan bir karartı görünmekteydi. Baktığında uzakta bir Otağ gördü. Otağ'a gitti ve gördü ki zayıf yaşlı bir kişi orada oturuyor. Hemen o zayıf kişiye selam verdi. Zayıf kişi de selamı aldı:

"Ey yiğit, nereden gelirsin, nerede dursun?" diye sordu. Hoca Celâleddin:

"Ey kardeş, Hakîm Ata'nın mezarını bilir misin? Eğer bilirsen, bana haber verir misin? Bizim için o çok ehem" dedi. Zayıf kişi:

"Ey yiğit, ben bilmem fakat benim çok yaşlı bir anam var. Eğer bilirse o bilir!" dedi. Hoca Celâleddin:

"O çok yaşlı ananız nerededir?" dedi.

O kişi anasının yanına gitti. O semayicez çalmakta. Hoca Celâleddin selam verdi. Yaşlı selamı aldı, şunları söyledi:

[57] Fuad Köprülü, age., s. 91.

"Ey yiğit, kimsin? Nereden gelirsin, nereye gidersin?" dedi. Hoca Celâleddin:

"Ey ana, Hakîm Ata'nın türbesini ararım. Siz çok yaşlı birisiniz. Eğer bilirseniz bana haber verin!" diye söyledi. O yaşlı kadın:

"Ey oğul, niçin bilmeyem? ili kırk yıl su altında kaldı. Şimdi Hakîm Ata'nın türbesinin nerede olduğunu kim bilir? Ben de bilemiyorum. Fakat şu yakınlarda bir ağaç var. Gece olunca onun dibine geyikler gelir, sabah oluncaya kadar durup ziyaret ederler. Oraya kulak saldığınızda zikir sesleri gelir. Eğer Hakîm Ata'nın türbesi olsa ancak oradadır!" dedi.

Hoca Celâleddin bu sözü duyar duymaz derhâl kalktı. Bu ağaca doğru gitti. Ağacın yakınına gelip bir yere gizlice oturdu. Akşama kadar bekledi, geceleyin gördü ki geyikler o ağacın altına geldiler, yere bakarak durdular, ziyaret ettiler. Kulağını verirsen oradan zikir seslerini duyarsın.

Hoca Celâleddin, ileriye doğru yürüdü, orada biraz yattı, bir gece önce de uyumamıştı, uykuya daldı. Uyurken Hakîm Ata rüyasına girdi:

"Ey oğul Celâleddin! Hoş geldin. Şimdi bizi buldun, yattığın yerinden kalk. Yedi adım ileriye yürü, orayı kaz, oradan bir gül kökü çıkar görürsün. O gül kökünü, dibinden çıkarıp baksan bir deste gül çıkar. Oradan geçmeyesin! Orası benim türbem olacak ve de kaybolan malların için gam çekmeyesin. O malların hepsi Menzilhane'ye gider. O mallarını alıp buraya gelirsin! Bizim üzerimize imaret yapasın. Ve dahi bize mücavir olup durasın, bizden nasip alasın" dedi.

Hoca Celâleddin hemen yerinden kalktı, yedi adım ileri gitti, sonra orayı kazdı, gördü ki yerden bir deste gül ortaya çıktı. Bu güller, sanki bağdan yeni koparılmış kadar taze idiler. O gülün hoş kokusu Hoca Celâleddin'in burnuna kadar geldi, kendinden geçti. Biraz zaman geçtikten sonra kendine geldi, gizli âlemin işaretlerini mezarların iradelerini ve ruhları gördü. Ondan sonra Hoca Celâleddin oraya işaret koydu.

Menzilhane'ye doğru yürüdü. "Tarfetü'l-ayn" içinde Menzilhane'ye ulaştı. Bütün mal ve davarlarını sağ salim buldu. Hepsini bir araya getirip Harezm'e gitti.

Bütün hüner sahibi adamları toplayıp yüz bin altınla beraber 'a geldi. Hakîm Ata'nın üstüne bir türbe/imaret yaptırdı. Kısa sürede imareti tamamlattı. Fakat bir tane bile kerpiç eksik kalmadı. Halayıklar gelip mübarek olsun dediler.

Hoca Celâleddin, Menzilhane'de Hakîm Ata'nın türbedarı oldu. Ve dahi civar vilayetlerden halayıklar gelmeye başladı. Hoca Celâleddin'e Şeyh Celâleddin adını verdiler. ili yeniden kuruldu.

g. Hakîm Ata'nın Türbedârı

Rivayet olunur ki günlerden bir gün Seyit Ata'nın meclisinde Hakîm Ata'nın risalesini okudular. Hakîm Ata'yı anıp onun kerametlerinden söz ettiler. O sırada Hz. Muhammed'in ümmetinden birine vaatte bulunduğunu söylediler. Seyit Ata bu sözü işitip sordu:

"Hakîm Ata'ya sizlerden türbedar olanınız var mı?" dedi. Risaleye baktılar. Bugüne kadar seyitlerden hiçbirinin türbedar olmadığını gördüler. Seyit Ata:

"Ceddimiz Peygamber Aleyhisselam'ın vadini yerine getirip türbedar olayım!" diyerek üç evlik kişiyle Harezm'den çıkıp 'a gittiler. Ve dahi 'dan üç ağaçlık yol uzağa vardılar. Seyit Ata'ya müteveccih olup:

"Sizler gerçek dünyada, bizler ise yalan dünyada yaşıyoruz. Bizim aramızda iyi ve kötü olanlarımız var. O sebepten varamıyoruz" dedi,

"Hoş geldiniz, ileriye doğru yürüyün!" diye yol gösterdi. Ondan sonra Seyit Ata, 'a ulaştı. Şeyh Celâleddin, Menzilhane'ye varınca bunu duydu, Seyit Ata'nın gönlü razı olmadı. Seyit Ata:

"Ey Şeyh Celâleddin, bizi türbedarlıkta bırakır mısınız?" dedi. Şeyh Celâleddin:

"Biz buraya geldiysek Hakîm Ata'nın izniyle geldik" dedi. Seyit Ata:

"Ey Şeyh Celâleddin, kalkın, ikimiz bu gece hangâha gidip azizlerin dergâhında müteveccih olup kimi işaret ederlerse türbedar o olsun, ikimiz de bu karara razı olalım" dedi. Şeyh Celâleddin de bu teklifi kabul etti. O gece ikisi birlikte hangâha gidip azizlere müteveccih olup isteklerini söylediler. O halde Şeyh Celâleddin Menzilhane'ye işaret etti ki:

"Bundan sonra ey oğlum Şeyh Celâleddin bil! Seyit Ata buraya geldiyse Peygamber Aleyhisselam'ın sözü üzerine geldi. Türbedarlığı ona bırak! Şimdi nasip verip izin verdik ki Harezm şehrinin yanında Aktaş denilen bir yer var, oraya gidip orada makam tut! Her kim bize ziyaret etmek için gelse, önce sizi ziyaret etsinler. Sonra bize gelsinler. Eğer böyle yapmazlarsa biz onların ziyaretini kabul etmeyiz" diye söz verdi.

Şeyh Celâleddin bu işâreti işitip mutlu oldu. Gidip vedalaşıp Seyit Ata'yla helalleşip 'dan Aktaş'a göçtü, Aktaş'ta makam tuttu. Son menzili de burası oldu. Şimdi önce Şeyh Celâleddin'i ziyaret ederler, ondan sonra 'a gelip Hakîm Ata'yı ziyaret ederler. Ne zaman Şeyh Celâleddin, 'dan göçtüyse Seyit Ata uzun yıllar türbedar oldu. 'da makam tuttu.

D. ANBER ANA İLE İLGİLİ KERAMET UNSURLARI

a. Anber Ana'nın Aklından Geçenlerin, Hakîm Ata'ya Malum Oluşu

Rivayet edilir ki Hakîm Ata; kara benizli, kara tenli, nazik bir kişi, ama Anber Ana, ak tenli, güzel yüzlü, iyi huylu mübarek bir hatunmuş. Günlerden bir gün Hakîm Ata guslederken Anber Ana döşeğin üstünde oturur, gözleri birden Hakîm Ata'ya döner ve onun vücudunu görür, az da olsa kalbinden:

"Ben Buğra Han'ın güzellik sahibi, güzel yüzlü kızıydım. Hakk Teala, bunun kadar kara benizli, kara tenli bir kişiye beni nasip etti." diye kuşku geçirdi.

Anber Ana'nın aklından geçen bu sır, Hakîm Ata'ya ayan beyan malum oldu ve Anber Ana'ya dedi ki;

"Ey Anber, beni kara diye niye horlarsın, kendini ak görüp niye gururlanırsın? Bundan böyle beni seninle bir arada fazla koymazlar, siz bizden uzaklaşırsınız. Benden sonra sen, öyle kara bir kişiye varacaksın ki, dişinden başka akı olmayan veli bir kişi olacak ve sen benden sonra onunla evleneceksin" diye söyledi.

Anber Ana, bu düşüncesinden dolayı çok pişman olup ağladı fakat fayda etmedi.

Hakîm Ata'nın Anber Ana İçin Vasiyeti

Rivayet olunur ki Hakîm Ata, bu faydasız fâni dünyadan ahirete gitme vakti yaklaşınca Harezm vilayetinde tahsil yapan oğullarından Muhammed Hoca ile Asgar Hoca'ya bir kişi ile haber gönderdiler. Haberciler Harezm'e varıp atalarının bu haberini ilettiler. Her iki oğul da zaman kaybetemeden Harezm vilayetinden babalarının bu emrine riayet ederek 'a geldiler. Babaları ile mülaki oldular. Hakîm Ata oğullarının gelişlerinden hoşnut oldu ve şöyle dedi:

"Ey evlatlarım, size vasiyetim; vakit gelip çattı, benden sonra benim kırkıncı gün yemeğimi verirken sabahın erken saatlerinde, doğu taraftan kırk Abdal gelecek, bayrakları ve davulları ile birlikte olacak, onların vatanı Kâbe'dir. Onların aralarında bir Kara Abdal olacak, bir gözü az görüyor, bir ayağı aksak olacak. Ananız Anber'in, iddet[58] müddeti dolunca ananızı onunla nikâhlayın!" diye vasiyet edip dünyadan göçtü.

Çünkü ona göre Allah'ın emri: "Kâlû innâ li'llâhi ve innâ ileyhi râci'ûn."[59]

---

[58] İddet: Nikâh için dinen beklenen üç aylık zaman.

[59] Bakara Suresi, ayet: 156: "De ki; biz O'ndan geldik, yine O'na döneceğiz" derler.

El-Kıssa, sözün kısası, "Biz Allah'tan geldik, yine sonunda o'na döneceğiz"dir.

c. Anber Ana'nın Zengi Ata ile Nikâhlanması

Rivayet edilir ki Hakîm Ata'nın oğullarından Muhammed Hoca ile Asgar Hoca, babalarının vefatından sonra "kırk aşı" verilirken, sabahın erken saatlerinde doğudan kırk Abdal ile beraber bir kervan gelir. Misafir olurlar. Hocanın evlatları onlara gerekli misafirperverliklerini gösterirler. Babalarının vasiyeti üzre bakarlar ki bir kara Abdal var fakat Hakîm Ata'nın tarif ettiği şekildeki kişi bunların aralarında bu tarife uyan bir kara Abdal yok. Hocanın çocukları:

"Aranızda sizlerden başka buraya gelmeyen başka bir kişiler daha var mı?" diye sordular, Abdallar da:

"Kervanda kalıp eşyalarımızı ve hayvanlarımızı bekleyen bir zayıf kara Abdal var." dediler. Hocanın çocukları:

"Gidin, o dervişi alıp geliniz!" dediler. Abdallar, gidip o dervişi alıp geldiler. Hocalar onu görür görmez, babalarının tarif ettiği kişinin o olduğunu anladılar. Çünkü o Abdal da Hakîm Ata'nın söylediği bütün özellikler var idi. Hocalar, o Derviş'ten:

"Ya derviş, kimsin, adın ne?" diye sordular. Derviş, "Adım Zengi'dir". Hocalar: "Bu Baba'yı herkesten yukarı alınız!" Bu Dervişler dediler ki; "Yukarı almayız. Bu herkesten küçük". Hocalar dediler ki; "Ey Abdallar! Siz çok büyük olsanız da şimdi o, hepinizden büyük oldu, bu Zengi bizim babamız olacak. Daha önce hepinize yardımcı idi, şimdi baş oldu." diye hepsini geriye çekip Zengi Ata'yı[60] ileriye alıp herkesten yukarıya baş köşeye oturttular. Yemek yedirdiler.

Zengi Ata'yı kervandan alıkoyup Anber Ana'nın iddeti[61] bittikten sonra da anaları Anber Ana'yı Zengi Ata'ya nikâhlayıp ona emanet ettiler.[62] Çünkü Zengi Ata; veli, kâmil, mükemmel bir Allah dostu idi. Sonra Zengi Ata, Anber Ana'yı alıp Taşkent vilayetine doğru yola çıkıp oraya götürdü ve orada ev kurdular.

Zengi Ata, öyle keramet ehli bir kişidir ki; Zengi Ata, güttüğü sürüsünde herhangi bir zayıf mal görse, o mal bir saatte şişman olurdu. O malın sütü olmasa, sütü de dolar taşardı. Ülkenin ekin tarlasına girip yürüse asla ekinlere basmaz, zarar vermez, onlardan bir parça bile alıp yemezdi, o ekin tarlası bereketlenirdi.

---

[60] Daha geniş bilgi için bak: Aynur Koçak, "Zengî Ata'nın Menkıbeleri, Türbesi ve Bayramı Üzerine", Hacı Bektaş Dergisi.

[61] İddet: Nikâh için beklenilen zaman.

[62] Daha fazla bilgi için bak: Köprülü, age., s. 92; Aynur Koçak, a.g.m.

İşte Zengi Ata, öyle-böyle bir keramet sahibi kişidir. O düşündüğünü söyler ve söylediklerinin de yapılmasını isterdi. Sözünde de durdu.

d. Anber Ana'nın Zengi Ata'ya Hizmeti

Anber Ana, her gün şalvarını beline bağlayıp ve de eline bir büyük bir de küçük değnek alıp ve yine iki eliyle iki tabakta yemekle beraber Zengi Baba'ya götürürdü. Ve halayıklar ona sordular:

"Ey ana, iki elinizde iki camda aş alıp ve dahi fütüvveti bileğinize bağlayıp, bir büyük, bir küçük değnekle ve şalvarınızı da belininiz bağlayıp gidersiniz. Bunları niçin yaparsınız?" Anber Ana onların bu sorularına şöyle cevap verdi:

"İki cam; birinde sıcak yemek, diğerinde soğuk yemek götürüyorum. Eğer babanın gönlü sıcak yemek isterse sıcak; soğuk yemek isterse soğuğu veririm. Ve yine bu büyük küçük değneği onun için götürürüm; eğer babanın canı çok sıkılsa büyük değnek ile vurur; eğer canı az sıkılmışsa küçük değnekle vurur. Ve dahi fütüvveti onun için bileğime bağlarım, çaresiz babanın titizliği karşısında ben gecikip babayı öfkelendirirsem âsi olurum deyip fütüvveti bileğime bağlayıp dururum. Şalvarımı belime bağlayıp gitmemin sebebi ise; eğer babanın nefsani arzusu galip gelse şalvarı çıkarınca hayalini yerine getirsin diye ve ben de günahkâr olmayayım diye bu şekilde yaparım"

Rivayet olunur ki Anber Ana kadınlara:

"Ey hanımlar! Beylerinize iyi hizmet ediniz. Eğer gururlanırsanız, kibirlilik gösterirseniz, erinize asi olursanız, azarlasanız, isteğini zamanında yerine getirmezseniz hem bu dünyada hem de ahirette işiniz zordur." diye söyleyip nasihat ederdi.

Çünkü onun evvelki adı Anber Ana idi. Şimdi Zengi Ata'ya yemek götürmesi sebebiyle "Yemek Götüren Ana" adını verdiler.

E. HUBBİ HOCA İLE İLGİLİ KERAMET UNSURLARI[63]

a. Hubbi (Habibi) Hoca'daki Allah Sevgisi

Nakledilir ki Hakîm Ata'nın oğulları Muhammed Hoca[64], Asgar Hoca ve Hubbi Hoca[65] Şehy Carullah Allame'nin talebeleri idi. Bunlar burada ilim tahsil etmişler, Keşfü'l-Esrar'ı da tasnif etmişlerdi.

Hubbi Hoca'nın minarede şarap içtiği iddiaları üzerine ortalıkta bazı dedikodular yayıldı. Bunu duyan halk, durumu Hakîm Ata'ya bildirdiler. Hakîm Ata da:

"Hocaları buraya getirmeleri için bir kişi gönderelim" dedi. Onlar endişe edip gitmediler. Ve Hakîm Ata, "gelmediler mi?" diye sordu. Hakîm Ata, Şeyh Carullah'a bir kişi gönderdi:

"Hocaları tutup şeriatın hükmüne göre sorgulasınlar" dedi.

Valilere de şarap içen herkesin şeriat üzre sorgulanmasını istedi. Harezm şehrinin ortasında bir minare vardı. Onun üzerine çıkıp hocalar şarap içmekle meşguldüler Valiler, bu durumu görünce hocaları sorgulamak için minareye çıktılar. Hocalar bunları görür görmez minareden aşağı atlayıp yere indiler. Ayaküstü dik durdular. Ellerinde billur camdan piyaleleri vardır. Onlar da kırılmadı. Hocalar orada billur piyaleleri doldurup İlahi şerbeti içiyorlardı. Onu gören halktan bir sevinç çığlığı koptu. Boyunlarına kuşak bağlayıp hocaların ayaklarına kapandılar. Bütün halk mürit oldu.

"Ey derviş bil ki erenlerin mey ve meyhane ile ilgileri yoktur. Onlar yalnız "Allah sevgisinin şarabını içerler" dediler ve böylece kişilerin bilmedikleri ve görmedikleri konular hakkında fikir ortaya atmanın bir iftiradan ibaret olacağı, Müslümanların ise bu tür iftiralardan kaçınmaları gerektiği istendi. Her kişinin kalbinin yalnız "Allah sevgisi" ile dolu olması gerektiği hususu vurgulandı.

b. Hubbi Hoca, Okyanus'ta Batan Bir Gemiyi Kurtarışı

Rivayet olunur ki Hakîm Ata, tekrar tekrar Sultan Hubbi Hoca'yı üç kez çağırdı. Sultan Hubbi gelmedi. Babasının öfkesi gelip üzüldü ama Hubbi Hoca, geyik avına çıkmıştı. Okyanusun içinde bir gemi batmıştı. O zaman, onlar da orada idiler. Hakîm Ata sordu:

'Neredeydin?'Sultan Hubbi cevap verdi:

---

[63] Bak: Önal Kaya, Tezkire-i Hakîm Ata: Bir Yesevi Dervişinin Menkıbevi Hayatı, Ankara 2007, s. 6-17.

[64] M. F. Köprülü, age., s. 90 ve Ö. Kaya (Bahar 2000), a.g.m. s. 137'de "Mahmud Hace", Muhammed Hoca olarak kayıtlıdır.

[65] Hubbi Hoca'nın adı da aynı kaynakta 'Habibî Hoca' adı ile anılmaktadır. Ancak biz, elimizdeki bilgiler çerçevesinde, bu araştırmamızda Hubbi Hoca adı ile vereceğiz.

"Geyik avına gitmiştim. Okyanusta yoldaşlarımın gemisi denizde batmıştı. Ben o gemiyi çekip çıkardım. Hakk Taala'nın yardımıyla. Sizin beni çağırdığınızı orada duydum. Fakat hemen batık gemiyi bırakıp gelemezdim. Sonunda gemiyi çekip çıkardım. Buraya geldim." dedi. Hakîm Ata, bu söze inanmayarak şöyle söyledi:

"Sen nerede, deniz nerede" Şeyh Hubbi:

"Eğer inanmıyorsanız ayağımdaki akan kanların yarasına bakın" diye ayaklarını gösterdi.

"Eğer buna da inanmazsanız, beş ay içinde bin deve mal hediye geleçek" dedi. Bin deve mal beş ayda geldi. Müritleri bu hâli görünce ağlaşarak Sultan Hubbi'nin ayağına kapandılar. Hakîm Ata:

"Bu oğlum, keramet sahibi olmuş, velilik mertebesine erişmiş" diye hayretler içinde kaldı.

c. Hubbi Hoca, Kâbe ve Kâbe Erenlerini 'a Getirişi

Nakledildiğine göre Hakîm Ata, "sabah namazı"nın sünnetini yaşadığı yerde, farzını da Kâbe'de kılarmış. Günlerden bir gün Hubbi Hoca:

"Baba, siz sabah namazının sünnetini burada kılıyorsunuz, farzında ise görünmüyorsunuz, farzı nerede eda ediyorsunuz? diye sordu. Hakîm Ata"

"Ey oğlum farzı, Mekke'de Kâbe'de eda ediyorum" diye cevap verdi. Hubbi Hoca:

"Ey Baba, Kâbe'ye gitmek size eziyet olmuyor mu; Kâbe'yi buraya getirseniz olmaz mı? dedi. Hakîm Ata:

"Ey oğlum herkes Kâbe'ye gitse orada ibadet etse onun mertebesi artar, Kâbe'yi getirmek ulu bir güç ister" dedi. Hubbi Hoca:

"Ey Baba, eğer erenlerin itikadı sağlam ve kâmil olsa, hikmeti yüce olsa Kâbe'nin kendisi gelir" dedi. Hakîm Ata:

"Ey oğlum bizde bu kudret yok, eğer sizde varsa, görelim!" dedi.

Nihayet o gece Hakîm Ata, sabah namazının sünnetini kılmak için mescide geldi. Hubbi Hoca'nın mescitte oturduğunu gördü. Yine tüm Kâbe erenlerini onunla birlikte gördü, Hubbi Hoca'nın etrafında tavaf ediyorlardı. Kâbe-i Muazzama'nın mübarek halkası mihrabın üstünde duruyor. Hakîm Ata bu mübarek halkayı da tavaf etti. O gün Kâbe erenleri ile bir cemaat oluşturup sabah namazını kıldılar. Bütün ülkesinin insanları mescide girdiler. Onlar da Kâbe-i Muazzama'nın mübarek halkasını tavaf ettiler. Ve de Hubbi Hoca'yı tavaf ettiler.

Tüm (Hisar) halkı gelip Hubbi Hoca'nın müridi oldular. Bunu gören Hakîm Ata'nın gönlüne –insani olarak- kıskançlık düştü. İşrak namazını (kuşluk namazı)[66] kıldıktan sonra Kâbe-i muazzama ve Kâbe erenleri halkın gözünden kayboldu. O gün bu kerametleri görüp Hakîm Hoca'nın gönlünde çiçekler açtı.

d. Hubbi Hoca, Kesilen Dokuz Öküzü Diriltişi

Rivayet edilir ki günlerden bir gün Hakîm Ata'nın müritleri toplandılar. Dokuz öküz kestiler, oturup Allah'ı zikrettiler, sema yaptılar ve herkese davet verdiler. Yalnız burada Hubbi Hoca yoktu, ava gitmişti. Hakîm Ata, müritlerine verdiği yemekten ve sudan Hubbi Hoca'nın hissesini ayırmamıştı.

Hubbi Hoca, avladığı geyikleri getirip açık bir kerametle geyikleri, Hakîm Ata'ya sundu ve dua ettiler. Ve dahi tazim kıldılar. Oturup bu durumu, hürmet ve alçak gönüllükle babası Hakîm Ata ile konuştular ve:

"Ey baba müritleriniz gelmiş, dokuz öküz kesip, büyük bir misafirperverlik göstermişsiniz, bunda herkes, büyük-küçük pay almışlar ve bir pay ayırmamışlar; bizde ne gibi bir eksiklik gördünüz!" deyince, Hakîm Ata:

"Ey oğlum, erenler çalıştılar, pay aldılar, sen de çalışsan, pay alırdın" dedi.

Hubbi Hoca:

"Çalışsak tüm payı biz alırdık" dedi. Bir gayretle yerinden kalktı; atasının müritlerine yüksek sesle,

"Kestiğiniz öküzlerin derisini alıp getirin!" dedi. Müritler kestikleri dokuz öküzün derilerini Hubbi Hoca'nın önüne koydular. Hubbi Hoca, kıbleye doğru dönüp ellerini kaldırıp Allah'a yalvarıp dua etti ve elindeki asası ile öküzlerin derisine vurdu. Ve söyledi:

"Ey hayvanlar Allah'ın fermanıyla çabuk dirilip kalkınız" dedi. Tanrı Teala'nın izniyle öküzlere işaret etti, dokuz öküzün derilerinin hepsi yeniden ete büründü, öküzler dirilip kalktılar. Hubbi Hoca:

"Ey baba, biz çalıştık, biz bir iş yaptık. Şimdi bütün erenler paylarını bölüşüp eşit alsınlar" dedi. Hepsi bu hikmeti-kerameti görünce ağ-

[66] İşrâk vakti: Güneş doğduktan sonra, ufuk hattından 5 derece yükselmesinden itibaren başlayan zamana işrak vakti denir. Halk arasında güneşin bir mızrak boyu yükselmesi şeklinde tabir olunan bu vakte 'dahve-i suğrâ da denmektedir. Güneşin doğmasından işrak vaktine kadar farz ve nafile namaz kılınmaz. İşrak vaktiyle birlikte, her türlü namazın kılınması helâl olur. Bayram namazlarını kılma vakti de bu zamandır. İşte 'Kuşluk vakti kılınan bu namaza İşrak Namazı adı verilir.

laşarak kalktılar. Hubbi Hoca'nın ayaklarına kapandılar. Hepsi günahlarının affı için Allah'a tövbe ettiler. Hakîm Ata'nın müritlerinin hepsi başlarını eğip ağlayıp Hubbi Hoca'nın arkasına düşüp onun müridi oldular.

e. Hubbi Hoca'nın Kayboluşu

Rivâyet olunur ki, Hubbi Hoca Hakîm Ata ile konuşmalardan sonra, Annesi Anber Ana'nın yanına geldiler. Anası'ndan helâllik dileyip, dua buyurmalarını istedi ve:

"Ey ana, her yiğidin başına zor bir iş gelse, dürüst itikatla, samimi inançla bizi hatırlasınlar, biziden emîn olarak yardım istesinler. Biz orada hazır olup onlara yardım edeceğiz."dedi ve tekrar anasına dönenerek:

"Ey ana, ben bu ilde olsam, sizin analık hakkınızı canı gönülden yerine getirmeye çalışırdım. Şimdi gaipler âlemine yolculuğa çıkıyorum, hoşça kalın ana!"diye söyledi.

Tekrar anasına bir daha dönerek:

"Ey ana, babama benden selam söyleyin ki, beni her duasında hatırlasın, benden razı olsunlar" dedi.

Anası Anber Hanım bu sözleri işitip Hubbi Hoca'ya hasretle sarılıp ağlamaya başladı ve:

"Ey gözümün nuru oğlum, ey ciğer parem oğlum, ey bağrıma bastığım aziz oğlum, ey canımdan daha değerli evladım ben sensiz ne yaparım, senin gitmeni istemiyorum" diye konuşmaya başladı ve mübarek gözlerinden ilkbahar bulutlarının yağmurları gibi yaşlar akıttı ise de Hubbi Hoca;

"Ey ana, siz beni bırakın, bir müddet kapının önünde durun!" diye söyledi.

Anası Hubbi Hoca'ya "Seni bırakmam ben" diye eşikte durdu. Hubbi Hoca kefenini giyip odanın ortasına gelip oturdu. Kefenini başına bürüdü.

"Ey canım anacığım, şimdi benim için çok ağlama! Bizi dua ile hoş kıl. Bize yol göründü. Sizlere ise bu yurt, bize de bu yol kutlu olsun. Eğer babamı incittiysem, beni affetsin, beni de duadan unutmasın" diye söyledikten sonra kefenin altında kayboldu. Kefen orada kaldı Anber Ana kefeni kaldırıp yüzüne sürdü feryat ederek ağladı.

Anber Ana, Hakîm Ata'nın yanına varıp durumu ona haber verdi. Hakîm Hoca da ağlamaya başladı. Ne kadar ağlasalar olmadı. Hubbi Hoca'nın kaybolduğunu duyan büyük küçük tüm halk ağlaştı. Hakîm Hoca, onlara çok elem verdi. Birçok vilayetlere haber gönderip aradılar, bulamadılar.

Hakîm Hoca, oğlu Hubbi Hoca'nın ayrılığından duyduğu elemi dile getiren şu hikmeti söyledi:

Ah, daryga, ýeriň-gögüň arasynda,
Ýitirdim şüňkar guşumy, bilmez men-ä.
Eýa, dostlar, siz dilegde, men istegde,
Ýyglaýyban, gözde ýaşym sylmaz men-ä.

Ýyglaýyban gözde ýaşyň sylgyl, diýrler,
Dört ýanyňa ezgu-sowal salgyl, diýrler.
Isteýibän jan guşuňy algyl, diýrler,
Men oňa aramy-karar, kylmaz men-ä.

Men oňa aram-u-karar netek kylgym,
Atym aryp, meňzim solup, kaýda bargum,
Her aýyna tapylmasa, men gul ölgüm,
Soragyny eşitşem men, durmaz men-ä.

Guşumyň kim, üýni geler Şam, Yrakda,
Rumy, Hytaý, Hotan bile Awlamaleda,
Ol onda perwaz kylar, jan pyrakda,
Men onuň ol ýollaryny bilmez men-ä.

Men onuň ýolun bilmez diýp, ne duraýyn,
Ýolunda öküş, emgek, gyn göreýin,
Ýaranlar, siz gaýdyňyz, men baraýyn,
Men bararsam, o şol ýerden, gelmez men-ä.

Guşuma kim, at berdiler adam tüzi,
Hoja ýaňly, Gul Süleýman-Hekim sözi,
Kim bildi, kim bilmedi, bu syry, sözi,
Möwlimden özge syr sözün, bilmez men-ä.

Ah diriga[67], yerin-göğün arasında
Yitirdim Şünkar kuşumu, bilemem ben-ah
Eyâ, dostlar, siz duada, ben de istekde
Ağlıyorum, gözyaşımı silemem ben-ah

Ben ağlarım gözde yaşın sil sen, derler
Dört yanına, ezgi-sual sal sen, derler
İsteyerek 'Can kuşu'nu al sen, derler
Ben ona huzurlu-karar, kılmazam ben-ah

Ben ona huzurlu- karar, nasıl kılayım
At'ım yorgun, benzim soluk, n'olayım
Her bir ayda bulunmasa, ben de öleyim
Soranı işitsem ben, durmazam ben-ah

Kuşumun kim, sesi gelir Şam'dan, Irak'tan
Rûm'dan, Çin'den, Hotan'dan avlanmaktan
O anda pervaz kılar, canım firaktan
Ben onu arasam, yollarını bilmezem ben-ah

Ben onun yolun bilmen deyip, ne durayım
Uğrunda uğraşıp, emek, gün vereyim
Yarenler, siz dönünüz, ben tek varayım
Ben varırsam, o şol yerden gelemem ben-ah.

Kuşuma kim, isim verdiler bir dizi
Hoca yanlı, Kul Süleyman-Hekim sözü
Kim bilir, kim bilmedi, bu sırlı sözü
Mevlâmdan özge sır sözün, bilemem ben-ah.

Sonuç ve değerlendirme

Hoca Ahmed Yesevi gibi, dinî-tasavvufi Türk edebiyatının kökü ve ulu bir çınarının müridi olan Süleyman î; sade diliyle, ahlaki, didaktik hikmetleriyle, İslami akidelerin Türk illerinde kuvvetle benimsenip yayılmasına vesile olmuş ve aynı zamanda Türk dilinin Harezm bölgesinde kök salmasını sağlamış bir veli kuldur.

Bakırgani, hem İslam dininin bir hadimi, hem de çok geniş bir sahayı vatan coğrafyası yapan Türk milletinin ortak duygu ve ülküsünün kuvvetli bir bağı olmuştur.

O, Numan bin Sabit Kıssasında:

"Yarattı ol bir ve var, yargılar onu Cebbâr
Mücerret idi özü, adı Sabit idi ya (K III/ 9)
Arıkda su var idi, Sabit abdest alır idi
Su ile Kızılelma, akıp gider idi ya" (K III/ 10)

[67] Diriga: yazık, eyvahlar olsun.

mısralarıyla, Alp-Erenlik şahsiyetinde "Kızılelma"ya kavuşmada en güzel tecellisini bulan ebedî Türk fikir ve inanç manzûmesinin mukaddes özünü buluyoruz. Bu cümleden olarak Süleyman Hakîm Ata'daki bu "Kızılelma inancı; 15. yüzyılda Kaygusuz Abdal, 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman, Gedik Ahmet Paşa, 20. yüzyılda Ziya Gökalp, Ömer Seyfeddin'de de devam edebilmiştir.

Demek ki Türk milletine, medeniyet üstüne medeniyet kurduran bu fikrî sentezlerinin varlığı, başlangıçtan günümüze değin, Türk bilim ve fikir adamlarında da var oluşu, Süleyman Hakîm Ata'da da bulmak mümkündür. Dolayısıyla eğer bizler, tarihimizin böylesine bilimsel değerlerle dolu sayfalarını bizzat bilebilmiş olsaydık, onların o günkü fikirlerini, bugünle sentez yapabilmiş olsaydık, bugün geleceğimizi de daha güvenler organize eder ve bilimsel bir senteze ulaşarak büyük Atatürk'ün de dediği gibi milletimizi çağın üstüne taşırdık.

KAYNAKÇA

Ali Şir Nevâyi, (Neşre Hz.Kemal Eraslan,) Nesâyimü'l- Mahabbe min Şemâyimi'l-Fütüvvesi-Metin, Ankara 1996.

Banarlı, Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C. I, MEB Yayınları, İstanbul 1971, s. 282

Caferoğlu, Ahmet: Türk Dili Tarihi, 3. Baskı, Enderun Yayınları, İstanbul 1984, s. 104.

Fuad Köprülü: Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, 4. Baskı, Diyanet İşl. Başkanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 94-95.

Eraslan, Mevlâna Safiyü'd-din, Neseb-nâme Tercümesi, Yesevi yay. İstanbul 1996.

İbrahim Hakku'l- Seyfeddin Refâiddin, Süleyman Bakyrgany Bokirgon Kitobi, Şiirler ve Destan (Neşı-ge Teyyarlavcılar, Sözbaşı ve İzahlar, Yazuvçı, 1991, 806 Toşkent 1991.

Gözel Amangulyýewa, (Redaktor: Annagurban Aşyrow), 'Gul Süleýman, Aşgabat. TMGI.2000,

Güzel, Abdurrahman, "Süleyman Hakîm Ata'nın Kitabı Üzerine Bir İnceleme", Uluslararası Uluğ Beğ ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri, 30 Mayıs-1 Haziran 1994, Ankara; Türk Kültürü Araştırmaları, Zeynep Korkmaz Armağanı, Yıl: 32/1-2, Ankara 1996, s. 195-204 s. 249- 256;

Güzel, Abdurrahman, Süleyman Hakîm Ata'nın Kitabı üzerine Bir İnceleme, 1. Baskı, 2007, 2.Baskı 2008.

Güzel Abdurrahman, Yeni bir Disiplin Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı El Kitabı, Ankara 2025, 11. Baskı, s.320.vd.

Güzel, Abdurrahman, Kaygusuz Abdal, Ankara 1981;

Güzel, Abdurrahman, Abdal Mûsâ Velayetnâmesi, Ankara 1999.

Güzel, Abdurrahman, "Hacı Bayram Velî'nin Üç İlahisinin Tasavvufî Açıdan Açıklanması" I. Hacı Bayram Veli Sempozyumu Bildirileri, Ankara 1990, s. 76-86.

Güzel, Abdurrahman, Süleyman Hakîm Ata Divanı, 5. Baskı, Ankara 2023.

Ahmed Yesevi'nin birinci halifesi, Arslan Baba'nın oğlu Mansur Ata (öl.594/1197), ikinci halifesi Harezmli Sâid Ata (Öl. 615/1218) ve üçüncü halifesi de Süleyman Hakîm Ata (Doğumu: 1137- Vefatı: 1232?) 'dır.

İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1971, C. 5/1, s. 101.

Kazakistan Nüshası "Aşimbayev M.S. ASKAROV A.A. Vd. Edebî Yadigârlar (20 Cilt). 7. Cilt Süleyman Hakîm Ata, Kültürel Miras Millî Programını Uygulama Heyeti, Astana 2008.

Kazan Nüshası: Süleyman Bakırgani, Kitâb-ı, Kazan 1847, 1848, 1906, (Bu Nüshalar, Hususi Kütüphanemizdedir);

Kaya, Önal, Tezkire-i Hakîm Ata, Bir Yesevi Dervişinin Menkabevi Hayatı, Ankara 2007.

Kazan Nüshası, Kitâb-ı Hakîum Ata, Taş Baskısı, Kazan Şarkiyat Emstitüsü Kütüphanesi, İnv. No. 12642, No. 289'dedir.

Koçak, Aynur, "Zengî Ata'nın Menkabeleri, Türbesi ve Bayramı Üzerine", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, S. 25, Ankara 2003.

Sabır Orazgulıoğlu, Güzel Sarlı kızı, Gözli Ata, Aşkabat, "Ruh" 1995

Tekcan, Münevver, Hakîm Ata ve Kitabı, Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enst.Türk Dili ve Edeb. ABD, Konya 1997, (Basılmamış Doktora Tezi)

Tekcan, Münevver, Hakîm Ata Kitabı, İstanbul 2007,

Tekcan, Münevver, Hakîm Ata'nın Hz. Meryem Kitabı, İstanbul 2008.

Yakub el-Hamevî, Mu'cemü'l-Buldan, C. I, Beyrut, 1224/1809, s. 537a.

OSMANLILAR DÖNEMİNDE MACARİSTAN'DA GÖLE (GYULA) KALESİ VE MUHAFIZLARI*

Meryem KAÇAN ERDOĞAN**

ÖZET

Göle (Macarca Gyula), Fehér-Köröş Nehri üzerinde, Büyük Macar Ovası'nda bulunmaktadır. 1566 yılına kadar Habsburg sınır kale sistemi içinde yer alan ve Tisa ötesinde kalan Göle Kalesi, Avusturya açısından kilit kalelerden biriydi. 1566 Sigetvar Seferi sırasında Kanuni Sultan Süleyman Temeşvar Sancağı'nın güvenliğini sağlamak için stratejik bir konumda bulunan kaleyi fethetmek üzere Gazi Pertev Paşa'yı görevlendirmiştir. Kale iki aylık bir kuşatmanın ardından teslim olmuştur. Kalenin kaybıyla birlikte Habsburg savunma sistemi de güç kaybetmiştir. Bu tarihten itibaren kale Osmanlı Macaristanı'nın bir parçası olmuş; kasaba da Temeşvar Eyaleti'nin önemli bir sancağı hâline gelmiştir.

Göle Kalesi II. Viyana Kuşatması'ndan sonra başlayan uzun savaş yıllarında 1695 yılında Avusturya'nın eline geçmiştir. 129 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalan kale, fetihten itibaren müstahkem hâle getirilmiş, tamir edilerek içine mühimmat, erzak ve asker yerleştirilmiştir. Köröş Nehri batağında yer alan kalenin çevresinde üç büyük varoşu mevcuttu. Varoşların çevresinin bataklık olması güvenlik açısından önemli bir avantaj sağlamaktaydı.

Bu çalışmada, kalenin kuşatılması ve fethedilmesi, fetihten sonra yapılan işler ile Osmanlı hâkimiyeti boyunca kalede yapılan tamir faaliyetleri ele alınacaktır. Ayrıca kalenin ve etrafındaki yerleşim birimlerinin güvenliğinden sorumlu olan muhafızlar; yeniçeriler, topçular, farisler, azebler, beşlüler ve martoloslar gibi başlıklar altında incelenecek, mevacib defterlerinden hareketle kalenin çeşitli yıllara ait muhafız gücü ortaya konulmaya çalışılacaktır. Kalenin önemi ve çevre kalelerle bağlantısı da değinilecek diğer konular arasındadır. Çalışmanın ana kaynağını İstanbul Osmanlı Arşivi'ndeki defter ve belgeler oluşturmakla bir-

---

* Bu çalışma, Prof. Dr. Mustafa Öztürk Anısına 23-25 Ekim 2025 tarihleri arasında Elazığ'da düzenlenen "Sosyal ve İktisadi Yaşam" temalı VII. Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Kongresi'nde sözlü olarak sunulmuş bildirinin genişletilmiş hâlidir.

** Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, meryem@ogu.edu.tr.

likte konuyu destekleyecek şekilde yazma eserler, kronikler, seyahatnameler, gravürler, planlar ile yerli ve yabancı literatürden istifade edilecektir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı, Habsburg, Macaristan, Göle (Gyula) Kalesi, Muhafız.

GYULA (GÖLE) FORTRESS AND ITS GUARDS IN HUNGARY DURING THE OTTOMAN PERIOD

ABSTRACT

Gyula is situated on the Fehér-Körös River within the Great Hungarian Plain. Gyula Fortress, which was part of the Habsburg border fortress system until 1566 and located in the Trans-Tisza region, was one of the key strongholds for Austria. During the Szigetvár Campaign of 1566, Suleiman the Magnificent commissioned Gazi Pertev Pasha to conquer the fortress, which held a strategic position, in order to secure the Sanjak of Temesvár. The fortress surrendered following a siege lasting two months. With the loss of the fortress, the Habsburg defense system was significantly weakened. From this date onward, the fortress became part of Ottoman Hungary, and the town became an important sanjak of the Province of Temesvár.

Gyula Fortress fell into Austrian hands in 1695 during the long years of war that followed the Second Siege of Vienna. Remaining under Ottoman rule for 129 years, the fortress was fortified immediately after the conquest; it was repaired and stocked with ammunition, provisions, and soldiers. Situated in the marshes of the Körös River, the fortress was surrounded by three large suburbs (varoş). The marshy surroundings of these suburbs provided a significant security advantage.

This study examines the siege and conquest of the fortress, the post-conquest undertakings, and the repair activities carried out within the fortress throughout the Ottoman rule. Furthermore, the guards responsible for the security of the fortress and surrounding settlements will be analyzed under headings such as Janissaries (yeniçeriler), artillerymen (topçular), cavalrymen (farisler), azabs, beşlüs, and martolos. Based on payroll registers (mevacib defterleri), the study aims to reveal the guard strength of the fortress across various years. The importance of the fortress and its connection with surrounding fortifications are among the other topics to be addressed. While the registers and documents in the Istanbul Ottoman Archives constitute the primary source of this study, manuscripts, chronicles, travelogues, engravings, plans, as well as local and foreign literature, will be utilized to support the subject.

Keywords: Ottoman, Habsburg, Hungary, Gyula Fortress, guard.

Giriş

Macar topraklarında bulunan nehirler ve göller, coğrafi açıdan bölgenin en önemli özellikleri arasında yer almıştır. Ülkeyi kuzeyden güneye bölen Tuna Nehri'nin yanı sıra Tisa, Laitha, Raba, Drava ve Sava nehirleri stratejik açıdan önem arz ediyordu (Özgüven 2001: 22-24). Dolayısıyla üçte ikisi suya doygun arazilerden oluşan söz konusu toprakların savaşlarda elde tutulabilmesi ancak kalelerden oluşan tamamlayıcı bir sistemle mümkündü. Bu durum binlerce askeri barındıran büyük ve merkezî kalelerin yanı sıra bölgenin doğal sınırlarını koruyan daha küçük kalelerden oluşan bir yapıyı gerekli kılmıştır. Bu sayede merkezî kalelerin kontrolü, çevredeki bölgenin de kontrolü anlamına geliyordu (Kelenik 2019: 397).

Osmanlılar, Macaristan'ın güney savunma hattının kilit noktası olan Belgrad'ı 1521 yılında ele geçirdiler. Bu, Macaristan'ın fethi için bir başlangıçtı. Daha sonra Tuna, Sava ve Drava Nehri kıyısında uzanan kaleleri fethederek kuzey savunma hattını oluşturdular. 1541 yılında ise Macar Krallığı'nın merkezi Budin ve ardından Peşte ele geçirilerek bu bölge eyalet hâlinde teşkilatlandırıldı. Osmanlıların öncelikli hedefi, yeni teşkil edilen eyaletin güvenliğini sağlamaktı. Bu amaçla Tuna'nın iki yakasını, Tuna-Tisa arasını ve Tisa ötesini kontrol altında tutmaya çalıştılar. Dolayısıyla Osmanlılar "kale savaşları çağı" olarak bilinen dönemde (1541-1566) Macaristan'ın orta kısmının üçte birini zapt ettiler (Hegyi 2024: 229-230). 1566 yılına gelindiğinde Macaristan'ın doğusunda ve güneybatısında yer alan Sigetvar ve Göle (Macarca Gyula) gibi stratejik açıdan önemli kaleler kuşatıldı. Osmanlılar açısından bu kalelerin ele geçirilmesi hem daha önce fethedilmiş bölgelerin korunmasına yardım etmesi hem de daha sonraki fetihlere üs teşkil etmesi açısından önemliydi. Öte yandan Göle Kalesi Osmanlı idaresi altında bulunan Temeşvar, Segedin, Solnok gibi bölge ve garnizonların önünde engel teşkil ediyordu. Bunun yanında Erdel Hükümdarı John Sigismund'un yeni imparator II. Maksimilian ile 1564'te başlattığı savaş bölgedeki dengeleri değiştirmişti. Sigismund'un askerî destek için Sultan'dan yardım talebi ve bu talebe olumlu yanıt verilmesiyle Osmanlılar yeniden Macaristan bölgesine yöneldiler. Avusturya açısından Göle Kalesi'nin durumu Sigetvar'a göre daha kötüydü. Zira kale, Temeşvar-Segedin-Solnok kale üçgeniyle çevrilmişti. Kalenin Köröş Vadisi üzerinden Erdel'e giden yolu da koruması 1566 seferinde onu Sigetvar'dan sonra en önemli ikinci hedef hâline getirdi (Kelenik 2019: 397-398).

1. Kalenin Fizikî Yapısı ve Osmanlılar Tarafından Muhasarası

Göle, Büyük Macar Ovası'nda Fehér-Köröş Nehri üzerinde bir ada üzerine inşa edilen ve coğrafi açıdan doğal sularla korunan bir kale olup toprak ve ahşaptan yapılan surlarla güçlendirilmişti (Kelenik 2019: 398-399). Kalenin dört savunma hattı bulunuyordu. En içte yer alan tuğla kale, kalın ve yüksek duvarlarıyla önemli bir savunma noktası olmasına rağmen kuşatmalara dayanabilmesi için güçlendirilmesi gerekiyordu. 15. yüzyılın ilk yarısında bu yapının çevresine tuğladan küçük kulelerle desteklenen bir dış kale inşa edilmiş, sonraları güneybatı köşesine bir top kulesi eklenmiştir. Ayrıca üç köşesine palanka (kazıklı ahşap duvar) şeklinde yuvarlak burçlar yapılmıştır. Bununla birlikte Habsburglar hâkim oldukları topraklarda 16. yüzyılın ortalarında yeni bir savunma sistemi inşa etmeye başladılar. Bu çerçevede Göle Kalesi'nin çevresine 5 burçla desteklenen bir palanka kale (iç kale) yapılmış, güneydoğu tarafında ise buna bitişik 4 burçlu dış kale veya süvari kalesi denilen yeni bir bölüm yer almıştır. Kalenin yeniden inşası İtalyan askerî mimar Paolo Mirandola'nın denetiminde gerçekleşmiştir. Mirandola'nın amacı, sınır kalesinin alanını genişletmek, düzgün dikdörtgen biçiminde bir plan ortaya koymak ve bu dikdörtgenin dört köşesine çok daha büyük boyutlu eski tip İtalyan burçlar ile uzun kenarlarının ortalarına birer yardımcı burç yapmaktı. İnşaatın hızla sürdürülmesiyle palanka duvarları dışa doğru genişletildi ve eski küçük burçlar yeni palanka duvarlarının içine alındı. Gerekli burçlar büyütüldü ve savunma hattı kalınlaştırıldı. İç kale, palanka duvarın yanı sıra iç su hendeği ile de korunuyordu. Palanka duvarı 9-9,5 m genişliğinde ve 9,5 m yüksekliğindeydi. Kale hendeği ise yaklaşık 18 m genişliğinde olup iki metreden fazla bir derinliğe sahipti. Dış kale duvarları da genişletildi. Dolayısıyla kale toplamda 5 büyük burç ile güçlendirilmiş oldu. Kale artık "anahtar kaleler" arasında sayılabilirdi yani kuşatmaya karşı bir ay dayanabilme kapasitesine ulaşabilmişti. Yaklaşık 2.000[68] kişilik bir garnizonu bulunan kaleyi deneyimli bir komutan olan László Kerecsényi[69] yönetiyordu. Kaledeki topların sayısının 20 civarında olduğu ve bunların çoğunun saha topu olduğu tahmin edilmektedir. Kerecsényi'nin kuşatma öncesinde talep ettiği topların ise gönderilip gönderilmediği bilinmemektedir (Dusnoki-Draskovich 2016: 29, 31-34).

[68] Asker sayısı bakımından Göle'nin durumu, ana kaleler ile orta büyüklükteki kaleler arasındaydı. 1560'lı yılların başlarında 850-1.000 kişilik bir garnizonu vardı. Bu sayı kuşatma öncesinde arttırılmıştı (Dusnoki-Draskovich 2016: 30).

[69] László Kerecsényi, 1554-1555 yıllarında Sigetvar Kalesi'nin dizdarlığını yapmış (Kelenik 2019: 399), 1560 yılında Göle Kalesi komutanlığına getirilmiştir (Dusnoki-Draskovich 2016: 30).

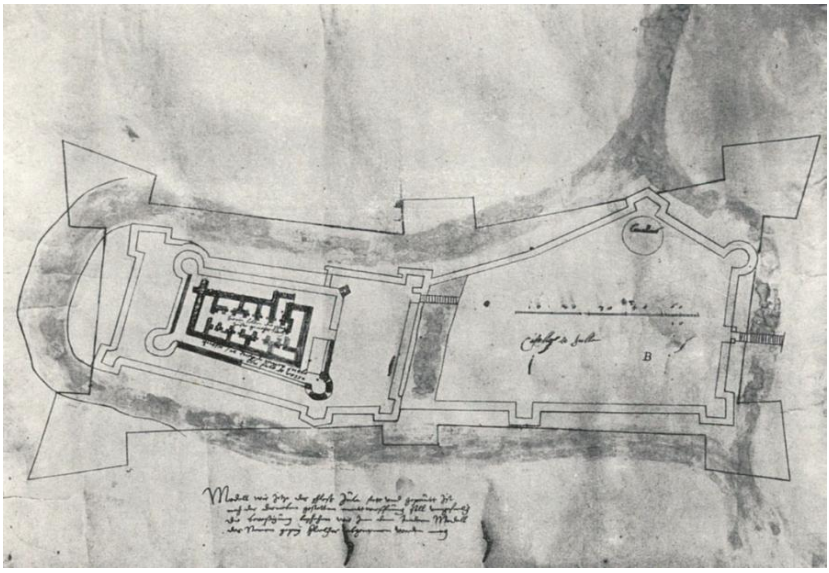

Şekil 1: Göle Kalesi'nin Planı ve Yeniden İnşa Tasarımı (Paolo Mirandola 1561) (Dusnoki-Draskovich 2016: 33)

1566 yılına kadar Habsburg sınır kale sistemi içinde yer alan ve Tisa ötesinde kalan Göle Kalesi, Avusturya açısından kilit kalelerden biriydi. Kale, Temeşvar'ın Osmanlıların eline geçmesiyle birlikte bulunduğu bölgenin savunma görevini üstlenmiştir. Ancak 1557 yılında Varad'ın Erdel'in eline geçmesiyle birlikte Göle coğrafi olarak Osmanlı-Erdel arasındaki baskı hattında kalan ileri bir karakol durumuna gelmiş, bu da kalenin düşmesini kolaylaştırmıştır (Dusnoki-Draskovich 2016: 29-30). Habsburglar, ahidnâme şartlarına rağmen zaman zaman sınırdaki kaleleri Osmanlı topraklarını yağmalamak için kullanmaktaydı[70]. Hatta kalede barınan haydutlar Osmanlı tüccar ve reayasına zarar vermekte, ele geçirdiği reayayı esir olarak Komorn, Budukom, Göle

[70] 1560 yılında Göle Kalesi'nden Osmanlı topraklarına yapılan saldırılar için bkz. BOA, *A.DVNSMHM.d*., 4/617; 4/1291; 4/1764.

gibi çeşitli kalelerde hapsetmekteydi.[71] Düşmanın geçiş güzergâhını kapatmak amacıyla Pankota Kalesi'nin fethi gerekli olduğu gibi[72] Avusturya ve Erdel'in sebep olduğu olaylarda Göle Kalesi'nin konumu önem arz ediyordu[73].

Bölgedeki gelişmeleri yakından takip eden Temeşvar beylerbeyi, düşmanın hareketlerinden merkezi haberdar etmekte ve yardım talep etmektedir. Beylerbeyinin dikkat çektiği hususlardan birisi de Göle Kalesi'nin fethinin gerekliliğidir. Merkez, kalenin muhasarası için yeterli miktarda top ve mühimmat gerektiğinden bahisle Erdel ve civarından söz konusu mühimmatın araştırılmasını, fethinin ne şekilde mümkün olacağının ayrıntılı bir şekilde bildirilmesini emretmiştir[74]. 28 Mayıs 1565 tarihli hüküm de aynı hususlara işaret etmekte, askerin bölgede iken dağılmadan kalenin fethine başlanmasını ve gerekli tedbirlerin alınmasını istemektedir (6 Numaralı Mühimme Defteri 1995: hüküm no: 1202).

Kalenin muhasarası konusunda Temeşvar beylerbeyinin önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Zira 1565 yılının sonbaharından itibaren merkez ile beylerbeylik arasında bölgenin, kalelerin ve düşman askerinin durumu hakkında çok sayıda yazışma yapılmıştır. Aynı yılın Kasım ayında merkezin beylerbeyine verdiği talimat, kalenin muhasarası için gerekli hazırlıkları yapması, casusların getirdiği haberlere göre askerî tedbirleri alması ve düşmana karşı teyakkuzda bulunmasıdır (5 Numaralı Mühimme Defteri 1994: hüküm no: 502). İki ay sonra (Ocak 1566) beylerbeyine tekrar bir ferman gönderilmiş, ordunun Sigetvar Seferi için Sofya'ya geldiği zaman kalenin kendisi tarafından muhasara edileceği haberi verilmiştir. Beylerbeyinin Temeşvar askeri için Çanad ve Kalnak kalelerinde zahire depolaması, asker temin etmesi ve eyaletin bütün askeriyle hazır olması gerekiyordu (5 Numaralı Mühimme Defteri 1994: hüküm no: 847). Merkez, Göle Kalesi ile Yanova ve Lagoş

[71] Bu esirlerden biri de Amiloğlu Taceddin olup Göle Kalesi'nde mahpus durumdaydı. Osmanlı Devleti, Habsburg kralına gönderdiği 23 Şubat 1565 tarihli bir mektup ile iki devlet arasındaki ahidnâme şartları ve dostluğun gereği olarak kalelerdeki esirlerin serbest bırakılmasını talep etmiştir (6 Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565) 1995: hüküm no: 780).

[72] 4 Haziran 1565 tarihli Temeşvar beylerbeyine gönderilen hüküm: 6 Numaralı Mühimme Defteri 1995: hüküm no: 1233.

[73] Nitekim Erdel'e gitmekte olan Recep ve Haydar'ın buraya bağlı Sebes köyünde yolları kesilmiş ve eşyaları gasp edilmiştir. Hatta Recep, Göle Kalesi kaptanına satılmıştır. Merkez, Erdel kralını gelişmeler hakkında bilgilendirerek gereğini yapmasını istemiştir (28 Mayıs 1565 tarihli hüküm: 6 Numaralı Mühimme Defteri 1995: hüküm no: 1201).

[74] 14 Mayıs 1565 tarihli hüküm: 6 Numaralı Mühimme Defteri 1995: hüküm no: 1134.

kalelerinin de fethedilmesini öncelikli hedefler arasına almıştır. Bununla beraber Temeşvar Sancağı'nın güvenliği için ilk etapta Göle Kalesi'nin ele geçirilmesi üzerinde durmuştur (5 Numaralı Mühimme Defteri 1994: hüküm no: 1215).

Temeşvar beylerbeyi, kuşatmada kullanılmak üzere merkezden yeniçeri ile barut, kazma, kürek gibi mühimmat talep etmiş, Semendire ve Silistre sipahilerinin de yardıma gelmesini istemiştir. 12 Mart 1566 tarihli emir, kalenin kuşatma zamanının geldiğine işaret etmekte ve beylerbeyinin ihtiyaç duyduğu asker, mühimmat ve alet edevatın temin edileceği yerlere değinmektedir. İhtiyaç duyulan 1.000 kantar barut, 600 kazma, 500 kürek ve yuvarlak Semendire'den karşılanacaktır. Dolayısıyla beylerbeyi, gerekli malzemeleri Semendire'den temin etmesi, Vidin, Alacahisar ve Vulçıtrın beyleriyle birlikte Yanova ve Lagoş kalelerinin fethine başlaması konusunda talimat almıştır (5 Numaralı Mühimme Defteri 1994: hüküm no: 1207, 1210, 1215). 7 Nisan 1566 tarihinde Temeşvar beylerbeyine tekrar bir ferman gönderilmiştir. Fermanda Göle Kalesi'nin kuşatılma zamanının geldiği bildirilmekte, kuşatmada kullanılacak topların ve askerî gücün nereden ve nasıl sağlanacağı üzerinde durulmaktadır. Beylerbeyinin bildirdiğine göre sadece 6 adet bacaluşka topu mevcut olup kuşatma için daha fazla topa ihtiyaç duyulmaktadır. Merkez, beylerbeyine 1.500 yeniçeri ile ikinci vezir Pertev Paşa'nın serasker olarak gönderildiğini ve kuşatmayı kolaylaştıracak tedbirlerin alındığını bildirmiş, kendisinin de Semendire'den iki bacaluşka topu getirtmesini ve kalenin alınması için her türlü gayreti göstermesini istemiştir (5 Numaralı Mühimme Defteri 1994: hüküm no: 1427)[75]. Mühimmatın temini konusunda Semendire beyi de bilgilendirilmiştir (5 Numaralı Mühimme Defteri 1994: hüküm no: 1428).

14 Nisan 1566 tarihinde Temeşvar beylerbeyine gönderilen ferman, Göle veya başka bir kalenin kuşatılması konusunda beylerbeyine

[75] Pertev Paşa'nın yanında 13-21 Mart 1566 tarihinde sekbanbaşıyla birlikte 3.000 yeniçeri, ulûfeciyân-ı yemin bölüğü, gureba-i yesar bölüğü, 600 kişilik silahtarlar cemaati ve 63 nefer çavuş ağaları bulunuyordu (*Tarih-i Selânikî*, I, 1999: 12). Peçevî, Pertev Paşa'nın yanına kapıkulundan 2.000 yeniçeri, ulufeciyân-ı yesâr, gureba-yı yemin bölükleri ile yeteri kadar topçu ve cebecinin tayin edildiğini, Semendire, Vidin ve Temeşvar eyalet askerlerinin görevlendirildiğini hatta Tatar askeri ile Eflak ve Boğdan askerlerinin dahi koşulduğunu ifade etmektedir (*Tarih-i Peçevî*, I: 420-421). Evliya Çelebi ise, Pertev Paşa'nın görevlendirilmesini şu sözlerle anlatır: *"...vezir-i sâlis Pertev Pa[şa]'ya seksen bin asker ve kırk pâre balyemez ve yüz pâre şahî darbzen toplar ile niçe kerre yüz bin güne elzem-i levâzımatdan mühimmât-ı gûnâ-gûnlar ile beş yüz kîse hazîne-i masruf verüp bu Göle kal'ası üzre Pertev Paşa serdâr edüp Belgrad'dan Tuna nehrin karşu Tımışvar tarafına geçirüp ...."*, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 7. Kitap, 2003: 146. Evliya Çelebi'nin Pertev Paşa'nın yanına seksen bin asker verildiğini söylemesi abartılı bir rakam olarak görünmektedir.

insiyatif tanıdığı gibi kuşatma başladığında halkın can ve mal güvenliğinin korunmasında dikkat edilecek hususları da açıklamaktadır. Buna göre kuşatmaya beylerin yanı sıra, zaimler, timarlı sipahiler, ağalar, beşlüler ve diğer askerlerin katılması, kuşatma sırasında halkın canına ve malına hiçbir şekilde müdahalede bulunulmaması, askerin ihtiyacı için halktan ücretsiz bir şekilde yiyecek ve yem talep edilmemesi, halktan kimsenin esir olarak alınmaması üzerinde hassasiyetle durulmuş, emri yerine getirmeyenlerin cezalandırılacağı ifade edilmiştir. Bunun yanında beylerbeyinin verdiği hizmetleri yapmayanların veya muhalefet edenlerin beylerden olması hâlinde merkeze bildirilmesi diğerlerinden olması hâlinde dirliklerinin alınması hususu hatırlatılmıştır. Hizmeti gereği gibi yapanlara ise çeşitli mükâfatlar verileceği[76] vurgulanmıştır. Ayrıca kuşatma için serdar olarak görevlendirilen Vezir Pertev Paşa'nın emrindeki askerlerle birlikte bölgeye intikal etmek üzere olduğu haber verilmiştir. Bu aşamada beylerbeyine verilen talimat, Göle Kalesi'nin kuşatılması daha uygunsa orayı değilse başka bir kalenin kuşatılması yönünde olmuştur (5 Numaralı Mühimme Defteri 1994: hüküm no: 1448). Kuşatma öncesi yazışmaların merkez ve taşra arasında bir koordinasyon içerisinde devam ettiği anlaşılmaktadır. Temeşvar beylerbeyi, Göle Kalesi hakkında merkezi sürekli bilgilendirmekte ve atılacak adımlar konusunda talimat beklemektedir. 10 Mayıs 1566 tarihinde beylerbeyine gönderilen ferman Göle, Yanova ve Lagoş kalelerinden hangisinin kuşatılması daha uygun ise ona göre hareket edilmesini emretmektedir (5 Numaralı Mühimme Defteri 1994: hüküm no: 1575). Kısa süre sonra beylerbeyi, Hersek ve Habsburg komutanlarının Erdel'e saldırma ihtimalinden merkezi haberdar etmiş bulunmaktadır. Böyle bir durumda beylerbeyi, Göle Kalesi fethedilmeden asker için zahire göndermesinin mümkün olamayacağını bildirmiştir. Merkez, önceki emirleri hatırlatarak üç kaleden hangisinin kuşatılması daha uygun ise orasının fethedilmesini emretmiştir (5 Numaralı Mühimme Defteri 1994: hüküm no: 1642). Aynı tarihlerde merkezin Solnok Beyi Hasan Bey'e gönderdiği ferman, hedefin artık Göle Kalesi olarak belirlendiğini göstermektedir. Bu sıralarda Solnok, Segedin ve Hatvan beyleri Budin yeniçerileri ve gönüllüleri ile toplanıp Eğri Kalesi'nin üst tarafındaki bazı kalelerin fethi için müşavere hâlinde idiler. Ayrıca civarda

[76] Nitekim Tırhala nahiyesinde zeamet tasarruf eden Hızır Çavuş'a Göle muharebesindeki hizmetleri dolayısıyla Yanya Sancağı'nda Basle köyünden terakki tevcih edilmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 42/1084). Keza sancakta 7.000 akçe timardan mazul olan Hüseyin'e daha önce kalede diller alınmasında hizmeti görüldüğünden 1.000 akçe, kalenin fethinde gösterdiği başarıdan dolayı da 2.000 akçe terakkiye ferman verilmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d.,15/40 (18 Muharrem 979/12 Haziran 1571).

bulunan 5-6.000 kişilik bir düşman taburuna saldırı planlanıyordu. Ancak merkez, Göle Kalesi'nin fethinin daha önemli olduğunu, Temeşvar beylerbeyine yardımcı olmak üzere Pertev Paşa'nın gönderildiğini Solnok beyine bildirmiştir. Solnuk beyinin görevi, düşmanın Göle Kalesi'ne yardıma gelmesini engellemektir. Bu amaçla kendisine Budin, Peşte ve Tata'dan takviye asker gönderilmesine karar verilmiştir (5 Numaralı Mühimme Defteri 1994: hüküm no: 1643, 1644). 28 Mayıs'ta Hatvan ve Segedin beylerinin de Solnok beyi ile birlikte hareket edeceği Budin beylerbeyine bildirilmiştir (5 Numaralı Mühimme Defteri 1994: hüküm no: 1713). Bu arada Temeşvar beylerbeyi, elindeki askerle hem düşmana karşı koymanın hem de kale kuşatmanın mümkün olmadığını dolayısıyla ilave asker gönderilmesi gerektiğini merkeze haber vermiştir. Zira düşman askerlerinin Varadin taraflarına hücum etme ihtimali bulunmaktadır. Bu aşamada merkez, gönderilen takviye askerlerle önce düşman birliklerinin dağıtılmasını ve arkasından kale muhasarasına başlanmasını uygun görmüştür. Ayrıca beylerbeyine Belgrad'dan 1.000 kantar barut; Semendire'den 1.500'er kazma ve kürek temin etmesini emretmiştir. Merkezin, beylerbeyine bir de uyarısı vardır. Göle Kalesi'nin topla dövülerek alınamayacağı, bunun ancak Yanova ve Lagoş kaleleri için geçerli olabileceğidir. Bu nedenle barutun israf edilmemesi, Göle Kalesi'nin odun ve toprak sürülerek[77] veya uygun olan şeklin tatbik edilerek fethedilmesini istemiştir (5 Numaralı Mühimme Defteri 1994: hüküm no: 1731).

Göle, Temeşvar sınırında bir göl içinde son derece müstahkem bir kaleydi. Selânikî, kalenin Habsburglar tarafında antlaşmalara aykırı olarak inşa edildiğini ifade etmektedir. Müellif kalenin, 5.000 kişilik bir muhafız gücüne sahip olduğunu belirtmesine rağmen Macar kaynakları Macar, Hırvat ve Alman askerlerden oluşan sadece 2.000 kişilik bir garnizona işaret eder (Kelenik 2019: 399). Kale komutanı Hırvat aslından László Kerecsényi (Karaçin oğlu) idi. Kalede yeteri kadar zahire, top, tüfek ve barut mevcuttu (*Tarih-i Selânikî*, I, 1999: 12-13).

Bununla birlikte savunucuların şansını azaltan etken, kalenin düz bir arazide kurulması nedeniyle saldırganları uzak tutacak su ve topçu üstünlüğünün Osmanlı tarafında olmasıydı.[78] Vezir Pertev Paşa, gerekli

[77] Etrafı hendeklerle çevrili kalelerde hazırlanan metrisler hendeğe yaklaştığında sur karşısındaki son metristen sıçan yolları kazılarak hendeğe kadar gelinir, çıkan toprak kale önüne yığılırdı. Daha sonra surlara ulaşabilmek için hendeğin doldurulmasına çalışılırdı. Bu ise torbaların, kilimlerin, atların yem torbalarının veya hayvan derilerinin toprakla doldurulmasıyla yapılırdı. Toprağın yanı sıra çevredeki ormanlardan kesilen ağaçlar, taş, çalı-çırpı, gübre vs. de kullanılırdı. Toprak sürülüp hendeğin doldurulması uzun ve zor bir işti (Göger 2014: 127-128).

[78] Temmuz ayının ikinci yarısıyla ağustos ayında nehirlerin suyu çekilmiş, Osmanlılar kalenin güneyinde Feher-Körös nehrine yeni bir kanal kazarak suyu yönlendirmiş,

tedbirleri alarak kalenin muhasarasına başladı. Macar kaynakları, kuşatmanın 2 Temmuz 1566 tarihinde 30-35.000 kişilik Osmanlı ordusu tarafından başlatıldığını, savunma kuvvetlerinin az olmasına rağmen son derece ehil ve kararlı olduklarını vurgular. Hatta hava koşullarının da savunmacıların işini kolaylaştırdığını, kale etrafındaki nehrin su seviyesinin yüksekliği nedeniyle Osmanlı topçularının uzak mesafeden atış yapmak zorunda kaldıklarını dile getirir (Kelenik 2019: 399). İlk etapta kale komutanı Kerecsényi, atlılarıyla kale dışına çıkarak Osmanlı öncü kuvvetleriyle sert bir şekilde çarpıştı. Pertev Paşa, kaleyi sadece güneyden kuşatabilmişti. Zira Fehér-Körös nehri önemli bir engeldi. Son kale ve şehrin iki büyük yerleşim birimi (kale yanındaki Zaránd ilçesi ile Békés ilçesine bağlı şehir bölgesi) nehrin kuzeyinde bulunuyordu. Zaránd şehrini, basit bir kazık çit koruyordu. Osmanlı ordusunun 4-5 Temmuz'da şehir bölgesine (Zaránd) saldırması üzerine Kerecsényi, 6 Temmuz'da bölgeyi ateşe vererek kaleye çekildi. Osmanlılar nehir üzerine geçici bir köprü kurmuş, şehir ile kale arasında bulunan hendekteki suyu başka tarafa yönlendirmişti. İlk önce şehir ele geçirilmiştir. Macarca kaynaklar Osmanlı ordusundaki asker ve mühimmat durumuna da değinmiştir. Buna göre 8 adet sur kırıcı silah ile 24 adet top bulunuyordu. Muhasarada 4.000 yeniçeri görev almıştı. Kalenin en büyük kulesinden (Gotik tuğla kale) açılan ateşlere Osmanlı ordusu karşılık vermiş ve burayı devre dışı bırakmıştır. Osmanlıların ilk ateşiyle birlikte kaledeki üç büyük bronz top imha edilmiştir. Ayrıca Pertev Paşa'nın topları kaleden uzak bir yere yerleştirmesi nedeniyle savunucular uzak mesafeye atış yapabilmek için topları daha fazla top mermisiyle doldurmuş; bu uygulama topların zarar görmesine neden olmuştur (Dusnoki-Draskovich 2016: 36-38).

böylece su hendeklere ve Sarkadi gölüne ulaşamamıştı (Dusnoki-Draskovich 2016: 34).

Şekil 2: Kalenin Muhasarası (1566) (Dusnoki-Draskovich 2016: 37)

Muhasara devam ederken Pertev Paşa'nın kaleminden çıkan arz, kuşatma ve bölgede bulunan askerlerin durumu hakkında bilgi vermektedir. Paşa olanca asker, top ve tüfek ile kuşatmanın yürütüldüğünü, lağım kazılması mümkün olan yerlerde bunların yapıldığını ifade etmiştir. Hatta kalenin ve palankaların sarp ve çetin konumuna, sağlamlığına, çevresinin hendekler ve sularla çevrili olmasına rağmen muhasaranın gece gündüz demeden devam ettiğini, herhangi bir kusur veya ihmalin söz konusu olmadığına işaretle kuşatmaya katılan Eflak ve Boğdan halkının firar ederek bölgelerine gitmekte olduklarını haber vermiştir. Ayrıca Erdel kralının oğlunun top ve mühimmat göndermek konusunda bazı bahaneler ileri sürdüğünü dile getirmiştir (BOA, TSMA.e., 514/12).[79] Pertev Paşa kaleyi iki ay boyunca kuşattı. Dönemin Alman gazetelerinde, şehrin kuşatmaya 5 Temmuz'a kadar, Hussar Kalesi'nin (dış kale) ise 18 gün boyunca dayandığı, dolayısıyla tarihlerin 23 veya 24 Temmuz'u gösterdiği ifade edilmiştir. Bu durumda kalenin çevrelenmesi 2-10 Temmuz, dış kalenin muhasarası 11-23 veya 24 Temmuz tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Dış kale son kalenin en savunmasız kısmı olup gerektiği gibi inşa edilmemişti.

Osmanlı ordusu, iki İtalyan burcu ile top kulesini yok etmek için harekete geçti. Batı ve kuzeydoğudaki surlarda gedikler açarak içeri gir-

[79] Belge, 21 Safer 974/7 Eylül 1566 olarak tarihlendirilmiştir ki bu tarih kalenin fetih sonrasına işaret eder. Kuşatmanın hala devam ediyor olması arzın Ağustos ayında yazılmış olabileceğini göstermektedir.

meye çalıştı. Savunma yapıları ve burçlar tahrip edildi, dış kalenin kuzeybatı tarafı yakıldı. Dış kale, dört bir taraftan ateşlenen toplarla zarar gördü. Diğer taraftan kuşatma kuleleri inşa edildi ve hendekler dolduruldu. Burçların altındaki toprak çıkarılarak odun yerleştirildi ve toprak dolguyu bir arada tutan meşe kirişler ateşe verildi. Kaledekiler yeniçerilerin yoğun kurşun atışına maruz kaldı. 20 Temmuz'daki saldırıda Osmanlılar başarısız olunca başka bir yöntem geliştirip yanlardan ateşledikleri toplarla duvarların sıvalarını tahrip ederek içindeki kirişleri ateşe verdi. Bu noktada sadece iç kalenin duvarı sağlam kalmıştı. Kaleyi savunanlar, kükürt ve katranla doldurulmuş çömlekleri, ateş saçan top benzeri cisimleri kaleden aşağıya attılar. 19 Temmuz'da da dış kaleden bir çıkış gerçekleştirdiler ve köprüleri kısmen yıkarak çekildiler. Buradaki köprülerden biri dış kale ile iç kale arasında bulunan küçük su hendeği üzerinde uzanıyordu ve iç kalenin kapısına ulaşmayı sağlıyordu. Osmanlılar gece boyunca burada siperler kazdılar ve topları dış kaleye getirdiler. Bu arada Pertev Paşa, kalenin teslim edilmesi için girişimde bulunmuşsa da başarılı olamamıştır. 24-25 Temmuz'da iç kale kuşatmasının başlamasıyla şartlar, savunucular açısından oldukça kötüleşmiştir (Dusnoki-Draskovich 2016: 38-40).

Kale komutanı 2 Eylül 1566 tarihine kadar iki ay boyunca Osmanlı ordusunu durdurmak için çabalamıştır. Bu kuşatmanın 16. yüzyılda Macaristan'daki en uzun kuşatma olduğu ifade edilir (Kelenik 2019: 399). Sonunda kaleyi savunanlar teslim olmaya mecbur kaldı. Zira Osmanlılar, hendeklerdeki suyu tahliye etmiş, üç burcu toplarla parçalamış, gotik tarzdaki kuleyi yarısına kadar yıkmış ve bir kuşatma kulesi inşa etmişlerdir. Bununla birlikte ağustos ayında gerçekleştirdikleri saldırılarda çok sayıda asker kaybettiler. Kimi kayıtlarda sayının 2.000 veya 3.000 civarında olduğu belirtilmektedir. Kerecsényi, 18-19 Ağustos'a kadar iç kaleyi savunmuş, 19-21 Ağustos'ta gotik tuğla kaleye çekilmiştir. Osmanlı tehdidinin giderek yaklaşması ve yetersiz top nedeniyle Kerecsényi, daha fazla beklemeden teslim görüşmelerine başlamıştır. Bu görüşmeler 22-30 Ağustos tarihleri arasında devam etmiştir.

Pertev Paşa, kaleyi teslim şartında herkesin serbestçe çekilip gidebileceğini, mallarını yanlarında götürebileceğini vaat etti. Gerek kendisinin gerekse Temeşvar paşasının güven mektuplarını gönderdi. Bu aşamada Osmanlılara üç önemli tutuklu verildi. Bununla birlikte çoğunluğu Macar ve Alman olan askerler teslim olmak istemiyordu. Osmanlı vaatlerine güvenilemeyeceğini hatırlatmalarına rağmen Kerecsényi'nin onları ikna etmesi üzerine teslim belgesini imzaladılar ve 2 Eylül'de savunucular teslim edilen kaleden çekildiler. Önce arabalarla yaralı ve hasta askerler ile halk tahliye edildi, sonra Alman ve Macar piyadeler,

süvariler, en sonunda Kerecsényi, Osmanlı tutsaklarıyla birlikte kaleden çıktı. Osmanlılar Macarlardan çoğunun kaleden çıktığını görünce topluca kaleye doğru ilerlediler. Bu durumda geri dönen Kerecsényi, Osmanlıların gidenlerin yolunu kestiklerini ve saldırdıklarını dolayısıyla anlaşmayı ihlal ettiklerini şikâyet etmek üzere Pertev Paşa'yla görüştü (Dusnoki-Draskovich 2016: 41-44).

Kerecsényi'nin emanla kaleden çıkmasına asker rıza göstermemiş ve bu konuda askeri zapt etmek mümkün olmamıştır. Askerler, maiyetiyle ve ağırlıklarıyla birlikte kaleden ayrılan Kerecsényi'nin arkasından yetişerek çatışmaya girmiş, yanlarındaki eşyaları yağmalamışlardır (*Tarih-i Selânikî*, I, 1999: 52; *Tarih-i Peçevî*, I: 421). Kaleden yaklaşık bir mil uzaklıkta bulunan piyadelere 2.000 yeniçeri saldırmış, direnmelerine rağmen çoğu öldürülmüştür. Süvarilerin çoğunluğu kaçmayı başarmakla birlikte onlar da takip edilmiştir. Kaleden çıkan asker sayısı 500 civarındadır (Dusnoki-Draskovich 2016: 44). Selanikî, çatışma sırasında diri olarak yakalanan Kerecsényi'nin, Sigetvar Kalesi'nin fethinden sonra Rikab-ı Hümâyûn'a gönderildiğini kaydeder.[80] Paşa, Kerecsényi'nin Belgrad'da Neboysa kulesine konulmasını, dönüşte durumunun Sultan'a arz edilmesi emrini vererek İslâma tergîb eylen, bolayki Müslimân ola şeklinde duada bulunmuştur (*Tarih-i Selânikî*, I, 1999: 52-53). Ancak esir olarak Belgrad'a götürülen Kerecsényi burada idam edilmiştir (Dusnoki-Draskovich 2016: 44).[81]

[80] Selânikî, aman verilmesine rağmen, Kerecsényi'nin yakalanmasına Paşa'nın verdiği tepkiyi şu şekilde kaydetmiştir: "kalaba hüner eyledinüz, serdarlıkda güzel nâm kodunuz! Nakz-ı ahd kangı ümmetde olmışdur? Allâhu te'âlânun emr-i şerifine muhâlif ahd ü emân bozan askerün dünyâda ve âhıretde hâli nice olur, mükâfâtın görürüz!" (*Tarih-i Selânikî*, I, 1999: 52).

[81] Göle Kalesi'nin fethine ve fizikî yapısına değinen mensur ve manzum tarzda yazılmış bazı eserler bulunmaktadır. Bunlardan biri Şair Bosnalı İntizâmî (ö. 1612'den sonra) olup *Tuhfetü'l-İhvân* adlı eserinde şiirsel bir tarzda kaleyi, etrafını çevreleyen Akkiriş Nehri'ni, iç kaleyi, toplarını ve kulesini tasvir etmektedir (*Tuhfetü'l-İhvân* 2020: 526-529). Merâhî de mesnevi nazım şeklinde yazdığı *Fethnâme-i Sefer-i Sigetvar* adlı eserinde Pertev Paşa'nın kalenin fethi için görevlendirildiğini, kalenin burçlarının yüksekliğini, Osmanlı toplarının yoğun ateşini, iç kalenin vire ile teslim olmasını ve kaleden çıkanların Osmanlı askeri tarafından takip edilerek ganimet alınmasını şiirsel bir tarzda anlatmaktadır (Başpınar 2013: 68-72). Peçevî, muhasaranın 30 günden fazla sürdüğünü, kalenin vire ile fethedildiğini ifade ile Varad Sancakbeyi Mehmed Bey'in kaleye girerek vireyi konuşan kişi olduğunu söyler (*Tarih-i Peçevî*, I: 421). Evliya Çelebi, muhasaranın kırk gün kırk gece devam ettiğini, toplarla birçok varoşun zarar gördüğünü ve kalenin yıkılan yerlerinden giren Osmanlı askerlerinin düşman askerleriyle çarpışarak üç kat hisarları fethettiğini belirtir. Seyyaha göre Pertev Paşa, gece gündüz yedi koldan iç kaleye hücum edip kırk beşinci günde düşman askerlerinden vire ile iç kaleyi teslim almış, kılıç ile de dış kaleleri fethetmiştir. Kalenin fethedildiği müjdesi anahtarlarıyla birlikte

Kalenin kaybedilmesinden Kerecsényi'yi sorumlu tutan kaynaklar, kalede her şeyin mevcut olmasına rağmen onun korkaklığından, cesaretsizliğinden ve ihanetinden bahisle Kerecsényi'nin Osmanlılara, vezir ve beylere büyük bir hediye verdiğini belirtir. Ancak onun teslim olmasıyla daha fazla can kaybının önüne geçtiği de ifade edilir.[82] Bunun yanı sıra kalenin kaybedilmesinden yerli halkı sorumlu tutanlar da olmuştur. Şöyle ki; Göle sancakbeyinin bildirdiğine göre Erdel'e tabi Varad Kalesi'nin komutanı, Göle varoşunda sakin olan Karkaş ve Paval kardeşleri bazı işleri için Varad'a geldiklerinde "Göle kal'asının alınmasına siz sebep oldunuz" diyerek haksız bir şekilde hapsetmiştir. Sancakbeyinin girişimlerine rağmen salıverilmeyen kardeşler için merkez, 17 Kasım 1568'de Erdel kralına bir mektup göndererek kardeşlerin serbest bırakılmasını ve güvenli bir şekilde yerlerine ulaştırılmasını istemiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 7/2761).

Fetihten sonra kalenin istihkâm, mühimmat ve muhafız gücünün artırılmasına önem verilmiştir. Padişahın fermanı üzerine 1.500 nefer kuloğlu sipâhizâde yazılarak deftere kaydedilmiştir. Sipâhizâdeler, mükemmel bir şekilde silahlı, dilaver yiğitler olarak vezirin hizmetine girdiler. Pertev Paşa kaleyi gereği gibi tamir ettirerek içine mühimmat ve asker yerleştirmiştir (*Tarih-i Selânikî*, I, 1999: 12-13, 52).[83] Göle Kalesi'nin yanı sıra Yanova Kalesi ve Lagoş Palankası da vire ile alınmış; etraftaki on günlük mesafeye kadar olan yerleşim birimleri akıncılar ve Tatar askerleri tarafından yağmalanmış, yakılıp yıkılmıştır. Söz konusu kalelere idareciler, kadılar ve muhafızlar tayin edilmiştir (*Hasan Beyzâde Târîhi*, II, 2004: 149-150).

Kalenin fethinden sonra 1568'de Temeşvar'a bağlı bazı kaleler (Semlik, Pançova, Arad palankaları ile Pankota Kalesi) yıktırılmış, bazı kalelerin de (Kalnak, Facet ve Sülmüş kaleleri) muhafız gücü azaltılmıştır. Göle Kalesi'nin muhafızları ise yoklamaya tabi tutularak kendilerine gedik verilmiştir.[84] 1571 yılı ortalarında Temeşvar beylerbeyinin önerisi doğrultusunda Göle Kalesi'nin fethi sonrasında içeride kalan ve ihtiyaç olmayan Beçkerek Kalesi'nin yıktırılmasına ve muhafızlarının Temeşvar'a gönderilmesine karar verilmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 14/1603). Ayrıca Göle Kalesi muhafızlarının başka kalelerde görev yapmalarına izin verilmemiştir. Nitekim 2 Ocak 1572 tarihli hükme

---

Sigetvar kuşatmasında bulunan Sultan Süleyman Han'a gönderildiğinde O'nun da ölüm haberi alınmıştır (*Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 7. Kitap, 2003: 146).

[82] Kerecsényi, kurtulsa bile teslim nedeniyle muhtemelen askerî bir mahkemede yargılanacaktı (Dusnoki-Draskovich 2016: 45-46).

[83] Evliya Çelebi, kaleye yerleştirilen asker sayısını 12.000 olarak kaydeder ki bu abartılı bir rakamdır (*Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 7. Kitap, 2003: 146).

[84] BOA, A.DVNSMHM.d., 7/1148.

göre Budin beylerbeyinin Solnok'ta bir palanka inşa etme ve muhafızlarını Göle Kalesi'nden temin etme talebi merkez tarafından olumlu karşılanmamış, palanka inşa edilecek olursa muhafızların diğer kalelerden karşılanması istenmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 18/223).

2. Kalenin Tamiri ve Muhafazasına Yönelik Alınan Tedbirler

Fetihten sonraki süreçte kalenin tamiri ve müstahkem hâle getirilmesi için hazırlıklara başlanmıştır. İlk tamirlerden biri 1568 yılı ortalarında yapılmış ve kış gelmeden kalenin sıvatılması üzerinde durulmuştur. Sıva için Çanad, Lipova ve Pankota sancaklarının işgücünden istifade edilmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 7/1946). Merkez, Temeşvar bölgesinde bulunan kalelerin daima mamur, mühimmat vs. ihtiyaçları açısından yeterli bir durumda olmasını istemiş; beylerbeyinin işi koordine ederek sancakbeyleri ve dizdarlar vasıtasıyla kalelerin tamir ettirilmesini emretmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 12/691).

Göle Kalesi'nin tamiri, Temeşvar Eyaleti'nde bulunan diğer kalelerle birlikte planlanmış, merkezden beylerbeyi ve defterdara, atılacak adımlar konusunda bazı talimatlar verilmiştir. 1570 yılı ortalarında eyaletin çoğu kalesinin surları ve kuleleri harap vaziyettedir. Hatta top konulan mahalleri yıkılmış ve hendekleri dolmuş durumdadır. Temeşvar beylerbeyi ve defterdarı, kaleleri kontrol ederek harap yerlerin tamiri ve hendeklerin temizlenmesi işini yürütecektir. Merkez bu amaçla İstanbul'dan Mehmed Çavuş'u görevlendirmiş, kalelerin son derece sağlam bir şekilde tamir ettirilmesi, kale muhafızlarının her daim muhafazada bulunmaları ve dışarıda gezmemeleri uyarısında bulunmuştur. Merkez, tamirat bittiğinde her bir kalenin durumu ve muhafızların sayısı hakkında ayrıntılı bilgiler talep etmiştir. Beylerbeyi ve defterdar her bir kale için hazırlanan defteri Mehmed Çavuş vasıtasıyla İstanbul'a gönderecektir (BOA, A.DVNSMHM.d., 14/218). Tamire ihtiyaç gösteren yerler, imece usulüyle reaya tarafından tamir edileceği gibi, hendeklerin temizlenmesi konusunda da sancakbeylerinin dikkati çekilmiştir. Ferman gereğince mevcut kalelerin muhafız sayısı, kuleleri, burçları, surları ve hendekleri kontrol edilmiştir. Bu çerçevede Göle dışındaki kalelerin örtü tamirine 100.000 akçe, Göle Kalesi'ne ise tahminen 500.000 akçe gerekmektedir. Kalenin tamir masrafının diğer kalelere kıyasla epey fazla olduğu görülmektedir. Bu durum kalenin dolma dış palankası ile iç kalesinin bazı yerlerinin onarım gerektirmesiyle ilgilidir. Ayrıca kale örtüsünün tamamen yenilenmesi söz konusudur.

Osmanlı fethi öncesi, kale tamirleri tamamen halkın yardımıyla yapılır iken fetih sonrası bu kuralda değişikliğe gidilmiştir. Merkez, 28 Eylül 1570 tarihli fermanıyla tamir masrafının yarısının hazine, geri kalanının halk tarafından karşılanmasını; taş, kireç ve kerestenin temin

edilerek zamanı geldiğinde tamir edilmesini istemiştir. Tamir masrafları için gerekli para bölgede bulunan mukataalardan karşılanacaktır. Tamirat konusunda merkezin vurguladığı bir diğer husus da tamir işini bahane ederek mübaşirlerin halk üzerinde baskı kurmaması ve mal talep etmemesidir (BOA, A.DVNSMHM.d., 14/526). 1571 yılı Haziran ortalarına gelindiğinde Temeşvar'daki kalelerin ve palankaların tamamının tamir edildiği, Göle Kalesi'nin mahzenleri ile iç kalesindeki kulelerin onarıldığı ve tamiratın il erleri tarafından yapıldığı (BOA, A.DVNSMHM.d., 12/691) tespit edilmektedir. Hazine defterdarı, merkezden yeni bir talepte bulunmuş; Göle'nin palanka dolmalarının üstlerinin örtülmesi gerektiğini, örtü için tahta, çivi ve neccar masrafı olarak tahminen 30.000 akçe gerektiğini bildirmiştir. Merkez, örtü sistemi gerekli ise sağlam bir şekilde yapılması ve israftan kaçınılması konusunda beylerbeyi ve hazine defterdarına bir ferman göndermiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 14/1610). Aradan geçen iki yıllık süre zarfında kalenin bazı yerlerinde yıkılmalar olmuş ve yeniden tamir edilmesi gerekmiştir. Ancak tamirat Göle Sancağı reayasının gücünü aşmakta olup Temeşvar tarafında olan sancaklar reayasının yardımıyla mümkün olabilecektir. Merkez, tamirat işiyle bizzat Temeşvar beylerbeyinin ilgilenmesini istemiş, olay yerinde incelemelerde bulunduktan sonra kalenin yıkılan ve tamire ihtiyaç gösteren yerlerinin bir an önce tamir ettirilmesini emretmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 22/445). Kalenin tamirinde kullanılacak alet edevat ise Belgrad Kalesi dizdarından talep edilmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 22/446).

1577 yılında hem Göle Kalesi'nin hem de sancaktaki palankaların tamirine ihtiyaç duyulduğu zaman Göle sancakbeyi, kendi sancak reayasının yeterli gelmeyeceği düşüncesiyle Çanad ve Lipoya sancaklarından da yeterli miktarda reaya görevlendirilmesini talep etmiştir. Merkez, bu amaçla Lipova sancakbeyine emir vermişse de (BOA, A.DVNSMHM.d., 30/388) 3-4 ay sonra bu kararında bir değişikliğe gitmiştir. Göle sancakbeyi, kalelerin tamirini kendi sancak reayasına imece usulüyle yaptırmak durumunda kalmıştır (BOA, A.DVNSMHM.d., 31/389). Kale tamirinde dizdarlar da büyük bir gayretle çalışmış ve bu gayretlerinden dolayı ödüllendirilmiştir. 1574 yılı başlarında Göle sancakbeyinin önerisiyle Göle Dizdarı Ayas Ağa, hizmetleri dolayısıyla tasarruf ettiği 18 akçe ulufeye karşılık timar verilerek taltif edilmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 25/625).

Düşmanın hareketli oluşu ve saldırı ihtimaline karşı bölgedeki kalelerin güçlendirilmesine önem verilmiştir. Nitekim 1580 yılında Temeşvar beylerbeyinin düşmanın hareketine dikkat çekmesi üzerine Göle ve Yanova kalelerinin tamir talebine onay verilerek beylerbeyi ve defterdarına talimat gönderilmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 39/618).

Kaleler, sadece saldırı veya kuşatma sonucunda değil bazı doğal afetler nedeniyle de tahrip olabiliyordu. Yangınlar kaleleri savunmasız hâle getirebiliyor ve düşmana hareket alanı açabiliyordu. Nitekim 1585 yılının ortalarında Göle ve Temeşvar'da çıkan yangınlar büyük zarara yol açmış ve şehirleri düşman tehdidine açık bir hâle getirmiştir. Temeşvar beylerbeyi, şehrin muhafazası için Semendire, Segedin ve Sirem'den azap, timarlı sipahi ve zaimler; Göle'nin muhafazası için de Budin yeniçerilerinden 200 nefer talep etmişse de Zirinoğlu'nun tehdidi karşısında bunun Budin'den değil de Temeşvar'a yakın yerlerden karşılanması uygun görülmüştür. Zira bu sıralarda Sigetvar sınırında Zirinoğlu'nun büyük bir kalabalık hâlinde toplandığı ve hareket etmek üzere olduğu haberi alınmıştır. Dolayısıyla kalelerin muhafazası için takviye muhafız gücünün Temeşvar ve Göle'ye yakın olan yerlerden karşılanmasına karar verilmiştir. Yangının kalelerde ortaya çıkardığı hasarın giderilmesine yönelik de bazı adımlar atılmıştır. Yangın, Göle Kalesi'nin varoşu ile palanka altında büyük hasar oluşturmuştur. Kalenin tamiri için Yanova, Çanad ve Lipova sancaklarının reayası görevlendirilmiştir. Bu çerçevede Temeşvar Eyaleti'nin 273 sipahisi de Göle Kalesi'ne gönderilmiştir. Yangında zarar gören kalelerin tamiri için çevre sancaklardan cerahor toplanması için harekete geçilmiştir. Bu kapsamda Göle Kalesi'nin tamiri için cerahor temini konusunda Budin ve Semendire'ye fermanlar gönderilmiştir. Temeşvar beylerbeyi de diğer sancakbeyleriyle birlikte yanan kaleleri kısa zamanda tamir ettirmek ve düşmana karşı korunaklı hâle getirmek konusunda talimat almıştır (BOA, A.DVNSMHM.d., 58/467, 58/698, 58/726).

Göle Kalesi'nde 1585 yılının yaz döneminde başlayan tamirat işlemleri sonbaharda da devam etmiştir. Eylül ayında kalenin dış palankasında tamirat işlerinin sürdüğü sırada iç hisarın da oldukça harap durumda olduğu görülmüştür. Ayrıca kuraklık nedeniyle kaleyi çevreleyen suların çekilmesi sonucunda kale açıkta ve hendekleri susuz kalmıştır. Tamirat, yukarıda bahsedildiği üzere Çanad, Lipova ve Yanova sancakları reayasının çalışmasıyla sürerken casuslar, düşmanın durumdan haberdar olarak büyük bir saldırı planladıkları haberini getirmiştir. Hatta düşman önce silahlı 2.000 kadar yayayı arabalarla göndererek kale etrafındaki dağlara yerleştirmiş, kendileri de peşi sıra harekete geçmiştir. Gelişmeler üzerine Temeşvar askerî birlikleri görevlendirilmiş, Lipova, Yanova ve etraftan da çok sayıda asker toplanmıştır. Yapılan çatışmada düşman askeri bozguna uğratılmış ve çoğu kılıçtan geçirilmiştir. Merkez, Göle sancakbeyine etraftaki sancakbeyleriyle ve kale neferleriyle birlikte sürekli teyakkuzda bulunmasını, tehlike durumunda birlikte hareket etmesini emrettiği gibi kalenin tamirini de bitirmesini istemiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 58/826).

12 Eylül 1585 tarihli fermana göre Göle sancakbeyi kalede yapılan tamirat hakkında merkezi bilgilendirmiştir. Buna göre iç hisardan topçular kapısına, topçular kapısından değirmen kapısına ve değirmen kapısından Macar varoş kapısına gelinceye kadar kalenin palankası, kapıları ve tophaneleri yaptırılmış; iç hisar kapısından palanka içine giden iki büyük köprü inşa ettirilmiş; iç hisarın harap olan yerleri Çanad beyi tarafından tamamıyla yenilenmiştir. İç hisardan azap kapısına kadar olan yerlerin Yanova beyi tarafından tamiri devam etmektedir. Azap kapısından martolos kapısına kadar yanan yerlerin büyük kısmı onarılmıştır. Kalan kısımlar için 2.000 kazığın (kereste) daha lazım olduğu tahmin edilmektedir. Merkez, Temeşvar beylerbeyinin bizzat kaleye giderek kontrol etmesini, belirtilen miktar kerestenin lazım olup olmadığını, lazım ise ne çeşit kereste olduğunu bildirmesini istemiştir. Ayrıca kalenin tamirinin ne zaman biteceği sorulmuş, tamiratı tamamlaması konusunda büyük bir gayret göstermesi talep edilmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 58/848).

Ekim 1585 yılına gelindiğinde Göle Kalesi'nin tamiri bitmek üzeredir. Temeşvar beylerbeyine, bölgede devam eden düşman baskısına karşı dikkatli olması ve kalenin tamirinin bir an önce bitirilmesi konusunda bir ferman daha gönderilmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 58/884). Merkezin daha önce gönderdiği fermana cevaben muhtemelen 1596 yılından önce kalenin tamiri konusunda bir mahzar kaleme alınmıştır. Zira merkez, kalenin ne kadarının tamir ne kadarının yeniden inşa edildiğinin bildirilmesini istemişti. Sancakbeyi Ömer Bey'in nezaretinde tamir edilen yerler kontrol edilmiş ve merkez bilgilendirilmiştir. Buna göre tamiratta sarf edilen kazık sayısı Kara Köröş başından yan kuleye varıncaya kadar 780; Orta Kule için 400'dür. İç ve dış kalenin mazgallarında 40'ar balvan kullanılmıştır. Ayrıca uzun yıllardır harap olan üç büyük top için kundak yaptırılarak toplar kundağa yerleştirilmiştir. Bu toplar dışında dış kalede Topçu Kapısı olarak bilinen yerde bir palanka ihya edilmiştir. Mahzarda, sınırdaki kalelerin güçlendirilmesine devam edileceği ve merkezin gereken yardımı yapması talep edilmiştir (BOA, TSMA.e., 478/24).[85] 1605 yılında da Göle Sancağı'ndaki kalelerin tamir ve muhafazasına yönelik olarak sancakbeyine benzer hükümler gönderilmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 77/554).

[85] Belge, tarihsiz olmakla birlikte arşiv kaydında 09.07.1111 olarak tarihlendirilmiştir. Bu tarihte kale Osmanlı Devleti'nin elinde değildir. Tarihlendirme konusunda ipuçlarından biri Göle Sancakbeyi Ömer Bey'in isminin zikredilmesidir. Ömer Bey'in göreve atanması bilinmemekle birlikte Haziran 1596 yılında görevi sona ermiştir (Dávid 1992/93:161).

3. Kale Düzenini ve Güvenliğini Tehlikeye Düşüren Gelişmeler

Kalelerin aslî fonksiyonları sınırları korumak, düşman saldırılarını püskürtmek, düşman topraklarına saldırı konusunda üs teşkil etmek, kalede yaşayanların güvenliğini sağlamak olarak özetlenebilir. Göle Kalesi de konumu itibariyle stratejik bir kale olup istihkâm, muhafız gücü, iaşe ve mühimmat açısından yeterli donanıma sahip olması gerekiyordu. Kalenin harap durumda bırakılması, tamir işlerinin yavaşlığı, muhafızların ve kale reayasının sebep olduğu olaylar hizmetlerin aksamasına, güvenliğin ve savunmanın tehlikeye düşmesine zemin hazırlamaktaydı. 13 Ağustos 1573 tarihli hüküm bu tarz uygulamalara işaret etmektedir. Kale Erdel'e yakın olduğu gibi çevredeki düşman kalelerinden de her zaman zarar görebilecek bir konumdaydı. Buna rağmen zaimler, timar erbabı ve diğer kişiler kale çevresinde çayırlık ve bostanlık adıyla çitli avlular yapıp derin hendekler kazmakta, herhangi bir saldırı durumunda düşmana hazır metrisler bulma imkânı vermektedir. Göle sancakbeyinin merkeze şikâyeti sonucunda avluların kaldırılması, hendeklerin doldurulması dolayısıyla metrise elverişli hiçbir yerin bırakılmaması kararı alınmıştır. Hatta merkez beylerbeyini doğrudan görevlendirerek kaleye bir top menzili mesafedeki yerlerin kontrol edilmesini, avlu, hendek, çit ve metris olabilecek yerlerin kaldırılmasını istemiş, aynı işlemlerin Temeşvar'da bulunan diğer kaleler için de yapılmasını, kale etraflarının temizlenmesini ve merkezin bilgilendirilmesini talep etmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 22/478).

Kale güvenliğini zaafa düşüren en önemli unsurlardan birisi de muhafızların görev yerlerinde bulunmamaları veya görevlerini gerektiği şekilde yapmamalarıdır. Göle Kalesi gibi sınırda ve son derece hassas bir konumda yer alan kalenin güvenliğini tehlikeye atan bazı girişimler olmuştur. Özellikle bu girişimler muhafızlardan kaynaklanmaktadır. Aslında bu durum sadece Göle Kalesi'yle de sınırlı olmayıp eyaletteki kale ve palankalarda görev yapan muhafızları da ilgilendirmektedir. Zira 1571 yılının ortalarında merkeze ulaşan bilgiler eyaletteki kale neferlerinin kale dışında istedikleri gibi gezdiklerini, kale hizmetini terk ettiklerini ve savunmada bulunmadıklarını haber vermektedir. Merkez, Temeşvar bölgesine gönderdiği bir çavuş vasıtasıyla kale neferlerinin yoklamaya tabi tutulmasını, kale hizmetini terk edenlerin tespit edilmesini ve her bir kale için yoklama yapılarak defterinin İstanbul'a gönderilmesini istemiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 14/131). Göle sancakbeyi ve kale dizdarları da aynı konudan şikâyet etmektedir. Mesela 1577 yılı ortalarında Göle Kalesi dizdarı kalede ikamet etmeyen muhafızları merkeze bildirmiştir. Şöyle ki iç kalenin muhafızlarından çoğu, bazı kişilere tabi olarak kale yerine varoşta oturmaya başlamıştır.

Dizdar, muhafıza ihtiyaç duyduğunda bulamadığından ve büyük sıkıntı çektiğinden yakınmaktadır.

Merkez, konuyla ilgili olarak Temeşvar beylerbeyini görevlendirmiş, bundan sonra muhafızların kale dışında bulunmamalarını, daima kalede hizmete hazır durumda olmalarını bildirmiştir. Aksi halde görev yerlerinde bulunmayanların ve görevlerini ihmal edenlerin gedikleri bir başkasına tevcih edilecektir (BOA, A.DVNSMHM.d., 30/609). 1585 yılında ise şikâyetlerin çoğaldığı görülmektedir. Kalenin fethinden sonra usulsüz birtakım uygulamaların ortaya çıkması başta dizdar olmak üzere faris ve azep ağaları ile topçubaşıların şikâyetine neden olmuştur. Özellikle mevcut ağalıkların neferlerinin yarısının ayrılarak müstakil ağalığa dönüştürülmesi kaledeki düzeni bozduğu gibi neferlerini de kontrol edilemez hâle getirmiştir. Gelişmelerin bir arzuhalle merkeze bildirilmesi üzerine merkez, fetihle birlikte tayin edilen ağa ve nefer gediklerinden fazlasının kaldırılması, ferman dışı ağalık ve gedik oluşturulmaması yönünde karar almıştır (BOA, A.DVNSMHM.d., 58/524). Aynı yılda yaşanan bir başka olay Göle Sancağı'ndaki bazı muhafızların Temeşvar ve diğer yerlerde bulunan ileri gelenlere dayanmak suretiyle serhad hizmetini terk ettiklerini ve istedikleri gibi yaşamaya başladıklarını göstermektedir. Hatta içlerinden bazıları 5-6 yıldan beri hizmeti bırakmış olmalarına rağmen ulufelerini almaya devam etmektedir. Durumun merkeze arz edilmesi üzerine, hizmeti yerine getirmeyenlerin ulufelerinin alınıp hizmette olanlara verilmesi kararlaştırılmıştır (BOA, A.DVNSMHM.d., 58/776).

4. Kale Muhafızlarının Reayayla İlişkileri

Kale muhafızları zaman zaman nüfuzlarını kötüye kullanıp reaya üzerinde baskı oluşturmuş ve haksız menfaat temin etmiştir. Göle Kalesi'ne nöbetçi olarak tayin edilen yeniçerilerden bazıları bu yola tevessül etmişlerdir. Öyle ki ticaret veya başka amaçlarla has köylerine giden yeniçerilerden bazıları, ücret ödemeden reayanın yem ve yiyeceklerini almış, arabalarına el koyarak 4-5 günlük mesafelere sürmüş, bazıları da Belgrad'a kadar arabalarını götürüp kıyafet yükletmiş, yük hayvanlarını alarak zayi etmişlerdir. Hatta reayanın kış-yaz getirdiği odun ve otluğu narh-ı cari üzerinden almayıp odun ve otluklarını zorla sürdürmüşlerdir. Hüküm Budin yeniçerileri ağasına yazıldığına göre bu yeniçerilerin Budin'den gelen yeniçeriler olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla yeniçerilerin kontrol altına alınması görevi de Budin yeniçerileri ağasına verilmiştir. 11 Mart 1568 tarihli hüküm ile yeniçeriler; reayadan ücretsiz bir şey talep etmemeleri, almak istediklerinde rızasıyla satanlardan rayiç fiyat ile almaları, ücret ödemeden reayanın arabalarını ve yük hayvan-

larını almamaları konusunda uyarıldığı gibi Budin'den gelen yayabaşıların da dikkati çekilmiş, aksi halde hem yayabaşıların hem de yeniçerilerin dirliklerinin ellerinden alınacağı ifade edilmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 7/1053).

5. Kaledeki Muhafızlar

5.1. Yeniçeriler/Topçular

Kaledeki yeniçeriler nöbetçilik usulüyle Budin'den gönderilmiştir. Bunların ulufeleri farklı kaynaklardan temin edilmiş, bazen Tatarpazarı kazasının cizye gelirlerinden[86], bazen ordu hazinesinden[87] ödenmiş, bazen de yeniçeriler ulufelerini almak için Solnok'a gitmek durumunda kalmışlardır. Ulufelerini almak üzere kaleden ayrılan yeniçeriler, yollarda türlü tehlikelerle karşılaşmış hatta bu nedenle hayatını kaybedenler ve esir düşenler olmuştur. Göle Kalesi muhafazasında olan yeniçeriler de bu türden bir olayla karşılaşmıştır. 30 Temmuz 1574 tarihli hükme göre ulufelerini almak üzere Solnok'a giden yeniçeriler dönüşte Erdel reayasının baskınına uğramış, yeniçerilerden ikisi öldürülmüş, dokuzu da esir düşmüştür. Eşkıya, esir aldıkları yeniçerileri önce Erdel'deki kalelere oradan da düşman topraklarına götürmüş, Kaşa ve diğer kalelerde hapsetmiştir. Merkez, esir yeniçerilerin kurtarılması için daha önce Erdel voyvodasına bir mektup göndermiş olmasına rağmen herhangi bir cevap alamamıştır. Voyvodaya ikinci kez hüküm gönderilerek olayın takipçisi olması emredilmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 26/320).

Kaledeki yeniçerilerin sayısı 1688 yılında 369 (BOA, D.YNÇ.d. 33996); 1692 yılında 113 olarak tespit edilmiştir (BOA, AE.SAMD.II, 13/1431). 1694 yılında kalede 150 yeniçeri, 300 mütekaid, 89 mütekaid yamak ve 14 topçu (BOA, D.YNÇ.d., 34056: 4-5; BOA, D.YNÇ.d., 34059: 2-3; BOA, AE.SAMD.II, 3/208) bulunurken 1695 yılında bu sayı 181 yeniçeri ve 239 mütekaid olarak kayıtlara geçmiştir (BOA, AE.SMST.II, 135/14918).

5.2. Farisler

Sınır kalelerinde ve askerî üs niteliği taşıyan yerlerde istihdam edilen farislerin görevi bulundukları kaleyi ve sınır boylarını korumaktır. Genellikle mahallinden sağlanan atlı askerlerden oluşan ve serhad kulu

[86] Şatırzade Süleyman Ağa'nın Tatarpazarı kazasından topladığı cizyeden tahsis edilen 18.408 akçe Topçular Çavuşu Mustafa Ağa'nın vekiline teslim edilmiştir (BOA, AE.SAMD.II, 3/208, 1105/1693-1694).

[87] 1691-1692 yılında Varat, Yanova ve Göle kalelerindeki muhafızların mevacibleri ordu hazinesinden ödenmiştir. Göl Kalesi'nde görevli yeniçeriler, cebeciler, topçular ve yerli neferlerin mevacibleri toplamı 6.904,5 kuruş olup diğer iki kaleyle birlikte 40.438 kuruşa ulaşmıştır (BOA, D.BŞM.d., 680: 4).

sınıfından olan farisler görev yaptıkları kalelerin önemine göre farisân-ı evvel, farisân-ı sânî ve farisân-ı sâlis olmak üzere çeşitli bölüklere ayrılmıştır. Bu bölüklerin her birinin başında ağa denilen zabitleri vardı. Çoğu ulufeli olmakla birlikte bir kısmı timar tasarruf ederdi (Özcan 2020: 442).

Göle Kalesi'ndeki farisler dört sınıf hâlinde hizmette bulunmuştur. 1655 yılında kaledeki farislerin sayısı 215'e ulaşmıştır (BOA, MAD, 3729: 156, 161-167). Ulufeli farisler, savaşlara katılmaları ve yararlılık göstermeleri durumunda timarla ödüllendirildikleri gibi uzun yıllar yaptıkları hizmetlerin karşılığı olarak farisan ağalığına da tayin edilebiliyordu. Mesela 1579 yılının başlarında Göle farislerinden yevmiyesi 8 akçe olan Mustafa, Tokay muharebesinde gösterdiği yararlılıktan dolayı Pançova nahiyesinde 5.999 akçelik bir timarla ödüllendirilmişti[88]. Ali oğlu İbrahim ise 9 akçe ulufeyle Göle farislerinden olup uzun yıllar serhatte hizmet etmişti. İbrahim, Lipova farisan ağası Bali'nin ölümü üzerine yevmiye 12 akçe ulufe ile söz konusu ağalığa getirilmesi için 23 Şubat 1579'da arzda bulunmuştur (BOA, A.DVNSMHM.d., 37/604). Farislere timar verilecekse öncelikle bu talepler kendi eyaletinden karşılanır, bunun mümkün olmadığı durumlarda Rumeli'den ve Bosna'dan timar verilirdi. Mesela Mehmed b. Ahmed ve Pervane b. Abdullah kale farislerinden olup hizmetleri karşılığında Temeşvar'da timar hükmü yazılmasına rağmen bu isteklerine kavuşamamış, 1579 yılında bunun Rumeli ile değiştirilmesi talebinde bulunmuşlardır (BOA, A.DVNSMHM.d., 37/1857, 2684). Keza kale farislerinden dördüncü ağaya tabi dördüncü odada yevmiye 8 akçe ile hizmette iken Sakmar ve Kallo gibi düşman kalelerinden gelenlerle yapılan çarpışmada başarı gösteren Mehmed oğlu Darende Ali'nin Temeşvar'da bir timara atanma emri verilmiş ancak atama gerçekleşmeyince 24 Kasım 1589'da bunun Bosna'ya tebdili talep edilmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 65/392). Bununla birlikte farislerin tebdil olunan timar taleplerinin de bir süre karşılanamadığı tespit edilmektedir. Bu durumda başka bir bölgede timarından feragat eden birisinin yerine tayin edildikleri de olmuştur.[89]

Hizmetlerindeki başarılarından dolayı farislere timar verilirken ağaları da zeametle ödüllendirilmiştir. Darende Derviş Mustafa, Göle farislerine ikinci ağa olarak 30 akçe ulufe tasarruf ederken kendisine 20.000 akçelik zeamet verilmesi hakkında 30 Ağustos 1589'da Temeşvar beylerbeyine emir verilmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 65/41). Benzer şekilde aynı görevi yapan Darende Semender, Budin'de miri

[88] Elmas köyünde timar tasarruf eden Bali b. Yusuf'un ölümü üzerine timarı Mustafa'ya verilmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 37/205).

[89] Semendire Sancağı'nda Valyevo nahiyesinde feragat edilen bir timarın tevcihi hakkında 5 Şubat 1590 tarihli hüküm: BOA, A.DVNSMHM.d., 65/559.

hizmette bulunması sebebiyle Budin beylerbeyinin talebi üzerine kendisine bir zeamet verilmesi hükme bağlanmış ancak zeametine tayin işlemi gerçekleşmemiştir. Kendisi, İskenderiye Sancağı'nda Altunili nahiyesinde feragat edilen bir timara talip olmuş ve bu talep 6 Ocak 1590'da uygun görülmüştür (BOA, A.DVNSMHM.d., 65/498). Yine yararlılığı görülen farislerden Mehmed oğlu İbrahim'e de Sirem sancakbeyinin mektubu üzerine 27 Ocak 1590'da Budin'de 20.000 akçelik bir zeamet verilmesi kararlaştırılmıştır[90]. Miri hizmette bulunan ve zeamet verilen faris ağalarından biri de Mustafa oğlu Darende Abdülkerim'dir. Abdülkerim, 30 akçe ile üçüncü ağa iken Temeşvar mal defterdarının mektubu üzerine kendisine Temeşvar'da 20.000 akçelik zeamet verilmesi kararlaştırılmıştır (BOA, A.DVNSMHM.d., 65/612).

Kaledeki faris ağaları zaman zaman usulsüz birtakım olaylarla da karşılaşmıştır. Zira kendileri görevde iken yeni ağalıklar oluşturulmuştur. Nitekim kalenin ikinci ve üçüncü farisler ağası olan Nasuh ve İbrahim ağalar, kalede uzun yıllar hizmet etmiş "serhaddin emektarları" idi. Ancak yeni ağalıkların oluşturulması ve bunların neferlerinin alınması kaledeki savunmayı olumsuz yönde etkileyen bir gelişme olarak görülmüş ve merkeze bildirilmiştir. Merkez, bu duruma onay vermemiş, 17 Mayıs 1585'te Temeşvar beylerbeyine gönderdiği bir hükümle yeni kurulan ağalıkların kaldırılmasını ve eski düzene dönülmesini istemiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 58/325).

5.3. Azebler

Osmanlıların ilk dönemlerinde hafif okçu olarak orduya katılan azebler sonraki süreçte öncü kuvvet olarak savaşlardaki yerini almıştır. Kara ve deniz azebleri olarak ikiye ayrılmış, kara azebleri, 16. yüzyılın ortalarına doğru kale muhafazasında istihdam edilmiş böylece maaşlı bir sınıf hâline gelmiştir. Ayrıca köprücülük ve lağımcılık gibi hizmetlerde de kullanılmıştır. Azebler, orta adı verilen gruplara ayrılmış, bütün ortaların idaresi de azebler ağası ve kâtibin eline verilmiştir. Azebler ağası azeblerin başkumandanı demekti (Bostan 1991: 312).

1655 yılında kalede iki sınıf hâlinde teşkilatlanan azeblerin toplam sayısı 49 idi (BOA, MAD, 3729: 168-169). Kutsal İttifak Savaşları sırasında 1687 yılında Göle Kalesi'ne tayin edilen azebler, azebân-ı evvel ve azebân-ı sânî cemaatleri hâlinde 200 kişiden oluşmaktaydı. Kalenin Topkapı'sına tayin edilen azebân-ı cedid cemaatinin mevcudu ise Mart-

[90] Hükmün bir kısmı harap olduğu için farisin yevmiyesi ve konumu okunamamıştır. Ancak zeamete hüküm verildiğine göre farisin ağa konumunda olduğu kabul edilebilir (BOA, A.DVNSMHM.d., 65/588).

Haziran 1687 tarihleri arasında 253 kişi idi. 1687-1689 tarihleri arasında kale azeblerinin mevacibleri Hazine-i Âmire'den ödenmiştir (Solak 2021: 36, 57-58).

5.4. Beşlüler

Yerli halktan teşkil edilen serhad kulu askerlerinden olan beşlüler, ağalarının kumandası altında hizmette bulunmuşlardır. Beşlü olarak anılmaları 5'er akçe olan yevmiyelerinden dolayıdır. Görevleri muhafızlık yapmak, kale inşa ve tamirinde çalışmak, ordunun geçeceği yolları açmak, düşman ülkelerine küçük çaplı akınlara çıkarak orduya kılavuzluk etmek, ihtiyaç hâlinde erzak temin etmektir. Beşlülük gedik olup ancak yeri boşalınca bir başkasına verilirdi. Bölükbaşıların emrinde sağ ve sol bölüklere ayrılan beşlüler için cemaat tabiri de kullanılmıştır (Özcan 2009: 560).

Göle Kalesi'nde de beşlüler istihdam edilmiştir. Bunlar, odalar halinde ve bir odabaşının idaresinde görev yapmışlardır. Mesela kale beşlülerinden olup düşmanın eline düşmesinden dolayı azledilen Behram, kale beşlülerinden 12. odada odabaşı bölüğündeki Ali'nin vefatı üzerine boş kalan gediğe talip olmuş ve bu talebi 28 Eylül 1571'de kabul edilmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 15/1069). Beşlülerin palanka inşa etmek, düşman saldırısı durumunda çevre sancakbeylerinin yardımına koşmak, düşmanın istihkam yapmasını önlemek gibi vazifeleri aşağıdaki örneklerle de sabittir. Nitekim Temeşvar beylerbeyinin uygun gördüğü yerde bir palanka inşası için Göle'den 100 nefer beşlü alınması konusunda ferman verilmekle birlikte söz konusu beşlüler Solnok Sancağı'na gönderildiğinden ihtiyaç duyulan beşlü ve piyadeler çevre sancaklardan temin edilmiştir. 1572 yılı ortalarında Göle'den sadece 20 nefer beşlünün palanka inşasında çalışmasına onay verilmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 16/361). Habsburgların Solnok sınırında bir palanka inşa etmesi ve harekete geçme ihtimali, Solnok sancakbeyine yardımı gündeme getirmiş hem sancakbeyine yardım etmek hem de düşman palankasının yapılmasına engel olmak üzere çevre sancaklardaki askerler ve beşlüler görevlendirilmiştir. Bu kapsamda 20 Mayıs 1579 tarihli ferman gereğince Göle beşlüleri de Çanad, Lipova, Yanova askerleri ve beşlüleriyle birlikte yardıma gidecektir (BOA, A.DVNSMHM.d., 36/668, 669).

5.5. Martoloslar

Osmanlı askerî teşkilatında özel bir sınıf olan martoloslar, batı sınır bölgelerinde geniş bir alana yayılmıştır. Bölgenin güvenliğini sağlamakla yükümlü oldukları gibi zaman zaman yağma faaliyetlerine katılarak keşif ve haber alma görevlerini de yerine getirmişlerdir. Vene-

dik, Avusturya ve Macaristan'a yönelik seferlere katılmışlar, Macaristan'ın ve Erdel'in fethinden sonra bu bölgelerin her yerinde bulunmuşlar; özellikle Avusturya sınırındaki şehirlerde güçlendirilmişlerdir. Hepsi ulufeli olan martoloslar bölükler hâlinde ve genellikle yaya olarak hizmet etmişlerdir (Özcan 2003: 64-65).

Göle Kalesi'nde de ulufeli martoloslar görev yapmıştır. Ağalarının idaresinde olan martoloslar kaleyi savunmak ve gelen düşman birliklerini ve çetelerini püskürtmekle sorumlu tutulmuştur. 1573-1574 yılında birçok kez düşman çetelerine karşı mücadele eden Göle Kalesi martolos ve ağalarına hizmetleri karşılığında timar tevcih edilmiştir. Mesela kalede 12 akçe ulufe ile ikinci ağa olan Bekir Ağa, bölgeye gelen piyade düşman çetesine karşı martoloslarla birlikte harekete geçmiş, Köröş Nehri üzerinde gemilere binerek çetelere saldırmış ve bozguna uğratmıştır. Göle Sancakbeyi Muharrem Bey, ağanın hizmetlerine karşılık kendisine timar verilmesi ricasında bulunmuş ve ağaya "sülüsan üzere timar verilmek"[91] konusunda 5 Aralık 1573 tarihinde buyuruldu verilmiştir (BOA, A.DVNSMHM.d., 25/62). Keza kalenin baş ağası olan Mehmed uzun yıllar serhadde hizmet ettiği gibi söz konusu düşman çetesine karşı da başarı göstermiş ve sancakbeyinin arzı üzerine 4 Ocak 1574'te kendisine de "sülüsan üzere timar verilmesi" kararlaştırılmıştır (BOA, A.DVNSMHM.d., 25/241). Kalede 1655 yılında iki sınıf hâlinde 29 martolos görev yapmıştır (BOA, MAD, 3729: 169-170).

6. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Göle Kalesi ve Varoşları

Kale ve varoşları hakkında ayrıntılı bilgiler Evliya Çelebi'nin seyahatnâmesinde bulunmaktadır. 1665 yılından sonra bölgeyi ziyaret eden seyyah evsâf-ı hisâr-ı üstüvâr-ı çârkule, ya'nî kal'a-i ibret-nümâyı Göle başlığı altında kaleyi uzun uzun anlatmıştır. Hatta kalenin adının serhadli dilinde Göle adıyla anıldığını zira Pertev Paşa'nın bu kalenin fethinde çok ağladığı için gazilerin kaleye bu adı verdiğini ifade etmiştir. Kaleye kılavuzlar, köleler ve seyishanesiyle birlikte gelen seyyah, kale kapısında gaziler tarafından karşılanmış, yanındaki kölesini yüküyle kaleye gönderip diğer dört kölesiyle birlikte gazilere katılmış ve kendini kâfirlerle savaşın içinde bulmuştur. Bir saatlik mücadelenin sonunda 200 düşman askeri katledilmiş, 400 silahlı asker esir edilmiş,

[91] Kale neferlerine ulufe ödemek yerine yapılan toprak bağışıdır. Bu tür timarın büyüklüğü kale neferinin yevmiyesi esas alınarak hesaplanmıştır. Günlük ücret 1.000 ile çarpıldıktan sonra çıkan yekûnun üçte ikisi alınıyordu. Örneğin günlük 3 akçe alan bir askerin timarı yılda 2.000 akçe getiriyordu. Bu yevmiyesi 6 akçe olan birinin 4.000 akçelik, 9 akçe olan birinin 6.000 akçelik timar alacağı anlamına geliyordu (Fodor 2024: 357).

diğerleri de firar etmiştir. Gaziler ve kale neferlerinin takibi sonucunda firar eden düşmanın zayiatı artmıştır.[92]

Seyyah'ın betimlemesine göre Köröş Nehri'nden dolayı kalenin dört bir tarafı bataklık ve sazlıktır. Kalenin iç hisarı safî tuğladan yapılmış, çok büyük ve sağlam bir taş bina olup beş kuleli, dörtgen şeklinde ve kırk arşın yüksekliğindedir. Dört kulenin ortasında yer alan beşinci kule diğerlerinden daha yüksektir. Bu kuleden etrafı bütün ayrıntılarıyla görmek mümkündür. İçinde ahşaptan yüksek bir kasır bulunur ve etrafında uzun şâhî toplar yer alır. Burada gece gündüz gözcülük yapan birkaç kale nöbetçileri düşman geldiğinde dizdara haber vererek top atarlar. Şehir ileri gelenlerinin de bu kule kasrına çıkarak sohbet ettikleri olur. Kulelerde askerin ihtiyacı için darı, buğday, çeltikli pirinç, mühimmat, savaş araç ve gereçleri depolanır. Birkaç ambar ile cephane depoları ve su kuyusunun bulunduğu iç kalede sadece dizdar ikamet etmektedir. Bu da iç kalede yerleşimin olmadığını göstermektedir. İç kalenin kapısı kuzey yönüne bakmakta ve kapıya kırk ayak ağaç merdivenle çıkılmaktadır. Savaş sırasında merdivenler iç kaleye çekilerek kale ulaşılmaz hâle getirilirdi. Burada bir de cehennem kuyusuna benzer bir zindan bulunmaktadır ki her gece bütün şehir ileri gelenlerinin yüzlerce esiri burada hapsedilir, sabah olduğunda hizmet için çıkarılırdı. İç kalenin ve dıştaki üç kat kalenin hendekleri yoktur. Hepsi bataklık içindedir. Sadece dıştaki büyük varoşun batı tarafındaki orta kapısında hendek üzerinde uzanan ahşap köprüden geçilebilir. Bu hendekten de Köröş Nehri akar. İç hisar bu özellikleriyle bu bölgenin en güç ulaşılabilen hisarıdır. Düşmanın elinde iken bu iç hisarın dışarısında son derece sağlam kale duvarları vardı. Kuşatma sırasında Pertev Paşa'nın iç kaleyi top ateşine tutması sonucunda duvarlar yıkılmış sadece temelleri kalmıştır. Evliya'ya göre duvarlar tamir edilse kale adeta sedd-i İskender olabilecek yapıdadır. Kalede iç kale dışında üç adet varoş bulunmaktadır. Bunlar orta varoş, ikinci kat varoş ve üçüncü kat varoş-ı kebirdir. Orta varoş iç kalenin batı tarafında yer almakta ve üç tarafını kuşatmaktadır. İç kalenin güney tarafı bataklıktır. Orta varoşun duvarı göl kenarında kırk ayak enli rıhtım dolma sağlam palanka duvar olup 20 arşın yüksekliğindedir. Derin bataklık içinde dörtgen şekilli bir varoş suru olarak çevresi 2 bin arşındır. Çok büyük 7 adet tabyalarının her birine yetmişer adet irili ufaklı balyemez toplar konulmuştur. Burada

[92] Bu savaşta Osmanlılar 17 şehit vermiş, şehitlerin cenaze namazları kılınarak defnedilmiştir. Gaza malından ruhları için helvalar ve pişiler pişirilip fukaraya dağıtılmıştır. Seyyahın kendisine de gaza malından bir kese yoklama-baha, iki at, iki esir katana kafiri düşmüş, o da kafirleri gazilere satmıştır (*Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 7. Kitap, 2003: 146, 148-149).

ancak 50 adet tahta örtülü ev ile çeşitli tahıllarla dolu buğday ambarları bulunmaktadır.

Varoşun su kapısı ve taş kemerli büyük kapı olmak üzere iki kapısı vardır. İkinci kat varoş, önceki varoşu kuşatır, kırk adım eninde sağlam ve dörtgen şekilli palanka duvardır. Varoşları birbirine bağlayan ara kapılar vardır. Yukarısında kiremit örtülü ve mamur bir halde Süleyman Han Camii bulunmaktadır. Varoş, 100 kadar tahta örtülü hanelere sahiptir. Bu katın kale kapısının üstünde çanının sesi bir konak yerden duyulan bir saat kulesi vardır. Kale kapısı kuzeye bakan taş ve kemerli demir bir kapıdır. Kapının önünde taştan bir kulesi ve ateş saçan topları yer alır. Ayrıca kule ve kapı önünde büyük varoşa geçecek şekilde Köröş Nehri üzerinde 100 adım enli ağaç köprü bulunur. İkinci kat varoşun çevresi 2.550 adım olup 6 adet büyük tabyaları üzerinde onar adet balyemez topları ve mazgal deliklerinde şayka topları bulunur. İki kat iç hisar çevresini Köröş Nehri dolanır. Şehir içinde kayıklar ve gemiler olup herkes haneden haneye bunlarla gezer. Adeta şehir Venedik'i andırır. İç kale ve bu varoşların doğu ve güney tarafı sazlık, kamışlık ve bataklık büyük bir göl özelliği taşır. İkinci kat varoşun batı tarafında ise üçüncü kat büyük varoş bulunur. Burası gayet mamur ve sağlam yapılı bir yerleşim yeridir. Tek kat dolma çit palanka duvarlı olup hendeklerinin bulunduğu yerde Köröş Nehri akar. Beşgen şekilli bir varoş olarak büyüklüğü 4 bin germe adımdır. Çevresinde 3 adet demir kapısı vardır. Bu kapılar adeta Hazar Denizi kıyısındaki Demirkapı Kalesi kapıları gibidir. Kuzey tarafında iki adet küçük su kapısı daha vardır. Büyük varoşta 1.060 kadar mamur, bağlı bahçeli, süslü ve tahta örtülü evler bulunur. Şehir bataklı bir göl içinde kurulduğundan zemini çamur olup şehrin sokakları ve evlerin içi tamamen tahta direklerle döşelidir. Bu yönüyle Kanije, Temeşvar, Sigetvar ve Kapoşvar kaleleri gibidir. Burada dört mahalle ve dört cami bulunur; Kurşun örtülü olarak Süleyman Han Camii, Ali Bey Camii ve türbesi vardır. 9 adet mahalle mescidinin yanında 3 medrese, 2 derviş tekkesi, 3 sıbyan mektebi, bir tüccar hanı, bir hamam (Ali Bey Hamamı) ve 200 dükkân vardır. Dışarı varoşta ise 3 kilise mevcuttur. Evliya Çelebi, "Osmanlı'da böyle bolluk, sağlam ve dayanıklı kale yoktur, Allah afetlerden korusun" duasıyla sözlerini bitirir (*Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 7. Kitap, 2003: 146-149).

7. Savaş Yıllarında Göle Kalesi

Habsburglar ve Osmanlılar arasındaki savaşlarda sınırlardaki kalelerin takviyesi her zamankinden daha önemliydi. Özellikle On beş Yıl ve Kutsal İttifak Savaşları sınırdaki kalelerin savunma kabiliyetini derinden etkilemiştir. Söz konusu dönemlerde Osmanlı kale muhafızlarını sıkıntıya sokan gelişmeler arasında kalelere yeterli miktarda asker, za-

hire, mühimmat, ulufe gönderilememesi ve firarların çoğalması sayılabilir. Bu olumsuzluklar dolayısıyla kaleler bir bir düşman eline geçmiş ya da teslim olmak zorunda kalmıştır. 1593-1606 Osmanlı-Avusturya Savaşları sırasında Temeşvar bölgesinde de benzer sıkıntılar yaşanmıştır. Savaş öncesinde (1591) Göle garnizonunun mevcudu 578 idi (Hegyi 2024: 265). Savaş başladığında 1595 yılının sonlarında Temeşvar sınırında Erdel askeri toplanarak kâh Göle Kalesi'ni kâh Temeşvar Kalesi'ni muhasara etmiş, hendekler açıp metrise girmiştir. Gece gündüz kaleleri toplarla döğen düşman askerlerine karşı kale muhafızları gereken karşılığı vermiş, içlerinden bazıları kılık değiştirerek geceleyin kaleden ipler sarkıtmak suretiyle kurtulmayı başarmış, İstanbul'a gelerek gelişmeleri, sınırların ve askerlerin durumunu merkeze bildirmiştir. Bu arada Göle Kalesi'ni kuşatan düşman askerinin çoğu Sonluk Kalesi'ni de ele geçirmek üzere harekete geçmiştir. Sınırlarda askerin bulunmaması ve ulufelerini alıp giden kapı halkı dolayısıyla muhafazada asker kalmamıştır. Osmanlıların elindeki kalelerin muhafızları ise ulufe yetiştirilemediğinden dolayı görev yerlerini terk etmişlerdir. Dolayısıyla söz konusu savaşlar, Temeşvar bölgesini derinden etkilemiştir (*Tarih-i Selânikî*, I, 1999: 539-540, 713).

II. Viyana Seferi'yle başlayan ve Kutsal İttifak Savaşları olarak bilinen dönemde sınırlardaki kalelerle ilgili bazı tedbirler alınmıştır. Öncelikle Viyana Seferi hazırlıkları kapsamında sınırlardaki kale ve palankaların muhafız gücü yoklamaya tabi tutulmuştur. Yanova Eyaleti'ne bağlı Göle Kalesi de bunlardan biridir. 9 Mayıs 1683 tarihli yoklama defterine göre eyaletteki 5.405 neferin 684'ü Göle Kalesi'nde bulunmaktadır. Bu dönemde kaledeki cemaatlerin adı ve sayısı şu şekildedir (BOA, D.BKL.d., 32208: 2-4).

Tablo 1: Göle Kalesi Muhafızları (1683)

Cemaat ismi	***Nefer sayısı***
Cemaat-i müstahfızan	78
Cemaat-i topçuyan	14
Cemaat-i azeban	96
Cemaat-i farisan	415
Cemaat-i martolosan	43

Toplam	***684***

Savaşlar devam ederken kalenin takviyesine önem verilmiş, mevcut mühimmata ilave olarak Belgrad'dan da kaleye çok sayıda mühimmat, savaş araç ve gereçleri sevk edilmiştir. Aşağıdaki tablo Belgrad'dan sevk edilen barut, kurşun, gülle, el humbarası, tüfek gibi malzemelerin kale envanterine girdiğini göstermektedir.

Tablo 2: Kalede Mevcut Olan Cephane, Zahire ve Diğer Mühimmat (Evâil-i Rebiülevvel 1097/26 Ocak-4 Şubat 1686) (BOA, İE.AS, 11/1007).

Cinsi	***Adet***	***Kantar***	***Kıyye***	***Kile (İstanbul)***
Kalede mevcut olan mühimmat				
Balyemez top	4			
Beden ve mazgallardaki şahi top	23			
Saçma zincir topu	4			
Kundaklı misket topu	53			
Kundaksız misket	20			
Uzun tüfek	152			
Büyük ve küçük gülle	500			
Siyah barut		90		
Çapa ve kürek	20			
Pamuk		1		

Kurşun		10		
Kale ambarında mevcut olan zahire				
Un				1.950
Darı				3.691
Reayaya ödünç verilen darı				1.000
Belgrad'dan verilen mühimmat				
Gülle	360 160-sarf olunan 200-mevcut			
Siyah barut		230		
El humbarası	1.000			
Bezir yağı			40	
Neft yağı			15	
Demir çubuk	49		1.000	
Çapa	98			
Ağaç kürek	98			
Büyük urgan	1			
Kurşun			1.770	
El humbarası	3.520			

Fitil		20		
Tabe harar	1			
Kundaksız tüfek	25			

Kutsal İttifak Savaşları sırasında sınırdaki kalelere zahire, ulufe ve yardım göndermek kimi zaman güçlükle yapılır hâle gelmiş, kimi zaman da mümkün olamamıştır. Sefer masraflarını karşılamak amacıyla İstanbul'da zenginlerden imdâdiyye alınması konusunda 1687 kışında bir toplantı yapılmış, ulemadan buna itiraz edenler olmuştur. Tahsil edilen paranın Göle'nin de dahil olduğu serhad kalelerindeki muhafızların yiyecek ve mevacib ihtiyaçları için kullanılması, kale ve palankaların tamirine sarf edilmesi amacıyla Enderûn-ı Hümâyûn hazinesinden 500 kese akçenin gönderilmesi kararlaştırılmıştır (*Zübde-i Vekayiât* 1995: 223-224). Göle ve Sadvay kalelerini koruyan neferlerin mevacibleri İstanbul'dan gönderilmiş ve Ali Ağa tarafından teslim edilmiştir. 1690 yılının sonlarında kalelerdeki görevlilerin toplam sayısı 1.764 olduğu halde sadece 1.258'i görev yerlerinde bulunuyordu. Bu kapsamda kale neferlerine 9 yük akçe tevzi edilmiştir. Bununla birlikte gönderilen para neferlerin ancak 59 günlük mevaciblerine yetmiştir. Neferlerin mevcut ve mevcut olmayanları ayrıntılı bir şekilde deftere kaydedilmiştir. (BOA, KK.d., 4739: 18-27; BOA, D.BKL.d., 32216: 3-4, 20).

Tablo 3: 1690 yılında Göle Kalesi ve Tabi Kalelerdeki Görevliler ve Ulufe Miktarları

Kaledeki görevliler	***Sayısı***		***Toplam***	***Mevacib (akçe) (59 günlük)***
	Mevcut olan	Mevcut olmayan		
Hademe-i cami-i hassa-ı enderun	9	-	9	9.558
Hademe-i cami-i hassa-ı birun	9	-	9	7.939

Cemaat-i müteferrikan	46	10	56	
Cemaat-i müstahfızan-ı enderun	48	-	48	26.432
Cemaat-i müstahfızan-ı birun-ı bab-ı topî	25	4	29	15.399
Cemaat-i müstahfızan-ı evvel-i cedid-i sânî-i topî	186	62	248	113.634
Cemaat-i azeban-ı evvel ve cedid neferler	99	49	148	73.927
Cemaat-i azeban-ı sani ve cedid neferler	114	38	152	82.659
Cemaat-i topçuyan	14	-	14	9.440
Cemaat-i farisan-ı evvel	101	49	151	84.960
Cemaat-i farisan-ı sânî	119	34	149	99.117
Cemaat-i farisan-ı rabi	72	47	119	59.059
Cemaat-i müstahfızan-ı kule-i Sadvay	30	2	32	17.759
Cemaat-i azeban-ı sânî-i Sadvay	56	32	88	32.450
Cemaat-i topçuyan-ı kule-i Sadvay	23	10	33	13.216
Cemaat-i farisan-ı evvel-i Sadvay	81	44	125	66.344
Cemaat-i farisan-ı sânî-i Sadvay	93	31	124	75.107

Cemaat-i farisan-ı rabi-i Sadvay	55	20	75	47.212
Cemaat-i martolosan-ı evvel-i Göle	17	2	19	6.990
Cemaat-i martolosan-ı sânî-i Göle	19	5	24	8.201
Cemaat-i martolosan-ı Sadvay	20	27	47	9.145
Cemaat-i köprücüyan-ı Sadvay	22	2	24	9.557
TOPLAM	***1.258***	***506***	***1.764***	***900.000***

1690 yılında Göle Kalesi muhafızlarının ulufeleri Belgrad sahrasındaki Ordu-yı Hümâyûn Hazinesi'nden gönderilmiş; kaledeki cebeci, topçu, yeniçeri ve yerli neferlere toplam 1.665.028 akçe mevacib ödenmiştir (Solak 2021: 37, 57-58). Ancak 1691 yazında kale muhafızlarının büyük miktarda zahireye ihtiyaçları olup bir an önce bu ihtiyaçların karşılanması gerekmektedir. Aynı yılın Eylül-Ekim aylarında kale için zahire sevkine memur edilen Şam Beylerbeyisi Murtaza Paşa, görevinde kusur gösterip zahireyi yetiştiremediği için Pançova'da katledilmiştir (*Zübde-i Vekayiât* 1995: 403, 408).

Merkez, kalelerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gerek bölgedeki beylerbeyleri ve sancakbeylerini harekete geçirmiş gerekse Erdel Hâkimi ve Orta Macar Kralı Tököli İmre'yi görevlendirmiştir. Mesela tarihsiz bir defterden anlaşıldığına göre Temeşvar, Varat, Yanova, Belgrad gibi kalelere gönderilen Eğri Kalesi yeniçerilerinden 33 neferi de Göle Kalesi'nin muhafazasında görevlendirilmiştir (BOA, D.BKL.d., 32802: 4). 1693 kışında zahire açısından Yanova Kalesi gibi Göle Kalesi de zor durumdadır. Kalelere Belgrad ambarından zahire gönderilmesi gerekmektedir. Tökeli İmre, zahirenin nakli için arabalar, süvari ve piyade levendler temin ederek Belgrad'a göndermesi ve acil bir şekilde kalelere ulaştırması konusunda emir almıştır (BOA, A.DVNSMHM.d., 104/679). Keza Rumeli Beylerbeyi Mahmud Paşa eyaleti askeriyle, Kalgay Sultan Tatar askeriyle birlikte daha önce Temeşvar ve Göle kalelerine zahire naklinde görevlendirilmiştir. Bunun

yanında bu kaleler çevresindeki köy varoşlarının ileri gelenlerine Temeşvar ve Göle kalelerine zahire göndermeleri ve bedeli karşılığında satmaları konusunda fermanlar ulaştırılmıştır. Görevli memurlar zahireyi kalelere güvenli bir şekilde ulaştırmakla birlikte çevre köyler halkı fermanlara itaat etmemiştir. 1693 Ekim ayında Rumeli gazileri ve Tatar askerleri söz konusu köyleri yağmalayarak sayısız ganimet ve esirle Belgrad'a dönmüşlerdir (*Anonim Osmanlı Tarihi* 2000: 61; *Zübde-i Vekayiât* 1995: 465-466).

Sınırdaki kalelere zahire ve yardım ulaştırmak o kadar kolay bir iş değildir. Öyle ki Temeşvar ve Göle kaleleri için bu süre otuz kırk günü bulabiliyordu. Özellikle kış aylarında nakliyat daha da zorlaşmakta, kar ve soğuk dolayısıyla yük hayvanlarının çoğu telef olabilmekteydi (*Anonim Osmanlı Tarihi* 2000: 83). Diğer taraftan 1693 yılının bahar aylarında düşmanın Yanova ve Göle kaleleri civarında toplanmaları kalelerin asker açısından takviyesini zorunlu hâle getirmiştir. Bu noktada Özi ve Niğbolu beylerbeylerine emir verildiği gibi Belgrad Muhafızı Vezir Cafer Paşa'ya da ferman gönderilmiştir. İlgili görevliler bizzat gelerek veya asker göndererek kalelerin savunulmasında gayret göstereceklerdir (BOA, A.DVNSMHM.d., 104/1170). 29 Eylül 1693'te masrafları karşılamak üzere Göle Kalesi Muhafızı Mehmed Paşa'ya 1.000 kuruş tahsis edilmiştir (BOA, İE.DH, 10/957). Bu sıralarda kalenin muhafazasına mütekaid olarak tayin edilen yeniçerilerin sayısı 150'dir (BOA, D.YNÇ.d., 34056: 3-5).

7 Ekim 1694 tarihinde veziriazam huzurunda yapılan toplantıda alınan kararlardan biri Pançova'ya doğru harekete geçmek, diğeri Temeşvar ve Göle kalelerine asker, zahire ve mühimmat ulaştırmaktı. Bu çerçevede Göle Kalesi'ni muhafaza etmek amacıyla sipah, silahdar, yeniçeri, cebeci ve topçulardan oluşan 700 kişilik bir birlik gönderilmesine[93], muhafızların mevacib ve diğer masraflarının Hazine-i Âmire'den karşılanmasına karar verilmiştir. Anonim Osmanlı Tarihi, para tahsisinin yapılarak yeni tayin edilen neferlerin üç dört günde bölgeye gönderildiğini kaydetmesine rağmen arşiv kayıtları bunun doğru olmadığını göstermektedir (*Anonim Osmanlı Tarihi* 2000: 84).

30 Ekim-8 Kasım 1694 tarihli bir ferman Göle Kalesi'ne zahire, mevacib ve yardım gönderilmesinin şimdilik mümkün olmadığından bahisle bunun kışa tehir edildiğini bildirmektedir. Oysaki Göle Kalesi, Osmanlı'nın son sınırı olup muhafızlarının her türlü ihtiyaçlarının karşılanması hayati önem taşımaktadır. Kalenin ihtiyaçlarının karşılanması

[93] Defterdar Sarı Mehmed Paşa, kale muhafazasına gönderilen sipah, silahdar ve yeniçerilerin sayısını 500 olarak kaydetmektedir (*Zübde-i Vekayiât* 1995: 494).

konusunda iki görevli ön plana çıkmaktadır. Bunlardan biri Halep Valisi Vezir Cafer Paşa diğeri Temeşvar Muhafızı Vezir Hüseyin Paşa'dır. Hüseyin Paşa, Göle Kalesi'nin ihtiyaçlarını ve bunların kaydedildiği mühürlü defteri Temeşvar Kalesi'nde koruma altına alacak ve kış mevsiminde ihtiyaçların karşılanmasına çalışacaktır. Bunu nasıl ve hangi yolla yapacağı Hüseyin Paşa'ya bırakılmıştır. Hüseyin Paşa, bölgedeki gelişmeleri de an be an merkeze bildirme konusunda emir almıştır. Cafer Paşa, daha önce gelen emirler doğrultusunda askerî birlikleri 20 günlük zahire ile Göle Kalesi'ne ulaştırmak üzere Temeşvar'a göndermiştir. Burada 20 gün kadar kalan askerin varlığından haberdar olan düşman birlikleri, Moroş nehri geçitlerini tutmuştur. Dolayısıyla kaleye yardım için bölgeye giden birlikler, yardımı ulaştıramadan Temeşvar'a dönmek zorunda kalmışlardır. Cafer Paşa, son gelişmeler üzerine uyarılmış, Hüseyin Paşa ile haberleşmesi, Sivas Beylerbeyi Mahmud Paşa'nın eyalet askeriyle birlikte görevlendirilmesi veya başka bir yolla kış mevsiminde kalenin zahire ve mevacib ihtiyaçlarını karşılaması konusunda talimat almıştır. Ayrıca Göle Kalesi için gönderilen mevacib ve zahireyi Temeşvar Kalesi'nde güvenli bir yerde saklaması, yardım birliklerini kalede ikamet ettirmesi ve sonrasında teslim etmesi emrini almıştır (BOA, A.DVNSMHM.d., 105/74-75; Gökbunar 1996: 107-109).[94]

Bölgedeki kalelerin ihtiyaçlarının karşılanmasında Belgrad Kalesi'nin ve muhafızının kilit bir rol oynadığı görülmektedir. Gerek Belgrad Kalesi'nin muhafazası ve tamirinde gerekse buraya bağlı kalelerin emniyetinin sağlanmasında Cafer Paşa'ya[95] önemli görevler düşmektedir. Özellikle Göle Kalesi'ne zamanında yardım ulaştırılması, zahire ve mevacib gönderilmesi ile serhaddeki diğer yerlerin bütün işleri Cafer Paşa'ya havale edilmiştir. 9-18 Kasım 1694 tarihli bir hükümden anlaşıldığına göre Cafer Paşa, bu konuda Temeşvar Muhafızı Vezir Hüseyin Paşa ile daima irtibat hâlinde olarak Göle Kalesi'nin yollarını kontrol altında tutmak, zahire ve mevacibi güvenli bir şekilde kaleye ulaştırmakla sorumlu tutulmuştur. Ayrıca Göle ve Temeşvar kalelerinin durumu hakkında sürekli teyakkuzda bulunacaktır (BOA,

[94] *Anonim Osmanlı Tarihi* 2000: 88. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, Göle Kalesi'ne 10 saat mesafede bulunan Moroş nehrinin köprüsüz geçilemediğini, üç yerden geçidi olduğunu ve bu geçitlerin arasında bulunan Lipva ve Çanad kalelerinin Moroş üzerinde bulunduğundan bahisle Erdel ve düşman tarafından gelen 11.000 kadar askerin geçitler başında metris kazdığını ve toplar yerleştirerek karşı tarafa geçmeyi engellediğini yazmaktadır (*Zübde-i Vekayiât* 1995: 494).

[95] Cafer Paşa, bu hükümde Belgrad muhafızıdır.

A.DVNSMHM.d., 105/33-34; *Anonim Osmanlı Tarihi* 2000: 90; Gökbunar 1996: 82-84).[96] Hüseyin Paşa, emir gereğince zahire, mevacib ve askeri Temeşvar Kalesi'nde muhafaza altına almıştır. Bunların kış mevsiminde Göle Kalesi'ne ulaştırılacağı veziriazamın bir mektubu ile Göle ağasına bildirilmiştir (*Anonim Osmanlı Tarihi* 2000: 88-89). Ancak yardım alamayan ve açlıktan bitkin düşen kale halkı bütün umudunu yitirmiş, Göle muhafızı son yardım arayışının da sonuçsuz kalması üzerine kaleyi anlaşma yoluyla Avusturya'ya teslim etmiştir. Anlaşmanın 25 Aralık 1694 tarihinde I. Leopold tarafından onaylanmasından sonra 1.500 kişiden oluşan kale halkı 1695 yılının ocak ayında Temeşvar'a nakledilmiştir.[97] 1697 yılında Pançova'dan hareketle Segedin, Göle ve Yanova kalelerinin fethi tekrar gündeme gelmişse de (*Nusretnâme*, 2018: 396-398) yaşanan Zenta Bozgunu sonrası umutlar tükenmiş, Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kamıştır.

Sonuç

Osmanlılar, 1521 yılında Belgrad'ın fethiyle başlattıkları Macaristan seferlerini Tuna'nın iki yakası ile Tuna-Tisa arası ve Tisa ötesinde devam ettirdiler. 1566 yılında Sigetvar ve Göle gibi stratejik açıdan önemli kaleler de fetih planlarına dahil edildi. Böylece daha önce fethedilen bölgelerin güvenliği sağlanacağı gibi yeni fetihler için de üs teşkil edilmiş olacaktı. Ayrıca Göle Kalesi'nin fethiyle Temeşvar'ın ve Erdel'e giden yolun güvenliği de kontrol altına alınacaktı.

Göle Kalesi'nin Fehér-Köröş Nehri'nin oluşturduğu bataklık bir alan üzerinde bulunması ona doğal bir koruma sağlamıştır. Bununla beraber kaleye, 15. yüzyılın ilk yarısında kuleler ve burçlarla desteklenen bir dış kale inşa ettirilmiştir. Ancak bu iyileştirmeler savunma için yeterli görülmemiştir. Habsburgların 16. yüzyılın ortalarında yeni bir savunma sistemi ile güçlendirdikleri kale, Pertev Paşa'nın serdarlığındaki Osmanlı ordusunun kuşatmasına 2 ay kadar dayanabilmiş ve sonunda kale komutanı László Kerecsényi 2 Eylül 1566 tarihinde kaleyi teslim etmek zorunda kalmıştır. Fetihten sonra istihkâm, mühimmat, zahire ve muhafız gücü açısından takviye edilen kale 129 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. Kutsal İttifak Savaşları sırasında Osmanlı ordularının birden fazla cephede savaşması, sınırdaki kalelere zahire, mühimmat ve asker gönderilememesi sonucunda kale, tıpkı vire ile alındığı gibi vire ile Habsburglara teslim olmuştur. Göle'nin kaybedilmesi Temeşvar'ın güvenliğini de doğrudan etkilemiştir. Devam eden savaşlar sonucunda

[96] Tezde hükmün tarihi hatalı verilmiş olup doğrusu evâhir-i Rebi'ülevvel 1106 olmalıdır.

[97] Teslim antlaşmasının maddeleri ve sonraki gelişmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Miklós 1834: 33-37.

imzalanan Karlofça Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin Temeşvar Eyaleti hariç Macaristan'daki varlığı sona ermiştir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, ***Bâb-ı Asafî Divan-ı Hümâyûn Sicilleri Mühimme Defteri*** (A.DVNSMHM.d.), 4/617, 4/1291, 4/1764, 7/1053, 7/1148, 7/1946, 7/2761, 12/691, 14/131, 14/218, 14/526, 14/1603, 14/1610, 15/40, 15/1069, 16/361, 18/223, 22/445, 22/446, 22/478, 25/62, 25/241, 25/625, 26/320, 30/388, 30/609, 31/389, 36/668, 37/205, 37/604, 37/1857, 39/618, 42/1084, 58/325, 58/467, 58/524, 58/698, 58/776, 58/826, 58/848, 58/884, 65/41, 65/392, 65/498, 65/588, 65/559, 65/612, 77/554, 104/679, 104/1170, 105/33-34, 105/74-75.

BOA, Ali Emiri İkinci Ahmed (AE.SAMD.II), 3/208, 13/1431.

BOA, Ali Emiri İkinci Mustafa (AE.SMST.II), 135/14918.

BOA, Bâb-ı Defterî Büyük Kale Kalemi Defterleri (D.BKL.d.), 32208, 32216, 32802.

BOA, Bâb-ı Defterî Baş Muhasebe Kalemi Defterleri (D.BŞM.d.), 680.

BOA, İbnülemin Askeriye (İE.AS), 11/1007.

BOA, İbnülemin Dahiliye (İE.DH), 10/957.

BOA, Kamil Kepeci (KK.d.), 4739.

BOA, Maliyeden Müdevver Defter (MAD), 3729.

BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TSMA.e.), 478/24, 514/12.

BOA, Bâb-ı Defterî Yeniçeri Kalemi Defterleri (D.YNÇ.d.), 33996, 34056, 34059

II. Kaynak Eserler

6 Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565). Tıpkıbasım. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 1995.

Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704). Haz. Abdülkadir Özcan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.

5 Numaralı Mühimme Defteri (973/1565-1566). Tıpkıbasım. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 1994.

Bosnalı İntizâmî (2020). *Tuhfetü'l-İhvân XVI. Yüzyıldan Bir Kâtibin Sergüzeşti (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Haz. Cihan Okuyucu-Sadık Yazar, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa (1995). *Zübde-i Vekayiât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*. Haz. Abdülkadir Özcan, Ankara; Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi (2003). 7. Kitap, Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-Robert Dankoff, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa (2004). *Hasan Beyzâde Târîhi Metin (926-1003/1520-1595)*, II, Haz. Şevki Nezihi Aykut, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Peçevî İbrahim. *Tarih-i Peçevî*, I, University of Toronto Library.

Selânikî Mustafa Efendi (1999). *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, I, Haz. Mehmet İpşirli, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018). *Nusretnâme İnceleme-Metin (1106-1133/1605-1721)*. Haz. Mehmet Topal, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

III. Araştırma ve İnceleme Eserleri

BAŞPINAR, F. (2013). "Kanuni Sultan Süleyman'ın Son Seferine Dair Bir Mesnevi: Merâhî'nin "Fethnâme-i Sefer-i Sigetvar" Adlı Eseri". *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.4, 18-74.

BOSTAN, İ. (1991). "Azeb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (4). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 312-313.

DÁVİD, G. (1992/93). "The Sancakbegis of Arad and Gyula". *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 46 (2/3), 143-162.

DUSNOKI-DRASKOVICH, J. (2016). "A gyulai vár 1566. Évi török ostroma". *X. ÉVFOLYAM 3.SZÁM*, pp. 29-52, EPA02090_mediterran_2016_03_029-049.pdf (epa.oszk.hu).

FODOR, P. (2024). "Serhatte Ekmeğini Çıkarmak: 16. Yüzyıl Osmanlı Ordusunda Gönüllüler". *Osmanlı Fetihler Çağında Sınır Boyları Orta Avrupa'da Osmanlılar, Macarlar ve Habsburglar*. Ed. Pál Fodor-Géza Dávid, Çev. Özgür Kolçak, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 315-360.

GÖGER, V. (2014). *16. Yüzyıl Osmanlı Kale Kuşatmaları (Strateji, Taktik, Kuşatma Aşamaları ve Teknolojisi)*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

GÖKBUNAR, B. (1996). *105 Numaralı Mühimme Defteri (Özet-Transkripsiyon)*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

HEGYİ, K. (2024). "Macaristan'da Osmanlı Kaleleri". *Osmanlı Fetihler Çağında Sınır Boyları Orta Avrupa'da Osmanlılar, Macarlar ve Habsburglar*. Ed. Pál Fodor-Géza Dávid, Çev. Özgür Kolçak. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 229-269.

KELENİK, J. (2019). "The Sieges of Szigetvár and Gyula, 1566". *The Battle for Central Europa*. Brill, Leiden: 397-410.

ÖZCAN, A. (2003). "Martolos". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (28). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 64-66.

ÖZCAN, A. (2009). "Serhad Kulu". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (36). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 560-561.

ÖZCAN, A. (2020). "Fârisân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ek-1). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 442.

ÖZGÜVEN, B. (2001). *Osmanlı Macaristanı'nda Kentler, Kaleler*. İstanbul: Ege Yayınları.

SOLAK, M. (2021). *Habsburg Serhaddindeki Osmanlı Garnizonlarının Finansmanı Bir Büyük Kale Defterinin Yorumlanması*. İstanbul: Kriter Yayınları.

IV. Elektronik Kaynaklar

Miklós, K. (1834). Gyula Várossárol És a Hajdani Gyula Várrol. Nagyváradon: https://www.scribd.com/document/410333846/Komaromy-Gyula-Varossarol-Es-a-Hajdani-Gyula-V, (e.t. 26.01.2026).
https://gyulavara.hu/en/medieval-brick-castle/, e.t. 31.01.2026.

EKLER

Ek 1: Kalenin Muhasarasına Dair Pertev Paşa'nın Arzı (BOA, TSMA.e., 514/12)

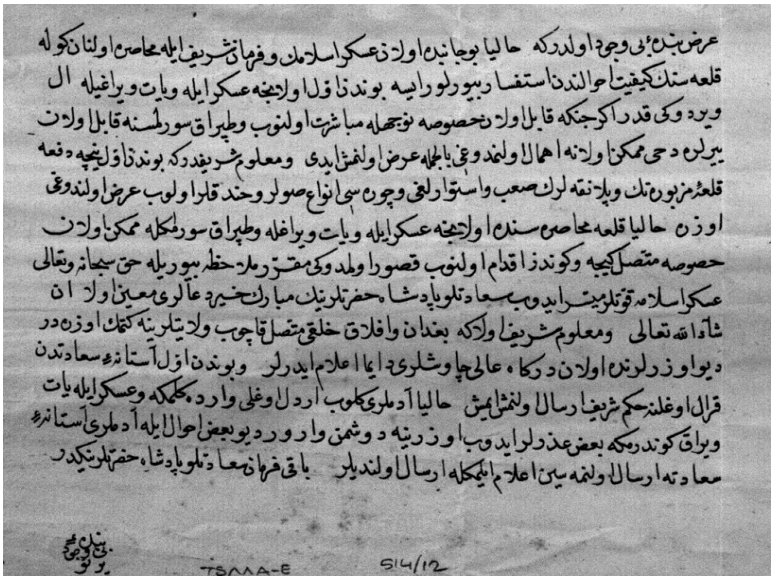

Resim 1: Göle Kalesi'nin Günümüzdeki Durumu (https://gyula-vara.hu/en/medieval-brick-castle/, e.t. 31.01.2026)

KOSOVA TÜRK ÇAĞDAŞ EDEBİYATINDA GÖÇ VE GÖÇÜN İZLERİ

Taner GÜÇLÜTÜRK*

ÖZET

Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı, tarihsel ve sosyopolitik kırılmaların merkezinde şekillenen bir edebi damardır. Özellikle Balkan Savaşları'ndan başlayarak Osmanlı'nın bölgeden çekilmesi, Kosova'daki Türk Toplumunu hem fiziki hem de kültürel bir göçe zorlamıştır. Bu göçler, sadece nüfus hareketi değil; bir bellek, kimlik ve edebi suskunluk dönemi yaratmıştır. 1951'den itibaren Türkçe eğitimin başlaması, Kosova'da Türk Toplumunun varlığının tanınması ve kültürel kurumların oluşmasıyla birlikte edebi üretim yeniden ivme kazanmıştır.

Edebiyatta göç teması, terk ediliş, geçmişe özlem, kimlik arayışı ve dirençle iç içe geçer. Şair ve yazarlar, göçün birey ve toplum üzerindeki etkilerini içsel bir çöküş ve kültürel parçalanma metaforlarıyla yansıtır. Hasan Mercan, Zeynel Beksaç, Alaettin İsmail, Raif Kırkul, Cemali Tunalıgil, Agim Rifat Yeşeren, Taner Güçlütürk gibi isimler göçü hem bireysel hem de kolektif bir travma olarak işler. Göç sadece bir yer değişimi değil; bir bellek kaybı, bir dilin sessizleştirilme süreci ve bir topluluğun kendi kökleriyle bağını yeniden kurma çabasıdır.

Reşit Hanadan, Şecaettin Koka, Süreyya Yusuf, Nuhi Mazrek gibi yazarların hikâye ve romanlarında göç, yalnızlık, aidiyet, yitiklik ve gurbet üzerine kurulu tematik bir eksen oluşturur. Edebiyat, göçün açtığı yaraları tanık kılarken, aynı zamanda Türk kimliğini yaşatma mücadelesinin bir ifadesi olarak belirginleşir. Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı, göçle yüzleşen bir hafıza mekânına dönüşür.

Göç, Kosova Türk Çağdaş Edebiyatında yalnızca mekânsal bir yer değiştirme değil, geçmişin yükünü, kültürel sürekliliğin kesintiye uğrayışını ve bireyin kimlik krizini yansıtan bir metafora dönüşmüştür. Şiirlerde ve hikâyelerde göç, bazen sessiz bir direnişin, bazen de çaresiz bir kabullenişin dili olmuştur. Beksaç'ın "Rumeli'de Bağbozumu" ya da Raif Kırkul'un "İyimser" adlı şiir kitabı gibi eserlerde bu içsel kırılmalar estetik bir biçimle dile getirilmiştir. Göçe rağmen kalmayı seçen karakterler üzerinden aidiyet duygusu yeniden inşa edilmeye çalışılmıştır. Ethem Baymak, Şükrü Mazrek ve Aziz Serbest gibi sanatçılar, bireysel yaşantılar ile tarihsel travmalar arasında bağ kurarak, Kosova

* Dr. Türkolog, Araştırmacı-Yazar, Şair, Çevirmen, Yunus Emre Enstitüleri Öğretim Görevlisi, tanergucluturk@gmail.com ORCID: 0000-0002-6843-2796

Türklerinin edebi belleğini diri tutmuşlardır. Edebiyat, burada bir arşivdir, göç ise bu arşivin en sancılı başlığıdır. Şecaettin Koka'nın Meriç Ötesi romanı, Kosova ve Balkanlar'daki göç ve sürgün deneyimlerini tarihsel ve kültürel bağlamda aktararak bireysel ve kolektif hafızada bıraktığı izleri edebî bir biçimde görünür kılar. Taner Güçlütürk'ün şiirleri, Kosova Türk edebiyatında göçün yarattığı kayıp, yalnızlık ve kimlik kırılmalarını işlerken, aynı zamanda direniş ve kültürel sürekliliği de güçlü bir biçimde yansıtır.

Bu çalışma, Kosova Türk Çağdaş Edebiyatında göç olgusunun edebi yansımasını incelemeyi amaçlamaktadır. Göçün bireysel ve toplumsal düzeyde yarattığı kimlik kırılmaları, değer kayıpları, değişim dönüşümleri ve kültürel değişimleri, edebi üretim bağlamında tematik ve biçimsel olarak ele alınacaktır. Çalışmada nitel ve edebi tahlil yöntemleri benimsenmiş, şiir, hikâye, roman ve tiyatro türlerinde yazılmış seçili metinler edebi kuram çerçevesinde analiz edilmiştir, sosyoloji yansımaları ve kültürel etkileri incelenmiştir. Bu bağlamda yazar ve şairlerin eserleri aracılığıyla, göçün edebiyattaki yansımaları, aidiyet, geçmişe özlem, direnç, kültürel kimlik ve yurtsuzluk kavramları etrafında değerlendirilmektedir. Çalışma, göçün sadece fiziksel bir yer değiştirme değil, Kosova Türklerinin tarihsel, toplumsal ve psikolojik hafızasında açtığı derin yaraların edebi karşılığını ortaya koymayı hedeflemektedir.

Bu bildiri, Kosova Türk Çağdaş Edebiyatında göç olgusunun yarattığı kimlik kırılmaları, kültürel dönüşümler ve edebi yansımaları incelerken, aynı zamanda Balkanlardan Anadolu'ya yönelen göçün modern Türk edebiyatını kuran entelektüel kadroyu ortaya çıkarması bakımından taşıdığı olumlu etkileri değerlendirmektedir. Göçün hem travmatik hem de kurucu niteliği üzerinden, Kosova, Balkanlar ve Türkiye arasında çift yönlü bir kültürel-etkileşim alanı oluştuğu vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kosova, Kosova Türkleri, göç, edebiyat, kimlik

* * *

MIGRATION AND ITS TRACES IN CONTEMPORARY TURKISH LITERATURE OF KOSOVO

ABSTRACT

Contemporary Kosovo Turkish literature represents a literary vein shaped by historical and sociopolitical ruptures. Especially since the Balkan Wars and the withdrawal of the Ottoman Empire from the regi-

on, the Turkish community in Kosovo has been subjected to both physical and cultural migration. These migrations were not merely population movements but created a period of silence in memory, identity, and literary production. From 1951 onward, the initiation of Turkish-language education, recognition of the Turkish community's presence, and the establishment of cultural institutions led to a renewed momentum in literary output.

The theme of migration in literature intersects with abandonment, nostalgia, the search for identity, and resilience. Poets and writers reflect the impact of migration on individuals and society through metaphors of inner collapse and cultural fragmentation. Writers such as Hasan Mercan, Zeynel Beksaç, Alaettin İsmail, Raif Kırkul, Cemali Tunalıgil, Agim Rifat Yeşeren and Taner Güçlütürk portray migration as both a personal and collective trauma. Migration is not only a spatial relocation but also a loss of memory, a silencing of language, and a community's effort to reconnect with its roots.

In the stories and novels of authors like Reşit Hanadan, Şecaettin Koka, Süreyya Yusuf and Nuhi Mazrek, migration forms a thematic axis built around loneliness, belonging, loss, and exile. Literature bears witness to the wounds caused by migration while simultaneously emerging as an expression of the struggle to preserve Turkish identity. Contemporary Kosovo Turkish literature thus transforms into a space of memory confronting the realities of migration.

In this context, migration in Kosovo Turkish literature evolves beyond spatial displacement, it becomes a metaphor reflecting the burden of the past, the rupture of cultural continuity, and the crisis of individual identity. In poems and stories, migration appears as the language of silent resistance or helpless acceptance. In works such as Beksaç's "Rumeli'de Bağbozumu" and Raif Kırkul's poetry book İyimser, these internal fractures are expressed through aesthetic forms. Through characters who choose to remain despite the migration wave, a renewed sense of belonging is constructed. Authors like Ethem Baymak, Şükrü Mazrek, and Aziz Serbest keep the literary memory of the Kosovo Turks alive by connecting personal experiences with historical traumas. Here, literature serves as an archive, and migration, as its most painful entry. Şecaettin Koka's novel Meriç Ötesi vividly conveys the experiences of migration and exile in Kosovo and the Balkans, making the traces they leave on both individual and collective memory visible in a literary form. Taner Güçlütürk's poems portray the loss, loneliness, and identity disruptions caused by migration in Kosovo Turkish literature, while also powerfully reflecting resistance and cultural continuity.

This study aims to examine the literary reflections of migration in Contemporary Kosovo Turkish Literature. The identity ruptures, value losses, transformations, and cultural changes brought about by migration on both individual and collective levels will be analyzed thematically and formally in the context of literary production. The study adopts qualitative and literary analysis methods, focusing on selected texts from poetry, short stories, novels, and plays, and evaluates them within the framework of literary theory while also examining their sociological reflections and cultural impacts. Through the works of poets and authors, the literary representations of migration are assessed around the concepts of belonging, nostalgia, resistance, cultural identity, and statelessness. The study seeks to reveal that migration is not merely a physical relocation but a deep wound in the historical, social, and psychological memory of the Kosovo Turkish community.

This paper examines the identity ruptures, cultural transformations, and literary reflections produced by the phenomenon of migration in contemporary Kosovar Turkish literature, while also evaluating the positive impact of the historical migration from the Balkans to Anatolia in shaping the intellectual cadre that founded modern Turkish literature. It highlights the dual nature of migration both traumatic and constitutive and emphasizes the emergence of a bidirectional sphere of cultural interaction between Kosovo, Balkans and Turkey.

Keywords: Kosovo, Kosovo Turks, migration, literature, identity

1. GİRİŞ

Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı, Balkanlar'daki tarihsel kırılmaların, siyasal dönüşümlerin ve sosyokültürel dalgalanmaların doğrudan etkisiyle şekillenen özgün bir edebi damarıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeden çekilmesiyle birlikte Kosova'daki Türk Toplumu, varlığını hem fiziki hem de kültürel düzeyde koruma mücadelesine girişmiş, bu süreçte göç, bu toplumun kolektif hafızasında derin izler bırakan belirleyici bir olgu hâline gelmiştir. Göç, yalnızca bir yer değiştirme pratiği olarak değil, aynı zamanda kimlik, aidiyet, dil ve kültür gibi temel unsurların tehdit altına girdiği travmatik bir süreç olarak edebi eserlere konu edilmiştir.

1951 yılından itibaren Türkçe eğitimin başlaması ve kültürel kurumların yeniden inşası, Kosova Türklerinin edebi yaratıcılığına yeni bir ivme kazandırmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan edebi ürünler, yalnızca bireysel duyguların değil, toplumsal belleğin, kültürel sürekliliğin ve varoluşsal direncin ifadesi olarak da değerlendirilebilir. Özellikle

Hasan Mercan, Zeynel Beksaç, Alaettin İsmail, Raif Kırkul, Agim Rifat Yeşeren gibi şair ve yazarlar, göçü hem bireysel hem de toplumsal düzeyde bir kırılma olarak işlerken, Reşit Hanadan, Şecaettin Koka, Süreyya Yusuf, Nuhi Mazrek gibi yazarlar, göçün gündelik yaşamdaki etkilerini anlatı türleri aracılığıyla ele almışlardır. Taner Güçlütürk'ün şiirleri üzerinden Kosova Türk edebiyatında göç ve göçün izlerinin nasıl işlendiğini incelemektedir. Şairin şiirleri hem bireysel hem de kolektif boyutta kayıp, yalnızlık ve kimlik kırılmalarını aktarırken, direniş ve kültürel süreklilik temalarını da ön plana çıkarır.

Bu bildiride, Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı'nda göç olgusunun nasıl temsil edildiği, hangi temalar etrafında şekillendiği ve birey-toplum-kimlik üçgenindeki etkileri incelenecektir. Edebi metinlerde göçün sadece bir sonuç değil, aynı zamanda varoluşsal bir sorgulama ve direniş biçimi olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

Bu çalışma, göç olgusunun edebiyattaki yansımalarını anlamlandırmak amacıyla edebiyat sosyolojisi, kültürel ve kimlik kuramı ekseninde yapılandırılmıştır. Edebiyat sosyolojisi ve edebi tarihi yaklaşımıyla bireysel göç konusunda yazınsal anlatıların arkasında yatan toplumsal gerçekliklerin izleri sürülmüş, göçün birey ve toplum üzerindeki etkileri ve edebiyata yansımaları incelenmiştir. Göçün, bireylerin yaşamlarını nasıl dönüştürdüğü değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Kosova Türk edebiyatında göçün yalnızca fiziksel bir hareketlilik değil, aynı zamanda kültürel süreklilik, toplumsal travma ve bireysel aidiyet arasında gidip gelen çok katmanlı bir deneyim olduğu savunulmaktadır.

Araştırmada edebi tahlil ve nitel yöntem esas alınmış, metin analizi ve tematik içerik çözümlemesi teknikleri birlikte kullanılmıştır. Kosova Türk edebiyatında yer alan seçilmiş şiir, hikâye, roman ve tiyatro eserleri hem içerik hem de biçim açısından göç teması etrafında incelenmiştir. Metinlerin analizinde edebi göstergeler ile tarihsel-toplumsal veriler arasında ilişki kurulmuş, karakter çözümlemeleri, anlatıcı bakış açıları ve dil kullanımı da değerlendirilmiştir. Ayrıca göç temasının edebî türler üzerindeki etkisi karşılaştırmalı olarak ele alınmış, bireysel anlatıların kolektif kimlik inşasındaki rolü irdelenmiştir. Böylelikle göçün Kosova Türk edebi belleğinde nasıl bir anlam dünyası kurduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı'nda göç teması, farklı edebi türlerde çeşitli biçimlerde kendini göstermektedir. Şiirlerde göç, genellikle "kaybetme", "özlem" ve "direniş" motifleriyle örülürken, hikâye ve romanlarda, bireylerin kimlik arayışı, aidiyet bunalımı ve toplumsal yabancılaşma süreçleri derinlemesine işlenmiştir. Özellikle Hasan Mercan ve Raif Kırkul'un şiirlerinde, göç yalnızca bir coğrafi yer değiştirme değil, aynı zamanda ruhsal bir kırılma olarak ele alınmıştır. Reşit

Hanadan ve Şecaettin Koka'nın anlatılarında ise göçün yarattığı yalnızlık, belirsizlik ve umutsuzluk öne çıkar. Ayrıca, göçün dil, kültür ve tarih ile ilişkili olarak Türk kimliğinin yeniden inşasında kritik bir rol oynadığı görülmüştür. Bu bağlamda edebiyat, bir "hafıza mekânı" olarak göçün açtığı yaraları belgelemekte ve kültürel sürekliliği sağlamaktadır.

Elde edilen bulgular, göçün Kosova Türk Edebiyatı'nda sadece toplumsal bir olgu değil, aynı zamanda kimlik inşasında diğer önemli konulardan biri olduğunu göstermektedir. Göç, bireylerde aidiyet krizleri yaratırken edebi üretimde de geçmişle bağ kurma, kültürel kimliği koruma ve direnme biçimlerine dönüşmektedir. Metinlerde, göç deneyimi çoğunlukla travmatik ve zorlayıcı bir süreç olarak tasvir edilmekle birlikte, kimi eserlerde kalmayı seçenlerin direnişi ve umut dolu yeniden inşa çabaları da vurgulanmaktadır. Bu durum, göçün edebiyattaki temsilinin çok boyutlu ve dinamik olduğunu ortaya koyar. Ayrıca göçün dilsel ve kültürel boyutları, Türkçenin ve Türk kültürünün Kosova'da varlığını sürdürebilmesinde önemli bir belirleyici olarak karşımıza çıkar.

2. Kosova Türk Edebi Yaratıcılığında Göç Konusu

Osmanlı İmparatorluğu'nda hâkim toplum anlayışı ve devlet yapısı uyarınca kurulup yüzyıllarca devam eden hayat düzeni Balkan Savaşları'ndan sonra değişmiş, sosyal çalkantıları büyük göçler izlemiştir. Edebî yaratıcılık, Kosova Türklerinin içinde bulundukları eğitim koşulları, toplumsal, ekonomik ve kültürel durumla tamamen paralel bir seyir izlemiştir. Balkan Savaşları ile alevlenip geniş boyutlara varan ve Kosova Türklerinin hayatını neredeyse her alanda felce uğratan göç dalgalarından, Kosova Türk Edebiyatı da aynı ölçüde nasibini almıştır. Vahşete ve dehşete tahammülü kalmayan halkın, umut kapısı olarak gördüğü anavatana göçü, Kosovalı Türk aydın kesimini de bu topraklardan koparmıştır. Göçler, *Ömer Lütfü*'nün edebi yaratıcılık çalışmalarına rağmen, Kosova Türk Edebiyatının uzun sürecek bir suskunluk dönemine girmesine neden olmuştur. (Engüllü-İsen, 1997, s.311-312)

Osmanlı'nın Kosova topraklarından çekilmesiyle göçün yoğun olarak yaşandığı bu dönemlerde Türk halkı, koşulların değişince azınlık konumuna düşmüştür. Bu dönemde kurulan kimi dernekler ve onların yayın birimleri her ne kadar Türk millî ve kültürel değerlerinin yaşatılması için etkinlik göstermeye çalıştıysa da Türkçe resmî dil statüsünü kazanmadığı için eğitim, basın çalışmaları resmî düzeyde sürdürülememiştir. 1912 yılından 1951 yılına kadar, eski Yugoslavya döneminde,

Kosova Türk varlığı resmen tanınmadığı için Türkler, Müslüman kimliği altında birçok dernek ve kuruluş kurmuş veya kurulmasını teşvik etmişlerdir. Bu dernek ve kuruluşlar, İslâm dinine mensup topluluğun örgütleri olarak çalışmışsa da etkinlikleri sırasında Türkçe varlığını sürdürmüş, Türk kültürü ve geleneklerini yaşatmaya devam etmişlerdir. "Rebap", "Şar", "Merhamet", "Gayret", "Kosova", "Balkan", "İttihad ve Terraki", "İslam Muhafaza-yı Hukuk Cemiyeti" gibi dernekler, *Prizren, Kosova, Hak, Mücadele, Hak Yolu, Yıldız, Top* yanı sıra Üsküp'te Kosova için yayımlanan Sosyalist Fecri vs. gibi dergi ile gazeteler ve birçok dernek daha kısa ömürlü olsalar dahi millî bilincin, geleneklerin korunmasında, kültürel değerlerin yaşatılmasında önemli rol oynamayı başarırlar. (Recepoğlu, 2005, s. 88-91)

Yugoslavya Krallığı döneminde resmi olarak Türkçe dilinde eğitim yasaklansa, edebi yaratıcılık duraksama dönemi yaşasa da halk arasında halk ve tekke edebiyatı geleneği devam etmiştir**.** Halk edebiyatının önemli temsilcisi Aşık Ferkî, tekke ve neoklasik divan edebiyatının önemli ismi Hacı Ömer Lütfü'den sonra Kosova'da Neoklasik Divan Şiiri geleneğini sürdürmeye çalışan Hafız Fethi, şeyhinin misyonunu üstlenmişse de ondan daha ileri gidememiş, geride eser olarak yalnızca 150 şiirli bir *divan* bırakmıştır.

İkinci Dünya Savaşından sonra ise bölgedeki Türk Edebiyatı da artık klasik dönemini kapatmış, yeni gelişmeler ışığında millî bir duruş sergileyen cumhuriyet dönemine geçmiştir. (Çelik, 2008, s.27)

İkinci Dünya Savaşı sırasında Kosova, Alman ve İtalyan güçlerinin kontrolü altına girmiştir. 1943 yılında Yugoslavya Halk Kurtuluş Hareketi'ne yurdu düşman işgalinden kurtarma ve "her ulusa eşitlik" vaadiyle Kosova Türkleri de katılmıştır. Bu hareket sonunda "her ulusa eşitlik" vaadi sadece Makedonya Türklerinin bir kısmı için geçerli olmuş, Kosova Türkleri ise tamamen görmezden gelinmiştir. 1944-51 arasında ise silah arama bahanesiyle yürütülen baskılar, agrar reformu, göç gibi huzursuzluğun hüküm sürdüğü yıllar Türkleri de etkilemiş, göç ve asimilasyon Kosova'daki Türklüğün varlığını önemli derecede etkilemiştir.

Aynı olgunun Makedonya Türkleri edebiyatı için de geçerli olduğunu ifade eden Doç. Dr. Abdülkadir Hayber, Makedonya ve Kosova Türkleri arasında çağdaş-modern edebiyatın geç başlamasının başlıca sebeplerini şöyle sıralamaktadır: *"...Buralarda yaşayan Türkler, içinde bulunduğumuz yüzyılın başlarına kadar kendilerini ayrı bir ülkenin sınırları içinde Türkiye'den uzakta düşünemezlerdi. Yakın zamana kadar, bütünün içindeydiler. Daha araya sınırlar girmeden başlayan göçlerle, önce eki kalem tutanlar ayrıldılar".* Dolayısıyla göç olgusunun, önce

eli kalem tutanları, edebi yaratıcılığı olumsuz olarak etkilediğini vurgulamaktadır.

Osmanlı'nın Balkan topraklarından çekilmesi sırasında yaratılan halk edebî verimlerinde, daha sonra çağdaş edebî yaratıcılığa geçildiği yıllarda her iki topluluğun edebiyatlarında da yeni bir millî kimlik ve milliyetçilik anlayışı aşılanmaya çalışılmıştır. Kosova Türk şiirinde bu gecikmenin nedeni, Kosova Türkleri üzerinde uzun yıllar yürütülen siyasi sindirme, göç ettirme politikaları ile içinde bulundukları sosyoekonomik koşulların büyük ölçüde etkisi olmuştur.

Kosova Türklerinin varlığı ve haklarına yönelik bu vaatler, ancak 1951 yılında yerine getirilmiştir. Kosova Türklerinin yaşadıkları yerlerde Türkçe eğitim başlatılmış, Türk kültürünü yaşatacak dernekler, bunlara bağlı edebiyat kolları ve tiyatrolar kurulmuş ve daha sonraları da basın-yayın kuruluşları yayın hayatına geçmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Durmiş Celina (Tselina), Aziz Buş, Hüda Leskovçalı gibi tiyatro sanatçıları yazmış oldukları özgün ve Türkçeye çevirmiş oldukları tiyatro oyunlarıyla Kosova'daki Türk edebi yaratıcılığının önderliğini yapmış, kurucu kadroları arasında yer almışlardır. 1951-1969 yılları arasında Çağdaş Kosova Türk Edebiyatının ilk şair kuşağı da edebî eserlerini Üsküp'ün *Birlik* gazetesi ve yayınlarının destekleriyle yayımlamışlardır. Türk kültürü açısından önem taşıyan üç şehir, Prizren-Üsküp-Priştine üçgeninde kurulan, mensubu olduğu köklü bir edebiyat geleneğinden aldığı güçle Türk edebî yaratıcılık geleneği bölgede yeninden canlanmıştır. Bu süreçte nazım ve nesrin değişik türlerinde, kendine özgü nitelikler taşıyan çağdaş bir edebiyat ortaya konmuştur.

Kosova Türkleri yarattıkları özgün eserlerinde millî kimlik, gelenek ve görenekleriyle ebedileşmişlerdir. Öte yandan göç endişesiyle doğdukları topraklara bağlılık, savaş korkusu, geçmişe duyulan özlem, gezilen yerlerle ilgili hatıralar ve panoramik izlenimleri anlattıkları şiirler kaleme almışlardır.

Kosova Türklerinin ad yapmış yazarlarından biri olan Hasan Mercan, Türkçe düşünüp Türkçe yazarak eserlerinde Türk toplumunu, geleneklerini, göreneklerini, tarihî ve kültürel eserlerini, gündelik yaşantılarını, terk edilmişliğe itilişlerini, sorunlarını ve göçlerini, folklorik değerlerini, yazılı-sözlü ürünlerini işlemiştir. Prizren ile Yörük köylerindeki kara yazgılı kadınları, *Elife Kız* şiirindeki gibi kadınsı günahlarıyla beraber göçü iç içe Türk edebiyatına konu olarak taşır:

"Ondört tomurcuk denen bir erik ağacıydı
Kendiliğinden iç-göç yapan tohumlar benzeri
Ölümden başka her şeyi elifi elifine bilirdi."

Nazım türü söz konusu olunca, *Rumeli'de Bağbozumu,* Beksaç'ın 90'lı yılların başlarında Yugoslavya'da artan iç karışıklık ve bölünmelerin ertesinde doğan tedirginlik ve endişelerini, ülke insanının yarınına dair karamsarlığını yansıtan bir şiirdir. Beksaç bu şiirinde göçü şöyle işler:

"...Asfalt yerine yüreğimizi döşeyerek
Göç bizim hasret bizim
Bir söğüt dalı gibi soyulan
Ömür bizimdi
Dert dinledik
Dost lokması yedik
Yörük köylerinde
Ballara duramayan istemler
Kalemin sivri ucunda yas tuttu
Yokuşlara vurduk
Düze çıktık
Aşımız direnç
Gurbet yazgımız
Dilimiz namusumuzda
Rumeli'de bağbozumu şimdi
Kırlangıçlar telâşlı
Eski nallar yol gözlüyor
Yüreklerde kavalın içli sesi
Fırtına koptu kopacak..."

Beksaç'ın bu döneme ait şiirlerinde, Kosova Savaşı'ndan sonra toplumsal gelişmelere paralel olarak göç ve karamsarlık da hâkim olmuştur. Kosova'da Türkçe'nin resmi dil olmaktan çıkarılması karşısındaki çaresizliğini Kıbrıs ve Kerkük'ün çaresizliğiyle bir tutmuştur:

*"**Dilağacım Okların Atış Menzilinde***

"Güpegündüz yol kesip
Baç aldılar dilimden
Dilağacım çapraz ateş arasında dostlar
Tsunami vurmuş gibi
Okların atış menzili gibi
Yangında unutulan bir bebek gibi
Ben naçar
Kıbrıs naçar
Kerkük naçar dostlar

BM'nin demokrasi ışığında
Dilağacım can çekişir
Gür yapraklarım vardı oysa
Üstünde tüneyen kuşlarım
Yüzyıllarca okşayan hoşgörü rüzgârlarım
Sözbir olmuş gibi herkes
Beni benden etmeye karar vermişler
Ben naçar
Kıbrıs naçar
Kerkük naçar dostlar
Balkan dün gibi çile yumağı
Tuna nicedir hırçın ve çamurlu
Giden unutur kalan uykusuz
Rumeli otağı telaşlı sancılı
Tezgâhım dokur göç nakışı
Ben naçar
Kıbrıs naçar
Kerkük naçar dostlar
Mert dil nöbetinde yorgun
Nankör kâr peşinde azgın
Ne ayar tutacak saz
Ne türkü yakacak yürek kaldı
Haberin ola dünya
İnsanlık kayıp aranıyor
Ben naçar
Kıbrıs naçar
Kerkük naçar dostlar
16 Ocak 2005, Prizren"

Öte yandan *İyimser* adlı şiir kitabında Raif Kırkul, ölüm, yaşam, yaşama iyimserlikle bakma, aşk, sevgi ve tutku, göç duygusu gibi temalara yer vermiştir.

Alaettin İsmail de şiirlerinde köyünden hızla devam eden göç olgusunu, buna rağmen kendisiyle birlikte burada kalmaya tercih edenlerin göçe direnişi gibi toprağının toplumsal gerçeklerini işlemiştir. Örneğin, *Ayrılık* şiirinde, köye Kruşa'dan gelen Arnavut kökenli Mamuşalı gelinin, etnik mensubiyeti gereği Türkiye'ye göç etmeye karşı gösterdiği direniş, başka etnik kökene mensup (kızlığında Sırpça konuşan Rahovçalı) kaynanasının, onu göçe razı etme çabasını anlatır. Bugün sadece Türkçe konuştukları için Türk olduklarına inanmaya çalışan kaynana ile gelinin öyküsü Türkiye'ye göçle sonuçlanır. Yazar, memleketinden ayrılmaya direnen gelinin ailesiyle Türkiye'ye göç ederek,

orada çoluk çocuğa karıştığını ve mesut bir hayata kavuştuklarını anlatır.

Hemen bir sonraki *Kırk Yıllık Öykü* şiirinde İsmail, devletini kurtarıcı olarak görmeyen, küçümsenen insanının göç etme ikircikliği karşısında kendisi kalmayı, göç etmemeyi tercih etmektedir. Devletini kurtarıcı olarak göremeyip sürekli göç etmekte olan insanı küçümsenirken yazar, diğer şiirlerinde o devleti, ülkeyi yere göğe sığdıramamaktadır.

Alaattin İsmail, köyünün misafirperverliğini anlatmış, umudunu yitiren dertli insanının pes etmeyerek, haklarını çiğneyenlere hukuk yoluyla mücadele etmeye ve köy öğrencilerini iyimserlikle çalışmaya teşvik etmeye çalışmıştır. Diğer yandan toplumda hızla süren göç olgusunu, buna rağmen kendisiyle birlikte burada kalmayı tercih edenleri, göçe direnme gibi toprağının toplumsal gerçeklerini işlemiştir.

Ethem Baymak ise eserlerinde diğer konular arasında insanının derin acılarını da ele almaktadır. Bu şiirlerde soydaşının yüzyıllık bir çınarın kökleri gibi toprağına bağlı kalma tutkusunu işler. Bu eserdeki şiirlerinin diğer konuları, *"ölüm, savaş korkusu, göç olgusu, ölüm endişesi, savaşta tek başına kalan sarışın Boşnak ve Kosovalı bir çocuğun çaresizliği, savaşta yendik mi yoksa yenildik mi sorgusu, özlemler ve gerçekleşemeyen hayaller"*dir.

Cemali Tunalıgil şiirlerinde göç karşısında *"Dur gitme kardaş/ Bu toprak, bu vadiler bizimdir/ Dur da kulak ver bu sessizliğe/ Bu toprak şehitlerin kanıyla yoğrulan topraktır"* çağrısıyla insanına dur göç etme çağrısında bulunur.

Göç, Şükrü Mazrek'in şiirlerinde karşımıza çıkan bir konudur. Kitabın birinci bölümünde Mazrek, konu olarak 90'lı yılların Kosova Savaşı'nı işlemiştir. Bilhassa çatışmaların yoğunlaştığı 1999 yılının mart ayında Mamuşa'da açan baharlar kanlıdır. Komşu köylerden Mamuşa'ya göç edip sığınan yaklaşık 35 bin Arnavut'a kapılarını açan Mamuşalı Türkleri, onlara, ekmek, aş, barınak ve güvenlik sağlamaya çalışmışlarını yansıtır. Bu ailelerin Sırp ordusunun silahlı baskıları üzerine, Türkiye'ye ve Arnavutluk'a göç etmesinden sonra Mamuşa yalnızlığıyla baş başa kalmalarını ele alır. Şiirlerini savaş sırasında kaleme alan Mazrek, Kosova'nın değişik yerlerinden göç eden Arnavutların kaçışına da şahitlik etmiş ve bir edebi yaratıcı olarak göçün etkisi altında kalmıştır.

Aziz Serbest ise eserlerinde memleketinin doğal güzellikleri içerisinde göçün ardından terk edilmişliğe itilmenin hüznünü şiirlerinde yaşarken, geçmişe millî özlemle bakmaktadır.

Ethem Baymak'ın şiirlerinde de buna benzer şekilde, kaderi göç olan insanların geçmişe duydukları özlemle birlikte millî duygular da ortaya çıkmaktadır.

Genel olarak baktığımızda Kosovalı Türk şairlerinin şiirlerinde tema olarak işlenen diğer konuları, aşk, sevgi, özlem gibi duygular, anılar, göç endişesiyle doğdukları topraklarda yaşama bağlılık, savaş korkusu, geçmişe duyulan özlem, bilhassa yurt içi ve dışında gezilen yerlerle ilgili hatıralar ve panoramik izlenimleri anlatan gezi şiirler bir aradadır.

Göç konusu Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı'nda nesir türündeki eserlere de konu olmuştur. Örneğin Şecaettin Koka, *Meriç Ötesi* ve *Kanunsuz Toprak* adlı romanlarında Balkan, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, 1999 yılı Kosova Savaşı'ndan göçle birlikte insan trajedilerini gözler önüne serer. Balkan Türkleri ve Müslümanlarının göç ve ölüm trajedisinden kalan dehşet verici insan manzaraları ortasında Dimitriye Tusoviç'in aydın ve vicdanlı insan haykırışıyla bu katliama dur demeye çalışılmaktadır. 1912 Sırp mezalimi sonucu Edirne vilayetine göç edenlerin sayısı 132 bin, Aydın vilayetine de göç edenlerin sayısı 145 bindir. Sırpların işgal ettikleri yerlerde Müslümanlara etnik temizlik girişimleri başlatılmış, Müslümanlardan arındırılmış temiz bir Sırbistan hayalinin gerçekleştirilmesi politikası güdülmesini işler.

Bu romanda Kosova ve Balkanlar'da yaşanan göçlerin hem bireysel hem de toplumsal boyutlarını, tarihsel belgeler, günceler ve gazeteler üzerinden çarpıcı bir biçimde ortaya konmaktadır. Roman, Rumelili Türk ve Müslümanların Sırp işgali ve etnik temizlik politikaları sonucu maruz kaldığı sürgün, yıkım ve kayıpları gözler önüne sererken, bu travmanın günlük yaşam, aile, kimlik ve aidiyet üzerindeki derin etkilerini vurgular. Dimitriye Tusoviç'in gözlemleri ve günceleri aracılığıyla, savaşın yalnızca cephedeki askerler değil, masum siviller üzerinde yarattığı dehşet ve yalnızlaştırıcı etkiler aktarılır, bu bağlamda göç hem fiziksel yer değiştirme hem de sosyal ve kültürel yıkım olarak işlenir. Roman, ayrıca tarihsel hafızanın ve kültürel belleğin korunması çabası ile göç ve sürgün deneyimlerinin edebiyat aracılığıyla geleceğe taşınmasına katkı sunarken, Kosova Türk çağdaş edebiyatında göçün izlerini güçlü bir biçimde temsil etmektedir.

Roman, göçün yarattığı travmayı yalnızca fiziksel ve toplumsal kayıplarla sınırlı bırakmayıp, aynı zamanda politik ve kültürel boyutlarını da ele alır. Sırp milliyetçiliğinin ve Balkan devletlerinin uyguladığı etnik temizlik politikalarının, yerinden edilen insanların kimlik ve aidiyet duygusunu ne denli tahrip ettiğini gözler önüne sererken, Dimitriye Tusoviç'in günceleri aracılığıyla bu olayların uluslararası yankılarını ve Sırp toplumunun içindeki çatışmaları da ortaya koyar. Roman, göçmenlerin yaşadığı yalnızlık, çaresizlik ve öfke ile birlikte, direniş, kültürel dayanışma ve geçmişle bağlarını koruma çabasını da işler. Böylece bireysel ve kolektif hafıza üzerinden göçün sürekliliğini ve izlerini edebi

bir biçimde aktarır. Bu yaklaşım, *"Meriç Ötesi"*ni yalnızca tarihsel bir roman değil, aynı zamanda Kosova Türk edebiyatında göç ve sürgün deneyimini duyumsatan kapsamlı bir kültürel belge hâline getirir.

Reşit Hanadan ise öykülerinde bu olgu ilk olarak Almanya'ya çalışmak için göç eden Mamuşa Türklerinin memleket özlemiyle karşımıza çıkar. Hanadan'ın *Taş Yerinde Ağırdır* adlı romanındaki Şahsuvarların Maksut, Almanya'daki aşkı ve önüne serilen bütün serveti, memleket özlemi uğruna ardında bırakmayı tercih etmiştir. Benzeri bir durum da Vahit Ergin'in *Kaderin Cilvesi* adlı romanının ana kahramanı Kemal için geçerlidir. Kemal de gurbette sahip olduğu imkânlara memleket özlemi uğruna sırt çevirir. O yüzden memleketlerine ve yurduna bağlı bu öykü ve roman kahramanlarının tarihte yaşanan göçleri, sıra dışı bir acıyı ve hüznü barındırır.

Kosova'da Türkçe yazılan tiyatro oyunlarında diğerleri arasında göç olgusu da ele alınır. *Rüstem Hükûmet* adlı tiyatro oyununda da Nuhi Mazrek ise Mamuşa'da, yönetimin çarpık yapısı ve idaresinin yansıması olarak, göç olgusu, köydeki istihdam ve eğitim sorunları, evlilikler üzerine son sözü söyleyen aile büyüklerinin âşıklara çizdiği kötü yazgıyı ve tüm bu sorunların insanlar üzerindeki etkisini ele almaktadır. Bu eserde Rüstem'in kızı Zübeyde göç yüzünden sevdiği Engin'den ayrılmak zorunda kaldığı için dayanamayıp intihara kalkışır.

Enver Baki, *Gömütlük* ve *Misafirlik* adlı öykülerde Türkiye'ye göç etmiş olanlar, Türkiye'deki güncel siyaset üzerine sohbet etmekten kaçındıklarını belirtir. Vehbi, Türkiye'den gelen dostu Rıza'yla seçimler üzerine konuşurken, Rıza, Türkiye'deki göçmenlerin çok azının siyasetle uğraştığının altını çizerken Vehbi de "...seçimlerin bir ülkede demokrasinin göstergesi..." olduğunu savunur.

Süreyya Yusuf'un eserlerinde insan teması, kuşak çatışması ve Balkan coğrafyasındaki Rumeli Türklerinin göçüyle karşımıza çıkmaktadır. Süreyya Yusuf öykülerinde, Balkan coğrafyasındaki insanların gündelik yaşamlarını, insan ilişkilerini, dönemin kimi önemli olaylarını ele almaktadır. Bu öykülerin kimilerinde gerçek vakalardan örnekler işlenirken kimileri de düşünülmüş veya kurgulanmış hayalî konularla örülüdür. Ali Ağa ve yeğeni Aydın arasında yaşanan kuşak çatışması, çalışarak alın teriyle zenginleşen Bayram saatçiyi kıskanan esnafın dükkânını kapattırıp göçe zorlamaya vardırdığı entrikalar, tasavvuf ehlinin ibadetleri sırasında yaşanan bir kaza sonucu ortaya çıkan komik durum ve manzaralar, Sezai'nin hasta annesine duyduğu sevgi ve merhameti işlemektedir. Ayrıca İhsan Hanım ve manevi kızı Ayşe'nin acı yazgıları, Rumeli insanlarının kaderinin ayrılmaz parçası olan göçü, göç edenlerin İstanbul ortamına ayak uyduramamalarını ele alır. Eşit hak ve yaşama imkânları umuduyla İkinci Dünya Savaşı istilacılarına

karşı mücadele edip bu umutlar suya düşünce göç yolunu tutan kurtuluş savaşçısı Sabri, İstanbul'a ayak uyduramayan Veli'nin yaşam öyküsünü hikayelerinde işler.

Şecaettin Koka, *Sıradan Adamlar* adlı öykü kitabında, İstanbul'a göç eden Prizrenlilerin yeni ortama ayak uydurmaya çalışırken çektikleri sıkıntı ve yalnızlıklarını, o ortamda yozlaşan değerlerle davranış ve kişilik bozukluklarını ele almaktadır.

Reşit Hanadan, Duygu Tutsağı isimli öykü kitabında Almanya'ya çalışmak için göç edenlerin memleket özlemi, Aga Zahyo'nun Priştine'deki hanı, sakinlerinin han duvarları arasında duydukları yabancılık, yabancı yerde oda kiracıları ile ev sahipleriyle yaşanan vefasız ilişkiler, gurbetçiler ile kiracı ev sahipleri arasındaki soğuk ve güvensiz münasebetleri, yabancı muamelesi diğer öykülerin ana konuları oluşturur.

Hanadan'ın *Yıldızlı Ev* adlı kitabı, olay örgüsü ve konuları güçlü, çocuk öykülerinden oluşmaktadır. Eserde, Mamuşa ve Mamuşa'dan Türkiye'ye göç eden çocukların öyküleri yer almaktadır. Bu öykülerde büyük ölçüde kendi çocukluk hatıralarına da yer veren yazar, bazılarında kurgu ürünü, sinematografik dünyalardan fırlamış kahraman ve öykülerle çocukların dünyasına renkli ufuklar açmıştır. Yazarın kitabına adını veren *Yıldızlı Ev'*de Türkiye'ye göç etmiş bir ailenin öyküsünü anlatılır. Göç ettikleri yerde inşa ettikleri evin çatısı olmadığı için geceleri göğe bakan ailenin başının üstünü yıldızlar örtmektedir. Öykü kahramanı ve arkadaşlarının yıldızlı ev olarak isimlendirdikleri bu evin ve evdeki ailenin öyküsünü işler.

Reşit Hanadan'ın öykülerinde çevre ve zaman da Mamuşa ve çevresinde geçen olayların diğer ortam ve mekânları, Prizren, Priştine, Bosna, Türkiye ve çalışmak için göç ettikleri ülke Türkiye ve Almanya gibi yerlerdir.

Şecaettin Koka'nın *Kanunsuz Toprak* romanı ise Balkanlar'ın 1912–1939 dönemini kapsamakta, Prizren'in şehir yapısı, mimarî ve coğrafi özelliklerinin tasviri, Balkan Savaşları ve Rumeli topraklarının bir bir Osmanlı idaresinden çıkması, savaşlar, olaylar, çatışmalar, göç ve sürgünler cephedeki yabancı gazeteciler, subaylar ve sivillerin hatıralarıyla bir arada ele alınır.

Prizren, Osmanlı idaresinin elinden çıkarken yaşanan sancılar, göç etmekle kalmak arasında sıkışıp kalmış insanların ortamında, Türkçe her şeye inat canlılığını nesilden nesile aktarabilmiştir. Sık sık el değiştiren bu yöre bir süre sonra kanunsuz topraklara dönüşür. Yolsuzluk, düzensizlik, adaletsizlik, soygun, şehrin asil ve zenginlerinin mallarına el koyma, psikolojik baskı, göçe sürgün etmek için huzursuzluk olayları

başını alır gider. Art arda yaşanan göç ve savaşlar bu topraklara ve burada yaşayan milletlere kin ve nefret, şüphe, önyargı ve korku getirir. Bunalımlar, cinayetler, iflaslar yaşanır.

Prizren çarşı ekonomisi krizle boğuşmakta, Türk ailelerinin göçü ve Türk aydınlarının yokluğuyla bu inci şehrin üzerinde kara bulutlar gibi gezinmektedir. Nüfus azalmış, önemli demografik hareketlere sahne olan şehirde feodal düzen kalkmış, para yerine mal değişimi yürürlüğe girmiştir. Ticaret ve zanaat üretimi de bölgenin bu önemli şehrini, ekonomik olarak artık bir daha eski stratejik konumuna geri getirememiştir. İddiaya göre, Fatih Sultan Mehmet'in bir cuma günü camiye dönüştürerek bir dönem "Cuma Cami" adıyla kullandığı Bogorodica Levişka Ortodoks Kilisesine eklenen minareyi, Sırplar 1923 yılında yıkarak önceki şekli korunduğu için Hıristiyan ibadethanesine dönüştürmüşlerdir. Yaşanan bu vakalar toplumu derinden sarmış, daha sonra kitlelerin göçüne neden olacak sebeplerin başlıca travmaları arasında yer almıştır.

1970 yıllarda ilk önce Bulgaristan'da yaşayan Pomak Türklerinin soyadlarının değiştirilmesine yönelik siyasî ve silahlı baskı eşliğindeki asimilasyon politikaları 1977'de bir aşama daha ileri götürülerek Komünist Parti tarafından, ülkenin tek Bulgar ulusundan oluştuğu deklare edilmiştir. 1968'de, on yıllık bir süre için, imzalanan Türk-Bulgar Göç Anlaşmasının sona ermesiyle birlikte bu süreç daha da ivme kazanmıştır. 1972'de Pomaklara, 1980'de Romanlara uygulanan Bulgarlaştırma hareketlerinin ardından 1980'li yılların birinci yarısının sonlarına doğru birinci hedef Türkler olur. Yeniden Doğuş Hareketi (Vızroditelen Proses) olarak bilinen asimilasyon kampanyası ile "Türk" kelimesi resmî söylemden çıkarılıp yerine "Müslüman Bulgar vatandaşlar" ya da "isimleri iade edilmiş Bulgarlar" tanımlamaları kullanılmaya başlanmıştır. Bulgar hükûmetinin maksadı, `Bulgaristan`da yaşayan Türklerin, etnik kökeninin Bulgar ulusu olduğunu ve Osmanlı tarafından zorla Müslümanlaştırıldıklarını kabul ettirmektir. Bulgaristan'da yaşayan Müslüman halklar (Türkler, Pomaklar ve Romanlar), çoğunluk tarafından her fırsatta asimile edilerek kimliksizleştirilmek istenmiştir. Büyük göçlere sebebiyet verecek bu vaka Kosova çağdaş Türk Edebiyatına oldukça yansımıştır.

Yeşeren'in *Deneykap* şiir kitabındaki konular da yirminci ve yirmi birinci yüzyılın evrensel sorunları arasında Bulgaristan hükûmetinin Bulgaristan Türklerine yönelik asimilasyon politikaları beraberinde Bulgaristan Türklerinin göçü de bir aydın hassasiyetiyle işlenmiştir.

Yeşeren, bireysel yabancılaşma ve yirminci ve yirmi birinci yüzyıl insanının yalnızlaşmasının yanı sıra toplumsal gerçekleri de bu eserine konu olarak almıştır. 1985 yılında Bulgaristan hükûmetinin Bulgaristan Türklerine yönelik asimilasyon politikaları, Bulgaristan Türklerinin

göçüyle sonuçlanan toplumsal vakaları da bir aydın hassasiyetiyle tevriye[1] ve tariz[2] sanatını kullanarak şiirleştirmiştir:

Dikkat!

"Avrupa'da
Balkanlar'da
1985'lerde
Bulgaristan'da her şey Bulgar
'Sosyalist' Bulgar hükûmeti 'rahat'.
Antenler almaçlar
Bilgisayarlar yanında
Uyduların aygıtların gün gördüğü bir dünyada
Robotlar
Kameralar önünde
Bulgaristan'da her şey Bulgar
'Sosyalist' Bulgar hükûmeti 'rahat'.
Burada
Bu alanlarda
Faşizmin başını ezdiğimizi sandığımız bir günde
Bulgaristan'da her şey Bulgar
Sen Bulgar
Ben Bulgar
Herkes Bulgar
'Sosyalist' Bulgar hükûmeti 'rahat'.
Dikkat!
Avrupa'ya poz veriyor
Eski bir surat."[3]

Yeşeren, bu şiirinde görüldüğü üzere binlerce Bulgaristan Türkünü göçe itecek Bulgaristan hükûmetinin portresini çizerken, aslında iki anlamlılık ve iğneleme sanatıyla alaycı bir üslupla tenkit etmektedir.

Göç konusunun edebi yaratıcılığına konu olarak yansıyan isimlerden biri de genç kuşak yazar ve şairlerinden biri de Taner Güçlütürk'tür. Güçlütürk'ün *"1912/13"* şiiri, Balkan Savaşları'nın Kosova Türklerinde bıraktığı derin göç travmasını ninni, ağıt ve tarihsel hafıza imgeleri üzerinden işler. Evladını teselli eden annenin kırılgan sesi tüm bir milletin kaybedişiyle birleşirken, mezarsız şehitler, sahipsiz bırakılan

[1] İki anlamlılık
[2] İğneleme
[3] Yeşeren'in bu şiiri 1985 yılının aralık ayında Priştine'de "TAN" gazetesinde yayımlanmıştır.

topraklar ve İstanbul'a sığınan muhacirlerin sefalet içindeki yaşamları göçün hem fiziki hem de kimliksel yıkımını görünür kılar. Şair, yurdundan koparılan insanların çamurda kaybolan çocukları, bağrında yiten evlatları ve barakalarda yeşertmeye çalıştıkları dönüş umuduyla göçün "insanlık utancı" olan boyutunu vurgular. Buna karşın Akif, Atatürk ve Nene Hatun gibi sembollerle direniş, umut ve yeniden var oluş düşüncesini diri tutar. Şiirin sonunda Prizren türküsünün yankılanması, göç acısının kültürel bellekte taşınan bir iz hâline geldiğini göstererek metni hem tarihsel bir tanıklığa hem de Kosova Türk çağdaş edebiyatında göçün duygusal sürekliliğini temsil eden güçlü bir ağıda dönüştürür.

"Gemiler" şiirinde Güçlütürk, bireysel özgürlüğün peşinde yola çıkarken kaçınılmaz bir iç göçü, yani kişinin kendi gençliğinden, ideallerinden ve alıştığı çevrelerden ayrılışını simgesel bir deniz metaforu üzerinden anlatır. Gemilerin "gençliğin kıyısından kalkması", Kosova Türk edebiyatında sıkça görülen zorunlu göç temasını bu kez ruhsal bir ayrılığa dönüştürür. Şair, limanları yakarak geride bıraktığı mücadelelerin bitişini ve bitmemiş davaların ağırlığını taşır. Dış baskılar, susturulma korkusu ve düşüncelerin değersizleştirilmesi, onu "çetrefil bir karaya" hapseden toplumsal baskıyı çağrıştırırken, "mavilerim", "poyrazım" gibi özgürlük imgelemine dayalı kelimeler kimliğin gasp edilemeyen yönlerine vurgu yapar. Yorgunluk, ter, suskunluk ve sonunda gelen vedalar ise hem içsel bir tükenişi hem de bir halkın sürekli ertelenen varoluş mücadelesinin yankısını taşır. Böylece şiir, göç temasını yalnız fiziksel yer değiştirme olarak değil, bireyin kendi hayatından, dostlarından ve gençliğinden uzaklaşıp yeni bir varoluşa yelken açtığı içsel bir sürgün olarak yorumlayan güçlü bir metaforik anlatı kurar.

Güçlütürk'ün "2015 yılı göçüne ithaf"en yazmış olduğu göç şiiri, göçü bireysel ve kolektif bir deneyim olarak ele alırken, Kosova Türklerinin tarihsel ve çağdaş sürgün deneyimini duygusal bir dille yansıtır. Şiirde gençlik, geçmiş ve gelecek adeta birlikte göç eden varlıklar olarak sunulurken, bavullar ve çantalar hem fiziksel hem de psikolojik yükleri simgeler. Belirsiz bir gelecek, "meçhul yollarda" ilerleyen göçmenlerin kaygısını ve çaresizliğini derinleştirir. Camların buğulu oluşu ve dağların yağmurlu bakışı, yola çıkanların umutla karışık hüzünlerini görselleştirirken, *"Ben perişan, halkım perişan, vatanım bitap"* dizesi göçün toplumsal ve kimliksel yıpranışını özetler. Şiir hem bireysel bir kayıp hem de vatan, halk ve kimlik bağlamında kolektif bir felaket olarak göçü işler, okuyucuyu hem geçmişin hem de geleceğin taşınan izlerini sorgulamaya davet eder.

Güçlütürk'ün gurbette yaşayan amcasının ölümüne ithafen yazdığı "*Meçhulün Ölümü*" şiiri, göç ve sürgün deneyiminin en trajik boyutunu,

yalnızlık ve unutuluş üzerinden işler. Şiirde, uzak diyarlarda sessiz sedasız ölenlerin geride kalan kimlik ve hafızalarıyla baş başa kalması, göçün yalnızlaştırıcı ve aidiyetsizleştirici etkisini simgeler. *"Bir avuç toprak"* ve *"toprak kokan kefen"* imgeleri, ölümün bile paylaşılmaması göçün insanın hem fiziksel hem de sosyal varlığını nasıl tahrip ettiğini sembolize etmektedir. Yalnız vedalar hem bireysel hem de kolektif olarak göçmenlerin travmasını ve tarihsel hafızada silikleşen acılarını temsil eder. Şiir, Kosova Türk çağdaş edebiyatında göçün yalnızlık, kayıp ve kimlik kırılmalarıyla birleşen etkilerini güçlü bir biçimde yansıtır.

Güçlütürk'ün "*Yörük Düğünü*" şiirinde göç teması, özellikle göçün yol açtığı sahipsizlik ve ayrılık duygusuna karşı bir direnç ve bağlılık mesajı verir. *"Sen yeter ki göç etme"* dizesi hem fiziksel hem de kültürel anlamda yerinde kalmanın önemini vurgularken, göçün yarattığı boşluğu ve aidiyetsizliği telafi etmeye yönelik bir kararlılığı simgeler. Böylece dörtlük, göçün sadece bir kayıp değil, aynı zamanda koruma ve dirençle aşılabilecek bir sınav olduğunu ortaya koyar.

Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı'nda göç teması, aynı zamanda toplumsal cinsiyet, kuşak çatışması, sınıfsal gerilim ve etnik kimlik gibi başka temalarla da kesişmiştir. Göç olgusu yalnızca dış göçle değil, iç göçle, hatta sembolik göçle (dil, kültür, aidiyet değişimi) de anlam zanır. Bu da göçün edebiyatta yalnızca bir tarihsel olay değil, çok boyutlu bir kültürel travma ve direnç alanı olduğunu göstermektedir.

Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı, göç olgusundan yazar-şair kadro kaybı olarak da nasibini almış ve bu bakımdan olumsuz olarak etkilenmiştir. Yaşanan göçler neticesinde Türkiye ve diğer bölge ülkelere göç eden şair ve yazarlarımız arasında Hasan Mercan, Şecaettin Koka, Arif Bozacı, Aziz Serbest, Cemali Tunalıgil, Burhan Sait, Ayla Leskovçalı, Mediha Yarımhoroz, Gökhan Tunalıgil, Severan Ureya, Filiz Kuka gibi isimler olmuştur. Göçler neticesinde vatan değiştirmek zorunda kalan yazar ve şairlerimizin birçoğunun edebi yaratıcılıklarında gittikleri ülkelerde tutunamama, yeni ortama uyum sürecinde yaşadıkları sıkıntılar, aidiyet sorunları edebi yaratıcılıklarına ve bireysel yaşamlarına yansıdığı gibi, öte yandan göç etmelerine rağmen yine bir süre kendi vatanlarından Balkanlar'dan bir türlü kopamadıklarını görüyoruz. Bunun bir örneği olarak Şecaettin Koka, Aziz Serbest, Mediha Yarımhoroz gibi yazarlarımızın yeniden Prizren'e dönüp ev almaları ve Prizren'e yerleşmeleri, Şecaettin Koka'nın Prizren'de vefat edip gömülmek arzusu, Cemali Tunalıgil, Gökhan Tunalıgil, Severan Ureya, Filiz Kuka gibi kalemlerimizin yaşamlarını Türkiye ile Prizren arasında mekik dokuyarak sürdürmeleri biraz önce altını çizdiğimiz olguların en önemli göstergesidir.

3. Göçün Ters Yüz Edilmiş Bir Yüzü: Balkanlardan Anadolu'ya Göçün Türk Edebiyatı ve Kültürel Modernleşmeye Katkısı

Balkanlardan göç demişken Balkan coğrafyasından Anadolu'ya yönelen göç hareketleri, çoğu zaman toplumsal travmalar, zorunlu yer değiştirmeler ve kimlik kayıpları üzerinden değerlendirilir. Ancak bu tarihsel olgunun yalnızca dramatik yönleri değil, kültürel ve entelektüel kazanımları da dikkate değerdir. Özellikle 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyılın ilk yarısında Balkanlardan gelen göç dalgaları, Türkiye'de modern edebiyatın, kamusal düşüncenin ve kültürel reformların şekillenmesinde belirleyici bir kadronun ortaya çıkmasına imkân sağlamıştır. Bu yönüyle göç, Meriç'in öteki yakasından Anadolu'ya taşınan zihinsel bir sermaye, kültür birikimi ve modernleşme enerjisi olarak da okunabilir.

Yahya Kemal Beyatlı, Mehmet Âkif Ersoy, Abdülhak Şinasi Hisar, Ruşen Eşref Ünaydın, Ali Ulvi Elöve, Ahmet Emin Yalman, Yaşar Nabi Nayır, Halide Edib Adıvar, Mithat Cemal Kuntay, Şevket Süreyya Aydemir, Nâzım Hikmet Ran, Abidin Dino, Sabahattin Ali, Şemsettin Sami ve Necati Cumalı gibi Balkan kökenli edebiyatçılar, sadece Türk şiirinin ve romanının değil, aynı zamanda Türkiye'nin modern kültür hayatının kurucu isimleri hâline gelmiştir. Balkan kökenli bu zengin kadro hem Osmanlı'nın son döneminde hem Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde entelektüel dönüşümün taşıyıcı gücünü oluşturmuş, Balkan göçünün Türkiye'ye bıraktığı pozitif izler en çok onların üretiminde görünür hâle gelmiştir.

Bu isimler edebiyatın ötesinde, farklı alanlarda da Türkiye'nin entelektüel ve kurumsal gelişimine katkı sağlamışlardır:

- **Yahya Kemal Beyatlı**, diplomat, akademisyen ve tarih bilinci inşa eden bir kültür adamı olarak Türk milliyetçiliğinin estetik formunu şekillendirmiştir.
- **Mehmet Âkif Ersoy**, yalnızca millî marşımızı kaleme alan bir şair değil, veterinerlik, Kur'an tercümesi ve ahlâk düşüncesi alanlarında da etkili olmuştur.
- **Halide Edib Adıvar**, romancı kimliğinin yanı sıra bir eğitimci, siyasal aktör ve uluslararası düzeyde fikir insanıdır.
- **Şevket Süreyya Aydemir**, tarihsel-siyasal analizleriyle Türkiye'de düşünce tarihinin belirleyici figürlerindendir.
- **Ahmet Emin Yalman** ve **Yaşar Nabi Nayır**, gazetecilik ve yayıncılık alanlarında modern Türk basınının kurumsal yapısını inşa etmişlerdir.

- **Abidin Dino**, sadece Türk ressam, karikatürist, yazar ve film yönetmeni değil Türkiye'de plastik sanatların modernleşmesinin en önemli temsilcisi olmuştur.
- **Ruşen Eşref Ünaydın**, Türk konuşma dili, söyleşi türü ve diplomasi alanlarında öncü katkılar sunmuştur.

Bu geniş yelpaze, Balkan kökenli göçmen ailelerin çocuklarının yalnızca edebiyat alanında değil, Türkiye'nin düşünce, sanat, siyaset, diplomasi ve basın dünyasında da kurucu, dönüştürücü ve modernleştirici bir rol üstlendiklerini göstermektedir. Dolayısıyla göç, bu bağlamda yalnızca bir kayıp değil, Anadolu'nun kültürel birikimini zenginleştiren ve Türk modernleşmesine ivme kazandıran bir kazanç olarak da değerlendirilmelidir.

Göçün bu olumlu yönü, Meriç'in öte yakasında yaşanan kırılmaların Anadolu'da yeni bir yaratım enerjisine dönüşmesiyle anlaşılabilir. Balkanlardan gelen bu kuşak, beraberinde çok dilli bir kültürel miras, Avrupai bir eğitim geleneği, kozmopolit bir şehir kültürü ve güçlü bir tarihsel bilinç taşımış, tüm bunlar Türkiye'de millî edebiyatın ve modern kültürün temellerinin atılmasını kolaylaştırmıştır. Bu nedenle Balkan göçü, yalnızca bir toplumsal hareket değil, Türk edebiyatının, kültür-sanat hayatının ve kimliğinin temellenme sürecinde stratejik bir katkı olarak da değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak Kosova yanı sıra Balkan Türk Çağdaş Edebiyatlarında göç teması çoğunlukla acı, yas ve kimlik kaybı çerçevesinde incelense de tarihsel olarak Balkanlardan Anadolu'ya yönelen göç, bu anlatıyı tersine çeviren bir boyut taşır. Göç, kimi zaman yaratıcı enerjinin yeniden doğuşu, kültürel zenginleşme ve entelektüel birikimin merkezileşmesi anlamına da gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Balkan göçmenlerinin Türkiye'de modern Türk edebiyatını, sanatı ve düşünce hayatını kuran kadroyu ortaya çıkarması, göçün pozitif bir imgesini oluşturmaktadır. Göçün izleri bu kez kayıp değil, kuruluş ve yeniden doğuş metaforlarıyla da okunmaktadır.

3. SONUÇ

Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı, tarihsel olarak savaş, yıkım, azınlık konumuna düşürme ve göç gibi travmatik süreçlerin izlerini taşıyan çok katmanlı bir edebî gelenektir. Bu edebî yaratıcılık süreci, özellikle 1912 sonrası Osmanlı'nın çekilmesiyle başlayan demografik değişimler, 1944–1951 arasındaki sistematik baskılar, 1968–1980 arası ideolojik yönelimler ve 1990'lar sonrası Kosova Savaşı gibi dönemsel kırılmalarla şekillenmiştir. Bu tarihsel gerçeklik, Kosova Türk edebiyatının

merkez temalarından biri olarak diğerleri arasında "göç" konusunu da öne çıkarmış, göç edebiyatı, kimlik ve hafıza mücadelesinin edebî izdüşümüne dönüşmüştür.

Elde edilen bulgular göstermektedir ki Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı'nda göç teması yalnızca fiziksel bir yer değişimini anlatmaz. Göç, aynı zamanda bireyin aidiyet kaybı, kültürel kopuş, kimlik kırılması ve toplumsal hafızanın zedelenmesi gibi sosyokültürel sonuçlarıyla ele alınır. Şiir, hikâye, roman ve tiyatro gibi türlerde göçün edebî temsili farklı boyutlarda ifade bulmuştur. Hasan Mercan'ın geleneksel kültürle göçün yarattığı yıkım arasında kurduğu denge, Zeynel Beksaç'ın "Dilağacım" ve "Rumeli'de Bağbozumu" gibi şiirlerinde toplumsal melankoliyi evrensel imgelerle sunuşu, Alaettin İsmail'in göçe direnen karakterler üzerinden oluşturduğu yerel gerçeklik, Şecaettin Koka'nın Kanunsuz Toprak romanında Balkanlar'ın etnik temizlik ve sürgünlerle biçimlenen tarihsel yapısını anlatması, Reşit Hanadan'ın öykülerinde Mamuşalı gurbetçilerin yalnızlığını ve yersizliğini işlemesi, Süreyya Yusuf'un öykülerinde Balkan coğrafyasına özgü insan manzaralarını ve İstanbul'a göç edenlerin kimlik bunalımlarını aktarması, göçün Kosova Türk edebiyatında çok yönlü işlendiğini göstermektedir.

Göçün özellikle 1951 sonrası edebî uyanış ile birlikte daha güçlü biçimde ele alınmaya başlandığı görülmektedir. Türkçe eğitimin başlamasıyla birlikte edebiyat hem bireysel bir ifade alanı hem de kültürel bir direniş alanına dönüşmüştür. "Prizren-Üsküp-Priştine" üçgeni bu edebî canlanmanın merkezi olurken, göç teması da yazarlar ve şairler için bir belleği tazeleme, geçmişi kayıt altına alma ve aidiyeti yeniden kurma aracı olmuştur.

Metin analizleri, göçün bir yitik geçmiş olarak değil, aynı zamanda bir varoluş biçimi olarak işlendiğini ortaya koymaktadır. Göç edenlerin geride bıraktıkları mekânlara duydukları özlem, yeni yurtlarına uyum sağlama sürecindeki zorluklar ve içsel çatışmalar, edebiyatın imgeleriyle anlam kazanır. Örneğin, Yıldızlı Ev adlı öyküde olduğu gibi, çatısı olmayan bir evde yıldızlarla örtünen bir ailenin hikâyesi hem yoksunluğu hem de direnci aynı anda sembolize eder.

Güçlütürk'ün şiirleri göç ve göçün izlerini hem bireysel hem de kolektif düzeyde işler, geçmişin acılarını, kaybedilen toprakları ve sahipsiz kalan insanları tarihsel hafıza ve sembollerle görünür kılar. Şiirlerinde göç, yalnızca fiziksel yer değiştirme değil, kimlik, aidiyet ve kültürel sürekliliğin sınandığı bir deneyim olarak yansıtılır. Şair, yalnızlık, göçün yarattığı travmayı duygusal bir dille aktarırken, direniş, bağlılık ve kültürel koruma temalarıyla umut ve yeniden varoluş olasılığını da sunar.

Şecaettin Koka'nın *"Meriç Ötesi"* romanı, Kosova ve Balkanlar'da yaşanan göçlerin bireysel, toplumsal ve kültürel boyutlarını tarihsel belgeler ve günceler üzerinden etkileyici biçimde ortaya koymaktadır. Roman, Sırp işgali ve etnik temizlik politikaları sonucu Rumelili Türk ve Müslümanların maruz kaldığı sürgün, yıkım ve kayıpları aktarırken, göçün kimlik, aidiyet ve günlük yaşam üzerindeki derin travmalarını da vurgular. Böylece, roman hem bireysel hem de kolektif hafıza aracılığıyla göçün izlerini edebi bir biçimde geleceğe taşıyan, Kosova Türk çağdaş edebiyatında önemli bir kültürel belge olarak öne çıkar.

Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı'nda göç teması, aynı zamanda toplumsal cinsiyet, kuşak çatışması, sınıfsal gerilim ve etnik kimlik gibi başka temalarla da kesişmiştir. Göç olgusu yalnızca dış göçle değil, iç göçle, hatta sembolik göçle (dil, kültür, aidiyet değişimi) de anlam kazanır. Bu da göçün edebiyatta yalnızca bir tarihsel olay değil, çok boyutlu bir kültürel travma ve direnç alanı olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, göç Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı'nda hem tarihsel gerçekliğin bir izdüşümü hem de edebî kimliğin kurucu bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu edebiyat, göçle şekillenen ve göçe direnen bir belleğin taşıyıcısıdır. Bu yönüyle Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı, sadece Balkanlar'ın değil, tüm Türk dünyasının hafıza mekânlarından biri hâline gelmiştir. Edebiyat burada bir arşiv işlevi görmekte, göç ise bu arşivin en acı, ama en canlı sayfası olarak yer almaktadır.

Göç olgusu Kosova ve Balkan Türk Çağdaş Edebiyatında çoğunlukla kayıp, kırılma ve kimlik arayışıyla ilişkilendirilse de Balkanlardan Anadolu'ya yönelen tarihsel göç dalgası, Türk edebiyatı ve kültürel modernleşme açısından yaratıcı ve dönüştürücü bir imkân doğurmuştur. Yahya Kemal'den Nâzım Hikmet'e, Halide Edib'den Abidin Dino'ya uzanan geniş Balkan kökenli entelektüel kadro, modern Türk edebiyatının ve sanatının kurucu zeminini oluşturmuş, böylece göç, kültürel bir birikimin Meriç'in ötesine taşınarak yeniden hayat bulduğu bir oluş sürecine dönüşmüştür. Bu bağlamda göç, sadece travmatik bir tecrübe değil, aynı zamanda Anadolu'nun kültürel dokusunu zenginleştiren üretken bir dinamik olarak da değerlendirilmelidir. Dolayısıyla göçün izleri hem Kosova hem de Türkiye bağlamında, yıkım ile kuruluş arasındaki çift yönlü edebi ve kültürel etkileşimi görünür kılmıştır.

KAYNAKÇA

ÇELİK, Yalçın, D. 2008. *Kosova'da Çağdaş Türk Edebiyatı 1951-2008,* Doğru Yol Türk Kültür Sanat Derneği Yayınları, Prizren.

ENGÜLLÜ, S. – İSEN, M. 1997. *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 7- Makedonya Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

GÜÇLÜTÜRK, T. 2015. Kosova'da Türk Edebi Yaratıcılığı (1951-2001), yayınlanmış doktora tezi, BALTAM Yayınları, Prizren.

RECEPOĞLU, Suroy, A. 2005. *Kosova'da Türkçe Yayınlar ve Kitaplar*, Rumeli Kültürü, İstanbul.

VIRMİÇA, R. 2008. *Prizren'de Kültür Sanat ve Şairlik Geleneği,* Kosova Türk Araştırmacılar Derneği Yayınları, Prizren.

YAZIN

L I T E R A T U R E

“FİKRİ HÜR, İRFANI HÜR, VİCDANI HÜR NESİLLER”

Bilge ERCİLASUN*

ÖZET

Tevfik Fikret Türk edebiyatının en kuvvetli şairlerinden biridir. Bir Servet-i Fünun şairi olarak estetik değeri yüksek şiirler yazmış, bu eserleriyle aydınları ve gelecek nesilleri etkilemiştir. Böylece Türk şiirinin Batılılaşmasında önemli bir rol oynamıştır.

Onun şiirlerinden etkilenenlerden biri de Mustafa Kemal Atatürk'tür. Atatürk “Cumhuriyet sizden fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür nesiller ister” diyerek şairin sözünü gençliğe hedef olarak gösterir.

Bu çalışmada Tevfik Fikret'in bir dörtlüğü ele alınmıştır. Bu dörtlük anlam ve şiirsellik bakımından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tevfik Fikret, Mustafa Kemal Atatürk, Servet-i Fünun, Batılılaşma, Hürriyet.

"GENERATIONS WITH FREE THOUGHTS, FREE INTELLECTS, AND FREE CONSCIENCES"

ABSTRACT

Tevfik Fikret ranks among the most influential and powerful poets in Turkish literature. As a prominent figure of the *Servet-i Fünun* movement, he composed poetry of exceptional aesthetic merit, profoundly shaping the thought of intellectuals and inspiring successive generations. Through these works, he played a pivotal role in the Westernization of Turkish poetry.

Among those deeply influenced by his verse was Mustafa Kemal Atatürk. In a well-known statement, Atatürk declared: “The Republic demands generations from you that are free in thought, free in wisdom, and free in conscience,” thereby presenting the poet's words as an enduring ideal for the youth.

The present article examines a specific quatrain by Tevfik Fikret, analyzing it in terms of both its semantic depth and its poetic artistry.

Keywords: Tevfik Fikret, Mustafa Kemal Atatürk, Servet-I Fünun, Westernization, Freedom.

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, Ankara

Giriş

Kimseden ümmid-i feyz etmem, dilenmem perr ü bal,
Kendi cevvim, kendi eflakimde kendim tairim,
İnhina, tavk-ı esaretten girandır boynuma,
Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür bir şairim.

Yukardaki dörtlük Tevfik Fikret'in Rübab-ı Şikeste adlı kitabının II. Meşrutiyetten sonraki baskısında, iç kapağında yer alır. Şair bunu kendi el yazısıyla yazmış ve altına da imzasını atmıştır (Tanin Matbaası, İstanbul 1327/1911). Dörtlüğün ilk yayın tarihi 1909 yılındadır (Şehbal, 1325/1909, Sayı 9).

Fikret bu dörtlükte kendi hayat görüşünün ana hatlarını çizmiştir. Şiiri açıklayalım: Kimseden herhangi bir şey istemem ve bir iyilik, bir yardım beklemem (Ümmid-i feyz ifadesini mecazî olarak da yorumlayabiliriz, burada herhangi bir yükselme beklemediğini söylemek istiyor şair). Kendi dünyamda, kendi kendime uçan, kendime yeten bir kuş gibiyim. Eğilme, bükülme, yalakalık, bana esaret tasmasından daha ağır gelir, o zaman boynuma bir esaret tasması geçirilmiş gibi hissederim. Ben fikri, irfanı, vicdanı hür bir şairim. Ne düşünüyorsam ne hissediyorsam onu söylemekten çekinmem. Ben kimseye bağlı ve bağımlı değilim. Kimse için, hiçbir mevki ve makam için düşündüklerimden, görüşlerimden vazgeçmem ve insanlığımdan taviz vermem. Çünkü ben tamamen özgür ve bağımsız bir şairim…[1]

Bu dörtlükte vurgulanan şey, özgürlük ve bağımsızlık duygusu ve arzusudur. Fikret özgürlüğü ve bağımsızlığı hem fert için hem de toplum için istiyor. Dörtlüğün son mısraında bu temayı vurguluyor. Kendisinin fikir, irfan ve vicdan bakımından hür ve bağımsız olduğunu ifade ediyor. O, aslında bunu bütün insanlar için, insanlık için istemektedir. Şaire göre özgürlük ve bağımsızlık, insanlığın, insan olmanın temel şartıdır. Bu dörtlük bana birkaç bakımdan çok tesir eder:

1. Şiirselliği: Şiir çok güzel ve mükemmel bir ahenk ve ritim duygusu ile oluşturulmuştur. O kadar güzel, o kadar akıcı bir ahenge sahiptir ki herhangi bir musiki eseri gibi (bir şarkı gibi) okuyana zevk vermekte, ritmik bir şekilde tekrarlama isteği uyandırmaktadır.

[1] **Ümmid-i feyz:** Bolluk ümidi. **Per:** Kanat. **Bâl**: Kol. **Cevv:** Uzay, atmosfer. **Eflâk:** Felekler, gökyüzü. **Tair:** Uçan, kuş. **İnhina:** Eğrilme, bükülme. Baş eğme, yalakalık yapma. **Tavk:** Tasma. **Tavk-ı esaret:** Esaret zinciri, esaret tasması. **Giran:** Ağır.

2. Anlamı: Dörtlük, anlam bakımından oldukça derin ve önemlidir. Burada ifade edilen, anlatılan bakış açısı, hayat görüşü, idealizm açısından ve beşerî değerler bakımından çok üstündür. Şiirde, bütün zorlara ve engellemelere rağmen görüşünden vazgeçmeyen, yolundan sapmayan, zorluklara karşı direnen azim sahibi, idealist bir insan portresi çizilmektedir.

3. Atatürk'e tesiri: Tevfik Fikret'ten çok etkilenen Atatürk, konuşmalarında özellikle son mısraı kullanıyor: *"Cumhuriyet sizden fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür nesiller ister"* diyor.

Tevfik Fikret bir Servet-i Fünun şairidir. Servet-i Fünun devrinde sanat için sanat görüşünü benimsemiş ve bu görüşe uygun şiirler yazmıştır. 1899'dan itibaren sanat anlayışında bir değişiklik meydana geliyor ve hayat görüşü, ferdiyetçilikten sosyal plana doğru genişliyor. 1901'den itibaren toplumu ilgilendiren konularda şiirler yazıyor. Bunların en kuvvetlisi 1902'de yazdığı *Sis* şiiridir. 1901-1908 arasında yazdığı şiirler, o devrin baskısı yüzünden yayınlanamaz ve elden ele dolaşır. Bunlar devrin aydınları üzerinde çok büyük tesir uyandırmıştır.

1908'de Meşrutiyetin ilanı üzerine şair Sis'teki kötümser havasından kurtulur, fakat bu uzun sürmez. Mizacı, günlük siyasetin değişken ve çalkantılı, bazen de seviyesizleşen havasına hiç uygun değildir. 1901'de Servet-i Fünun kapandıktan sonra Âşiyan'da inzivaya çekilmişti. 1911'de tekrar inzivaya çekilir ve kendini Âşiyan'a kapatır. Bu durum ölümüne kadar sürer.

Fikret Servet-i Fünun döneminde yazdığı şiirlerinde aşk ve tabiat konularını işlemiştir. Daha sonraki devrede ise, hürriyet ve medeniyet temalarına yer veriyor. Şairin, bu şiirlerinde insandan hareket ettiği ve beşerî değerleri işlediği, evrensel konuları ele aldığı görülüyor.

Fikret hayatı boyunca prensiplerinden sapmayan bir tavır ve davranış içinde kaldı. Şiirleriyle bir taraftan kendi devrindeki aydınların fikir ve ruh dünyalarına, hayat görüşlerine tercüman oldu, diğer taraftan genç nesillere güçlü nazmı ile derinden tesir etti, devrimci ve ilerici, çağdaş bir toplum yaratacak aydın nesillerin oluşmasına büyük katkı sağladı.

Tevfik Fikret bir şairdir, bir fikir adamı değildir. Elbette birtakım yanlışları vardır. Onun her sözüne, her düşüncesine katılmamız beklenemez. Önemli olan, onun şiirlerinde ifade ettiği ve hayatı boyunca sergilediği insani ve ahlaki değerlerdir. Fikret sadece devrimci ve ilerici fikirleriyle değil dürüst, samimi ve ahlaki karakteri dolayısıyla da aydınları ve toplumu etkilemiştir. Aslında Fikret'in toplumcu bir şair olduğu söylenemez. O, toplumsal konuları işlediği şiirlerinde de kendi

duygu ve düşüncelerini, bütün açıklığı ve bütün samimiyetiyle yansıtmıştır.

Tevfik Fikret, Türk şiirinin Avrupai bir karakter almasını sağlayan şairlerin başında gelir. Türk şiiri, Türk edebiyatı ve Türk kültürüne etkisi ve katkısı çok büyüktür. Kendi devrinde başlayan bu etki daha sonra da sürmüş, Fikret'in mısraları aydın nesiller üzerinde büyük bir iz bırakmıştır. Bunun sebebi güçlü şairliği kadar, fikirlerinde ve davranışlarındaki samimiyeti ve dürüstlüğüdür. O, hayatı boyunca düşüncelerinden ve hayat görüşünden sapmamış, seçtiği, bildiği ve inandığı yolda her zaman kararlı ve sebatlı adımlarla yürümüştür.

Tevfik Fikret'in, şiirlerinde işlediği ilerici ve yenilikçi fikirleriyle Cumhuriyet devrimlerini ateşleyenlerden biri olduğunu da söyleyebiliriz. Onun şiirlerinden ve kişiliğinden etkilenenlerden birinin de Mustafa Kemal olduğunu yukarda belirtmiştik. Atatürk, Cumhuriyet nesillerini tarif ederken, şairin *"fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür"* ifadesini kullanmaktan çekinmemiş, bu ifadeye dayanarak Cumhuriyet nesillerini tanımlamıştır.

Tevfik Fikret cesur ve samimi bir insandı. II. Abdülhamit devrinin baskılarına rağmen her zaman düşündüğünü söylemekten ve yazmaktan çekinmedi. Üstelik düşüncelerini inanarak, iman ederek, hâkim bir tavırla, daima üst perdeden âdeta bağırarak ifade etti. Onun toplumsal konuları ele aldığı şiirlerinde bir isyan, bir meydan okuma havası açıkça görülmektedir. Yukarıdaki dörtlükte de aynı isyan, aynı meydan okuma tavrı, şiddetli bir söyleyiş tarzıyla büyük bir ustalıkla ortaya konmaktadır.

Dediğinden bildiğinden şaşmayan, yolundan sapmayan, makam mevki için eğilmeyen adam bulmak her toplumda her zaman için zordur. Böyle bir adam olmak da zordur. Bu iş, metanet ve cesaret ister. Bunun için güçlü olmak gerekir. Bunun için bazen küçük bazen büyük bedellerin de ödendiği açıktır. Fikret'in üç kere tutuklanması gibi, olanlara kızıp öfkelenip Âşiyan'da inzivaya çekilmesi gibi bedellerdir bunlar…

Tevfik Fikret ve onun gibi kişilik sahibi insanlar belki az bulunur ama toplumun duygu ve düşüncelerine tercüman olurlar ve toplulukları peşlerinden sürüklerler. Bazen yaptıklarıyla bazen yazdıklarıyla, şiirleriyle… Çeşitli alanlardaki mücadeleleriyle toplumun millî ve beşerî değerlerini oluşturur ve onlara yön verirler.

Bu insanlar güçlüdürler ve hiçbir zaman ölmezler. Bedenleri toprağa girse bile yaptıkları ile, gerçekleştirdikleri ile, duygu ve düşünceleri ile ebediyete kadar yaşarlar ve topluma yön vermeye devam ederler. Bu

insanlar arasında ilk akla gelen, Türk milletine bağımsız bir devlet armağan eden, ona unuttuğu Türklük kimliğini hatırlatan, modern ve çağdaş bir yolda yürümesini sağlayan Mustafa Kemal Atatürk'tür.

Tevfik Fikret sanat değeri yüksek olan güçlü şiirleriyle Türk edebiyatının önde gelen isimlerinden biri olmuş, Türk şiirinin yönünü Batıya çevirmede önemli bir rol oynamıştır. Gerek sanatı gerekse kişiliği bakımından Türk aydınlarına derinden tesir etmiş, Avrupai Türk şiirinin, Türk edebiyatının yaratılmasında öncü olan şahsiyetler arasında yer almıştır. O her zaman, Türk şiirinin gelişmesinde ve Batılılaşmasında büyük katkısı olan ve Türk edebiyatında sarsılmaz bir şekilde yerini alan önemli şahsiyetlerden biri olarak tanınacaktır. Onun bu etkisinin, gittikçe artan bir hızla toplum tarafından benimsendiği ve devam ettirildiği görülmektedir. Gerçi zaman zaman bunun aksine davranışlar da görmekte, Türk toplumuna akıl dışı, bilim dışı, çağ dışı tutum ve davranışların dayatıldığına şahit olmaktayız. Ama ne kadar baskı yapılırsa yapılsın, Türk milleti Tevfik Fikret ve onun gibilerin yolundan ayrılmayacak, sapmayacak, çağdaşlıktan ve gerçeklikten ayrılmayacak, bilimin ışığında ilerlemeye devam edecektir.

KOSOVA TÜRK ÇAĞDAŞ EDEBİYATINDA TÜRKÇÜLÜK VE TURANCILIK: TARİHSEL, TEMATİK VE POETOLOJİK BİR İNCELEME

Taner GÜÇLÜTÜRK*

ÖZET

Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı'nda birinci kuşaktan günümüze kadar uzanan süreçte Türklük, Türkçülük ve Turancılık temalarının nasıl şekillendiğini, hangi estetik, şiirsel, tarihsel, kültürel ve ideolojik bağlamlarda dönüşerek geliştiğini ve varlığını bugüne kadar sürdürdüğünü ele almaya çalıştık. İlk kuşağın önde gelen ismi Nusret Dişo Ülkü, Nimetullah Hafız ve Hasan Mercan ile başlayan millî duruş, hoşgörü, kültürel çoğulculuk ve etnik kimliklere saygıyı önceleyen bir ulusalcılık zemininde filizlenmiş, sonraki kuşaklarda Türkiye sevgisi, Türkçe bilinci, ay yıldız ve Atatürk imgesi etrafında güçlenerek Turancı tahayyüllere doğru evrilmiştir. Ülkü, Türkçeyi kimlik inşasının merkezine yerleştiren şiirleriyle millî bilincin poetik zeminini kurmuştur. Onun "hoşgörü temelli ulusalcılığı", etnik çoğulcu Kosova bağlamında hem estetik hem ideolojik bir yön belirleyici olmuştur.

Balkanlar gibi çok katmanlı etkileşimlerin, göçlerin ve kimlik mücadelelerinin iç içe geçtiği coğrafyalarda edebiyat, ulus bilincinin hem kurucu hem de koruyucu unsuru hâline gelmiştir.

Kosova Türk edebiyatının geliştiği sosyokültürel ve siyasal zemin de bu genel çerçevenin dışında değildir. Kosova'daki Türk toplumu, tarihsel süreklilik ve kültürel direnç dinamikleri içinde, bir yandan bölgenin çok etnikli yapısında kimliğini korumaya çalışmış, öte yandan Türkçülük ve Turancılık eksenli fikri damarların da etkisiyle millî bilincini diri tutmuştur. Bu fikri hareketler, yalnızca dışarıdan aktarılan ideolojik akımlar değil, Kosova Türklerinin tarihsel varlık tecrübesi, kültürel aidiyetleri ve toplum hafızasıyla beslenmiş, aynı zamanda bu yapıları besleyerek karşılıklı bir etkileşim ağı oluşturmuştur. Dolayısıyla Kosova Türk edebiyatı, hem yerel-mekânsal deneyimin hem de Türk dünyasına uzanan geniş ufkun kesişim noktasında biçimlenen özgün bir kimlik şiiridir.

Bu çalışmanın temel izleğini oluşturan da bu edebiyatın tarihsel sürekliliği, tematik çeşitliliği ve millî bilinçle ilişkili poetik yönelimleridir. Söz konusu şairlerin eserlerini tematik, karşılaştırmalı ve poetik

* Dr. Türkolog, Araştırmacı-Yazar, Şair, Çevirmen, Kosova Türk Yazarlar Derneği Eşbaşkanı, Prizren Yunus Emre Enstitüleri Öğretim Görevlisi, tanergucluturk@gmail.com

yöntemlerle ele alarak, edebi metin çözümlemeleri, tematik okuma, kültürel-millî motif incelemesi ve karşılaştırmalı edebiyat yöntemleriyle Kosova Türk şiirinde millî bilinçten Turancı ufka uzanan çizgiyi ortaya koymakta, Balkan Türk edebiyatının Türk dünyası ile kurduğu duygusal, kültürel ve ideolojik bağları analiz etmekte ve Kosova Türk edebiyatında millî bilinçten Turancı ufka uzanan estetik sürekliliği ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Çağdaş Şiir, Türkçülük, Turan Düşüncesi, Kosova Türkleri

TURKISM AND TURANISM IN CONTEMPORARY KOSOVAR TURKİSH LİTERATURE: A HISTORICAL THEMATIC AND POETOLOGICAL ANALYSIS

ABSTRACT

In this study, we examine how the themes of Turkism, Turkishness, and Turanism have been shaped in Kosovar Turkish Contemporary Literature from the first generation to the present, and how they have evolved, transformed, and persisted across aesthetic, poetic, historical, cultural, and ideological contexts. The national stance initiated by leading figures of the first generation Nusret Dişo Ülkü, Nimetullah Hafız, and Hasan Mercan emerged upon a foundation of nationalism grounded in tolerance, cultural pluralism, and respect for ethnic identities. In subsequent generations, this orientation gradually expanded, strengthened by affection for Turkey, a heightened consciousness of the Turkish language, and the symbolic presence of the crescent-star and Atatürk, ultimately giving rise to Turanist imaginaries. Ülkü, through his poetry that places Turkish at the center of identity formation, established the poetic basis of national consciousness. His "tolerance-based nationalism" served as both an aesthetic and ideological guiding principle within Kosovo's ethnically plural context.

In the Balkans where multilayered interactions, migrations, and identity struggles deeply intersect literature has functioned as both a formative and preservative component of national consciousness. The sociocultural and political environment in which Kosovar Turkish literature developed is fully embedded within this broader framework. The Turkish community in Kosovo, sustained by historical continuity and cultural resilience, has sought to preserve its identity within a multiethnic landscape while simultaneously nurturing its national consciousness through intellectual currents rooted in Turkism and Turanism. These movements were not merely externally transmitted ideologies;

rather, they were nourished by the historical experience, cultural affiliations, and collective memory of Kosovar Turks, creating a reciprocal network of influence.

Thus, Kosovar Turkish literature emerges as a distinctive poetic identity shaped at the intersection of local spatial experience and a wider horizon extending toward the Turkic world. The primary focus of this study is the historical continuity, thematic diversity, and poetic orientations related to national consciousness within this literary tradition. By analyzing the works of these poets through thematic, comparative, and poetic methodologies including textual analysis, thematic reading, and the examination of cultural-national motifs the study traces the trajectory from national awareness to a Turanist horizon in Kosovar Turkish poetry. It further analyzes the emotional, cultural, and ideological bonds that Balkan Turkish literature has established with the Turkic world and demonstrates the aesthetic continuity extending from national consciousness to Turanist imagination in Kosovar Turkish literature.

Keywords: Turkish Literature, Contemporary Poetry, Turkism, Turanist Thought, Kosovar Turks

1. Amaç ve Kapsam

Bu bildirinin amacı, Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı'nda Türklük, Türkçülük ve Turancılık temalarının tarihsel, kültürel ve poetik bağlamda nasıl şekillendiğini ortaya koymaktır. Çalışma, birinci kuşaktan günümüz kuşaklarına kadar şairlerin eserlerini tematik ve poetik yöntemlerle incelemeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, şairlerin millî bilinç, tarihi aidiyet, kültürel hafıza ve kimlik temaları etrafında geliştirdikleri poetik duruşlar analiz edilmekte, Balkan Türk edebiyatının Türk dünyası ile kurduğu duygusal, kültürel ve ideolojik bağlar değerlendirilmektedir. Bildiri, Kosova Türk şiirinde millî bilinçten Turancı ufka uzanan estetik sürekliliği gözler önüne sererken çağdaş şairlerin hem bireysel hem de kolektif kimlik üretimindeki katkılarını kapsamlı bir biçimde ortaya koymaktadır.

2. Yöntem

Bu çalışmada Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı'nda Türklük, Türkçülük ve Turancılık temalarının analizinde çok boyutlu bir metodoloji benimsenmiştir. Öncelikle, edebi metin çözümlemesi (close reading) yöntemi ile şairlerin şiirlerinde kullandıkları dil, biçim, motif ve estetik öğeler ayrıntılı olarak incelenmiştir. Tematik okuma yaklaşımıyla, millî

bilinç, kimlik, tarih ve kültürel hafıza gibi ana temalar üzerinden şairlerin poetik tutumları ortaya konmuştur. Ayrıca, karşılaştırmalı edebiyat ve kültürel bağlam analizi yöntemleri kullanılarak şairlerin eserlerindeki halk edebiyatı motifleri, Turancı ve millî ideolojik göndermeler incelenmiş, şairlerin bireysel ve toplumsal kimlik üretim süreçleri kültürel bağlamlar içinde yorumlanmıştır. Çalışmada ayrıca tematik içerik analizi kullanılarak şairlerinin eserlerindeki konuyla ilgili temalar sistematik olarak ortaya konmuş, böylece Kosova Türk şiirinde millî bilinçten Turancı ufka uzanan estetik süreklilik belirlenmiştir. Bu yöntemler bir arada, şairlerin poetik ve ideolojik duruşlarını bütüncül bir perspektifle değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

3. Kavramsal Analiz

Türkçülük, tarihsel ve ideolojik olarak Türk milletinin birliğini, kültürünü, dilini ve tarihini koruma ve geliştirme düşüncesi etrafında şekillenen bir akımdır. Hem siyasi hem de kültürel bir yaklaşım olarak görülebilir. Türk kimliğini ve kültürünü yüceltmeyi, millî bilinç oluşturmayı ve Türk tarihini hatırlamayı hedefleyen bir düşünce akımıdır. Temel olarak üç ana yönü vardır:

a) *Kültürel Türkçülük*: Türk dili, edebiyatı, gelenekleri, folkloru ve tarihine vurgu yapar. Türk kültürünün yaşatılması, bilinçlenmesi ve yaygınlaştırılması amaçlar.

b) *Siyasi veya Millî Türkçülük*: Türk milletinin birliğini ve bağımsızlığını ön plana çıkarır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında, ulusal kimliği güçlendirmek amacıyla ortaya çıkmıştır.

c) *Tarihsel veya Turancı Yön*: Bazı Türkçülük akımları sadece günümüz Türkiye sınırlarını değil, tarih boyunca Türklerin yaşadığı coğrafyaları ve akraba toplulukları da kapsayacak şekilde bir "Türk birliği" idealini savunur. Buna Turancılık denir.

Turancılık, Türkçülükten türeyen ama daha geniş coğrafi ve kültürel bir alanı kapsayan bir düşünce akımıdır. Temel olarak tarih boyunca Türkler ve akraba toplulukların birliğini sağlama ve güçlendirme ideali üzerine kuruludur. Başlıca özellikleri:

a) *Coğrafi ve etnik genişlik*: Turancılık sadece Türkiye veya Anadolu Türkleri ile sınırlı kalmaz, Orta Asya'dan Sibirya'ya, Kafkaslardan Balkanlar'a kadar tarihi olarak Türklerin yaşadığı bölgelerdeki toplulukları da kapsar.

b) *Kültürel ve dil birliği*: Ortak Türk dili, tarihi bağlar, gelenekler ve kültürel miras Turancılık için temel referanslardır.

c) *Siyasi ve ideolojik yön*: Turancılık bazı dönemlerde siyasi bir hedef hâline gelmiş, "bütün Türkleri bir çatı altında birleştirme" idealiyle ortaya konmuştur. Ancak bu ideal tarih boyunca farklı akımlar tarafından farklı yorumlanmıştır. Bazıları kültürel birlikle sınırlı görmüş, bazıları ise siyasi birleşmeyi savunmuştur.

19. ve 20. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin çöküşü ve Türk milliyetçiliğinin yükselişiyle birlikte özellikle Türkçülük akımı içinde gelişmiş ve Turan idealini gündeme getirmiştir. Turancılık Türkçülüğün bir uzantısı olarak, Türk ve akraba halkların tarihi, kültürel ve bazen siyasi birliğini savunan ideolojik akımdır.

4. Giriş

Balkan Türklerinin kimlik mücadelesinde, dil bilinci ve tarihsel hafıza, bu edebiyatın temel belirleyenleri olarak öne çıkmakta, bireysel poetikalardan kolektif bir kültür mirasına uzanan geniş bir yelpaze görülmektedir

Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı'nın ilk kuşak yazar ve şairlerinden itibaren Türklük, Türkçülük ve Turan düşüncesi hem tematik bir yörünge hem de estetik bir duruş olarak belirginleşmiştir. Bu edebiyatta milliyetçilik, sert ve dışlayıcı bir ideolojiden ziyade, kültürel bağlılık, Türk diline sevgi, başka dillere, milliyetlere ve onların kültürlerine saygı ve geniş Türk dünyasına yönelik aidiyet duygusu şeklinde gelişmiştir.

Kosova'da 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişen Türk edebiyatı, yalnızca estetik bir üretim alanı değil, aynı zamanda kültürel varoluş mücadelesinin sembolik bir uzamı olarak dikkat çekmektedir. Bu bildiride, farklı kuşaklardan şairlerin eserleri üzerinden ideolojik, kültürel ve poetik yönelimler incelenerek bu temaların bölgedeki Türk toplumu için nasıl anlamlandığı ortaya konmaktadır. Aynı zamanda milliyetçilik, Türkçülük, Turan ideali, kimlik bilinci ve tarihsel hafıza temalarının şiir merkezli yansımalarını incelemeyi amaçlamaktadır.

Kosova Türk şiirinin tarihsel ve poetik dönüşümünü, millî bilinçten Turancılık ufkuna uzanan süreçte şairlerin tematik, biçemsel ve ideolojik katkıları üzerinden ele almayı hedeflerken, böylece Balkan Türk edebiyatının Türk dünyasıyla kurduğu duygusal, kültürel ve ideolojik bağlar, çağdaş Kosova Türk şiirinin estetik sürekliliği ve kimlik üretimi bağlamında değerlendirileceğiz.

Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı, birinci kuşaktan günümüze uzanan süreçte, bu kavramların edebi ve kültürel bağlamda nasıl şekillendiğini ve dönüştüğünü incelemek açısından eşsiz bir alan sunmaktadır. Bu edebiyat, sadece estetik ve poetik değerler üzerinden değil, aynı zamanda tarihi, kültürel ve ideolojik boyutlarıyla da Balkanlar'daki Türk

kimliğinin korunması, aktarılması ve yeniden üretimi bağlamında önem taşır. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı ve 1999 Kosova savaşı sonrası yetişen genç kuşak şairlerin ortaya koyduğu dinamik şiir anlayışı, millî kimlik ve aidiyet olgusuna yeni bir estetik yorum getirdikleri belirlenmiştir.

Konuyla ilgili yapmış olduğumuz literatür taramasında bugüne kadar bilim ve akademik çevreleri tarafından bu edebiyatta "Türkçülük ve Turancılık" konusunun irdelenmediği görülmüştür. Dolayısıyla çalışmamız bu konuyla ilgili önemli bir açığı da kapatmış olacaktır. Modern Türk milliyetçiliği söz konusu olunca önemli değerlerinden birini Mustafa Kemal Atatürk oluşturmaktadır. Dolayısıyla konuyla ilgili ilk derleme 1983 yılında Prof. Dr. Nimetullah Hafız tarafından hazırlanan *Yugoslavya Türk Şiirinde Atatürk* antolojisi olmuş ve Folklor Araştırmaları Kurumu Yayınlarınca Ankara'da yayınlanmıştır. Atatürk şiirleri bir antoloji dolduracak nicelikte ve niteliktedir. Antolojide, 16 şairin 29 Atatürk konulu şiirine yer verilmiştir. Ayrıca güldestede Atatürk ile ilgili bir anonim halk türküsü, Sırpça ve Arnavutça söylenen iki Atatürk destanı da yer almaktadır.

Türk milliyetçiliğin ana unsurlarından birini oluşturan Atatürk konusunda ilk bilimsel incelemeyi de "*Kosova Türk Çağdaş Edebiyatında Atatürk*" konusuyla Dr. Taner Güçlütürk tarafından 2011 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi tarafından düzenlenen Atatürk kongresinde sunulmuş, akabinde de kongre bildirileri kitabında yayınlanmıştır. Güçlütürk'e göre:

"Kosova Türk çağdaş edebiyatında, Kosovalı Türk yazarlarının birçoğu mutlaka Atatürk konusuna yer vermiş veya en azından Atatürk'e yönelik yazılmış bir şiir eser olarak bırakmışlardır. Bir ideolojiyi empoze etmekten ziyade, millî değerleri yaşatmak ve çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusuna duyulan bağlılığı, hayranlığı dile getiren bu sunu şiirlerinin, Kosova Türklerinin millî bilincinin gelişmesindeki katkısı önemlidir. Atatürk'ün verdiği kurtuluş savaşı mücadelesini ve devrimlerini, ülkelerindeki Yugoslav lider Tito'nun mücadelesiyle ve devrimleriyle ortak bir yan oluşturmaya, aynı konuma oturtmaya çalışmışlardır. Kosova'da yaşayan Türklük ve Türkçe için her iki lidere minnet duyan Kosovalı Türk yazar zümresi, onun portresini, kişiliğini estetik ve şiirsel bir biçimde çizmişlerdir. Atatürk'e yönelik yazılan eserlerin bir antoloji dolduracak nitelikte olması, Mustafa Kemal Atatürk, onun kişiliği, devrimleri ve kurduğu modern Türkiye Cumhuriyeti'nin Kosova toplumunda ve Kosova'daki edebi sanat yaratıcığında geniş yankılar uyandırdığı vurgulanmalıdır."

Kosova Türkleri ve Kosova Türk edebiyatı tarihinde, 10 Kasım Atatürk'ü anma saati ilk olarak 1971 yılında Prizren'de Prof. Dr. Nimetullah Hafız tarafından, akademik toplantı niteliğinde görkemli bir şekilde düzenlenir. Atatürk'e adanmış şiir ve yazıların okunduğu bu anma toplantısından sonra Atatürk teması Kosovalı Türk çağdaş şairleri arasında daha sık ele alınmaya başlanır. Kosova Türk çağdaş edebi yaratıcılığında *Nüsret Dişo Ülkü, Nimetullah Hafız, Hasan Mercan, İskender Muzbeg, Bayram İbrahim* gibi ilk kuşak yazarlarının bu cesur tutumunu, ikinci ve daha sonra yetişen genç kuşak yazarları da (*Altay Suroy, Agim Rifat Yeşeren, Zeynel Beksaç, Mürteza Büşra, Fikri Şişko, Osman Baymak, Mehmet Bütüç, Özcan Micalar, Taner Güçlütürk gibi isimler* nazmın ve nesrin değişik türlerindeki eserleriyle*)* izler.

Prizren-Priştine-Üsküp üçgeninde ortaya çıkan Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı'nın şekillenmesinde dergi ve gazetelerin etkisi çok önemlidir. Daver Krasniç'e göre,

"Priştine'de kurulan TAN Yayınları etrafında çıkan Çevren dergisinin o dönem edebiyat çevrelerinde inanılmaz derecede etkisi olmuştur. Çıkan her sayısıyla yeni ufuklar açan dergi, aynı zamanda kendi döneminde yetişen nesillerin ruhuna Türklük bilincini, Türk dili ve edebiyatı sevgisini aşılamıştır. Dergi, kendine has bir sanat, etik ve estetik anlayışına sahip olmayı başarmış, bu açıdan da edebiyatımıza, kültürümüze ve özellikle Kosova Türklerinin kültürel gelişimine, dolayısıyla da bu topraklarda Türk varlığının yaşatılıp zenginleştirmesine ve bugünlere kadar gelmesine katkıda bulunmuştur."

Aynı hususu Prizren'de çıkan BALTAM Türklük Bilgisi Dergisi için de söylemek mümkündür. Prof. Dr. Nimetullah Hafız ve Prof. Dr. Tacida Zubçeviç Hafız tarafından kurulan BALTAM-Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi tarafından çıkartılan BALTAM Türklük Bilgisi Dergisi, Türk kültürü, tarihi, dili, edebiyatı, millî hususiyetleri üzerine akademik çalışmalar yayımlamış, disiplinler arası bir nitelikle Türklük üzerine özgün makalelere, incelemelere ve eleştirilere yer vermiştir. Hem Türkiye hem Türk Dünyası hem de Balkanlar'daki Türk varlığı ve değerleri üzerine çalışmaları kapsayan BALTAM Dergisi, akademik titizlik ve bilimsel etik ilkeleri doğrultusunda, Türklük alanında ve Türklük bilincinin geliştirilmesinde Kosova ve Balkanlar'da önemli rol oynamıştır.

Bunun dışında Yeni Dönem gazetesi yanı sıra Kuş, Türkçem, İmza, Mamuşa, Sofra, Derya, Bahar, Esin, Çığ, Bay, Gerçek, İlke, Gençlik gibi dergiler de Kosova'daki Türk şair ve yazarlarının Türk millî bilinci,

Türkçülük ve Turancılık fikirlerinin ortaya atıldığı, dile getirildiği, geniş kamuoyunu etkiledikleri ve yazarlarının etkilendikleri gazete ve dergiler olmuştur. Söz konusu gazete ve dergilerin yöre halkının Türk millî benliğinin korunması ve yaşatılması konusunda da çok önemli katkıları ve etkileri söz konusudur.

Türkçülük söz konusu olunca edebi dilde de Türkçü bir tavır sergileyen Kosova Türk şair ve yazarları dilde "Öz Türkçecilik" akımının izinden gitmişlerdir. Yaşar Nabi Nayır'ın 1933 yılından itibaren Ankara'da çıkarmaya başladığı, daha sonra İstanbul'a taşıdığı *Varlık* dergisi, Çağdaş Kosova Türk edebi yaratıcılarının eserlerinin Türkiye'deki edebiyat çevrelerinde tanıtılmasına büyük rol oynamıştır. Dünya klasiklerini, Türk klasiklerini, çağdaş yazarları bu dergi sayesinde tanıdıklarını vurgulayan Necati Zekeriya da bu derginin edebiyatımızdaki öneminin altını çizmektedir. *Varlık* dergisi ve sahibi Yaşar Nabi Nayır'ın, Kosova ve Makedonya Türklerinin edebiyatına hizmetinin büyük olduğunun belirten Fahri Kaya'ya göre, edebiyatımızı Türkiye'ye ilk tanıtan isim Yaşar Nabi Nayır'dır. Aynı görüşleri savunan Enver Baki, Nimetullah Hafız, Recep Murat, Avni Engüllü ve İskender Muzbeg de Türk dilini, onun akımlarını, Nurullah Ataç'ın *Öz Türkçe* akımını bu dergi sayesinde tanıdıklarını, bu derginin eğitim öğretimimize de önemli katkıda bulunduğunu vurgulamışlardır. *Varlık* dergisi, bu edebi zümrenin *Öz Türkçe* akımını sevmesinde, edebi kültür birikiminin gelişmesinde ve şiirlerinde büyük etkisi olmuştur. Aynı işlevi Türkiye'den gönderilen *Cumhuriyet* gazetesi ve *Türk Dili* dergisi de görmüştür.[1]

Bilhassa Nusret Dişo Ülkü, Nimetullah Hafız, Hasan Mercan, İskender Muzbeg gibi Öz Türkçe akımının sadık mensuplarının dildeki bu tutumunu diğer yazarlar da takip etmiş, şiirlerinde Arapça ve Farsça kökenli kelimeler yerine Öz Türkçe sözcükleri tercih etmişlerdir. Ataç'ın Öz Türkçe akımını benimseyen Kosovalı Türk yazarlar, 80'li yıllara kadar toplu olarak dilde bu tutuma sadık kalmışlardır. 1980'li yıllardan sonra yetişen genç kuşak yazar ve üstatları "yaşayan Türkçe" veya standart Türkiye-İstanbul Türkçesine dönüş yapmışlardır.

[1] Hasan MERCAN, *Yaprak, Edebiyatımız Üzerine Yazılar*, Tan Yayınları, Priştine, 1985, s. 65-78

Kosovalı Türk şair, yazar ve akademisyenleri dönemin Türk dünyası olaylarını elden geldiğinde yakından takip ettikleri gibi, Balkanlardaki Türk camiasını da yakından izlemiş, özellikle Bulgaristan Türklüğü meselelerini ele almış, eserlerine yansıtmıştır.

1970 yıllarda ilk önce Bulgaristan'da yaşayan Pomak Türklerinin soyadlarının değiştirilmesine yönelik siyasi ve silahlı baskı eşliğindeki asimilasyon politikaları 1977'de bir aşama daha ileri götürülerek Komünist Parti tarafından, ülkenin tek Bulgar ulusundan oluştuğu deklare edilmiştir. 1968'de, on yıllık bir süre için, imzalanan Türk-Bulgar Göç Anlaşmasının sona ermesiyle birlikte bu süreç daha da ivme kazanmıştır. 1972'de Pomaklara, 1980'de Romanlara uygulanan Bulgarlaştırma hareketlerinin ardından 1980'li yılların birinci yarısının sonlarına doğru birinci hedef Türkler olur. Yeniden Doğuş Hareketi (Vızroditelen Proses) olarak bilinen asimilasyon kampanyası ile "Türk" kelimesi resmi söylemden çıkarılıp yerine "Müslüman Bulgar vatandaşlar" ya da "isimleri iade edilmiş Bulgarlar" tanımlamaları kullanılmaya başlanmıştır. Bulgar hükûmetinin maksadı, Bulgaristan`da yaşayan Türklerin, etnik kökeninin Bulgar ulusu olduğunu ve Osmanlı tarafından zorla Müslümanlaştırıldıklarını kabul ettirmektir. Bulgaristan'da yaşayan Müslüman halklar (Türkler, Pomaklar ve Romanlar), çoğunluk tarafından her fırsatta asimile edilerek kimliksizleştirilmek istenmiştir. Büyük göçlere sebebiyet verecek bu vaka Kosova çağdaş Türk Edebiyatına oldukça yansımıştır.

Bulgaristan Türklüğü ve Bulgaristan'daki Türk kardeşlerimiz söz konusu olunca Kosova'daki çağdaş Türk edebiyatı ve Kosovalı Türk yazarları Bulgaristan Türklerine en çok sahip çıkan, Bulgaristan'da Jivkov döneminde uygulanan insan hakları ihlallerini dile getiren, Bulgaristan Türklerinin göçünü eserlerine yansıtan camia olmuştur. Bu camianın en önemli isimlerinden biri Prof. Dr. Nimetullah Hafız'dır. Hafız, Bulgaristan'da yok sayılan ve yadsınmak istenen Türk millî kimliğini, Türk varlığını yayınladığı eserlerle *(Bulgaristan'da Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi I, II, III (1988-1989, Ankara), Bulgaristan'da Türk Halk Edebiyatı Metinleri I, II (1990, Ankara), Rıza Mollov Hayatı ve Eserleri (1999, Ankara), Yusuf Kerim Hayatı ve Eserleri (2006, Prizren), Sabri Tata Hayatı ve Eserleri (2011, Prizren)* ortaya koymuş, Bulgaristan'da hala yaşamakta olan Türklerin mevcudiyetini yayınladığı eserleriyle ispatlamıştır. Hafız o dönem bunu yapan ilk ve tek akademisyen Türkologlardan biri olmuştur. Daha sonra Bulgaristan istihbaratı ve polisi tarafından takibe alınan Hafız'ın, bir dönem Bulgaristan'a girmesi yasaklanmıştır.

Yeşeren'in *Deneykap* şiir kitabındaki konular arasında Bulgaristan hükûmetinin Bulgaristan Türklerine yönelik asimilasyon politikaları

beraberinde Bulgaristan Türklerinin göçü de bir aydın hassasiyetiyle işlenmiştir. Yeşeren, bireysel yabancılaşma ve yirminci ve yirmi birinci yüzyıl insanının yalnızlaşmasının yanı sıra toplumsal gerçekleri de bu eserine konu olarak almıştır. 1985 yılında Bulgaristan hükûmetinin Bulgaristan Türklerine yönelik asimilasyon politikaları, Bulgaristan Türklerinin göçüyle sonuçlanan toplumsal vakaları da bir aydın hassasiyetiyle tevriye ve tariz sanatını kullanarak şiirleştirmiştir. Yeşeren, bu şiirinde görüldüğü üzere binlerce Bulgaristan Türkünü göçe itecek Bulgaristan hükûmetinin portresini çizerken, aslında iki anlamlılık ve iğneleme sanatıyla alaycı bir üslupla Bulgaristan'ın Türklere uyguladığı asimilasyon politikaları tenkit edilmiştir. Yeşeren yanı sıra Zeynel Beksaç da "*Vurmazsam Namerdim – Ben Şairim*" eserinde Bulgaristan Türklerinin asimilasyonunu, oradaki baskı, yasak ve korkuları, şiirlerinde ele almıştır.

Türklük ve dönemin toplumsal konuları söz konusu olunca, Kosova ve Rumeli Türklerinin göçünü eserlerine oldukça konu eden Hasan Mercan, Zeynel Beksaç, Alaettin İsmail, Raif Kırkul, Cemali Tunalıgil, Agim Rifat Yeşeren, Reşit Hanadan, Şecaettin Koka, Süreyya Yusuf, Nuhi Mazrek, Ethem Baymak, Şükrü Mazrek, Aziz Serbest, Taner Güçlütürk gibi Kosovalı Türk şair ve yazarları, tarihsel travmalarla birlikte göçü işleyerek, Balkanlar yanı sıra Kosova Türklüğünün o topraklardaki ölüm kalım savaşını, varlığını, mevcudiyetini ve Türkçülük belleğini diri tutmuşlardır. Bu noktada Kosova Türklerinin kaderini tarihi romanlarıyla ölümsüzleştiren ünlü roman yazarı Reşit Hanadan'ın romanlarında önce çıkan Türkçülük konusundaki özeni ve hassasiyeti kayda ve takdire değerdir.

Yukarıda isimlerini saydığımız yazar ve şair kadrosunun 1999 Kosova savaşından sonra Türkçe'nin resmi dil statüsünden alınması ve Türkçenin yeniden resmi dil olması konusunda verdikleri mücadele, eserlerinde bu konuda sergiledikleri hassasiyet de Rumeli'de Türk dilinin varlığı, yaşatılması ve Balkanların Türklüğü, Türkçülüğü konusunda oldukça önemlidir.

Aynı şekilde bütün bu yazar ve şair kadrosunun Türkçe edebi yaratıcılığını bir millî benlik koruma, Türk varlığını ispat, mücadele aracı, Türk edebiyatı geleneğini sürdürme, Türkçeyi ve Türklüğü koruma mekanizması olarak kullanmaları da Türkçülük bakımından gerçekten takdire değer bir olgudur.

5. İnceleme ve Temel Bulgular

Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı'nın birinci neslinden itibaren yaratılan nazım ve nesir türü eserlerinde diğerleri arasında Nusret Dişo

Ülkü, Üçgen adlı şiir kitabında Bütün Bayrakları Seviyorum şiirinde, katı bir milliyetçilikten ziyade hoşgörüye ve diğer ulusların millî kimlik ve değerlerine saygı duyulan bir ulusalcılık sergilemektedir. Türkçem, Kütük ve O Kent şiirleriyle Ülkü, Kosova Türklerinin millî bilinç ve millî kimliğine hitap eder. *Kütük* ve *O Kent* şiirleriyle Ülkü, Kosova Türklerinin millî bilinç ve millî kimliğine hitap eder.[2]

Ülkü, *Üçgen* kitabında *Türkçem*, *Kütük*, *Kabıma Sığamıyorum* kitabında[3] *Dilim Velinimetim*, *Dilimin Kul Kölesiyim*" adlı şiirleri Türkçe ile birlikte Türkçülük olgusunun ön plana çıktığı ilk şairlerden biridir.

Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı'nın önemli isimlerinden biri olan Hasan Mercan da nazmın ve nesrin değişik türlerinde biçimde ve biçemde Türkçe yanı sıra Türklük hassasiyeti sergilemiş, Atatürk hakkında *Şanlı Gezi* adlı çocuk romanıyla, Kosova Türk çağdaş edebi yaratıcılığında nesir türünde öne çıkan temsilcisi ve örneğidir. Hasan Mercan'a göre:

> *"…Bizim kimliğimizi dünyaya tanıtan Atatürk'tür! Demişlerdi. Savaştan sonra doğan ve 1951'de anadilimizce öğrenim göre, zamanla edebiyata da soyunan bizler, artık ana ülkeden gelen kitaplardan, onlara gidip kalmalardan, saygın hocalardan ve tarihçilerden ölmez Atatürk'ün varlığını yüreklerimize yerleştirip sevgisiyle varlanmıştık. O'nun tarihe değer 'Harf Devrimi'ne teşekkür ederek Türklüğümüzü Rumeli'de-bizde Yugoslavya'da koruyabilmiş, eritilmeksizin, folklorumuzu, kültürümüzü, gelenek ve göreneklerimizi, edebiyatımızla benliğimizi korumuş, Türkçemizle yetişmiş ve sesimizi duyurmuşuzdur…"*[4]

Kosova Türk Edebiyatı'nın birinci kuşak şair ve yazarlarından Nimetullah Hafız'ın Türkçülük konusundaki hassasiyeti daha fazla aka-

---

[2] Nusret Dişo Ülkü, ulusallık/ulusalcılık kavramına en çok değinen şairdir. Bu olguyu diğer yazarlarda da görmek mümkündür, ancak Ülkü kadar bu konuya yakın olanı yoktur. Yugoslavya anayasa ve yasalarına göre, ulus ve halklara, kendi kültürlerini tanıtma ve geliştirmeye yönelik her türlü çaba, destek verilmektedir. Dişo'nun ulusal kavramlara yönelmesi "aşırı milliyetçilikten" uzak, ulusallık düzeyinde ve kendi halkının kültürel değerlerine sahip çıkma amaçlıdır. Öyle ki Dişo, daha da ileri giderek bu ulusalcılığı sosyalist hümanizm-insancılık ile evrenselleştirmiştir. Ayrıca konuyla ilgili bkz. G. Kaya, s. 82

[3] Ülkü, otuz beş yıl içerisinde süreli yayınlarda ve kitaplarına girmemiş değişik şiirlerini toplayarak bu kitapta yayınlamıştır.

[4] Hasan MERCAN, *Savaş Sonrası Yugoslavya Çağdaş Türk Şiirinde Atatürk Sevgisi ve Etkisi*, I Uluslararası Türkoloji Kongresi Bildirileri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2001

demik çalışmalarına yansımıştır. Hafız, eşi Tacida Hafız'la birlikte kurduğu Türkoloji kürsüleri, merkezi, dergisi, yayınları yanı sıra Priştine Üniversitesi tüzüğüne Türk dilini dünya dili olarak okutulmasına koyması Türkçülük alanındaki en önemli çalışmalarından biridir.

Kosova Türk Edebiyatı'nda Nusret Dişo Ülkü, Nimetullah Hafız, Hasan Mercan'la başlayan bu millî duruş, katı bir milliyetçilikten ziyade hoşgörüye ve diğer ulusların millî kimlik ve değerlerine de saygı duyulan bir ulusalcılıktır. Kendisinden sonra bu konuyu ele alan şairlerin milliyetçi tutumu, anavatan Türkiye ve Atatürk sevdası, Türkçeye ve Türk bayrağına duyulan hayranlıkla devam etmiştir. Son kuşak yazarlarda bu milliyetçilik, yerini Türkiye'ye ve Türklüğe duyulan romantizm, Turancılığa ve bu toprakların geçmişinde hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu'na duyulan bir özleme bırakmıştır.

Kosova Türk Çağdaş Edebiyatı'nın önde gelen isimlerinden Agim Rifat Yeşeren, eserlerinde karşımıza Türk dünyasından ve Türk halk millî kültüründen çıkan konular arasında Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Kerem, Mecnun, Karacaoğlan gibi ad yapmış simaları yanı sıra biçimde ve motifte Divan şiirinin rubai türünü sanat estetiği olarak Türk halk kültürüne özgü nitelikleri yaşatmayı arzulamış, sevgiliye Yunus'un ve Pir Sultan gözüyle bakmaya çalışmıştır:

"soyunurken giyinirken güzellerine bakarım
zaman odur ki her gün bir şeyin ardından bakarım
bilmem yunus'ları pir sultan'ları sever misin
ben işte onların gözleriyle bakarım"

Yeşeren'in, Türk halk kültüründen ve Türk halk edebiyatından aldığı zengin motiflerle süslediği çağdaş şiirinde halk şiirimizin 'felek' gibi klasik motiflerini de bulmak mümkündür:

"felek vurdu kul vurdu
hatta ben vurdum
kaç defa salt yapayalnız kaldınız ellerim..."

Yeşeren, şiirine seçtiği konularla içine kapalı bir şair kalmak yerine kıtaları dolaşarak Asya, Afrika, Amerika, Avrupa, Avustralya ve Antartika'ya, hatta evrenin derinliklerine özgürlük yelkeni açmıştır. *Asya'dan ta öte* şiirinde Asya'dan ta ötelere, Türk dünyasına uzanır, Afrika ülkeleri gibi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği bünyesindeki Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlığına kavuşmasını arzu etmektedir:

"nerde olsam inan nerde tozutsam kokarım asya
ben senin çocuğunum sen beni unutsan da asya

dünyanın geleceği urumelindeki yurduma benziyecek
dilerim ki benim gibi özgür benim gibi bağımsız olasın asya".

Yeşeren'in şiirlerinde, Türk millî kültürünün önemli motifleri ve isimleri de bilinçli bir şekilde yerini almıştır. Ayrıca her yıl Kosova'da Türk Dünyası Tiyatro Ödüllerini veren, Agim Rifat Yeşeren'in kurucusu olduğu Yeşeren Kabare Türk Tiyatrosu bir dönem, Balkanlar'da kurulan tiyatrolara, oyunculara, sahne arkasındaki emektarlara sahip çıkıp emeklerine minnet dile getirmekte, gençleri de ödüllendirerek tiyatroya teşvik etmeyi gaye edinmiştir.

Kosova Türk şiirinin bir diğer önemli ismi Zeynel Beksaç, Rumeli'nin Türk folklorik motiflerini, Türk çağdaş ve klasik halk şiirimizin senteziyle en güzel şekilde işleyerek, Kosova Türk şiirine ustaca yeni bir biçim ve biçem kazandırmayı başarmıştır. Beksaç, son eserlerinde Türk dünyasının motiflerine başvurduğunu görürüz.

Zeynel Beksaç, 2006 yılında kültür ve sanat alanındaki çok yönlü çalışmaları nedeniyle Azerbaycan'ın "VEKTOR" Uluslararası Bilim Merkezi tarafından kendisine *Fahri Doktora* unvanı ve *Uluslararası Türk Dünyasına Hizmet Ödülü* verilmiştir. Beksaç, 2009 yılında Türkiye Yazarlar Birliğinin Bakü'de düzenlemiş olduğu Türkçe'nin 8. Uluslararası Şiir Şöleninde *Ahmed Haşim Büyük Ödülüne* layık görülmüş şairlerden biridir. Dolayısıyla onun bu başarısı Türk Dünyası ve edebiyatı tarafından büyük takdir görmüştür.

Beksaç'ın *Önce Sevgiye Doğar Güneş* adlı eserlerindeki çocuklara yönelik şiirlerinden derlediği seçmelerden oluşan eseri üzerine değerlendirmede bulunan Dr. Sabahattin Çağın şu tespitlerde bulunur. Çağın'a[5] göre: "Şair bu eserleriyle sadece Türkiye'de değil, Türk dünyasında da önemli bir yere sahip olmuştur.

Almatı'da Bir Yeşil Dal Olsam şiiriyle, kabuğundan çıkıp Türk dünyasına kollarını açan Beksaç, çağdaş Kosova Türk edebi yaratıcılığını, Misak-ı Millî sınırları dışına taşımıştır. Her dizesinde Türk dünyasının bir parçası olma arzusunu dillendirdiği bu şiirinde Beksaç, yarım kafiye ve rediflerle kafiyeli şiirin güzel bir örneğini ortaya koymuştur:

"Almatı'da ak kavakta bir yeşil dal olsam
Yürekli kopuz dombraya esir olsam tel olsam
İçli bir türkü yaksam ah sel gibi çağlasam
Almatı'da ak kavakta yemyeşil bir dal olsam
Kazak men Uygur men Türkmen men
Yahşi güzellere hem dost hem karındaş men

[5] Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, İzmir, Türkiye

Şahlanmış atların ardından kalkan toz men
Yüzyıllık düş içinde direnen gerçek men
Tanrı Dağları'nda kar olup erimesem yıllansam
Yıkılmış hasret duvarında dost gözlere toy olsam
Kurulmuş gönül sofralarında ekmek olsam tuz olsam
Şiir döken dillerle bir yudumluk çay olsam
Rumeli yüreğimin koru kül olmaz
Vardım ki Almatı'ya bağrım taş olmaz
Sevdim bir güzeli ayrılık kolay olmaz
Almatı menim gönlüm artık kopmak hiç olmaz
Dağıstanlı Nogay Murat dilim der yanar
Başkırdistanlı Mevlüt dilsiz kavalınla destan yakar
Çuvaşlı Raisa halkım der isyan eder
Türkçem bir ırmak olmuş akar bre canım akar
Elimi sallasam Taşkent bana koş der
Bağlamaya sarılsam Cambıl gitme kal der
Bir bağ var ki Aba'yla bu yol sonsuza gider
Dilim bayram eder artık engel ne gezer."

Dizelerine Türk kültürü motiflerini millî unsurlar olarak yerleştiren Zeynel Beksaç, Osmanlı sonrası Rumeli'sinde sevdasını çetrefil kılan "benlik-kimlik ve Türkçe" mücadelesini şiiriyle sürdürmüş ve bu tema çerçevesinde şiirlerinde Türkçeyi yaşatma kavgası vermiştir.

Kimi şiirlerinde Osmanlıcayla Türkçeye intikal eden Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri tercih ederek, "*...Ne de soyum sopum için istemedim ondan ilam... Özü Türk olsa da O, bir hiçtir indimde...*" diyerek millî Türk şiirine sadık kalmaya çalışan şair, yazar, Türkolog Cemali Tunalıgil ise biçimde Türk şiirinin karakteristik özelliklerinden biri olan vezinli şiirlerinde yarım, tam ve zengin kafiyeyi kullanarak, yer yer *redif* ve *cinas'*a da baş vurmuştur. *Sessizliğin Sesleri* adlı şiir kitabının konularını, Türk millî kimliği ve bilinci, Türk Dili, Türk Bayrağı, bu değerlere sadakatle sahiplenme, bu değerler uğrunda mücadele, memleket sevgisi ve güzellikleri, şiiriyle gurur duyulabilecek bir tarihi geçmişin mensubu olabilme, bunun bilinciyle yeni Kosova gerçeğinde yarınlara ulaşabilme arzuları oluşturmaktadır. Bu özelliğiyle Tunalıgil, romantik akımdan etkilenen Namık Kemal gibi Tanzimatçıları anımsatır. Tunalıgil'in eserindeki diğer konular, taviz verilmeyecek Türk millî değerleri karşısında ödün veren dönemin toplum mensupları, lider ve yöneticileri ile onların yanlış politikalarına yönelik tenkitleri oluşturur.

Bir dönem siyasetle uğraşan Tunalıgil, 1999 Kosova Savaşı'ndan sonra Türkçenin resmi dil olmaktan çıkarılması başta olmak üzere, toplumun bu dava uğrunda verdiği mücadeleye nankörlük edenlerle halkın

taleplerinden taviz verenlere şiiriyle muhalefet etmiştir. O yıllarda dönem siyasetçilerinin bilerek veya bilmeyerek halkın çıkarlarını yeterince savunmamaları, haksızlıklara karşı yeterince karşı durmamalarını *Leş Kargaları* adlı şiirinde yerden yere vurur:

"...Halkını düşünmek liderin borcu
Azınlığa hep eksi, çoğunluğa artı
BM'nin niyeti kötü yanlışlar tartısı
Tavizler verdi toy çocuklar..."

"Bu kadar aşağılanmak değer mi?
Kıymeti olmayan bir koltuk için..."

Tunalıgil, *Uzaklardan Bir Ses* adlı ikinci şiir kitabında karşımıza bir halk aşığı olarak çıkmaktadır. Şiirlerinin son dörtlüklerinde Aşık Cemali ve Tunalıgil mahlaslarını kullanan yazar, bu tavrıyla kendine, (Ahmet İğciler gibi) aşıklık geleneğini sürdürmeye çalışan aşık edebiyatçısı kimliğini kazandırmıştır.

Eserinin ana konusu, "vatanı Kosova'ya, özellikle memleketi Mamuşa'ya yanı sıra anavatanı Türkiye'ye, duyduğu sevgi"dir. Memleket şairi olarak Tunalıgil, diğerleri arasında "memleketinde soydaşlarının vermiş olduğu ulusal kimlik ve Türkçeyi yaşatma mücadelesini işler. Yalnızlık ile gurbet havasında Bursa'yı ve Prizren'i dinlemektedir. Türkiye'de yaşanan 17 Ağustos deprem felaketini de kaleme almıştır. Mehmetçiğe ve Çanakkale'ye duyduğu bağlılık ve sevgiyi şiirlerine taşımıştır.

Gazeteci-yazar Reşit Hanadan, Tunalıgil'in *Uzaklardan Bir Ses* adlı ikinci şiir kitabındaki önsözünde, bu eserde yazarın kendi yaşamından büyük ölçüde gerçekçi kesitlerin yansıdığını örneklerle ifade etmektedir. Hanadan'ın bu tespiti doğrudur. Çünkü Balkanlar'da son yıllarda, özellikle Türklerin maruz kaldıkları baskı, haksızlık ve zulümleri de anlatır şiirlerinde. Türklerin, Müslümanların dünyanın dört bir yanında karşı karşıya kaldıkları baskı ve zulüm, şairin yüreğini derinden yaralamaktadır, bu dertler, yalnızlık ve hasrete rağmen ecdadını, Kosova Ovası'nda Hüdavendigâr'ı da unutmaz.

Kosova Türk şiirinin bir diğer ismi Vahit Ergin şiirlerinde zorlaşan yaşam koşullarıyla birlikte Bulgaristan Türklerinin de acılarını yazmıştır. Ergin şiirlerinde diğerleri arasında Atatürk, Türkiye, Türkçe ve Türklük değerleri üzerine sevgisini dile getirmiştir.

Çağ Koşuşturmuştu Bizi şiirinde Altaylar'dan, Asya'dan Balkanlar'a kadar çağ açıp kapatan Türkleri anlatırken *kinaye* ve *tecahül-i arif* sanatını kullanan Altay Suroy, bir yandan bu ulusun tarihi süreçte insanı

insan olarak sevdiğinin altını çizerken, diğer yandan da ırkçılık çığlığına "yeter artık" diyebilmektedir. Suroy, bir dönem sonra şiirlerinde millî konuları ele almaya başlar. Bu süreçte Türklerin bağımsız-lık ve egemenliğe örnek olduklarını belirten Suroy, tarihten çokça ders çıkartıldığı için onları koşuşturan çağın artık aldatamayacağı görüşündedir.

Vatan Nimettir, Millet Sevgidir adlı şiirinde de altı çağ sonra Kosova'dan çekilen Osmanlı İmparatorluğundan geriye kalan Kosova Türklerinin vatan olgusu, millî kimliği ve tarihi üzerine durmuştur:

"Sordular vatanın neresi?
Adımın hatasız söylenip yazıldığı,
Dilimi, dinimi sevenlerin yaşadığı,
Yaşama hakkına sahip olduğum
Nimet dolu yerler vatanım..."

Suroy, yeni bir çağı başlatan milletinin kurduğu idarenin Balkanlar'dan çekilişinden sonra geriye kalan Kosovalı Türklerin iki vatanı olduğunu altını çizdiği dizelerinde, Evlad-ı Fatihan'dır, Avar, Uz, Kuman, Peçenek Türk boylarındandır, Türkçeyle yaşayan Müslüman'dır.

"Şimdi iki vatanlıyız biz
Anavatan dedikleri
Dilimin vatanıdır biri
1949'da dünyaya geldiğim
Öz vatanımdır diğeri
Ayşe mono, Recep tada Rumeli şivesiyle
İlahi söyleyen, karadüzen, santur çalanların oğluyum
Ben Balkanlıyım, Türk illiyim..."

Türkçenin resmi devlet dil olmaktan çıkarıldığı Kosova Savaşı'ndan sonra da Türk insanı, bu toprakların köprüsüdür:

Köprüyüz Biz

Kapıları açıldı kafesin,
Sahibi olduk karanın ve göğün,
Kaderimizi tayin etme hakkımız bizim,
Allah'ımıza kavuşabiliyoruz.
Tüm ibadet yerleri bizim,
Özgürlükten şikayetçiyiz şimdi,
Atalarımızın kanı dökülmüş topraklar vatanımız değil,
Dilimizin vatanında yabancıyız,

Balkanlıyız, Rumeliliyiz biz,
Türkçe'mizle yaşamak için direniriz elgin ellerde,
Misafirlikte kalan çocuklarız,
Çekilen okyanuslardan kalan gölcükleriz,
Ne başımız var, ne de gövdemiz.
Kasırgalardan dalgan oluruz,
Buza döneriz kara kışlarda,
Yine varız sıcaklarda buğuda,
Rumeli'de canlı kitabeyiz
Biz köprüyüz doğuyu batıya bağlayan.

Türk tarihini konu edinen pek çok şiirinden biri de *Malazgirt'ten Mazgit'e* adlı şiiridir:

1071'de devrildi kapıları Bizans'ın Malazgirt'te,
Yürüdü Alp Aslan kuyruğu bağlı atı ile sel gibi,
Obamız oldu Anadolu, kıyılarımız Akdeniz hem de Karadeniz,
Gemilerimiz yüzdü Cebeltarık'tan ta Çine...

Türk Yazarlar Derneği Yayınlarından 2004 yılında çıkan şiir kitabına *Canlı Kitabeyiz Kosova'da* ismini veren Suroy, eser ismi olarak Türk medeniyetinin "kitabe" gibi kavramını motif olarak taşımıştır. Suroy, bu eserinde toplumundaki millî kimlik olgusu, savaş sonrası Kosova Türklerinin durumunu, Türk tarihi, vatan, millet, bayrak gibi millî hususiyetleri, Kosova Türkleri için vatan olgusu, millî kimliği ve tarihi üzerinde durmuştur.

Kosova Türk şiirinin bir diğer isimlerinden sayılan Esin Muzbeg de dizelerinde millî motiflere de yer vermiştir. Motif olarak göçebe Türk yaşamını, Orta Asya Türk motifleri, Tanrı Dağları'nı, Türk tarihini, Orta Asya'daki Tanrı Dağları'ndan Balkanlar'daki Şar Dağları'na kadar uzanan coğrafyada yaşama tutunmaya çalışan meşe ağacı motifiyle yalnızlığa terk edilen insanını işlemeye çalışmıştır. *"Bir ben varım benden öte..."*[6] dizesiyle Yunus Emre'yi ve Yunus Emre'nin *"Beni bende demen ben bende değilem/ Bir ben vardır bende benden içeru..."* dizelerini anımsatan mısraları, şiirlerinde halk edebiyatımızın verimleri ve motifleriyle sentezlemiştir.

Kosova Türk şiirinin bir diğer önemli isimlerinden İskender Muzbeg, şiirlerinde Atatürk sevgisini şiirlerinde aşılamaya çalışmaktadır. Bayram İbrahim, aynı çerçevede Atatürk ve ay yıldız motiflerini alır

[6] Esin MUZBEG, *Karışık Duygular*, "BAY" Yayınları, Prizren, 1996, s.10

şiirine. Atatürk'e şiirler düzen Mürteza Büşra'dan sonra Agim Rifat Yeşeren de Atatürk gibi olmak istemiştir.

Kosova Türk şiirinin bir diğer önemli ismi Aziz Serbest ise şiirlerinde, Balkanlar'daki soydaşlarımızın yazgısıyla birlikte toplumsal gerçekleri ile birlikte Yörükler, Türkmenler, Rumeli, Anadolu, Azerbaycan, Horasan gibi Türk dünyası ve mensuplarını, Türk pehlivanlarını, Hıdır ve İlyas gibi Türk millî inanç ve kültürünün belli başlı figür ve motiflerini öne çıkarır.

Aziz Serbest'in Kosova Türk Yazarlar Derneği Yayanlarından çıkan *"Durdurulmuş Zaman"*- şiir kitabı, tarihin ve coğrafyanın izinde giderken, Balkanlar'ın kültürel dokusunu, göçün hüznünü ve insanın zamana direnişini ele alır. Şiirlerinde Prizren'in taş sokakları, Van Gölü'nün mavisi, Gagauz köylerinin sessiz çığlıkları ve Çanakkale destanı gibi Türk coğrafi ve tarihsel imgelerle doludur. Şiirlerinde Kıpçak bozkırlarından Osmanlı mirasına, *"Prizren'e Yinelemeler"* adlı ve tarihin Bizans'tan Fatih'e uzanan izlerini taşıyan şiirlere yer verir. Ahtamar Kilisesi'nin taş işçiliğini şiirleştiren Van şiiri ise Hacivat ve Karagöz'ün Düşü tablosuyla Anadolu'nun kadim hikâyesini anlatır. Balkan Türklerinin kimlik mücadelesi ve savunmasının estetik bir ifadesi olarak Balkan coğrafyasının kolektif hafızasını kelimelerle dokuyan bir tarihçi titizliği taşımaktadır. Her dize, Osmanlı'nın izlerini taşıyan Prizren sokaklarından, Gagavuz köylerinin sessiz direnişine uzanan bir kimlik arayışı sunar. Şairin dilindeki lirizm, Nâzım Hikmet'in epik tonu ile İlhan Berk'in deneysel imgeleri arasında gidip gelir. "SEDDÜLBAHİR 109" şiiri, Çanakkale'yi yalnızca bir destan değil, "*Karlı buzlu koyaklarda içtik suları / Anadolu'da"* gibi insani ve coğrafi bir deneyim olarak zamansız bir anlatı olarak sunar. Serbest, Türkçenin Balkan lehçelerini şiire taşıyarak "Anglayın" (anlayın) gibi yerel sözcüklerle dilin sınırlarını genişletir. Bu, bir dilin kaybolmamak için varoluş direnişi ve dilin sınırlarını zorlamasıdır. Serbest'in söz konusu eseri, Balkan Türklerinin sessiz çığlığını estetiğe dönüştüren bir başyapıttır.

Kosovalı genç şair Canan Özer, şiirlerinde Türkçülük–Turancılık, kolektif hafıza, kimlik bilinci, dil merkezli varlık mücadelesi, tarihsel süreklilik, sürgün–anayurt gerilimi, direniş etiği ve kültürel miras gibi temaları güçlü bir şekilde işler. Onun şiir evreninin merkezinde Türkçe, yani dilin kimliği kuran ve yaşatan temel unsur olduğu fikri bulunur. *Türkler Var* şiirinde bir kimlik bildirgesidir. Türk dünyasının dağılmışlığına rağmen Türk milletini yaşatanın Türkçe olduğu vurgulanır. Türkçe, tarih, kader, yurt, silah ve anne olarak temsil edilir. *Türk Düşü* şiirinde kadın merkezli bir Türkçülük anlayışını öne çıkarır. Töre, aile yapısı, soy sürekliliği, Kızıl Elma ve Turan ülküsü, Türk kızının millî değerlerle yetişmesi gibi temalar işlenir. Şiir, öğütname-vasiyet-epik

terbiye metni niteliğindedir. *Türk Eri* şiirinde Türk erkekliğine dair alperen tipolojisini yansıtır. Türk erinin kaderini belirleyen üç eksen, mücadele, mertlik ve soyun bekçiliğidir. Şiir kısa ama yoğun bir ülkücü sembolik bir eserdir. *TÜRKÇE* şiiri Özer'in dil ülküsünü en berrak biçimde ortaya koyduğu bir dil bildirisidir. Türkçe, tarih, töre, ruh, inanç, kültür ve kimliğin özü olarak konumlanır. "Türk yoksa Türkçe yok, Türkçe yoksa Türk de yoktur" düşüncesi merkezdedir. *Kimse Kalmadı* şiirinde tarihsel kayıp, kültürel çöküş, hafıza kaybı, ustalık–çıraklık ilişkilerinin yok oluşu temaları öne çıkar. Toplumsal dayanışmanın azalması ve kültürel değerlerin sahipsiz kalması eleştirilir. *Oldular* şiirinde dinsel ve kültürel yozlaşmayı, şekilciliği, Türk-Müslüman kimliğinin yabancı etkilerle bozulmasını sert bir dille eleştirir. Tasavvuf-fütüvvet mirasının tahrif edilmesi, ahlaki çöküş ve toplumdaki adalet sorunlarına dikkat çeker. *Atsız'a* şiirinde Hüseyin Nihal Atsız'a yalnızca bir saygı duruşu değil, süreklilik, yabancılaşma, direniş ve birlik temalarını içeren bir kimlik ve mücadele andıdır. Turancı ideal, değer erozyonuna karşı bir "uyanış çağrısı" ile birleşir. *Kosova Şehitlerine* şiirinde hem bir epik şiir hem de bir ağıt niteliğindedir. Bozkurt miti, hürriyet ideali, tarihsel süreklilik ve şehitlik kültürü üzerinden Balkanlardaki Türk varlığının anlamını kurar. Kosova, Türk tarihinin bir parçası olarak konumlanır.

Özer'in şiirleri, dil merkezli bir Türk varlık felsefesi ile milliyetçi-epik duyarlılığı birleştirir. Türkçeyi kimlik ve kaderin asli unsuru kabul eder. Şair hem tarihsel sürekliliği hem de modern dünyadaki kimlik mücadelesini şiirin duygusal ve ideolojik gücüyle harmanlayarak, Türkçü şiirin çağdaş bir temsilcisi olarak öne çıkar.

Kosova Türk çağdaş edebiyatının son dönem temsilcilerinden Taner Güçlütürk, şiirlerinde Türkçülük, Turan ülküsü, Türk kimliği ve Rumeli hafızası etrafında şekillenen güçlü bir poetika kurmuştur. İlk şiirlerinden itibaren diyelim millî temalara yönelen şair, Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. yılına ithafen yazdığı *Atamın 75. Yıl Türkiye'sine Selam* ile Türk millî kimliği, Atatürk'e bağlılık ve tarih bilinci üzerine yoğunlaşmış, Anadolu, Ege, Çanakkale ve Cumhuriyet çizgisini bir arada işleyerek vatanseverlik merkezli bir duyarlılık geliştirmiştir.

Güçlütürk'ün şiir evreninde dil bilinci, özellikle Balkan Türklerinin kimlik mücadelesi temel bir yer tutar. *Yankılanır Debre'den Figân,* Debre özelinde Türkçenin korunması, tarihsel acılar ve göçmenlik hafızasını işlerken, Rumeli Türkleri için dilin bir varoluş aracı olduğunu vurgular. Benzer biçimde *65'ler* şiiri, çocuklara seslenen didaktik bir tonda Türkçenin ve millî değerlerin geleceğe taşınması gereğini hatırlatır. Şair, Türk kültürünün estetik sürekliliğini de modern bir duyarlılıkla yeniden kurar. Geçmişe duyduğu nostalji ve romantizmle *Divan*

*Şairi Olmalıydık Biz'*de Fuzuli, Baki ve Nedim'e göndermelerle klasik şiir motif ve yazarlarını estetik birer unsur olarak kullanarak, divan edebiyatını Türk kimliğinin bir kültürel aidiyet haritası olarak konumlandırır. *Sesleniş* şiiri ise doğrudan özgürlük, şeref, namus gibi değerleri millî vicdanın temel taşları olarak öne çıkarır. Güçlütürk'ün şiirlerinde Rumeli kimliği ve kolektif hafıza sürekli bir merkezdir. *İstanbul, Babam ve Ben* ile bireysel ve toplumsal hafıza birleşir, göç, modernleşme ve yozlaşma imgeleriyle Türk kültürünün sürekliliği sorgulanır. *Rumeli Sokağında Matem* şiirinde Rumeli'de Türk dili ve kimliğinin korunmasına dair mücadele estetik bir yas atmosferi içinde dile getirilir. Prizren bir şehir olmaktan çıkar, Türk kimliğinin mekânsal hafızasına dönüşür, şehrin ritmi, kokusu, sesleri ve folkloru millî kimliğin taşıyıcı öğeleri olarak yeniden kurulur. Güçlütürk'ün şiirlerinde Türk mitolojisi ve halk kültürü de önemli bir yer tutar: Zümrüdü Anka, Hüma kuşu gibi motifler, yeniden doğuş, talih, ebediyet ve devlet ideallerini simgeleyen estetik yapı taşlarıdır. *Yörük Düğünü* bu kültürel motifleri Rumeli Türkleriyle birleştirir, Yörük gelenekleri üzerinden Türk kimliğinin Balkanlardaki sürekliliğini işler.

Türk milliyetçiliği, Atatürk sevgisi ve ulusal aidiyet *Türk Evladı* şiirinde en belirgin hâlini alır. Burada şair, diaspora bilincini de işleyerek Türk kimliğinin coğrafyalar arası bütünlüğünü vurgular. Güçlütürk'ün *Üstada Mersiye* adlı en geniş soluklu ağıtlarından biri olan, İlhami Emin'in vefatına yazdığı mersiye, Rumeli Türk kültürünün yüzyıllara yayılan hafızasını tazeler ve Turan idealinin kültürel süreklilikle nasıl birleştiğini gösterir. Benzer şekilde *Şimdi* şiiri, Balkan coğrafyasını Türk dünyasının batı kapısı olarak yeniden kurar. Ud taksiminden Halveti dergâhlarına, Sevdalinka ezgilerinden Rumeli gül kokularına kadar geniş bir kültürel panorama içinde Türkçeyi "*nar taneleri gibi kırılgan ama dirençli*" bir varlık olarak sunar. *Türkçem* şiiri, Güçlütürk'ün Türkçülük ve Turan düşüncesinin özünü en arı hâliyle ortaya koyduğu şiiridir. Orhun'dan Prizren'e uzanan dil-kimlik sürekliliği, Türkçeyi hem geçmiş hem bugün hem de gelecek olarak tanımlayan bütüncül bir Turancı yaklaşıma dönüşür. *O Benim* şiirinde 15 Temmuz darbe girişimi destansı bir dille işlenir, bireyin sesi Türk milletinin kolektif sesiyle birleşir. Turan coğrafyasının Anadolu, Balkanlar ve Orta Asya arasında kurduğu mekânsal ağ şiirde güçlü bir birlik fikrine dönüşür. *Utanırım*, Güçlütürk'ün Türk dünyasının ortak acılarını Doğu Türkistan'dan Kırım'a, Suriye'den Balkanlara uzanan geniş bir coğrafyada işlediği bir ağıt-çağrı niteliğindedir. "*Bir çocuğun dilinden kelimeleri alıp götürmeleri*" dizesi, Türkçenin kaybını bir kimlik yitimi olarak ele alır, Rumeli Türk edebiyatının klasik isimlerine yapılan göndermeler, kültürel

kopuşun tarihi derinliğini hatırlatır. *Bursa'dan Ankara'ya* şiirinde Rumeli'den Anadolu'ya uzanan bir kimlik yolculuğu kurulurken, *Balkanlara Veda* şiiri Türkçülük ekseninde göç, sürgün ve kayıp temasını merkezine alır. *Rumelinin Efesi*, Atatürk'e ithafen yazılmış Turancı ve Türkçü bir coşku şiiridir. *1912/13* şiiri ise Balkan Savaşları'nın acılarını tarih bilinci ve vatan sevgisi ekseninde işler, diriliş idealiyle birleşen güçlü bir milliyetçi söylem sunar.

Güçlütürk'ün şiirleri, Türk milliyetçiliği, Turan ideali, Türk dilinin korunması/yaşatılması, Rumeli Türk kimliği, geleneksel tasavvufi duyarlılık, mitolojik sembolizm, kolektif hafıza, göç ve sürgün temaları, Atatürk ve Cumhuriyet bilinci gibi unsurların tamamını kapsayan geniş bir düşünsel-şiirsel çerçeve içinde konumlanır. Şair hem Balkan Türk edebiyatının hem de çağdaş Türk dünyası poetikasının sesi olarak, Türk kimliğini kültürel, tarihsel ve manevi süreklilik içinde yeniden üretmeyi amaçlayan güçlü bir edebi kimlik ortaya koyar.

Edebi yaratıcılık yanı sıra Türkçülük ve Turancılık ülküsüyle bilimsel çalışmalarını sürdüren Güçlütürk, 2014 yılında Kosova'da Türk Edebi Yaratıcılığı (1951-2001) adlı kapsamlı bir araştırma yayımlamış ve 2016'da Kosova Çağdaş Şiiri Antolojisini derlemiştir. Yine onun yayımladığı şiir kitabı *Dilime Yaslar Yakışmaz* (2014), Türkçeyi dil birliği olarak yücelten güçlü bir ses olarak kabul edilmiştir. Şiirlerinde Rumeli'nin sosyal-hafızasını ve bireysel yaşantılarını epik ve lirik bir dille harmanlayan Güçlütürk, geleneksel ve modern Türk şiir motiflerini de çağdaş bir şair olarak yeniden yorumlamaktadır.[7]

6. Sonuç ve Öneri

Kosova Türk çağdaş edebiyatında Türkçülük ve Turancılık temalarının tarihsel ve tematik seyrini inceledik. Elde edilen bulgular, bu temaların sadece ideolojik bir çerçeveyle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda edebiyatın estetik ve poetik düzeyinde de derin bir etkisi olduğunu göstermektedir. Birinci kuşak şairlerden günümüz genç kuşaklara kadar uzanan süreçte, Türk kimliği, kolektif hafıza, göç ve ana yurt özlemi gibi motiflerin Türkçülük ve Turancılık söylemiyle iç içe geçtiği görülmektedir. Şiirlerde hem bireysel hem toplumsal hafıza unsurları, dilin korunması ve kimlik bilincinin aktarımı bağlamında öne çıkmaktadır. Özellikle Türkçülük hassasiyet ve bilincinin daha yüksek olduğu görülen genç şairlerin eserlerinde, tarihsel bilinç ile duygusal yoğunluğun

[7] Canan Özer'in ve Taner Güçlütürk'ün konuyla ilgili henüz kitap olarak yayınlanmamış kimi şiirleri de müelliflerin kendisinden 2025 yılının Kasım ayında söz konusu araştırma çerçevesinde temin edilmiş ve irdelenmiştir.

bir arada kullanıldığı ve bu temaların modern bir estetik yaklaşımla işlendiği tespit edilmiştir. Türkçülük ve Turancılık temaları, yalnızca millî aidiyetin bir göstergesi olarak değil, aynı zamanda Kosova Türklerinin kültürel ve edebi varoluş mücadelesinin de önemli bir aracı olarak işlev görmektedir. Bu durum, şairlerin eserlerinde dilin ve kültürel belleğin korunmasına verdiği önemi ortaya koymakta ve şiirin direniş etiği ile iç içe geçtiğini göstermektedir.

Kosova Türk çağdaş edebiyatında Türkçülük ve Turancılık temalarının tarihsel, kültürel ve estetik boyutlarını akademik bir çerçevede bütünlüklü şekilde ortaya koymakta, şairlerin kimlik, dil ve kültürel hafıza bağlamında yürüttükleri edebi mücadeleyi anlamaya katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda hem edebiyat bilimi hem de Balkan Türkoloji araştırmaları için önemli bir referans kaynağı niteliğindedir.

Son kuşak şairler, Turan ülküsü ile evrensel bir Türk kimliği inşa etmeye yönelmişler, millî kimlik temasını daha çok dil merkezli bir direniş olarak ele almaktadır. Özellikle Canan Özer, Türkçeyi varlık kurgusunun çekirdeği sayar. Bilimsel çalışmalarıyla hem araştırmacı hem şair kimliğiyle öne çıkan son dönem şairlerinden akademisyen Taner Güçlütürk'ün şiirlerinde Türkçülük ve Turancılık coşkulu bir epik tını kazanır.

Öyle ki Kosova Türk çağdaş şiirinde Türklük, Türkçülük ve Turancılık temaları tarihi ve kültürel süreklilik içinde ele alınan merkezi motifler olmuştur. İlk kuşak şairler, hoşgörü ve kültürel çoğulculuk zemininde gelişen bir millî bilinç oluşturarak Türk diline ve tarihine bağlanırken, sonraki kuşaklar bu temaları Türkiye sevgisi, Atatürk imajı ve Türk dünyası ülküsüyle zenginleştirmiştir. Özellikle günümüzdeki genç şairler, dil merkezli kimlik anlayışı ile tarihi hafızayı birleştirerek bu geleneği devam ettirmektedir. Yukarıdaki inceleme, Kosova Türk edebiyatının çeşitli türlerindeki millî bilinçten Turan idealine uzanan çizgiyi ve Türklük temalı şiir örneklerini ele almış, Balkan Türklerinin kimlik mücadelelerinde dil ve tarih motiflerinin sanatsal yansımalarını ortaya koymuştur.

Kosova'da azınlık konumundaki sayısı az, fakat Türk Dünyasında millî bilinç, hassasiyet ve refleksleri güçlü ve yüksek olan Kosova Türklerinin aydın, yazar, şair ve entelektüel kesiminin, edebi yaratıcılıkta sergilediği Türkçü tutumun, Türk Dünyası Türkleri arasında ayrıcalıklı ve çok karakteristik olduğu görülmüştür.

Araştırmamızın sonucunda ileride yapılacak araştırmalar için karşımıza çıkan öneriler genel olarak şunlardır:

1. Orta Asya, Anadolu, Balkan Türkleri ve Kosova Türklerinin edebi yaratıcılığında, Türkçülük ve Turancılık hususiyetleri karşılaştırmalı olarak yapılmalıdır.

2. Kosova, Türkiye ve Türk Dünyası şiirleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları ele alan çalışmalar, diaspora kimliğini vurgulamak bakımından zenginleştirilebilir.

3. Kosova Türk Çağdaş Edebiyatının genç şairlerinden, özellikle Taner Güçlütürk ve Canan Özer'in şiirleri Türkçülük ve Turancılık teması bağlamında ayrıca daha ayrıntılı ele alınabilecek nitelikte ve niceliktedir.

Bu öneriler, Kosova Türk şiirindeki millî temaların daha geniş çerçevede anlaşılmasını sağlayacak ve bu sahada yapılacak gelecekteki çalışmalara ışık tutacaktır.

KAYNAKÇA

AKÇURAOĞLU, Y. (1990). Türkçülük. Toker Yayınları.

ATSIZ, H. N. (1992). Türk Tarihinin Meseleleri. Baysan Basım Yayınları.

BEKSAÇ, Z. (1980). Gurur Duy Sen 20. Yüzyıl [Şiirler]. Tan Yayınları.

BEKSAÇ, Z. (1982). Sevginin Rengini Arıyorsanız [Çocuk şiirleri]. Birlik Yayınları.

BEKSAÇ, Z. (1997a). Gökkuşağında Salınan Çocuk [Çocuk şiirleri]. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

BEKSAÇ, Z. (1997b). Vurmazsam Namerdim (Ben Şairim) [Şiir]. Özel Yayın.

BEKSAÇ, Z. (2006). Sevda Eskizleri (Azerice) [Şiirlerden seçmeler]. Vektor Yayınları.

EROĞLU, H. (1992). Atatürk ve Milliyetçilik. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

ERGIN, V. (2000). Milenyum Umutları [Şiir]. Bay Yayınları.

ERGIN, V. (2001). Hassas Terazi [Özdeyişler]. Yeni Dönem Yayınları.

GÜÇLÜTÜRK, T. (2014a). Kosova'da Türk Edebi Yaratıcılığı (1951–2001).

GÜÇLÜTÜRK, T. (2014b). Dilime Yaslar Yakışmaz.

GÜÇLÜTÜRK, T. (Ed.). (2016). Kosova Çağdaş Şiiri Antolojisi.

HAFIZ, N. (1973a). Yugoslavya'da Türk Edebiyatı hakkında bir deneme. Çevren: Toplum, Bilim, Yazın ve Sanat Dergisi, 1.

HAFIZ, N. (1973b). Günaydın [Çocuk şiirleri, 2. baskı]. Birlik Yayınları.

HAFIZ, N. (1983a). Ana Kucağı [Şiirler]. Birlik Yayınları.

HAFIZ, N. (1983b). Yugoslavya Türk Şiirinde Atatürk. Folklor Araştırmaları Kurumu Yayınları.

HAFIZ, N. (1989a). Yugoslavya'da Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi 1 [Şiir]. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

HAFIZ, N. (1989b). Yugoslavya'da Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi 2 [Öykü]. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

HAFIZ, N. (1989c). Yugoslavya'da Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi 3 [Tiyatro]. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

HAFIZ, N. (1990). Bulgaristan'da Türk Halk Edebiyatı Metinleri (Cilt 1–2).

HAFIZ, N. (1999). Rıza Mollov: Hayatı ve Eserleri.

HAFIZ, N. (2006). Yusuf Kerim: Hayatı ve Eserleri.

HAFIZ, N. (2011). Sabri Tata: Hayatı ve Eserleri.

HANİOĞLU, M. Ş. (1998). A brief history of Turkish nationalism. Middle Eastern Studies, 34(3), 1–20.

HANADAN, R. (1982a). Yazgı [Öykü]. Tan Yayınları.

HANADAN, R. (1985). Duygu Tutsağı [Öykü]. Tan Yayınları.

HANADAN, R. (1987). Sel [Roman]. Tan Yayınları.

HANADAN, R. (1989). Yıldızlı Ev [Çocuk öyküleri]. Tan Yayınları.

HANADAN, R. (2002). Taş Yerinde Ağırdır [Roman]. Özel Yayın.

HANADAN, R. (2003). Başka Olur Rumeli'nin Harmanı [Roman]. Özel Yayın.

KAYA, İ. G. (1986). Yugoslavya Türk Halkı Yazınına Gerçekçi Bir Bakış. Tan Yayınları.

KRASNIÇ, D. (2007). Çevren Dergisinin Balkan Türkleri Edebiyatındaki Yeri ve Edebi Etkinlikleri (1973–1991). BALTAM Yayınları.

MERCAN, H. (1985). Yaprak: Edebiyatımız Üzerine Yazılar. Tan Yayınları.

MERCAN, H. (1999). Şanlı Gezi. Damar Yayınları.

MERCAN, H. (2001). Savaş Sonrası Yugoslavya Çağdaş Türk Şiirinde Atatürk Sevgisi ve Etkisi. I. Uluslararası Türkoloji Kongresi Bildirileri. Atatürk Araştırma Merkezi.

MUZBEG, E. (1996). Karışık Duygular [Şiirler]. Bay Yayınları.

MUZBEG, İ. (1968). Yazın Kolu Yirmi Yaşında. Doğru Yol KGSD Yazın Kolu.

MUZBEG, İ. (1969). Kaynak [Şiirler]. Sevinç Yayınları.

MUZBEG, İ. (1970). Yanan Sevgiler [Roman].

MUZBEG, İ. (1974). Sevil [Öyküler]. Tan Yayınları.

MUZBEG, İ. (1975a). Yaşamak [Şiirler]. Tan Yayınları.

MUZBEG, İ. (1975b). Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi'nde Türk halkı yazını. Sesler, 99, 68.

MUZBEG, İ. (1987). Taşa Türküler [Şiirler]. Birlik Yayınları.
MUZBEG, İ. (1996). Güneş Isıt Beni [Şiirler]. Bay Yayınları.
MUZBEG, İ. (1998). Sülo [Şiirler]. Tan Yayınları.
MUZBEG, İ. (2009). Köşe. Köprü Dergisi, 31, 33.
ÖZER, C. (2009). Meleklerin Kokusu.
ÖZER, C. (2012). Meçhul Şaire.
SEFERCİOĞLU, N. (2009). 3 Mayıs 1944 Turancılık Davası. Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları.
SERBEST, A. (1991). Dağım Benim [Şiirler]. Tan Yayınları.
SERBEST, A. (2025). Durdurulmuş Zanan [Şiirler]. KTYD Yayınları.
SUROY, A. (1974). Yaya 73 [Şiirler]. Tan Yayınları.
SUROY, A. (1987). Dünden Yarına [Şiir]. Birlik Yayınları.
SUROY, A. R. (2004). Canlı Kitabeyiz Kosova'da [Şiirler]. Türk Yazarlar Derneği Yayınları.
TUNALIGIL, C. (2003). Sessizliğin Sesleri [Şiir]. Yeni Dönem Yayınları.
TUNALIGIL, C. (2010). Uzaklardan Bir Ses [Şiir]. KIBATEK Yayınları.
ÜLKÜ, N. D. (1972). Üçgen [Şiirler]. Sesler.
ÜLKÜ, N. D. (1974). Ozanlar Güncesi [Şiirler]. Sesler.
ÜLKÜ, N. D. (1976). Kara İsmet [Çocuk öyküleri]. Birlik Yayınları.
ÜLKÜ, N. D. (1981). Dereden Tepeden [Çocuk şiirleri]. Birlik Yayınları.
ÜLKÜ, N. D. (1983). Deniz ve Ben [Şiirler]. Anadolu Sanat Yayınları.
ÜLKÜ, N. D. (1993). Üç Kedi [Çocuk öyküleri]. Çocuk Vakfı Yayınları.
ÜLKÜ, N. D. (1994). Kabıma Sığmıyorum [Şiirler]. Birlik Yayınları.
ÜSTEL, F. (1997). İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912–1931). İletişim Yayınları.
VURUCU, İ. (2009). Osmanlıdan Türk Cumhuriyetlerine Kadar Turancılık Algısı. Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
YEŞEREN, A. R. (1979). 34 Rubai Daha [Şiir]. Tan Yayınları.
YEŞEREN, A. R. (1981). Daha Güzel [Şiir]. Birlik Yayınları.
YEŞEREN, A. R. (1983). Ne Mi Olmak İsterim Ne Mi Olmak İstemem [Şiir]. Birlik Yayınları.
YEŞEREN, A. R. (1985a). Ufak Tefek Şiirler [Şiir]. Tan Yayınları.
YEŞEREN, A. R. (1985b). Bıktım Şiirden [Şiir]. Tan Yayınları.
YEŞEREN, A. R. (1987). Deneykap [Şiir]. Tan Yayınları.
YEŞEREN, A. R. (1988). Tek Çift [Şiir]. Tan Yayınları.

YEŞEREN, A. R. (1991). Hususi Su [Öyküler]. Tan Yayınları.

YEŞEREN, A. R. (2001). Payton Feneri [Tiyatro]. İm Yayınları.

YEŞEREN, A. R. (2005). Kısa Kollu Palto-Haziran Dağları [Şiir]. İm Yayınları.

SHAW, S. J. (1976). History of the Ottoman Empire and Modern Turkey. Cambridge University Press.

FEYYAZ SAĞLAM'IN ŞİİRLERİNDE BALKAN COĞRAFYASI TOPONİMLERİ VE ÇAĞRIŞIMLARI

ZEKİ GÜREL[*]

ÖZET

Feyyaz Sağlam, 1959 yılında Konya'nın Ilgın ilçesinde dünyaya geldi. Dokuz Eylül Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Kısa bir dönem edebiyat öğretmenliği yaptıktan sonra mezun olduğu üniversitede akademisyen olarak vazife yapmaya başladı ve bu görevinde iken emekli oldu. Halen İzmir'de yaşamaktadır. Feyyaz Sağlam, çalışma alanı olarak seçtiği edebiyat dünyasında ağırlıklı olarak Balkan Türk edebiyatlarıyla ilgili araştırmalar ve yayınlar yaptı. Balkan ülkelerine seyahatler yaptı, buralarda dostluklar kurdu. Balkanlardaki Türk edebiyatını gündeme getiren sempozyumlar organize etti, bildiriler sundu, konferanslar verdi. Balkan coğrafyasını, balkanlardaki Türk-İslâm kültürünü, Balkan şair ve yazarlarını, Balkan şehirlerini, dağlarını, nehirlerini anlatan şiirler yazdı. Bu şiirlerinin büyük bir kısmını 2010 yılında yayımladığı Balkan Rubaileri adlı kitabında topladı. Nazım'ın İzlerinde Rubâiler, Eylülce adlı kitaplarında da Balkan coğrafyasındaki toponimler yer aldı. Balkan ülkelerinin adlarını, özellikle şehirleri (Kuzey Makedonya'da Üsküp, Kumanova, Manastır, Kalkandelen, Ohri, Gostivar, Struga, Kosova'da Prizren, Piriştine, Gilan, Mamuşa, Girmi, Brod, Dragaş Arnavutluk'ta Elbasan, Tiran, Durres (Dıraç), Kroya (Akçahisar), İşkodra, Romanya'da Bükreş, Köstence, Mecidiye, Karadağ'da Ulçin, Rojena, Saraybosna'da Saraybosna, Mostar, Blagay ve Tuzla nehirleri ve dağları) okurlarının gündemine getirdi. Feyyaz Sağlam'ın Balkanları anlatan şiirlerinde adı geçen toponimler okurlarında farklı çağrışımlara yol açtı.

Anahtar Kelimeler: Feyyaz Sağlam, Balkanlar, Feyyaz Sağlam'ın Balkanları anlatan şiirleri, Toponim, Feyyaz Sağlam'ın şiirlerinde Balkanlardaki toponimler, Balkan Şehirleri, Balkan nehirleri.

ABSTRACT

Feyyaz Sağlam was born in 1959 in the Ilgın district of Konya. He graduated from the Department of Turkish Language and Literature at Dokuz Eylül University. After teaching literature for a short time, he began working as an academic at the university where he graduated and

[*] Doç. Dr. Kastamonu Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Di¬li ve Edebiyatı Bölümü, zgurel@kastamonu.edu.tr

retired from this position. He currently lives in Izmir. Feyyaz Sağlam has chosen his literary field as his primary focus, focusing on research and publications on Balkan Turkish literature. He traveled to the Balkan countries and formed friendships there. He organized symposiums, presented papers, and gave conferences highlighting Turkish literature in the Balkans. He wrote poems depicting the Balkan landscape, Turkish-Islamic culture in the Balkans, Balkan poets and writers, and Balkan cities, mountains, and rivers. He compiled a large portion of these poems in his book, Balkan Rubaileri, published in 2010. His books, "Rubailer in Nazım's Traces" and "Eylülce," also explored toponyms from the Balkan landscape. He brought to the forefront the names of the Balkan countries, especially their cities (Skopje, Kumanovo, Monastir, Tetovo, Ohrid, Gostivar, Struga in North Macedonia; Prizren, Piriştina, Gjilan, Mamusha, Girmi, Brod, Dragash in Kosovo; Elbasan, Tirana, Durres (Durraj), Kroya (Akçahisar), Shkodra in Albania; Bucharest, Constanta, Medjidie in Romania; Ulcinj, Rojena in Montenegro; Sarajevo, Mostar, Blagay and Tuzla rivers and mountains in Sarajevo) to his readers. The toponyms mentioned in Feyyaz Sağlam's poems describing the Balkans evoked different associations in his readers.

Keywords: Feyyaz Sağlam, the Balkans, Feyyaz Sağlam's poems about the Balkans, toponyms in the Balkans in Feyyaz Sağlam's poems, Balkan Cities, Balkan rivers.

Giriş

Feyyaz Sağlam, çalışma alanı olarak seçtiği edebiyat dünyasında ağırlıklı olarak Balkan Türk edebiyatlarıyla ilgili araştırmalar ve yayınlar yaptı. Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Haberleşme Üyesi seçilen Feyyaz Sağlam (Yasa, 1998, s. 219-221), kurucularından biri olduğu KIBATEK (Kıbrıs-Balkanlar-Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu)'te idarecilik yaptı ve bu kurumun Türk Dünyası KIBATEK Bülteni'ni çıkarttı. Feyyaz Sağlam, Balkan ülkelerine defalarca gidip geldi buralarda dostluklar kurdu. Balkanlarla bir edebiyat araştırmacısı kimliğiyle ilgilenmesinin yanı sıra sanat çalışmalarında da Balkanlarla ilgili şiirler kaleme aldı (Ağca, 2007, s. 438; Tuncer, 2019, s.14-40).

Balkanlar ve Feyyaz Sağlam'ın Balkanlarla İlgili Çalışmaları

Balkan Yarımadası, Avrupa Kıtası'nın güneyinde, Akdeniz, Karadeniz, Marmara, Ege, İyon ve Adriyatik Denizleri arasında yer alan, Arnavutluk, Makedonya, Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan, Karabağ, Bosna ve Hersek, Hırvatistan, Slovenya, Romanya ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa kesimini de içine alan coğrafyanın adıdır. Balkan adı,

Bulgaristan'da Yunanca "Haimos", Slavca "Stara Planina" ve Türkçe "Balkan" denilen dağların adından gelmektedir. Balkan, "sarp ve ormanlık sıra dağlar" anlamı taşıyan Türkçe bir kelimedir. Kelimenin hangi Türk boyundan kaldığı bilinmemekle beraber Bulgar veya Osmanlı Türklerinden kalma ihtimali yüksektir.

"Balkan" kelimesini literatürde ilk kez 1809 yılında Alman coğrafyacısı A. Zeune kullandı. Amacı bu yarımadaya da Apenin ve Priney yarımadaları gibi bölgedeki en yüksek dağlardan hareketle bir ad vermekti. Balkan kelimesini Fransız seyyahı Ami Boue de eserlerinde kullandı. O da Bulgaristan'daki eski ve koca dağlara Türkler gibi Balkan adını verdi ve bölgeyi Balkanlar olarak adlandırdı.

Bugün için Balkanlar dediğimizde alfabetik sıraya göre şu ülkeleri ve coğrafyaları kastetmekteyiz: Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Karadağ, Kosova, Kuzey Makedonya, Romanya ve Yunanistan adıyla tanınan devletler ve bu devletlerin hâkimiyetindeki coğrafyalar (Gürel, 2025, s. 106-107; Hamzaoğlu, 2019, s. 1-630).

Feyyaz Sağlam, Balkanlarla olan ilgisini Balkan Rubaileri kitabına yazdığı söz başında şöyle dile getiriyor: "Ömrümün 25 yılı (!) Balkanlar üzerine çalışmalarla geçti. 'Varayım gideyim Urumeli'ne…' diyerek yıllarca bu müstesna coğrafyayı dolaştım durdum. Hasbelkader Balkanlar ve bölge Türkolojisi için bir şeyler yapmaya çalıştım. Nâçizâne bir akademisyen olarak yaptıklarım (yapabildiklerim) ortadadır" (Sağlam, 2010, s. 3). Feyyaz Sağlam'ın Balkanlarla ilgili düzenlediği sempozyum ve kongrelerin dışında kitap olarak yayımlanan eserleri ise şunlardır:

Batı Trakya Türkleri Çocuk Edebiyatı, İstanbul, 1990.

Batı Trakya (Yunanistan'da) Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi, Ankara, 1990.

Yunanistan (Batı Trakya) Türkleri Üzerine İncelemeler, C. 1-4, İstanbul, 1991-1996.

Yunanistan (Batı Trakya) Türkleri Edebiyatında Atatürk, İstanbul, 1992.

Batı Trakya Türkleri Basın-Yayın Tarihi, İzmir, 2002.

Batı Trakya Türk Kültürü Araştırmaları, Bursa, 2003.

Adıma Mostar Diyeler… Türk Dünyası Edebiyatında Bosna, İzmir, 2009.

Batı Trakya Türk Kültürü Bibliyografyası, İzmir, 2013.

Bu kitapların dışında Türk Dil Kurumunun Türk Dili dergisinin Türk Şiiri Özel Sayısı'nda "Çağdaş Batı Trakya Türk Şiiri" bölümünü, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü'nün yayımladığı Türk Dünyası El Kitabı'ndaki "Batı Trakya Türkleri Türk Edebiyatı" bölümü ile Türk

Dünyası Ortak Edebiyatları Antolojisi'nin de "Yunanistan Türkleri" bölümünü Feyyaz Sağlam yazmıştır.

Feyyaz Sağlam'ın Şiirlerinde Balkan Coğrafyası Toponimleri ve Çağrışımları Üzerine

"Toponim", opos (yer) ve onomia (ad) kelimelerinden türetilmiş olan toponimi, yer ve yerleşme adlarının etimolojik, tarihi ve coğrafi verilere göre sınıflandırılarak incelenmesi olarak tanımlanabilir. Feyyaz Sağlam, bazı şiirlerinde Balkan coğrafyasındaki toponimlere özellikle yer vermiştir.

Feyyaz Sağlam, değişik vesilelerle Balkanları gezmiş ve buralarda faaliyetlerde bulunmuş, dostluklar kurmuştur. Bu gezileri sırasında bir şair hassasiyetiyle etkilenmeleri olmuş ve bu etkilenmelerinden kaynaklı şiirler de kaleme almıştır. O, bu şiirlerini önce gazete ve dergilerde yayınlamışsa da daha sonra onları Nâzım'ın İzlerinde Rubâîler, Eylülgül, Balkan Rubaileri adlarıyla kitaplaştırmıştır. Daha sonra da 2019 yılında Toplu Şiirler 1976-2019 Divân 2019 Feyyaz Sağlam adıyla hepsini tek kitapta okurlarıyla buluşturmuştur (Gürel, 2023, s. 473-482). Feyyaz Sağlam'ın Balkanlara ilk yolculuğu galiba 1988'de gerçekleşmiş. Balkan Rubaileri kitabındaki bir şiirinde bu yolculuğun ilk adımını şöyle şiirine yansıtıyor:

"Çıktım da Edirne'den bir gece Rumeli'yi seyrana,
Nasıl dayansın yaralı gönlüm nasıl, bu heyecana
İlk mola, ilk şehir, ilk hüzün; Dedeağaç'tayım şimdi
O gece başladım sanki, bir bitimsiz ulu destana…" (Sağlam, 2010, s. 19).

Balkan devletlerine karadan yolculuk yapıyorsanız Türkiye'nin Balkan coğrafyası sayılan Edirne'den sonra Yunanistan'ın Dedeağaç'ı sizi karşılar. Ardından bugün bile her şeyiyle Türk ve Müslüman Gümülcine'ye ulaşırsınız. Gümülcine'de yabancılık çekmezsiniz, tanıdık yapılar ve simalar görür, ses bayrağınız Türkçenin dalgalandığına şahit olursunuz ama nedense hüzünlenirsiniz. Feyyaz Sağlam bu anı Gümülcine'de 1988'de şöyle anlatmış:

"Gümülcine'deyim, Rodoplar'ın başı yine dumanlı,
Niçin Türk'e Türk demez bilmem ki Yunanlı?
Yeni cami, Saat Kulesi, Poşpoş Tekkesi,

Garbî Trakya öz be öz Türk, hem hâlâ Osmanlı…" (Sağlam, 2010, s. 19).

… ve şair şimdi İskece'dedir:

Cümle âlem bilir ki, Âşıkların Şahıdır O,
Mazlum gönüllerin isyanı, eyvahıdır O,
Ne buldu Leylâ'sını; ne de bulacak gibi,
Ama yorgun Rumeli'mde Türkçe'min sabahıdır O…" (Sağlam, 2010, s. 19).

Adının "eskice"den geldiği tahmin edilen "İskeçe"nin adı şimdi Yunanistan'da "Ksanti (İskeçe ili), Gümülcine'nin adı ise "Komitini (Rodopi ili), Dedeağaç'ın adı ise" Aleksandrupolis (Evros ili). Batı Trakya, Feyyaz Sağlam'ın şiirinde de belirttiği gibi "Garbî Trakya öz be öz Türk, hem hâlâ Osmanlı…" ama gerçekler de ortada. Daha 1913'te Batı Trakya Türk Cumhuriyeti'nin başkenti Gümülcine idi, diğer şehirleri de İskeçe, Rodop ve Evros'tu. Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda kurduğu bu devletin kurucuları Enver Paşa, Kuşcubaşı Eşref ve Süleyman Askeri'yi (Kocak-Özyiğit, 2014, s. 14) bugün için Batı Trakya dendiğinde hatırlayan veya hatırlatan kaç kişi var?

"Garbî Trakya'nın Mazlum Hüseyini'ne" ithaf edilmiş bu şiir 1988'de İskeçe'de kaleme alınmış. Hüseyin Mazlum, 1947 yılında Gümülcine'nin Kozlukkebir köyünde doğmuş bir şairimizdir (Sağlam, 1990, s. 253).

Dedeağaç, Gümülcine, İskeçe'ye kadar gitmişken Selanik'e gitmemek olur mu? Feyyaz Sağlam, 1988'de Selanik'tedir ve orada iki şiir yazar. Bunlardan ilkinde bu şehirden gelip geçen edebî şahsiyetlerin adını sayar ve özellikle de Beyaz Kule'yi hatırlatır. Feyyaz Sağlam'ın adlarını saydıkları arasında Ömer Seyfeddin, Ziya Gökalp yoktur ama onlar ve daha niceleri o zaman için Balkanlardaki Türk-İslâm kültür merkezlerinden biri olan Selânik'tedirler. Selanik, 1910'da Millî Edebiyatın sesi olmaya başlayan Genç Kalemler mecmuasının çıkartıldığı yerdir ve o yıllarda Türk aydınlarının merkezi konumundadır (Parlatır-Çetin, 1999).

"Bir ulu şehir ki, kimler geldi geçti, saysam birbir,
Nazım, Aka Gündüz, Ali Ulvi… bugün bozuldu sihir,
Körfezi, Beyaz Kule'yi, her şeyi unutsam da,
Gönlüm hâlâ Selânik'te pembe evdedir…" (Sağlam, 2010, s. 20).

Tarihçi Nuri Yavuz, Selânik ile ilgili olarak Birinci Balkan Harbi ve Selanik'in Kaybı başlıklı makalesinde özetle şu tespitlerde bulunuyor: "Türk tarihi ve kültüründe önemli yeri olan Selanik, 1430 yılında Osmanlı Padişahı II. Murat tarafından fethedilmiştir. Fetihten sonra şehre Türkler iskân edilmeye başlanmış, 1492'den sonra ise İspanya, Portekiz, Almanya ve diğer bazı ülkelerden gelen Yahudilerle nüfus yapısı önemli ölçüde değişmiştir. Tanzimat Fermanının ilanıyla Selanik ticaret ve kültür alanında büyük bir gelişme göstermiştir. Ancak, Batı'dan gelen fikir akımlarına ve Balkanlarda yaşayan kavimlerin tahrik ve propagandalarına karşı da açık olan Selanik şehri, Balkan Harbinden sonrası 8 Kasım 1912'de, Yunanlılara teslim edilmiştir. Selanik, Türk İslam kültür ve medeniyetine ait birçok eserin yanında Mustafa Kemal'in doğduğu evin, orada bir müze olarak bulunması, bu şehrin Türk tarihindeki yerini ve önemini günümüzde de hatırlatmakta ve yaşatmaktadır." (Yavuz, 2008, s. 139).

Selânik, 8 Kasım 1912'de bir tek kurşun bile atılmadan Yunanlılara teslim edilmiştir. Selanik'te şehrin sembollerinden sayılan "Beyaz Kule" şehrin Yunanlılara teslim edilmesinden hemen sonra Yunanlılar tarafından zafer nişanesi olarak beyaza boyanmıştır. Söz konusu bu kule, körfezde Kanunî Sultan Süleyman zamanında yaptırılmıştır. Selânik'teki "pembe ev", Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün doğduğu evdir. Balkan Türkü Mustafa Kemal Atatürk, aslen Anadolu'dan Balkanlara (Yunanistan'a) iskân edilen Türklerdendir. Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'ın soyu 1466'larda Karaman'dan Balkanlar'a iskân edilen Türklere, babası Ali Rıza Efendi'nin soyu da Aydın-Söke'den Kuzey Makedonya'da Debre bölgesindeki Kocacık köyüne iskân edilen Türk ailelere dayanmaktadır (Güler, 1999, s. 969-1007).

Üsküp'te yayımlanan Balkanlarda Çocukların Türkçe Sevinci Bahçe çocuk dergisinde Mustafa Kemal'in ağzından anlatılan biyografideki şu cümleleri de burada nakletmek isteriz.

> "Selânik'te doğduğum ev hâlihazırda müze olarak kullanılıyor. Bu evin bir benzerini Ankara'da Atatürk Orman Çiftliği içerisinde inşa ederek ziyarete açmış olmanıza çok sevindim. Keşke diyorum babam tarafından dede köyüm olan Kocacık'ta da bir ev yapılabilse! Ben bunları düşünürken bir ne görelim, Türkiye Cumhuriyeti buraya Osmanlı mimarisinin bütün özellik ve güzelliklerini taşıyan iki ev yaptırmasın mı? Bu evlerin açılışının 20 Mayıs 2014 tarihinde yapıldığını bilmeyeniniz var mı? Bu satırları yazan Kocacık köyünü defalarca ziyaret etti; o da şahittir ki

bu köy hâlâ Müslüman bir Türk köyüdür. Gidip görseniz, sizi nasıl candan karşılayacak dili bir dini bir kardeşleriniz yaşıyor orada." (Gürel, 2015, s. 24).

Kocacık köyünün de bağlı bulunduğu Merkez Jupa şehrinin meydanında Atatürk'ün birebir ölçülerine göre yapılmış bir heykelinin olduğunu ve belediye binasının önünde de 2004 yılından beri dalgalanan bayraklardan birinin Ay Yıldızlı Al bayrak olduğunu da biliyor musunuz? Feyyaz Sağlam'ın 1988'e ilk defa gittiği Selânik'te kaleme aldığı dörtlük ise şöyle:

"Sen ki yaban ellerde mahzun, ah Selânik, ah Selânik vah Selânik,
Sokaklardan bir sokaktayım; sanki tanıdık, sanki bildik
Ata'nın doğduğu evdeyim şimdi, çok şükür
Yüreğim bir tuhaf bu evde; başım mağrur, başım dik…" (Sağlam, 2010, s. 21).

Feyyaz Sağlam'ın şiirlerinde gelenek hâline getirdiği bir özelliği de o şiiri nerede ve ne zaman kaleme aldıysa tarih ve yeri de metnin altına yazmasıdır. Biz de onun bu zamanlı-mekânlı şiirlerinde yola çıkarak Feyyaz Sağlam'ın şiirlerinde Balkan şehirlerini tespit ediyoruz. Meselâ:

"Şar Dağı'nın başındayım, karşımda yüce Gora'mı var?
Aşka gebe bulutlar, ufuklarda yine kara mı var?
Taşıdın nice sevdayı bunca yıl, ey deli gönlüm
Şimdi sırada o dağ güzeli, bir yeni yara mı var?" (Sağlam, 2008, s. 38).

Feyyaz Sağlam bu şirininin altına tarih olarak 2006 tarihini koymuş, şiiri yazdığı yer olarak da "Brod-Kosova" demiş. Türkler, Anadolu ve Balkanlar'da dolayısıyla bir Balkan ülkesi olan Kosova'da da M.Ö. 700'lü yıllardan beri vardır (Gürel-Gürel, 2016, s. 24; Durmuş, 2017). Balkanlardaki Türk varlığı ile ilgili yazılacak çok şey var elbette; ama biz sadece kendisi de bir Balkan Türkü olan Mustafa Kemal Atatürk'ün şu şiiriyle bu konuya şimdilik bir nokta koyalım:

"Gafil! Hangi üç asır, hangi on asır
Tuna yıllardır Türk diyârıdır.
Ne vakitten beri diyemem bilmem
Bilinen tarihler bilemez bunu,
Onun söylenmesi asıl tarihe kaldı.
Odur söyleyecek doğrulukları.
Dinleyin sesini asıl tarihin:
Eğri tarihi gömüp, doğru tarihe gidin!" (Göçkün, 1995, s. 16).

Feyyaz Sağlam'ın yukarıdaki şiirinde adı geçen "Şar Dağı", Kuzey Makedonya'nın Kalkandelen şehrinden Kosova'ya doğru uzanan bir dağdır. Bu dağ üzerinden Kuzey Makedonya'dan Kosova'ya giden yolun adı tarihte olduğu gibi bugün için de "Pecenek Yolu"dur. Bu yolun Kosova'daki kısmının iki tarafındaki köyler "Goralılar"ın yerleşik olduğu köylerdir. Goralılar için Müslüman olmuş Slavlar diyenler olduğu gibi bunları Balkanlarda Osmanlı öncesi Türk varlığının delili sayanlar da vardır. Bu yapı, Kuzey Makedonya'da "Torbej", Bulgaristan ve Yunanistan'da ise "Pomak" olarak anılan Türklerdir.

Artık evlinin evini, köylünün köyünü bulduğu Balkanlarda ortada kalan, kadim Türk kültür coğrafyasının aslî unsurlarından olan Kosova tam bir varlık mücadelesi veriyor. Özellikle Kosova'nın en stratejik bölgesi Gora'da "Goralılar" diye adlandırılan kadim Türk boylarının bakiyesi olan Türkler uzun yıllar maruz kaldıkları Slavist kuşatma ve propagandanın tesirlerini tam olarak izale edebilmiş değiller.

Yukarda zikrettiğimiz tespitler ışığında Balkanlardaki kadim Türk-İslâm varlığının bugünkü devamı olan Gora bölgesine ve Goralılar konusuna ilmî bir bakış açısıyla yaklaşmak, araştırmalar yapmak ve hakikati ortaya koymak gerekmektedir. Bu konularla ilgili yapılmış çalışmalardan yayınlananlar da vardır (Çavuşoğlu, 1993; Çoruhlu, 2007; Durmuş, 2010; Gürel, 2016; Hamzaoğlu, 2010; Memişoğlu, 1991; Sofuoğlu, 2005; Zelengora, 2017).

Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'dan çekilmesinden sonra Gora, gerek konumunun jeopolitiği ve gerekse stratejik anlamdaki önemi sebebiyle bölge devletlerinin yoğun ilgi alanı olmuştur. Bugünlerde bile bölgedeki yakın uzak komşu çeşitli devletler, Goralılara, Goralıların etnik anlamda kendilerinden olduğu savı ile pasaport dağıtmaya varacak arazi çalışmaları yapmaktadırlar. Bununla birlikte ilmî anlamda da Sırbistan Bilimler ve Sanat Akademisi'nin 2002 yılında yayınlamış olduğu Goralıların Slav kökenli Müslümanlar olduklarını ispata uğraşan bir çalışma vardır. Bölgenin muhtelif ülkelerinin, belirtilen yoğun ilgi, arazi çalışmaları ve propagandalarına rağmen kendilerinin kahir ekseriyet ile Türk olduğunu kabul eden ve Osmanlı Balkanlara gelmezden evvel bu bölgede Müslüman olarak yaşayan, kendilerini Sarı Saltuk Gazi bakiyesi Türkler olarak gören ve 1915'te Çanakkale'de yüzlerce şehit veren (Karakuş, 2018, s. 23-26) bu insanlara, Türkiye'nin ilgisi maalesef gereken yoğunlukta ve tarihî sorumluluğun ağırlığında olmamaktadır (Gürel, 2022, s. 60-63).

Balkanlar deyince ilk akla gelen toponimlerden biri de "Tuna"dır. Feyyaz Sağlam, 2002 tarihinde Slovakya'nın Sturova şehrinde yazdığı ve Eylülgül adlı kitabına aldığı şiirine bilindik bir Balkan türküsündeki

"Bir göçmen kızı gördüm Tuna boyunda" cümlesiyle başlar ve devam eder:

"Gördüm de Tuna boyunda sevdim seni Slovak güzel,
Gönlüm ateşini söndür, sonra yeniden yak güzel,
Söz verdim döneceğim İzmir'e eylül gözlüm bekler,
Önce delice sar beni, sonra Tuna'ya bırak güzel…" (Sağlam, 2008, s. 34).

Balkanlarda ve Türkiye'de pek çok insanımızın dilinden düşürmediği "Tuna nehri akmam diyor, etrafımı yıkmam diyor" dizeleri de şahittir ki "Tuna"nın Müslüman-Türk'ün hafızasında bir nehirden öte anlamı olsa gerektir. Üsküp belediye başkanı İbrahim Naci Bey'in oğlu Yahya Kemal (Karakuş, 2018, s. 85) der ki: "Bir Türk'ün gönlünde dağ varsa Balkan'dır, nehir varsa Tuna'dır." Balkan şehirleri deyince de akla nedense önce hep Üsküp gelir. Feyyaz Sağlam, Kırk Kırık Rubai adlı kitabında Üsküp'ü camileriyle ve Türk Çarşısıyla "vakûr, suskun, büyülü, masalsı" bulur:

"Üsküp ki, vakûr, suskun, bir büyülü masaldır.
Yahya Paşa Camiî, Eski Çarşı yine de al aldır.
Vardar'dan sel değil, hüzün aksa da dertlenme gönül,
Burada doğan her Türk, biraz Yahya Kemal'dır." (Sağlam, 2012, s. 52).

"Vardar'dan sel değil, hüzün aksa da dertlenme gönül" deyince "Vardar Ovası" türküsü akla gelse de dizedeki "hüzün" kelimesi Balkan Türkü Mehmed Âkif'in Vardar'ı anlatan şiirini de aklımıza getirmeli ve üzerinde tefekkür etmeliyiz:

"Murad–ı Evvel'i koynunda saklayan toprak,
Kimin ayakları altında inliyor, hele bak!
Kimin elinde bıraktık... Kimin emanetini!
O Padişah–ı Şehîd'in huzûr–u heybetini,
Sonunda çiğneyecek miydi Sırb'ın orduları,
İçip içip gelerek önlerinde bandoları?
Sen, ey şehîd–i muazzam ki rûh–u feyyazın
Duyar, neler çekiyor yerde kalmış enkazın!
O ruhtan bize bir nefha olsun indiriver...
Ki başka türlü uyanmaz bu gördüğün ölüler...
– Nedir şu karşıda birçok karaltılar yürüyor?
Muzaffer ordu ahâlîyi şimdi öldürüyor.
Nüfûs–u müslime çokmuş da gayr–ı müslimeden,

İdare müşkil olurmuş tevazün eylemeden.
Demek tevazün içindir bu müslüman kesmek;
O hasıl oldu mu artık adam kesilmeyecek!
Tevazün olmadı besbelli: Her taraf yanıyor;
Odun kıyar gibi binlerce sine doğranıyor!
Ne reng–i muzlime girmiş o yemyeşil Kosova!
Şimale doğru bütün Pirzerin, İpek, Yakova,
Feza–yı mahşere dönmüş gırîv–i matemden...
Hem öyle arsa–i mahşer ki: Yok şefâat eden!
Ne bir yaşındaki masûm için beşikte hayat;
Ne seksenindeki mazlum için eşikte necat:
O, baltalarla kesiktir; bu, süngünlerle delik...
Öbek öbek duruyor pıhtı pıhtı kanla kemik!
Bütün yıkılmış ocak, başka şey değil görünen;
Yüz elli bin bu kadar hânümânı buldu sönen!
Siz, ey bu yangını ihzar eden beş altı sefil,
Ki ettiniz, bizi Hırvat'la Sırb'a karşı rezîl!
Neden hükûmete Kur'ân'la bağlı Arnavud'u
Ayırdınız da harab ettiniz, bütün yurdu?
Nasılmış anlayınız, iddia–yı kavmiyyet?
Ne yolda mahvoluyormuş bakın ki millet!
Siz, ey bu zehri en evvel kusan beyinsizler!
Kaçıp da kurtuluruz sandınız... Fakat, ne gezer!
Bugün belânızı bulmuş değilseniz, mutlak,
Yarınki sâikalar beyninizde patlıyacak!

Şişip şişip gidiyorsun, değil mi, ey Vardar?
Ya boğduğun kadının, erkeğin hesabı mı var!
Mezarı olmuş iken bunca na'ş–ı mevvâcın,
Cenaze yutmaya hâlâ mı doymaz emvâcın?
Ne oldu yâdına her gün hutur eden o nukûş?
Nedir bu göğsüne çökmüş sevâd–ı cûşacûş?
Neden kısıldı muhitinde çağlıyan nagamât?
Bir âşinâ sesi duysaydım ölmeden... Heyhat!
O kanlı canlı yiğitler ki: Zıll–i bîdârı,
O anlı şanlı gelinler ki: Nûr–u didarı,
Uyurdu nâz ile âgûş–u mihribânında;
Koşar gezerdi senin dûş–u imtinânında;
O kahraman babalar, anneler ki: Sahilini
Dönerdi, her biri evlâdının tutup elini...
O gölgelerle beraber birer hayal–i tebâh,
Birer hayal–i defin oldu şimdi... Öyle mi? Âh!

Selânik'in, Siroz'un, bak o nâmdâr ovası,
Kimin elinde bugün, hangi haydudun yuvası?
Zemin öyle boyanmış ki, hûn-u İslâm'a:" (Ersoy, 2021, s. 664-665).

Durumun vahametini ve korkunçluğunu vurgulamak açısından şunların bilinmesinde fayda var: Balkan Savaşları'nda sadece Makedonya'da 300.000'den fazla Türk katledildi, 300.000'den fazlası ise kayboldu veya sakat kaldı. Avrupa topraklarında 1 milyondan fazla Türk öldürüldü. Yüz binlerce Türk ve diğer Müslüman vaftiz edildi. Rus müellifi P. A. Averyanov, 'sadece 1912 yılının sonuna kadar 400.000'den çok Türk İstanbul'a ve Anadolu'ya göç ettirildi' diye yazmaktadır. İngiliz bilim adamı Arnold Toynbee'nin verdiği sayı daha çoktur. 'Justin McCarthy, Balkan savaşlarında 632.000 Türk ve Müslümanın katledildiğini, 813.000 kişinin ise göçe zorlandığını öne sürmektedir. Kemal Karpat, katledilen Türklerin ve diğer Müslümanların sayısının 400.000, sürülenlerin ise 450.000 olduğunu savunmaktadır. İlker Alp ve Ali Özsoy gerçek rakama en yakın olan bilim adamlarıdır. A. Özsoy katledilen Türk ve diğer Müslümanların sayısının 980.000, göç ettirilenlerin ise 1.200.000 olduğunu vurgulamaktadır. (Hamzaoğlu, 2022, s. 926; Gürel, 2020, s. 143-151). Yaşananların bir daha yaşanmaması için bu bilgilerin bilinmesinde fayda vardır diye düşünüyoruz (Gürel, 2023, s. 53). Feyyaz Sağlam, 1996'da Bulgaristan'dadır. Bulgaristan'ın Filibe şehrinde yazdığı şiirinde:

"Bu toprak Arda boyudur, gözü yolda garip kuşumdur,
Çiledir, hasrettir, umuda gebe kanlı göz yaşımdır,
Bir gün çekip gitsem de bilirim hep içimde
Yaslı Türkçemdir, hem İzmir'de göçmen komşumdur" (Sağlam, 2010, s. 22).

Bulgaristan'dan göçler 1912 Balkan Savaşlarından sonra da devam etmiş ama toplu göçler 1935-1936, 1950-1951 ve nihayet 1989-1990 yılında tavan yapmıştır. Bu göçler, kadim Türk vatanı Bulgaristan'da Türkün gücünü kırmış, millî kimliğin ruhu olan Türkçeyi öksüz bırakmış, okullarda kullanımını bile yasaklamıştır (Gürel-Gürel, 2012, s. 35). Aile fertlerinin çoğu İzmir'e göç etmiş olan Bulgaristanlı öğretmen şair Salim Uysal, Jirkov yönetiminden sonra demokratikleşmeye başlayan Bulgaristan'da Türkçe ile ilgili yasakların gevşetilmesini Bulgaristan'da çıkan Balon çocuk dergisinde yayımlanan şiirinde şöyle anlatmaktadır:

"Atamızın dilisin,
Sazımızın telisin,
Gönlümüzün gülüsün,
Benim canım Türkçem!

Sözcüklerin renklidir,
Sözlerin ahenklidir,
Masalların zevklidir
Benim canım Türkçem!

Çok hakaret edildin,
Yıllar boyu ezildin,
Her zaman gönlümdeydin
Benim canım Türkçem!

Olana bir baksana
Özgürsün artık bana
Doyamam asla sana
Benim canım Türkçem!" (Uysal, 1994, s. 3).

Filibe deyince akla Candaroğlu İsmail Bey gelir, gelmelidir de. Fatih Sultan Mehmet, Trabzon seferi sırasında Kastamonu bölgesinde hâkimiyetini ilân etmiş olan Candaroğlu İsmail Bey'i 1461'de mağlup etmiş ve akabinde de onu Filibe'ye sancakbeyi olarak adeta sürgüne göndermişti (Yakupoğlu, 2023, s. 53). İsmail Bey, Kastamonu'da içerisinde camisi, hamamı, medresesi ve hanı bulunan bir külliye yaptırmıştı. Vefatında defnedilmek üzere bu külliye içerisine bir de türbe yaptırdı. Şimdi o türbedeki İsmail Bey mezarı semboliktir. İsmail Bey'in Filibe'deki mezarının üzerinden de Bulgarlar yol geçirmiştir. Feyyaz Sağlam'ın Filibe'de kaleme aldığı şiirindeki şu iki mısra bu hikâyeyi bilenlere belki de böyle bir hatırlatmada da bulunur.

"Bu toprak Arda boyudur, gözü yolda garip kuşumdur,
Çiledir, hasrettir, umuda gebe kanlı göz yaşımdır" (Sağlam, 2010, s. 13).

Bulgaristanlı şair Şaban Mahmudov'un "Yarsız olurum da sensiz olamam/Yeşil Deliorman Mecnun ettin beni" diye aşkını ilân ettiği Deliorman, Bulgaristan'ın kuzeyinde Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bir bölgenin adıdır. Feyyaz Sağlam'ın Şaban Mahmudov'a ithaf ettiği şiirinde Deliorman gündemindedir:

"Bugün bir gece yazılmış o meş'um göç fermanı,
Bir şiir ki süzülmüş İzmir'e, acı ve sabrın harmanı,
Toprağına eriştim şükür, dolaştım ve düşündüm,
Şiirin dervişi kadar kim sevebilmiş ki Deliorman'ı…" (Sağlam, 2010, s. 22).

Şaban Mahmudov, Bulgaristan'ın 1938'de Razgrat ilinde doğdu 1989'da Türkiye'ye göç etti ve İzmir'e yerleşti (Akgün-Uçkun, 2012, s. 343). Feyyaz Sağlam, Bulgaristan'ın Burgaz'ını anlatırken de Şaban Mahmudov'a ithaf eder şiirini:

"Bu yeşil dağ, bu deniz işte ne varsa
Şiir mi karıştı kanıma bugün Burgaz'da yoksa,
'Şiir bir ömür sürer…' demiştin ya ey dost
Düşündüm toprağında, 'Ömür mü bir şiirden kısa?" (Sağlam, 2010, s. 23).

Hocalarından halk edebiyatçısı Tokat Zileli Mehmet Yardımcı'ya ithaf ettiği şiirini 2000 yılında Saraybosna'da Balagay Bektaşi Tekkesi'nde kaleme almıştır:

"Ol dervişler ki, akın akın Rumeli'ye sökülmüşler,
Tohum olmuş, taşa toprağa ekilmişler,
Aşk ile çile; semah ile derya bir olmuş da Balagay'dan
'Hu…' demişler, ırmağ olup gönüllere dökülmüşler…" (Sağlam, 2010, s. 44).

Onun bu şiirinde anlattığı, Ömer Lütfi Barkan'ın "Kolonizatör Türk Dervişleri" dediği alp-eren-derviş-gazilerden Sarı Saltuk'tur. Türklerin Balkanlara geçişini Osmanlıyla başlatanlara verilecek en iyi cevaplardan biri Sarı Saltuk ve onun Balkanlarda anlatılan menkıbeleridir. Balkanlarda Saraybosna'da Balagay'da, Romanya'da Babadağ'da Kuzey Makedonya'da Ohri'de ve daha pek çok yerde Sarı Saltuk mezarı/makamı bugün dahi bilinip ziyaret edilmektedir. Sarı Saltuk'un Balkanlara geçişi de Osmanlılardan öncedir. Balkanlarda pek çok yerde Sarı Saltuk Türbesi/makamı bulunmaktadır. Bunlardan birisi de Kuzey Makedonya'nın Ohri şehrinde bulunan ve bugün için Siveti Navm Kilisesi diye anılan yerdir (Gürel, 2022, s. 173-187). Ahmed Yesevi dervişlerinden Sarı Saltuk'un Balkanlara gönderilmesiyle ilgili olarak Hacı Bektaş-ı Veli dervişlerinden Abdal Musa şöyle diyor:

"Battal Gazi Hacı Bektaş'a geldiler
Sarı Saltuk Urum ele saldılar
Çok şükür dertlere derman buldular
Tavafın kabuldur Abdal dediler" (Hoca, 2015, s. 14).

Üsküp belediye başkanının oğlu Yahya Kemal Beyatlı "Maverada Söyleniş" başlıklı şiirinde şöyle diyor:

"Geldikti bir zaman Sarı Saltık'la Asya' dan,
Bir bir Diyâr-ı Rûm'a dağıldık Sakarya'dan." (URL-1).

Müslüman Türklerin Anadolu ve Balkanlar da dâhil üç kıta yedi iklimde coğrafyayı vatanlaştırırken fütuhatın temelinde gönüllerin fethinin esas olduğunu göstermesi açısından Feyyaz Sağlam'ın Balagay'daki duygulanışı önemlidir.

Sağlam'ın, Kuzey Makedonya'nın "Doğu Makedonya" diye anılan bölgesindeki Radoviş doğumlu İlhami Emin'e ithaf ettiği şiirini Kumanova'da kaleme almış olması tesadüfi değildir. Çünkü İlhami Emin, her fırsatta Yörüklüğüyle övünürdü (Gürel-Gürel, 2016, s. 44).

"Tâ şimalden inmiş boz atlar, tarih olmuş toz duman,
Biraz Konyâr gönlüm burada, biraz Yörük, biraz Kuman,
Nice Destan yazılmış bu akınlarda bilirim; ulu, sevdalı
Asya'dan coşup gelen Türkçemle yücelmiş koca Balkan…" (Sağlam, 2010, s. 26).

Feyyaz Sağlam'ın dostlarından Kosova Prizren doğumlu ama Kuzey Makedonya'da Üsküp'te yaşayan Nusret Dişo Ülkü de "Türkçem" şiirinde:

"Türkçem bir ben varım,
Benimle birlikte Türkçem,
Türkçemle birlikte bir ben varım.

Ne başında ne sonunda gelir uygar dillerin.
Azeri'den tut, Balkanlara çık,
Türkçe benim, ben o Türkçenin." (Ercilasun, 2005, s. 100).

Böylece Feyyaz Sağlam'ın ve Nusret Dişo Ülkü'nün bu şiirlerinde vurguladığı dil birliği ve dile dayalı olarak millî vatan fikrinin etki alanı da genişlemiştir (Gürel, 2024, s. 138). Bugün bile hâlâ Balkanlarda Sırbistan'da "Uziçi", Kosova'da "İpek", Kuzey Makedonya'da "Kuma-

nova" toponimleri Türklerin Balkanlara Osmanlı öncesinde gittiklerinin delilidir. Bu delillerden biri de Türk Edebiyatının Osmanlı öncesinde Avrupa'da yazılmış klasiklerinden olan Codex Cumanicus adlı eserimizdir (Gürel, 2016, s. 10).

Feyyaz Sağlam, Kuzey Makedonya'da Üsküp, Kumanova, Manastır, Kalkandelen, Ohri, Gostivar, Struga, Kosova'da Prizren, Piriştine, Gilan, Mamuşa, Girmi, Brod, Dragaş Arnavutluk'ta Elbasan, Tiran, Durres (Dıraç), Kroya (Akçahisar) İşkodra, Romanya'da Bükreş, Köstence, Mecidiye, Karadağ'da Ulçin, Rojena, Saraybosna'da Saraybosna, Mostar, Blagay ve Tuzla'yı gündemine taşır okurunun. Dolaştığı Balkan şehir ve kasabaları için de birer dörtlük yazarken bu şiirleri de şahsen tanıştığını bildiğimiz dostları Nusret Dişo Ülkü (Gürel, 2024), Necati Zekeriya (Gürel-Gürel, 2015), İlhami Emin (Gürel-Gürel, 2016), Sabit Yusuf (Gürel, 2024, s. 10-13), Burhan Sait (Gürel, 2024, s. 74-79), Reşit Hanadan, Agim Rıfat, Zeynel Beksaç, Burhan Sait'e ithaf eder. Bu arada İşkodra'yı savunan Hasan Rıza paşayı, Kaybolan Şehir şiirini de yazan Yahya Kemal Beyatlı'yı, Kamusu Türki'yi yazan, Göktürk Kitabeleri ile ilgili olarak bizim kültür hayatımızda ilk çalışmalardan birini yapan Şemseddin Sami'yi de anar ve Varna ve Dobrucan'a geldiğinde; "… alıp götürün Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni" diyecek kadar Anadolu sevdalısı Nazım Hikmet gündemindedir.

"Sen ey koca Nâzım, kaldın iki derede bir arada,
Bilirim Türkçem neredeyse; kavgan, sevdan hep orada,
Anadolu'da bir köy sayılır inan, Yeşil Dobruçan
Yaşıyorsun hâlâ, çocukların yüreğinde burada…" (Sağlam, 2010, s. 33).

Şair, 2006 yılında Kosova'da Dobruçan'ı ziyaret ettiğinde Nazım Hikmet Okulu ile karşılaşır. Aslında bunda şaşılacak bir durum yoktur. Çünkü Nazım, şairin de dediği gibi Türkçem neredeyse o da kavgasıyla ve sevdasıyla oradadır. Azerbaycan'da ve Balkan ülkelerinde bulunduğumuz yıllarda bizlerde şahit olduk ki Nazım Hikmet, esir Türk illerinde bir fonksiyon üstlenmiştir. Nazım Hikmet ile ilgili çalışma yapanların bir de bu açıdan değerlendirme yapmalarında fayda vardır (Gürel, 2025, s. 294-314). Bakü'de gezerken sahilde bir parkın içinde Nazım Hikmet Şiir Evi'ne rastlamak, Kuzey Makedonya'da Koçana'nın bir köyünde Nazım Hikmet Okulu tabelası görmek sizi şaşırtmamalı. Me-

selâ Yugoslavya'da Cumhurbaşkanlığı Konsey Üyeliğine kadar yükselmiş bir Türk şairi ve edebiyat araştırmacısı Fahri Kaya'nın ilk görev yaptığı okulun adı da Nazım Hikmet'tir (Gürel-Gürel, 2015, s. 33).

Nazım Hikmet ile ilgili çalışmaları Fahri Kaya'ya bir de ödül kazandırmıştır. O, Nazım Hikmet ile olan tanışıklığını şöyle anlatıyor:

"Köyde hem öğretmen hem de okulun yönetmeni oldum. Yeni açtığım okula, o zaman kişiliği ve yaratıcılığı hakkında çok az şeyler bildiğim Nazım Hikmet adını verdim. O günden bugüne kadar ne Nazım beni bıraktı ne de ben Nazım'ı bırakıyorum. Bu köyde dört sene çalıştım." (Gürel-Gürel, 2015, s. 34).

Fahri Kaya, köy öğretmenliğine başladığında on altı yaşındadır. Daha sonraki zamanda Nazım Hikmet ile şahsen de tanışan Fahri Kaya, Nazım Hikmet'in vefatı sonrasında Tito'nun tercümanlığını da yapan Kuzey Makedonyalı şair İlhami Emin ile birlikte Moskova'ya Nazım Hikmet'in Rus eşi Vera'ya başsağlığına giderler. Bu ziyarette yaşananları Kuzey Makedonya'nın başkenti Üsküp'te farklı zamanlarda hem Fahri Kaya'dan hem de İlhami Emin'den dinlediğimde çok şaşırdım. Çünkü Nazım Hikmet Ran'ın Sovyetler Birliğinde KGB/Sovyet İstihbaratı tarafından zehirlenerek öldürüldüğünü Vera'yı şahit tutarak anlatıyorlardı. Aynı şaşkınlığı Üsküp'ten Kosova'ya kitabının yazarı Yavuz Bülent Bakiler de yaşamış.

> "Ben Nazım Hikmet'in nasıl öldürüldüğünü, doğrusu ilk defa Üsküp'te öğrendim. Üsküp'te, Üsküp Halklar Tiyatrosu eski Genel Müdürü şair İlhami Emin, Bekir Sıtkı Erdoğan'ın, Beşir Ayvazoğlu'nun, Doç. Dr. Emin Işık'ın, Prof. Dr. Mustafa Erkal'ın, Dr. Nefi Demirci'nin ve Emekli Albay Şadi Polat'ın bulunduğu bir ortamda çok önemli bir açıklamada bulunmuştu. Demişti ki:
>
> 25 yıl kadar önce, buradan Moskova'ya gitmiştik. Nazım Hikmet ölmüştü. Evine uğrayarak Vera'yı ziyaret etmek istedik. O görüşme esnasında Vera, yanımıza bir defterle geldi. Defterin bütün sayfaları el yazısıyla doldurulmuştu. Vera o defteri bana vermek istedi. Dedi ki: Bu defterde her şey olduğu gibi yazıldı. Nazım eceliyle ölmedi. Onu Moskova'nın emriyle bizimkiler zehirlediler. Bu zan değildir; gerçektir. Nasıl diyeceksiniz? Öldüğü günün akşamı, onu bir yemeğe davet ettiler. Böyle toplantılara birlikte giderdik. Nitekim bana. Haydi, kalk hazırlan! Dedi. Fakat gelen adamlar benim gitmemi katiyen istemediler. Sadece Nazım'ı alıp götüreceklerini söylediler. Ve birlikte çıkıp gittiler. Döndüğünde ben uyuyordum. Nazım'ın

öğürtüsüne uyandım. Banyo lavabosuna kusuyordu. Vakit gece yarısını çoktan geçmişti. Çok fenayım! Midem ağzımdan çıkacak gibi! dedi. Onu yatağa yatırdım. Biraz sonra, şiddetli öğürtülerle tekrar kusmaya başladı. Midesi adeta isyan halindeydi. Bir ara ben dalmışım. Sabahleyin uyandığım zaman, onu banyoda buldum; ölmüştü. Hâlbuki hiçbir rahatsızlığı yoktu. Nazım'ı zehirlediklerine samimiyetle inanıyorum. Otopsi yapmadılar. Alın bu defteri beraberinizde götürün. Burada, Moskova'nın onu niçin öldürmek istediğini uzun uzun yazdım.

Şair İlhami Emin Dedi ki: Ben Vera'nın defterini almak istedim. Fakat bizim eski bakanlarımızdan Fahri Kaya şiddetle itiraz etti. Sakın alma, dedi. Rus polisi üzerimizde yakalarsa, başımıza bin bir belâ gelir.! Sakın alma! Ben de doğrusu korktum ve almadım. Vera, o defteri daha sonra başkalarına vermiş. Onlar da sosyalizmin ve Rusya'nın aleyhine olur düşüncesiyle, Vera'nın açıklamalarını ört-bas etmişler.

Vera, Nazım Hikmet'in galiba beşinci karısıydı. Tanıştıkları zaman Vera 28, Nazım Hikmet 58 yaşındaydı. İkisi de evliydi. Vera'nın bir kızı, Nazım'ın bir oğlu vardı. Nazım, Vera'ya âşık oldu. Onunla evlenmek istedi." (Bakiler, 2007, s. 206-207).

Sonuç

Feyyaz Sağlam'ın, Türkiyeli bir akademisyen ve şair olarak Türk Dünyasıyla ve onun ayrılmaz bir parçası olan Balkanlara ilgi duyması, o coğrafyayı gezmesi, oralarda dostluklar kurması, oralardaki dili bir dini bir insanlarla ilgilenmesi ve onlarla ilgili duygularını şiirlerinde anlatması tabii bir hâldir. Feyyaz Sağlam, bu şiirlerini İslâmî Türk Edebiyatının rubâi tarzında kaleme almıştır. Rubaî türü Feyyaz Sağlam'ın şiirde en çok kullandığı bir türdür. Balkan Rûbaîlerinde Balkan ülkelerinden Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Karadağ, Romanya, Türkiye, Yunanistan/Batı Trakya şehirleriyle, dağlarıyla, nehirleriyle, tabiat ve kültür varlıklarıyla duygusal bir algı ve sağlam bir yaşayan Türkçe ile dillendirilmektedir.

O, bu şiirlerini önce gazete ve dergilerde yayımlamışsa da daha sonra onları *Nâzım'ın İzlerinde Rubâîler*, *Eylülgül, Balkan Rubaileri* adlarıyla kitaplaştırmıştır. Daha sonra da 2019 yılında *Toplu Şiirler 1976-2019 Divân 2019 Feyyaz Sağlam* adıyla hepsini tek kitapta okurlarıyla buluşturmuştur.

Biz bu çalışmamızda Feyyaz Sağlam'ın yayımlanan kitaplarını taradık. Söz konusu kitaplarındaki şiirlerinde Balkan coğrafyasındaki toponimleri tespit ettik. Bu toponimlerin bizde uyandırdığı duyguları ve çağrışımları da düşünerek yazımızı oluşturduk. Bir başka okurda bizdeki duygulanmalar ve çağrışımlar olmayabilir.

Feyyaz Sağlam, "Balkan" tabirinden daha ziyade "Rumeli" adlandırmasını kullanmaktadır. Balkan şehirlerini anlatırken Türkçe kadim adlarının yanında bugünkü hükümranların verdiği adlandırmaları da kullanmakta ama bu değişikliğin arka planını da anlayana bir mesaj olarak vermektedir:

"Yolum düştü bu diyara, bilmem ne ki gönlümde değişen,
Ha Tetova olmuş adın ne farkeder, ha Kalkandelen
Öyle çok, öyle çok sevdim ki seni ey şehir bir bilsen
Dünüm bugünüm sen, gecem gündüzüm sen, ulu sevdam sen…"

Balkanlar bir karasevdadır. Sağlam'ın burada dile getirdiği her Türk için bir ilân-ı aşktır… yaşar ve yaşatır!...

KAYNAKÇA

Ağca, H. (2007). Türk Dünyası Edebiyatçılar Ansiklopedisi Cilt 7, Feyyaz Sağlam. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkalığı Yayını.

Akgün, A., Uçkun, R. (2012). Bulgaristan Türkleri Edebiyatı'nın Türkiye'deki Temsilcileri ve Dr. Şaban M. Kalkan. Ünal Şener (Ed.), *III. Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu Bildirileri* içinde (s. 343-368). Celal Bayar Üniversitesi Yayınları.

Bakiler, Y. B. (2007). *Üsküp'ten Kosova'ya* [11. baskı]. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayını.

Balkanlı, S. Z. (2020). Hemşerimiz Atatürk ve Türk Dili. Bahçe, 5(23), 18-19.

Çavuşoğlu, H. (1993). *Balkanlarda Pomak Türkleri Tarih ve Sosyo Kültürel Yapı*. Ankara: KÖK Vakfı Yayını.

Çoruhlu, T. (2007). *Kayıp Mirasın İzinde Gora Halk Sanatları*. İstanbul: UKİD Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Derneği Yayını.

Ercilasun, A. B. (2005). *Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri*, Ankara: Akçağ Yayını.

Osman K., Serkan A. (Ed.ler), (2015). *Doğu Avrupa Türk Tarihi*. İstanbul: Kitabevi.

Durmuş, İ. (2017). *İskitler* [6. baskı]. Ankara: Akçağ Yayını.

Durmuş, İ. (2017). *Sarmatlar* [4. baskı]. Ankara: Akçağ Yayını.

Ersoy, M. A. (2021). *Safahat.* Necmettin Türinay (Ed.), Ankara: TBMM Yayını.
Göçkün, Ö. (1995). *Edebiyat Dünyası ve Atatürk,* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Gürel, N. R. (2005). *Balkanlarda Türk Çocuk Edebiyatı*. Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı, (104-105), Anakara: Hece Yayınları.

Gürel, N. R. (2023). *Türk Kültür Coğrafyası Edebiyat Yazıları*. Ankara: Kurgan Edebiyat.

Gürel, N. R., Gürel, Z. (2012*). İslâm Beytullah Erdi Hayatı Sanatı Eserleri*. Ankara: Bengü Yayınları.

Gürel, N. R., Gürel, Z. (2015). *Fahri Kaya Hayatı Sanatı Eserleri*. Üsküp-Kuzey Makedonya: Yeni Balkan Yayınları.

Gürel, N. R., Gürel, Z. (2016). *"Genelde Balkanlarda Özelde Makedonya'da Türk Varlığı", Gülkaya İlhami Emin Hayatı Sanatı Eserleri*. Üsküp-Kuzey Makedonya: Yeni Balkan Yayınları.

Gürel, N. R., Gürel, Z. (2016). *Makedonya'daki Üniversiteler İçin Türk Halk Edebiyatı*. Üsküp-Kuzey Makedonya: Yeni Balkan Yayınları.

Gürel, Z. (2006). Şemseddin Sami'nin Türk Edebiyatındaki Yeri ve Önemi. *Hikmet İlmî Araştırma Dergisi*, 4(7), Gostivar: ADEKSAM Yayını.

Gürel, Z. (2009). Kaybolan Şehirde Yahya Kemal Tuttu Elimden. *Hece Dergisi Yahya Kemal Özel Sayısı*, 13 (145), 408-420.

Gürel, Z. (2015). Mustafa Kemal Atatürk. *Bahçe*, 1(3), 24-25

Gürel, Z. (2016). Balkanname-17 Codex Cumanicus. *Yeni Balkan*, 12(612), 10.

Gürel, Z. (2020). 1912-1913 Balkan Savaşı'nda Türklere Yapılan Zulüm ve Katliamlar. *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 143-151.

Gürel, Z. (2022). Balkanlarda Türk Varlığı Üzerine. Mikail Kolutek, Tekin İdem (Ed.), *Güneyde Bir Tarih Sevdalısı Dr. Süleyman Hatipoğlu Armağanı* içinde (s. 511-551). Gazi Kitabevi.

Gürel, Z. (2022). Gora: Kayıp Mirasın İzinde Şar Dağlarındaki Genetik Şifreler, *Şiraze,* 9, 60-63.

Gürel, Z. (2022). Kuzey Makedonya'da Sarı Saltuk'un İzleri. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 11(31), 173-187.

Gürel, Z. (2023). Balkanlar'da Yapılan Türk-Müslüman Soykırımı. *Şiraze Kitap Kültürü Dergisi,* 3(18), 52-55.

Gürel, Z. (2024). Balkan Türklüğünün Yiğit Oğlu Burhan Sait. *Türk Yurdu*, 113 (442), 74-79.

Gürel, Z. (2024). Balkanlarda Bir Türkçe Sevdalısı Nusret Dişo Ülkü'nün Türkçe Üzerine. *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 6(2), 133-145.

Gürel, Z. (2024). *"Sabit Yusuf ve Bahar Kız'ın Serüvenleri", Sabit Yusuf: Bahat Kız'ın Serüvenleri*. Üsküp: Yeni Balkan Yayınları.

Gürel, Z. (2025). *"İstiklâl Yolu'nu Yürüyerek Kastamonu'dan Bir Nazım Hikmet Geçti", Kastamonu Türk'ün Kaidesi.* Ankara: Net Kitaplık Yayını.

Gürel, Z. (2025). Türk Edebiyatının Balkanlardaki Varlığı ve Meseleleri. *Karabatak Balkanlar ve Edebiyat Özel Sayısı*. 14(78), 106-112.

Hamzaoğlu, Y. (2010). *Balkan Türklüğü Cilt: 3.* Üsküp: Logos-A Yayını.

Hamzaoğlu, Y. (2019). *Osmanlı'dan Önceki Dönemde Avrupa'da Türkler ve İslâmiyet*. Üsküp/Kuzey Makedonya: Logos-A Yayını.

Hamzaoğlu, Y. (2022). *Balkanlar'da Yapılan Türk-İslâm Soykırımı M.Ö. 1184-1912/13 Cilt:1.* Üsküp: Logos-A Yayını.

Hamzaoğlu, Y., İsmaili, A. (2022). *Balkanlar'da Yapılan Türk-İslâm Soykırımı 1912/13-1999 Cilt:2*. Üsküp: Logos-A Yayını.

Hoca, F. (2015). Balkanlar'da İslâm Kültürü Tarihinde Sarı Saltuk'la İlgili Efsaneler ve Rivayetlerin Önemi. *Hikmet Dergisi*, 13(26), 8-29.

Karakuş, Ertuğrul (2018). *Bir Hilal Uğruna Balkandan Anadolu'ya*. Ankara: Bengü Yayınları.

Karakuş, E. (2018). *Yahya Kemal ve Üsküp*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını.

Kocak, Y., Özyiğit, E. (2014). *Batı Trakya Türk Cumhuriyeti 100. Yıl Anısına*. İstanbul: Wizart Yayınevi.

Memişoğlu, H. (1991). *Pages of Historiy of Pomac Turks*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayını.

Parlatır, İ., Çetin, N. *(1999). Genç Kalemler Dergisi. Ankara: TDK Yayını.*

Sağlam, F. (1990). *Batı Trakya/Yunanistan'da Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.

Sağlam, F. (2008). *Eylülgül*. İzmir: Kıbetek Yayınları.

Sağlam, F. (2010). *Balkan Rubaileri*. İzmir: Kıbetek Yayınları.

Sağlam, F. (2012). *Laleler Laleler Laleler*. İzmir: Kıbetek Yayınları.

Sağlam, F. (2013). *Nazım'ın İzlerinde Rubailer*. İzmir: Kıbetek Yayınları

Sağlam, F. (2019). *Toplu Şiirler 1976-2019 Dîvân*. İzmir: Kıbetek Yayınları.

Sofuoğlu, E. (2005). *Şar Dağlarındaki Genetik Şifreler Gora Abidesi*, İstanbul: UKİD Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Derneği Yayını.

Tuncer, H. (2019). *Feyyaz Sağlam Hayatı, Sanatı ve Eserleri, Feyyaz Sağlam Toplu Şiirler 1976-2019 Dîvân*, İzmir: Kıbetek Yayınları.

Uysal, S. (1994). Canım Türkçem. Balon. 1(3), 6.

Yakupoğlu, C. (2023). Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo Ekonomik Tarihi [2. Baskı]. Ankara: Gazi Kitabevi.

Yasa, A. (1998). "Feyyaz Sağlam", *15. Yılında Atatürk Kültür Merkezi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.

Yavuz, N. (2008). Birinci Balkan Harbi ve Selanik'in Kaybı. *Akademik Bakış,* 1(2), 139-153.

Zelengora, G. (2017). *Türkiye'deki Pomaklar,* (Zeynep Zafer, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını. (Orijinal eserin yayın tarihi 2017).

Elektronik Kaynaklar

URL-1: (2025, 8 Temmuz). erişim adresi: https://gunfrfd.blogspot.com/2010/06/yahya-kemal-beyatli-maverada-soylenis.html.

B İ B L İ Y O G R A F Y A
B I B L I O G R A P H Y

TAMİLLA ABBASHANLI ALİYEVA'NIN HAYATI, EDEBÎ VE İLMÎ ÇALIŞMALARI

Oğuzhan YETİŞTİ*

Giriş: Hayat Hikâyesi

Tamilla Abbashanlı Aliyeva, 20 Temmuz 1951 yılında Azerbaycan'ın kadim şehirlerinden biri olan Aran Karabağ bölgesindeki Beylegan rayonunda dünyaya gelmiştir. Ailesi baba tarafından "Han", anne tarafından ise "Bey" soyuna dayanmaktadır. Sovyetlerin Azerbaycan'a hâkim olduğu bir devirde bu topraklarda çocukluğunu ve gençliğini yaşayan Aliyeva, 1,5 yaşındayken annesini, 17 yaşında da babasını kaybetmiştir. Anne ve babasını erken yaşlarda kaybetmenin verdiği hüzün ile ona aile yakınları kol kanat germiştir. Özellikle çok sevdiği teyzelerinin himayesi altında büyüyen Aliyeva, onların yanında eğitim-öğretim hayatını sürdürmüştür. 1969 yılında Azerbaycan'ın en köklü üniversitesi durumunda olan Bakü Devlet Üniversitesi'ni (eski adı S.M.Kirov Adına Azerbaycan Devlet Üniversitesi) kazanmıştır. Bu üniversitenin Jurnalistika Fakültesine bağlı Radyo-Televizyon bölümünü 1974 yılında başarıyla bitirmiştir. Dönemin saygın akademisyen ve gazetecileri arasında yer alan Mir Celal, Nesir İmanguluyev, Memmed Cafer, Feride Vezirova, Famil Mehdi, Neriman Zeynalov, Tofik Rüstemov, Seyfulla Eliyev, Şirmemmed Hüseynov, Yalçın Elizade, Cahangir Memmedov, Akif Rüstemov, Abdulla Abbasov gibi isimlerden radyo-televizyon ve gazetecilik alanında dersler almıştır. Öğrencilik yaşamı boyunca Azerbaycan Devlet Radyo-Televizyon şirketinde kısmi zamanlı çalışarak yayına programlar hazırlamıştır. Buradan kazandığı parayla hem geçimini sağlamış hem de ona annelik yapan teyzesine yardım etmiştir.

Üniversite son sınıfta hayat yoldaşı Ali Aliyev ile nişanlanan Aliyeva, onunla mutlu bir yuva kurmuştur. Bu yıllarda ailenin geçimini üstlenerek mezun olduğu fakültenin "Matbuat Tarihi" bölümünde "laborant" olarak girmiştir. 1975 yılında eşi ve kayınvalidesinin desteği ile üniversitenin Filoloji Fakültesine geçiş yapmıştır. 1987-1990 yılları arasında "Batı Avrupa, Amerika ve Avustralya Ülkelerinin Edebiyatları" üzerine doktora eğitimi almıştır. 1992 yılında "Azerbaycan-Amerika Edebi İlişkileri" hakkında hazırladığı doktora tezini Gürcistan'dan Azerbaycan'a tez savunma jürisi olarak gelen Prof. Dr. Maya Natadze

* Bağımsız Araştırmacı, oguzhanyetis@gmail.com. Bilecik/Türkiye

ile Prof. Dr. Davit Laşkaradze huzurunda başarıyla savunarak "doktora" payesi almıştır. 1993 yılında üniversitenin "Harici Edebiyat (Dünya Edebiyatı) Tarihi" bölümünde "baş muallim" olarak göreve gelmiştir. Buradaki çalışmalarını sürdürdüğü esnada Amerikalı yazar James Fenimore Cooper hakkında hazırladığı eser ile 1998 yılında "doçent" ünvanını kazanmıştır.

Bu ünvanı kazandıktan sonra Azerbaycan'da ailesine daha iyi şartlarda bir yaşam sunmak isteyen Aliyeva, Türkiye'deki üniversitelerde çalışma hayali kurmuştur. 1998 yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesine müracaat eden Aliyeva, buradan gelen davetle 21 Aralık'ta yeni açılmış olan Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde çalışmaya başlamıştır. 2002-2004 yılları arasında yeniden Azerbaycan'a dönen Aliyeva, Bakü Devlet Üniversitesi'ndeki işine devam etmiştir. İki oğlunu Azerbaycan'da evlendirmesinin ardından ikinci vatanı saydığı Türkiye'ye geri dönmeyi arzulamıştır. Üniversite'yle yaptığı görüşmeler neticesinde ikinci kez Osmangazi Üniversitesine dönen Aliyeva aynı bölümde 2009 yılına kadar lisans ve lisansüstü seviyesindeki öğrencilere "Azerbaycan Edebiyatı" ile "Batı Edebiyatı" hakkında dersler vermiş, pek çok ilmî sempozyum ve kongrelere katılarak alanı ile ilgili bilimsel çalışmalarını Türkiye'deki akademik camia ile paylaşmıştır.

2009 Ocak ayına kadar bu üniversite bünyesinde çalışan Aliyeva, bu tarihten sonra Azerbaycan'a kesin dönüş yapmıştır. Türk Dili ve Edebiyatı bölümündeki yönetimin değişmesi ile Aliyeva'ya bölümde kadro açılmamıştır. Eskişehir'deki yakın dostları yeniden akademisyen olarak Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'ne dönebilmesi için çaba göstermiştir. Aliyeva, bu kez müracaatını üniversitenin "Karşılaştırmalı Edebiyatı" bölümüne yapmış ve kabul mektubu almıştır. 2012 yılında Türk vatandaşlığına geçiş yaparak diplomalarını YÖK'e onaylatıp denklik almıştır. Bu bölümde çalıştığı süre boyunca lisans ve lisansüstü seviyesinde eğitim gören öğrencilere "Öykünün Tarihsel Gelişimi", "Tarihi Roman", "Çağdaş Balkan Edebiyatı", "Azerbaycan Edebiyatı", "Dünya Edebiyatında Romantizm", "Masalın Tarihsel Gelişimi", "Çocuk Çeviri Kitaplarından İncelemeler", "Çağdaş Balkan Edebiyatı Seçme Metinler", "Karşılaştırmalı Edebiyat Semineri", "Dünya Edebiyatı Karşılaştırmalı Metin Çalışmaları", "Azerbaycan Türkiye Nesir Çalışmaları", "Şiir İncelemeleri" derslerini vermiştir. Ayrıca Karşılaştırmalı Edebiyat sahasında yurt içi ve yurt dışında gerçekleştirilen birçok sempozyum (bilgi şöleni), kongre ve panellere katılarak bildiriler sunmuştur. Bu alana gönül veren Aliyeva, "profesörlük" ünvanını da bu bilim dalında almıştır. 2012 yılında Rektörlüğe müracaat ettikten sonra "Çağdaş Türkiye ve Azerbaycan Şairlerinin Şiirlerinde Evrensel Temaların Karşılaştırılması" başlıklı profesörlük takdim tezini jüri üyelerine

sunarak onay almıştır. 2013 yılın mart ayının 6'sında üniversitenin Yönetim Kurulu tarafından kendisine profesörlük belgesi takdim edilmiştir.

Aynı yıl Erasmus programı ile Estonya'nın Tartu şehrinde bulunan Tartu Üniversitesi'nde bir hafta misafir öğretim üyesi olarak çalışmıştır. Bu üniversite bünyesinde yer alan Rus Filolojisi bölümündeki öğrencilere "Çağdaş Türkiye ve Azerbaycan Şairlerinin Yaratıcılığı" mevzusunda seminer vermiştir.

2016 yılında Muş Alparslan Üniversitesi'nden aldığı davet ile buradaki Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne "Bölüm Başkanı" olarak geçiş yapmıştır. 2018 yılına kadar bu bölümde Yeni Türk Edebiyatı alanındaki dersleri yürüten Aliyeva, aynı yıl Yüksek Öğretim Kurumu'nun kararı ile üniversitenin İletişim Fakültesine "Dekan" olarak atanmıştır. 2023 yılına kadar bu görevi sürdüren Aliyeva, şu an Türk Dili ve Edebiyatı bölüm başkanlığı ile Yeni Türk Edebiyatı anabilim dalı başkanlığı görevini yürütmektedir. Lisans ve lisansüstü öğrencilere "Batı Edebiyatı", "Karşılaştırmalı Edebiyat", "Azerbaycan Türkçesi", "20.yy Karşılaştırmalı Türk ve Batı Romanı" derslerini vermektedir.

Sahasında yaptığı araştırma ve yayınlar başta Azerbaycan ve Türkiye olmak üzere Kuzey Kıbrıs, Makedonya, Kosova, Amerika, İsveç gibi ülkelerde çıkan dergi ve gazetelerde yer almıştır. Yazılarının yer aldığı bazı gazete ve dergiler şu şekildedir: "Azerbaycan Gazetesi", "525-ci Gazete", "Pınar Gazetesi", "24 Saat Gazetesi", Tefenni'nin Sesi", "Sonsöz Gazetesi", "Olay Gazetesi", Gündem Gazetesi", "Söz Gazetesi", "Savalan Gazetesi", "Bilge", "Türksoy", "Bizim Külliye", Balkanlar'da Türk Kültürü", "Dünya Azerbaycanlıları", "Size", "Vektor", "Bayatı", "Kümbet", "Bay", "Emirdağ", "Bizim Kümbet", "Kaynak", "Kerkük", "Türkçem", "Maki", "Çağrı", "Turnalar", "Türk Kültürü", "Esogü Haber Bülteni", "Mehseti", "Berceste", "Aydın Efesi", "Mavi", "Temrin", "Dil ve Edebiyat", "Bizim Ece", "Sultan Önü", "Çıngı", "Ulduz", "Fetih ve Medeniyet", "Motif", "Kumru", "Filoloji Araştırmalar", "Erciyes".

Türk eğitimine, diline, kültürüne ve edebiyatına yaptığı katkılardan dolayı pek çok kurum ve kuruluş tarafından ödüllere de layık görülmüştür. Aldığı bazı ödüller şu şekildedir: *Türk Dünyasına Hizmet Ödülü* (Vektor Beynelhalk İlim Merkezi, 2004), *Teşekkür Belgesi* (Eskişehir Valiliği, 2008), *Yılın En İyi Öğretmeni* (Azerbaycan Büyükelçiliği, 2011), *Şiire Hizmet Ödülü* (Eskişehir Şairler Derneği, 2012), *Kültüre Hizmet Ödülü* (Nizami Gencevi Adına Azerbaycan Medeniyet Merkezi, 2012), *Teşekkür Belgesi* (Kayseri Şairler, Yazarlar ve Sanatçılar Derneği, 2012), *Yunus Emre Araştırma Ödülü* (Eskişehir Sanat Derneği, 2014), *Teşekkür Belgesi* (Aydın Yazarlar ve Şairler Derneği, 2014),

Türk Folkloruna Hizmet Ödülü (Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu, 2016).

Edebî ve İlmî Çalışmaları

1. Basılmış Kitapları

Xarici Edebiyyat Tarixi: Tedris Programları, Red. Celil Nağıyev, ADU Neşriyatı, Bakı, 1986.

Antik Edebiyat Programı, ADU Neşriyatı, Bakı, 1986. [Celil Nağıyev İle Müşterek]

Analar Deyir Ki... (Neftçala Şehidleri), Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakı, 1997.

Ceyms Fenimor Kuper: Metodik Vəsait, Bakı Universiteti Neşriyatı, Bakı, 1997.

Goy Anam Ağlamasın, Araz Neşriyatı, Bakı, 1998.

Vatan Deyip Ölüyorum, BDU Neşriyatı, Bakı, 1998.

Vetenimde Vetenimi Özledim, Vektor Neşrler Evi, Bakı, 2003.

Anadoludan Azerbaycana, Vektor Neşrler Evi, Bakı, 2004.

Bir Nəslin Yarpaqları, Orxan Nəşriyyat, Bakı, 2005. [Şəfiqə Musaxanlı-Əliyeva ile]

Anadolu'da Karabağ Hasreti, Vektor Neşrler Evi, Bakı, 2007.

Çağdaş Türk Şiiri Hakkında İncelemeler, Özkağıtçılık Matbaacılık, Eskişehir, 2008.

Çağdaş Türkiye ve Azerbaycan Şairlerinin Şiirlerinde Evrensel Temaların Karşılaştırılması, Özkağıtçılık Matbaacılık, Eskişehir, 2014.

Bayraklarda Hilâlimiz Güldeste-1, Eskişehir, 2014. [Rabia Barış Köken ve Fatma Bahar Halıcı Gökfiliz ile]

İstanbul'u Gördüm... Feyzi Halıcı'nın 90 Yaşına Armağan, Eskişehir, 2015. [Fatma Bahar Halıcı Gökfiliz ile]

Yunus Gönüllü Ozan Muharrem Kubat, Cilt.I-II, Özkağıtçılık Matbaacılık, Eskişehir, 2022.

2. Kitap Bölümleri

"Dert Elinden Şair Olan Kadın", *Azerbaycan Azerbaycan Can Azerbaycan*, Yay. Haz. İsa Kayacan, Ankara, 2003.

"Vatanımda Vatanımı Özledim", *Azerbaycan Azerbaycan Can Azerbaycan*, Yay. Haz. İsa Kayacan, Ankara, 2003.

"Dünyada Bir Orhan Şaik Gökyay Vardı", *Orhan Şaik Gökyay Kitabı*, Ankara, 2003, s. 65.

"Osman Baş'ın Şiirlerinde Vatan Sevgisi", *Osman Baş Firuzan (Şiirler)*, Red. Elçin İsgenderzade, Bakı, 2003.

"Sivas'ın Yollarına", *Yıldızın Gölgesinde*, Eskişehir, 2005, s. 103-110.

"İmameddin Nesiminin Özünden Sonra Gelen Şairlere Etkisi", *Evrene Sığmayan Ozan Nesimi*, Haz. Gülağ Öz, Ankara, 2006, s. 7-20.

"Karacaoğlan Dünyayı Tarsus'a Topladı", *4.Uluslararası Karacaoğlan Şelale Şiir Akşamları*, Tarsus Belediyesi Yayınları, Mersin, 2006, s. 52.

"Keşke Seni Görseydim...", *Aramızdan Ayrılanlar*, Yay. Haz. İsa Kayacan, Ece Yayınları, Ankara, 2007, s. 154-156.

"Niksar Sevdalı Şair Hasan Akar", *Niksar Şiirleri ve Şairleri*, Yay. Haz. Hasan Akar, Kültür Ajans Yayınları, 2007, s. 14-19.

"Şiirlerim Size Kalsın Yadigar Diyen Yavuz Bülent Bakiler'in Şiirleri Hakkında Bir İnceleme", *Yavuz Bülent Bâkiler Kitabı*, Yakın Plan Yayınları, İstanbul, 2016.

"Yüreğinin Şah Damarı Azerbaycan Olan Şâir Yavuz Bülent Bakiler", *Yavuz Bülent Bâkiler Kitabı*, Yakın Plan Yayınları, İstanbul, 2016.

"Çocuklardan Konuştum, Sözümü Büyüklere Dedim", *Mevlüt Kaplan Armağan Kitap*, Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği Yayınları, 2020.

"Türk Dünyasının Çok Sevdiği İnsan Bayram Durbilmez", *Prof. Dr. Bayram Durbilmez'e Armağan -55. Yaş Anısına-*, Cilt.1, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2023, s. 41-42.

"Şair Mehmet Emin Korkmaz'ın Vatan ve Doğa Şiirlerinin Poetikası", *Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Bulanık*, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2024, s. 125.

"Adını Təsdiq Edən İnsan-Kamil Vəli", *Özü İlə, Sözü İlə Kamil Vəli...*, Yay. Haz. Qalib Rəhimli, Bakı, 2024, s. 242.

"Bana Doktora Diplomu Veren İnsan!..", *Dostluq Məşəliydi Mədəd Müəllim*, Yay. Haz. Fərman Borçalı, Yurd Neşriyyatı, Bakı, 2025.

3.Çevirileri

Nail Tan, *Duvarların Arasından Görünen Gökyüzü: Şiirler*, Azerbaycan Türkçesine Akt. E.İsgenderzade, O.Hacımusalı, T.Abbashanlı, Vektor Nəşrlər Evi, Bakı, 2004.

Abdullah Satoğlu, *Könlümde Açan Laleler*, Azerbaycan Türkçesine Akt. Tamilla Abbashanlı Aliyeva, Vektor Nəşrlər Evi, Bakı, 2009.

Neriman Hasanzade, *Sen Nasıl Yoksun*, Türkiye Türkçesine Akt. Tamilla Abbashanlı Aliyeva, Eskişehir, 2010.

Salatın Ahmedova, *Haydar Aliyev'in Dil Siyaseti*, Türkiye Türkçesine Akt. Tamilla Abbashanlı Aliyeva, Özkağıtçılık Matbaacılık, Eskişehir, 2010.

Gülsüm Cengiz, *Bir Pişiyin Gündəliyi (Hekayə)*, Azerbaycan Türkçesine Akt. Tamilla Abbashanlı Aliyeva, Vektor Nəşrlər Evi, Bakı, 2010.

Nusret Kesemenli, *Bensiz Kalan Dünya...*, Türkiye Türkçesine Akt. Tamilla Abbashanlı Aliyeva, Bakı, 2012.

Aslan Kemerli, *Bu Yollardan Nazım Geçti*, Türkiye Türkçesine Akt. Tamilla Abbashanlı Aliyeva, Eskişehir, 2012.

Salatın Ahmetli, *Analar Göç Ederken (Bayatılar)*, Türkiye Türkçesine Akt. Tamilla Abbashanlı Aliyeva, Özkağıtçılık Matbaacılık, Eskişehir, 2013.

Nezaket Memmedova, *Sararmış Yaprağa Benziyor Ömrüm*, Türkiye Türkçesine Akt. Tamilla Abbashanlı Aliyeva, Özkağıtçılık Matbaacılık, Eskişehir, 2014.

Feride Leman, *Mübariz'im Bir Dünya*, Çev. Tamilla Abbashanlı Aliyeva, Özkağıtçılık Matbaacılık, Eskişehir, 2015.

Feride Hacıyeva, *Bir Menekşe Masalı*, Çev. Tamilla Abbashanlı Aliyeva, Özkağıtçılık Matbaacılık, Eskişehir, 2015.

4.Danışmanlığında Tamamlanan Lisansüstü Tezler

Kazım Çelik, *Küçük Kara Balık ile Martı Jonathan Livingston Eserlerinin Eleştirel Düşünme Açısından Karşılaştırılıp Değerlendirilmesi*, Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Şeyma Arslan, *ve Durgun Akardı Don Romanı ile Vurun Kahpeye Romanlarında Savaş ve Kadın Temasının İrdelenmesi ve Karşılaştırılması*, Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Ahmet Yavuz Özçelik, *Tütün Yorgunu ve İnsancıklar Romanlarının Yoksulluk Teması Bağlamında Karşılaştırılması*, Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Elif Hazar, *Peyami Safa'nın Fatih-Harbiye, Honore de Balzac'ın Goriot Baba ve Harper Lee'nin Bülbülü Öldürmek Eserinde Baba Karakterinin Karşılaştırılması*, Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Aynur Ayyıldız, *Sevinç Çokum'un Romanlarının Yapı ve Tema Bağlamında İncelenmesi*, Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

Savaş Kaplan, *Cengiz Aytmatov'un Dişi Kurdun Rüyaları ile Jack London'ın Beyaz Diş Romanlarının Hayvan Sembolizmi Yönünden Karşılaştırılması*, Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2025.

5.Dergi ve Gazetelerde Çıkan Yazıları

1985

"Yakın Doğu Halklarının Ata Sözleri Azerbaycan Türkçesinde", Bakı, 1985.

1987

"Lepirci'nin Azerbaycan Diline Tercümesi Hakkında", Bakı, 1987.

1988

"C.F.Kuper'in Sonuncu Moğikan Eseri Azerbaycan Dilinde", Bakı, 1988.

1989

"Yine Dinçlik Olsun", *Ulduz Dergisi*, No.9, Bakı, 1989.

1991

"Amerika Nesrinde Türk Folkloru Motifleri", Bakı, 1991.

"XIX Asrın Sonu-XX Asrın 1 Yarısında Amerika Edebiyatı Azerbaycan'da", Bakı, 1991.

1993

"E.A.Po ve Doğu", *İlmi Eserler Dil ve Edebiyat Serisi*, II Burahılış, Bakı, 1993.

1994

"Hindu-Türk Folklorunda Şaman Dünya Görüşü", AMEA'nın Nizami Adına Edebiyat Enstitüsü, Bakı, 1994.

"V.İrving ve Arap Doğusu", *İlmi Eserler Dil ve Edebiyat Serisi*, III Burahılış, Bakı, 1994.

"H.Longfello ve Doğu", *İlmi Eserler Dil ve Edebiyat Serisi*, V Burahılış, Bakı, 1994.

1996

"Tercüme Yaratıcılık İşidir", *Filoloji Araştırmalar*, II.Kitap, Azer Neşr, Bakı, 1996.

"H.Longfello ve Koroğlu", *Filoloji Araştırmalar*, III.Kitap, Azer Neşr, Bakı, 1996.

1997

"İ.Nesimi, Y.Emre ve H.Toro Yaratıcılığında İnsan Maneviyatı", *Filoloji Araştırmalar*, IV.Kitap, Bakı, 1997.

"H.D.Toronun Yaratıcılığında Doğu Konusu", *Filoloji Araştırmalar*, V.Kitap, Bakı, 1997.

"Turan Yazgan: Azərbaycanlı Məzunlar Türk Dünyası İqtisadiyyatının Layiqli İdarə Ediciləri Olacaqlar", *Azərbaycan Qəzeti*, 23 İyun (Haziran) 1997.

"Alim Adını Dumlupınarda Qazanacaqlar", *Azərbaycan Müəllimi*, 4 Sentyabr (Eylül) 1997.

1998

"Dost Məni Ansın", *Azərbaycan Qəzeti*, 7 Yanvar (Ocak) 1998.

"Əfv Etmək Ən Gözəl Tərbiyə Üsuludur: Publisistik Düşüncələr", *Azərbaycan Qəzeti*, 13 Fevral (Şubat) 1998.

"Səfiyyə Xanım Babası Hacı Zeynalabdinin Yolunu Davam Etdirir", *Azərbaycan Qəzeti*, 27 Mart 1998.

"Bizim Dost İtirən Vaxtımız Deyil", *Azərbaycan Qəzeti*, 4 Aprel (Nisan) 1998.

"Kitabi Dədə Qorqud və Skandinaviya Dastanları: Kitabi Dədə Qorqud-1300", *Azərbaycan Qəzeti*, 10 Aprel (Nisan) 1998.

"Səxavət Dövlətdən Deyil, Təbiətdəndir", *Azərbaycan Qəzeti*, 28 May (Mayıs) 1998.

"Xeyirxah Əməliylə Ölməzliyə Ucalan İnsan", *Azərbaycan Qəzeti*, 24 Sentyabr (Eylül) 1998.

"Qaragöz Bursada Ev Sahibidir", *Azərbaycan Qəzeti*, 20 Dekabr (Aralık) 1998.

"İrvingin Yaratıcılığında Hindu Konusu", *Edebi Gençliğin Aktarışları Mecmuası*, Filoloji Araştırmalar, VII.Kitap, Umman Neşr, Bakı, 1998.

1999

"Büyük Hazardan Küçük Hazara", *Bilge Dergisi*, Sayı.21, 1999, s. 180-183.

2000

"Kitâb-ı Dede Korkut ve İskandinav Destanları", *Bilge Dergisi*, Sayı.25, Ankara, 2000.

"Amerikalı Yazar T.Drayzer'de Bakı Nefti İle İlgilenirdi", *Bilge Dergisi*, Sayı.26, 2000.

"Türk Dünyası ve Kızılderililerde Kurt Motifi", *Türksoy Dergisi*, Sayı.1, Ankara, 2000.

"Sıfırdan Başladım Hayata", *Filoloji Araştırmalar*, XI.Kitap, Şirvan Neşr, Bakı, 2000.

"Kıbrısdan Bir Dünya Sevgi İlə", *Azərbaycan Qəzeti*, 4 Yanvar (Ocak) 2000.

2001

"Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı'nda Sovyetler ve Türk Kadını Konusu", *Bilge Dergisi*, Sayı.28, 2001.

"Azerbaycan'ın Bazı Yayınlarında Atatürk", *Bilge Dergisi*, Sayı.29, 2001.

2002

"Azerbaycan Poeziyası: Gözden Yaş Çıkar Mı Ürek Yanmasa", *Bizim Külliye Dergisi*, Sayı.4(13), 2002, s. 10-13.

"Yunus Emre Yaradıcılığı Azerbaycan'da", *Bizim Külliye Dergisi*, Sayı.4(14), 2002, s. 17-19.

"Büyük Hazar'dan", *Bizim Külliye Dergisi*, Sayı.4(15), 2002, s. 74-75.

"Azerbaycan Kadını", *Balkanlar'da Türk Kültürü Dergisi*, Sayı.42, 2002, s. 33.

"XIX.Yüzyıl Amerikan Romantik Yazarlarında Doğu Motifleri", *Balkanlar'da Türk Kültürü Dergisi*, Sayı.43, 2002, s. 23.

"Binbir Kurbanlardan Biri", *Balkanlar'da Türk Kültürü Dergisi*, Sayı.44, 2002, s. 32.

"Ağla İğde Çiçeği", *Kümbet Dergisi*, Yıl.4, Sayı.16, 2002, s. 12.

"Azerbaycan'ın Ünlü Öykü Yazarı Mehriban Vezir", *Türksoy Dergisi*, Sayı.7, 2002, s. 36.

"Azerbaycan'dan Emirdağ'a", *Emirdağ Dergisi*, Yıl.5, Sayı.8, 2002, s. 11-13.

"M.C.Rumi ve Azerbaycan Şairlerinin Yaratıcılığında İnsan Sevgisi", *Çağrı Dergisi*, Sayı.509, 2002, s. 20-21.

2003

"İskandinav Destanlarında Türk Elementleri", *Dünya Azerbaycanlıları Dergisi*, Sayı.1-2, Amerika Birleşik Devletleri, 2003.

"Adını Tarihe Yazan İnsan Vali B.Güney", *Size Dergisi*, Sayı.362, 2003.

"Sözün Ressamı Şair", *Vektor Dergisi*, Sayı.1, 2003, s. 32.

"Azerbaycan'ı Dünyaya Tanıtan Üniversite", *Vektor Dergisi*, Sayı.1, 2003, s. 40-43.

"Kitabı Dede Korkut ve İskandinav Destanları", *Azerbaycan Dergisi*, Sayı.26, 2003, s. 11-14.

"Amerikalı Şair H. Longfello'nun Şiirlerinde Köroğlu Konusu", *Türksoy Dergisi*, Sayı.10, 2003, s. 1-4.

"Şehitler Özgürlük Tohumu Serptiler", *Balkanlar'da Türk Kültürü Dergisi*, Sayı.46, 2003, s. 23.

"Hocalı Tarihimizin Kanlı Sayfasıdır", *Balkanlar'da Türk Kültürü Dergisi*, Sayı.47, 2003, s. 30.

"Kıbrıs'tan Karabağ'a", *Balkanlar'da Türk Kültürü Dergisi*, Sayı. 49, 2003, s. 37.

"Türk Dünyasının Büyük Şairleri: C.Rumi ve S.İ.Nesimi", *Heydər Əliyev və Azərbaycan Filologiyası*, BDU Neşri, Bakı, 2003, s. 71-81.

"Dobruca (Romanya) ve Azerbaycan Türklerinin Düğün Adetleri", *Filoloji Araştırmalar*, Bakı, 2003, s. 98.

"Kümbet'in Azerbaycan Sevgisi", *Kümbet Dergisi*, Yıl.4, Sayı.20-21, 2003, s. 16.

"Bulgaristan Türkleri ve Azerbaycan", *Azerbaycan Gazetesi*, 1 Ekim 2003.

2004

"Gözden Yaş Çıkar Mı Yürek Yanmasa...", *Bay Dergisi*, Sayı.112, 2004, s. 18-20.

"Tokat Bir Bağ İçinde", *Bayatı Dergisi*, Sayı.3-4, 2004.

"Kerkük Folkloru", *Balkanlar'da Türk Kültürü Dergisi*, Yıl.14, Sayı.51, 2004, s. 28.

"Hayat Solmayan Ümittir", *Balkanlar'da Türk Kültürü Dergisi*, Yıl.14, Sayı.53, 2004, s. 23-26.

"Önemli Ufukların Ardında Ne Var?" *Emirdağ Dergisi*, Yıl.7, Sayı.12, 2004, s. 27-29.

"Ahiskalı Qızlar Kipr Festivalından Qayıtdılar", *Azərbaycan Qəzeti*, 5 May (Mayıs) 2004.

2005

"Vera Borisovna Feonova ve Türkçeye Hizmetleri", *Vektor Dergisi*, Sayı.8-9, 2005. [Müzeyyen Buttanrı ile]

"Bize Gam Veren Kerkük", *Kerkük Dergisi*, Yıl.11, Sayı.6, 2005.

"Türk-Bulgar İlişkileri", *Balkanlar'da Türk Kültürü Dergisi*, Yıl.15, Sayı.55, 2005, s. 43.

"Cengizler Her Zaman Kahramandır", *Balkanlar'da Türk Kültürü Dergisi*, Yıl.15, Sayı.55, 2005, s. 32.

"Büyük Adamlar Asya'da Yetişmiştir", *Balkanlar'da Türk Kültürü Dergisi*, Yıl.15, Sayı.57, 2005, s. 8.

"Ölümünden Bir Gün Önce", *Bizim Kümbet Dergisi*, Yıl.1, Sayı.1, 2005, s. 14-18.

"Necesen, Yahşısan?", *Bizim Kümbet Dergisi*, Yıl.1, Sayı.2, 2005, s. 22.

"Hayat Solmayan Ümittir", *Kaynak Dergisi*, Sayı.28, 2005, s. 19-20.

"Nesimi Dünyanı Ankara'ya Topladı", *Bayatı Dergisi*, Sayı.9-10, 2005.

2006

"Türk Şiirinin Koca Kartalı-F.Halıcı", *Çağrı Dergisi*, Sayı.558, 2006.

"Yunus Gönüllü Ozan Muharrem Kubat", *Çağrı Dergisi*, Sayı.563, 2006, s. 21-22.

"Yunus Gönüllü Ozan Muharrem Kubat II", *Çağrı Dergisi*, Sayı.564, 2006, s. 14-15.

"Ömür Biter Yol Bitmez", *Köprü Dergisi*, Sayı.1, 2006, s. 223-226.

"Anadolu'dan Azerbaycan'a Karacaoğlan", *Bay Dergisi*, Yıl.13, Sayı.139, 2006, s. 30-39.

"Ermenilerle Toplum Halında Yaşamağın Azerbaycan'ın Tiyatro Eserlerinde Gösterilmesi", *Bay Dergisi*, Yıl.13, Sayı.140, s. 20-27.

"Türk Dünyasına Işık Saçan İnsan İsa Kayacan", *Bayatı Dergisi*, Sayı.11, 2006.

"Karacaoğlan Türk Dünyasını Tarsus'a Topladı", *Bayatı Dergisi*, Sayı.11, 2006.

"Mersin Gözlüm", *Maki Dergisi*, Sayı.57, 2006.

"Akasyalar Çiçek Açanda", *Vektor Dergisi*, Sayı.10-11, 2006.

"Azerbaycan Çocuk Folklorundan Örnekler", *Türkçem Dergisi*, Sayı.62, 2006, s. 14-15.

"Anadolu'dan Azerbaycan'a Karacaoğlan Molla Penah Vagif", *Bilge Dergisi*, Sayı.49, 2006, s. 45-53.

2007

"Mektup", *Çağrı Dergisi*, Sayı.566, 2007, s. 25.

"Azerbaycan'da Atatürk'ün Evi-Atatürk Merkezi Var", *Çağrı Dergisi*, Sayı.567, 2007, s. 14-15.

"Anneme Mektup", *Çağrı Dergisi*, Sayı.568, 2007, s. 18-19.

"Güzel Şiirin Sözü Az, Manası Derin Olmalıdır", *Çağrı Dergisi*, Sayı.570, 2007.

"Sevmek Sevilmekten Daha Yüce", *Çağrı Dergisi*, Sayı.573, 2007, s. 10-13.

"Prof.Dr.Neriman Hasanzade", *Çağrı Dergisi*, Sayı.573, 2007, s. 24.

"Şiir Sevinçlerimizin, Üzüntülerimizin Ta Kendisi...", *Çağrı Dergisi*, Sayı.574, 2007, s. 7-9.

"Aşktır Mihrabı Yüce Göklerin", *Çağrı Dergisi*, Sayı.575, 2007, s. 10-12.

"Karacaoğlan Dost Bağına Varmalı", *Çağrı Dergisi*, Sayı.576, 2007, s. 10-13.

"İnsanlara Yardıma Yürüyen Şair E.Şakar", *Çağrı Dergisi*, Sayı.577, 2007, s. 26.

"Vatandan Vatana Uzanan Yollar", *Vektor Dergisi*, Sayı.12-13, 2007, s. 11-14.

"Antalya'da Muhteşem Dostluk ve Medeniyet Bayramı", *Bayatı Dergisi*, Sayı.16-17, 2007, s. 2-4.

"En Kederli Sevinç Şair Olmaktı", *Bayatı Dergisi*, Sayı.18-19, 2007, s. 20-25.

"Türk'ün Olduğu Her Yerde Karacaoğlan Var", *Bay Dergisi*, Yıl.14, Sayı.41, 2007.

"Doğunun İlk Tiyatro Yazarı M.F.Ahundzade İstanbul'da Üzüldü, Eskişehir'de Sevindi", *Turnalar Dergisi*, Sayı.25, 2007, s. 34-39.

"Dostluq və Mədəniyət Həftəsi Uğurla Keçdi", *Azərbaycan Qəzeti*, 20 Mart 2007.

"Qaracaoğlan Söylər Sözün Doğrusun", *Azərbaycan Qəzeti*, 14 Sentyabr (Eylül) 2007.

2008

"Çocuklardan Konuştum Sözümü Büyüklere Dedim", *Çağrı Dergisi*, Sayı.579, 2008, s. 19-20.

"Bir Ömür Böyle Geçti", *Çağrı Dergisi*, Sayı.580, 2008, s. 4-6.

"Mavi Dünyanın Umut Menekşeleri..." *Vektor Dergisi*, Sayı.14-15, 2008.

"Türk Dünyasının Mədəniyyət Xadimləri Qaziantəpdə Görüşüblər", *Azərbaycan Qəzeti*, 10 Yanvar (Ocak) 2008.

"Qarabağlı Məktəblilər Əskişəhəri Sevdilər", *Azərbaycan Qəzeti*, 31 May (Mayıs) 2008.

"Bursalılarla Abşeronlular Dostluq ve Əməkdaşlıq Edirlər", *Azərbaycan Qəzeti*, 12 İyul (Temmuz) 2008.

"Azərbaycan Alimlərinin Əsərləri Almaniyada Nəşr Olundu", *Azərbaycan Qəzeti*, 22 Avqust (Ağustos) 2008.

"İsa Kayacan Hər Kitabında Azərbaycandan Yazır", *Azərbaycan Qəzeti*, 9 Sentyabr (Eylül) 2008.

2009

"Hazar'dan Hazar'a Elmas Yıldırım", *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı.1, 2009, s. 174-176.

"Leylakları Özledim", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Haber Bülteni*, Sayı.99, 2009.

"Kalp İçin En Büyük Zevk İlimdir", *Gündem Gazetesi*, 17.11.2009.

"Haydar Aliyev Azerbaycan Dilinin Fedaisi İdi", *Gündem Gazetesi*, 19.11.2009.

"Karabağlı Şehidin Günlüğü", *Gündem Gazetesi*, 24.01.2009.

"Halıcılık Sanatında Kullanılan Dilcilik Terimleri", *Gündem Gazetesi*, 26.01.2009.

"Bir Reyhani Geldi, Gitti Söyleyin", *Gündem Gazetesi*, 27.01.2009.

"Sararmış Kitabın Gamlı Öyküsü", *Gündem Gazetesi*, 28.01.2009.

"Tanrı Sizi Hayırhahlık İçin Gönderip Feyzi Hocam!", *Çağrı Dergisi*, Sayı.595, 2009, s. 12.

2010

"Üstadı Hayrete Salan Genç Şair Feyzi Halıcı", *Çağrı Dergisi*, 2010.

"Feyzi Halıcı'nın Şahane Şiiri: Bir Gelin Geldi", *Çağrı Dergisi*, 2010.

"Azerbaycan Türklerinin Feyzi Halıcı Sevgisi", *Çağrı Dergisi*, 2010.

"Azerbaycan Torpağının Kurbanı Şair Feride Leman", *Mehseti Şairler Meclisinin Jurnalı*, Sayı.6, 2010.

"Anadolu'dan Azerbaycan'a Karacaoğlan Molla Penah Vagif", *Bilge Dergisi*, Sayı.49, Ankara, 2006.; *Mehseti Şairler Meclisinin Jurnalı*, Sayı.7-10, 2010.

"Lalə Azərbaycan Musiqisini Dünyaya Tanıdır", *Mehseti Şairler Meclisinin Jurnalı*, Sayı.9, 2010.

"Kalbinde Sabahların Hasretini Taşıyan Şair Bahtiyar Vahabzade", *Mehseti Şairler Meclisinin Jurnalı*, Sayı.11-12, 2010.

"Millət Fədaisi vəya Torpaq Ana", *Mehseti Şairler Meclisinin Jurnalı*, Sayı.15-16, 2010.

"Ömrüm Boyu Gözlərəm Yetər Ki, Mayıl Gəlsin!", *Mehseti Şairler Meclisinin Jurnalı*, Sayı.17, 2010.

"Hardasa Bir Məzar Üşüyür İndi", *Mehseti Şairler Meclisinin Jurnalı*, Sayı.36-37, 2010.

"Sararmış Kitabın Gamlı Öyküsü", *Berceste Dergisi*, Yıl.8, Nisan 2010.

"Qəlbi Azərbaycanla Döyünən İnsan-Niyazi Çapa", *Vektor Dergisi*, Sayı.20-21, 2010.

"Azərbaycanlı Alimlərin Çıxışları Maraqla Qarşılandı", *Azərbaycan Qəzeti*, 4 İyun (Haziran) 2010.

"Gənc Skripkaçının Uğurları", *Azərbaycan Qəzeti*, 4 İyul (Temmuz) 2010.

"Derdini Tele Ortak Eden Aşık Murat Çobanoğlu", *Ölçek Gazetesi*, 18.10.2010.

"Sevgiyle Işır Hayat", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Haber Bülteni*, Haziran 2010.

"Bunları Sana Deye Bilmedim", *Vedibasar Gazetesi*, Nisan 2010.

"Çalış Öz Halkının İşine Yara", *Olay Gazetesi*, 11.03.2010; *Sonsöz Gazetesi*, 07.03.2010.

"Ölüme Koşan Ömür", *Söz Gazetesi*, 12.01.2010.

"Güçlü Hayaller Güçlü İnsanlar Yetiştirir", *Sonsöz Gazetesi*, 02.01.2010.

"Şair Feride Leman", *Sonsöz Gazetesi*, 04.01.2010.

"Türk Dünyasının Onuru N.Caferov", *Sonsöz Gazetesi*, 05.01.2010.

"Şiirdir Dilimde Türkiye", *Sonsöz Gazetesi*, 06.01.2010.

"Bu da Bir Həyatdı", *525-ci Qəzet*, 30 Yanvar (Ocak) 2010.

2011

"Ölmez Aşkın Gamlı Öyküsü: N. Hasanzade-80", *Mehseti Şairler Meclisinin Jurnalı*, Sayı.33-36, 2011.

"Karacaoğlan'ın Azerbaycan'dan Görünüşü", *Türkçem Dergisi*, Sayı.124, 2011, s. 16-17.

"Derdini Tele Ortak Eden Âşık Murat Çobanoğlu", *Çağrı Dergisi*, Sayı.622, 2011, s. 11-13.

"Azerbaycan'dan Mektup Var", *Çağrı Dergisi*, Sayı.623, 2011, s. 22.

"Cennetmekan Karabağı Özledim", *Zümrüt Gazetesi*, 19.04.2011.

"Şair, Araştırmacı, Yazar M. Kubat'ın Yaratıcılığının 60.Yılı", *24 Saat Gazetesi*, 04.06.2011.

"Bahtiyar Vahapzade Eskişeher'de Çok Sevilir", *Azərbaycan Qəzeti*, 08.05.2011.

"Eskişehir'de Ulu Önder Heyder Eliyev'e Hesr Olunmuş Xatire Gecesi Geçirildi", *Azərbaycan Qəzeti*, 14.12.2011.

"Azərbaycan Şeiri Ərciyəsin Ətəklərində Səsləndi", *Azərbaycan Qəzeti*, 29.12.2011.

2012

"Qara Dənizin Sevdalısı Əhməd Cavad-120", *525-ci Gazete*, 25 Nisan 2012.

"Köyümüzü Özledim", *Çağrı Dergisi*, Sayı.626, 2012, s. 7.

"Azerbaycan'dan Mektup Var", *Çağrı Dergisi*, Ağustos 2012, s. 10-11.

"Feyzi Halıcı Yaratıcılığında Aşk Konusu", *Çağrı Dergisi*, Sayı.630, 2012, s. 11-14.

"Sona Çerkez Hakkında", *Çağrı Dergisi*, Sayı. 631, 2012, s. 13.

"Şair Mehmet Nacar'ın Hasrete Yolcuyum Kitabının Dil ve Üslup Özellikleri Hakkında İnceleme", *Çağrı Dergisi*, Sayı.632, 2012, s. 10-12.

"Halil Gürkan'ın Karanlık Seher Eserindeki Aşk Konulu Şiirlerde Felsefe ve Mecazlar", *Çağrı Dergisi*, Sayı.636, 2012.

"Karadeniz Sevdalısı Ahmet Cevat", *Erciyes Dergisi*, Yıl.35, Sayı.411, 2012, s. 6-8.

"Güçlü Hayaller Güçlü İnsanlar Yetiştirir", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.2, Sayı.7, 2012, s.10-11.

"Ahmet Cavad Hakkında", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.2, Sayı.8, 2012, s. 9-11.

"28 Nisan 1920 Yılı-Azerbaycan Tarihinde En Acılı Gün", *Mavi Kültür, Sanat, Edebiyat Dergisi*, Yaz 2012 (Haziran, Temmuz, Ağustos), s. 8-12.

"Yunus Emre ve Azerbaycan", *Çıngı Dergisi*, Temmuz-Ağustos 2012, s. 12-16.; *Kümbet Dergisi*, Nisan-Mayıs-Haziran, 2012, s. 19-23.

"Hiç Yerde Görmedim Düz Menekşeni", *Kümbet Dergisi*, Yıl.8, Sayı.25, 2012.

"Aşka Derin Bir Muamma Diyen Şair-A.Otman", *Bizim Ece Dergisi*, Yıl.21, Sayı.159, Mart-Nisan 2012, s. 15.

"Hasrete Yolcuyum", *Kumru Dergisi*, Yıl.2, Sayı.8, 2012, s. 32-34.

"94 Sene Önce Eylül Ayında Osmanlı Askerleri Bakı'yı Kurtarmıştı", *Sultan Önü Eğitim, Kültür Dergisi*, Yıl.2, Sayı.2, Haziran 2012.

"Azərbaycan-Türkiyə Təhsil Əlaqələri Genişlənir", *Azərbaycan Qəzeti*, 7 Fevral (Şubat) 2012.

"Bəxtiyar Vahabzadə Osman Qazi Universitetində Anılıb", *Azərbaycan Qəzeti*, 4 Aprel (Nisan) 2012.

"Ankara və Əskişəhərdə Azərbaycanla Bağlı Konfrans Keçirilmişdir", *Azərbaycan Qəzeti*, 1 İyun (Haziran) 2012.

"Şeirinin İşıqları Yanan Məmməd Araz Yaşasaydı...", *Azərbaycan Qəzeti*, 2 İyun (Haziran) 2012.

"Niksarda Mədəniyyət-Sənət Həftəsi Uğurla Başa Çatmışdı", *Azərbaycan Qəzeti*, 5 İyul (Temmuz) 2012.

"Mir Cəlalın Əsəri Beynəlxalq Simpoziumda", 2 Noyabr (Kasım) 2012.

"Mısraların Doğmalığı", *Azərbaycan Qəzeti*, 9 Noyabr (Kasım) 2012.

"Türkiyə-Azərbaycan Dostluğu Sarsılmazdır", *Azərbaycan Qəzeti*, 29 Noyabr (Kasım) 2012.

"Azerbaycan'dan Mektup Var", *Yarın Gazetesi*, 11 Ocak 2012.

"Vatan Bana Oğul Dese", *24 Saat Gazetesi*, 23 Ocak 2012.

"Ada Azerbaycanı Görmek İstiyor", *Savalan Gazetesi*, 13-16 Ocak 2012.

"Sima Azerbaycanı Çok Seviyor", *Savalan Gazetesi*, 24-26 Ocak 2012.

"Hazar Denizini Görmek İstiyorum", *Savalan Gazetesi*, 7-9 Şubat 2012.

"Yürekte Yara Sızlar", *24 Saat Gazetesi*, 6 Şubat 2012.

"Şiir Gülistanına Yolculuk", *24 Saat Gazetesi*, 27 Ocak 2012.

"Türk Dünyasının Bahar Bayramı Sultan Nevruz", *24 Saat Gazetesi*, 22 Mart 2012.

"Vatan Deyip Ölüyorum", *Tefenni'nin Sesi*, 25 Nisan 2012.

"XX Asrın En Büyük Katliamı Hocalı Soykırımı", *Pınar Gazetesi*, 29 Şubat 2012.

"Tokat'tan Niksar'a", *Adalet Gazetesi*, 12 Temmuz 2012.

2013

"Türk Dünyasının Bahar Bayramı Sultan Nevruz", *Akpınar Dergisi*, Sayı.44, 2013, s. 33-37.

"Türk Dünyasını Işıklandıranlar: Mehmet Akif Ersoy ve Hüseyin Cavid Azerbaycan'da Buluştu", *Kumru Dergisi*, Yıl.4, Sayı.15, 2013, s. 15.

"Gel Bu Akşam Hayyam", *Çağrı Dergisi*, Sayı.644, 2013.; *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.3, Sayı.14, 2013.

"Susan Suları Ağlar Gördüm", *Çağrı Dergisi*, Sayı.649, 2013.

"Azerbaycan Sizi Çok Özlemiş İsa Hocam", *Kümbet Dergisi*, Sayı.53, 2013.

"Ayhan Can Şiirlerinde Felsefi Anlam", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.3, Sayı.15, 2013, s. 7-8.

"Bir Yağmur Başladı", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.3, Sayı.17, 2013.

"Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 5 İlliyi Əskişəhərdə Təntənə İlə Qeyd Olundu", *Azərbaycan Qəzeti*, 31 May (Mayıs) 2013.

"Ümummilli Lider Heydər Əliyev Anadolu Universitetində Anıldı", *Azərbaycan Qəzeti*, 14 Dekabr (Aralık) 2013.

"Türk ve Azeri Halkları Arasında Dil ve Gönül Beraberliği Var", *24 Saat Gazetesi*, 7 Nisan 2013.

"Kurtuluş Günün Mübarek Canım Azerbaycan'ım", *24 Saat Gazetesi*, 4 Haziran 2013.

2014

"Gurbette Bahar Olmuyor...", *Mehseti Şairler Meclisinin Jurnalı*, Sayı.11-14, 2014.

"Hoş Geldin Canım Nil", *Çağrı Dergisi*, Sayı.653, 2014, s. 14.

"Türkülere Tutunup Gelen Ozan Erbabî", *Çağrı Dergisi*, Sayı.654, 2014, s. 12-15.

"Ölüm Sevinmesin", *Çağrı Dergisi*, Sayı.659, 2014, s. 9-11.

"Estonya'da Türk Dünyasının Büyük Şairi Feyzi Halıcı'nın Şiirleri Herkesi Büyüledi", *Çağrı Dergisi*, Sayı.660, 2014, s. 18.

"Azerbaycan Edebiyatında Menekşe Üzerine Yazılmış Şiirler Hakkında Bir Değerlendirme", *Motif Dergisi*, Yıl.20, Sayı.65, 2014.

"Guba Katliamı (Azerbaycan)-Ermeni Cinayetinin Kanlı İzi", *Çınga Dergisi*, Yıl.5, Sayı.25, 2014.

"Türkiyədə Firidun Bəy Köçərlinin Anadan Olmasının 150 illiyi Qeyd Olunmuşdur", *Azərbaycan Qəzeti*, 12 Yanvar (Ocak) 2014.

"Estoniyalı Tələbələrin Azərbaycan Sevgisi", *Azərbaycan Qəzeti*, 6 Noyabr (Kasım) 2014.

"Azərbaycan Qadınlarının Şeirləri Türkiyədə Nəşr Olunmuşdur", *Azərbaycan Qəzeti*, 10 Dekabr (Aralık) 2014.

2015

"Azerbaycan'da Nevruz Şöleni ve Örf Adetleri", *Çağrı Dergisi*, Sayı.665, 2015, s. 9-13.

"Yaşayan Yunus Emre", *Çağrı Dergisi*, Sayı.670, 2015, s. 18-22.

"Emirdağ Azerbaycan'dan Uzak Değilmiş", *Emirdağ Dergisi*, Yıl.17, Sayı.29, 2015, s. 58-61.

"Estonyalılar Türkiye'yi Çok Seviyorlar", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Haber Bülteni*, Sayı.157, Aralık 2014-Şubat 2015.

"Ölüm Sevinmesin", *Kümbet Dergisi*, Yıl.9, Sayı.35, 2015.

"Beynəlxalq Simpozium Keçirilmişdir", *Azərbaycan Qəzeti*, 19 Aprel (Nisan) 2015.

2016

"Mustafa Ceylan'ın Türk Dünyası Efsaneleri Adlı Kitabı Hakkında İnceleme", *Çağrı Dergisi*, Sayı.685, 2016, s. 9-12.

"Oğlumu Ozan Ağlar", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.5, Sayı.30, 2016, s. 5.

2017

"Ulu Çınar Feyzi Halıcı'ya Değerli Armağan", *Çağrı Dergisi*, Sayı. 690, 2017.

"Feyzi Halıcı Ebediyet Yolu...", *Çağrı Dergisi*, Sayı. 696, 2017.

"Emirdağ Azerbaycan'dan Uzak Değilmiş", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.7, Sayı.37, 2017.

2018

"Şiir Parlak Zere Benzer...", *Çıngı Dergisi*, Yıl.9, Sayı.49, 2018.

"Kara Bahtım Uyanmaz Mı?", *Çıngı Dergisi*, Yıl.9, Sayı.52, 2018.

"Ölmez Aşkın Gamlı Öyküsü", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.8, Sayı. 46, 2018, s. 6.

"Çağdaş Azerbaycan Şiirine Genel Bir Bakış", *Bizim Külliye Dergisi*, Sayı.77, 2018, s. 33-40.

"Kalbinde Sabahların Hasretini Taşıyan Şair-Bahtiyar Vahapzade", *Çağrı Dergisi*, Sayı.709, 2018.

2019

"Sona Vəliyeva'nın Arazbarı Şeirinin Təhlili", *Ulduz Dergisi*, Sayı.3, 2019, s. 59-62.

"Şair Ali Çerkezoğlu'nun Şiirleri Hakkında Bir Araştırma", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.9, Sayı.48, 2019, s. 6-7.; *Çağrı Dergisi*, Sayı.714, 2019.

"Yunus Emre ile Bağlı Azerbaycan Edebiyatında Bazı Araştırmalar", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.9, Sayı.50, 2019.

"Büyükten Küçüğe Hitap Eden Değerli Eser Evrensel Senfoni", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.9, Sayı.52, 2019, s. 4.

"Tanınmış Şair Feyzi Halıcı'nın Dörtlemelerinde Poetika", *Çağrı Dergisi*, Sayı.710, 2019.

"Yüreğindeki Kanı Mürekkebe Çeviren Şair Fikret Görgün", *Çağrı Dergisi*, Sayı.715, 2019.

"Severek Yaşayanlar, Sevilerek Ölenler...", *Çağrı Dergisi*, Sayı.719, 2019.

"Kara Toprak Yol Gözlüyor", *Çağrı Dergisi*, Sayı.720, 2019.; *Aydın Efesi Dergisi*, Sayı.53, 2019.

"Gönülleri Fetih Eden İnsan Muharrem Kubat", *Çağrı Dergisi*, Sayı.721, 2019.

2020

"Yolcu Yolda Gerek...", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.9, Sayı.54, 2020, s. 5-7.

"Ey Türk, Çabuk Gel, Gözlemekten Yoruldum", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.10, Sayı.55, 2020, s. 5.

"Azerbaycan Tarihinde En Acılı Gün 28 Nisan 1920", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.10, Sayı.56, 2020, s. 5.

"Bir Sana Orucum, Haberin Olsun... Diyen Şair Reşide (Azerbaycanlı Şair Reşide'nin Belki De.. Kitabındaki Şiirlerin Poetikası Hakkında Birkaç Kelime)", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.10, Sayı.57, 2020, s. 5-10.

"Günde Bir Kerpiç Düşer Ömrümün Sarayından...", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.10, Sayı.58, 2020, s. 5-8.

"Halil Gürkan'ın Karanlık Seher Eserindeki Aşk Konulu Şiirlerde Felsefe ve Mecazlar", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.10, Sayı.59, 2020, s. 5-8.

"Azerbaycan Edebiyatında Kadına Karşı Uygulanan Sosyal Şiddet", *Çağrı Dergisi*, Sayı.722, 2020.

"Sana Aguşunu Açmış (Karabağ Şehidi Mühüd Orucov Hakkında)", *Çağrı Dergisi*, Sayı.723, 2020.

"Türk'ün Susmayan Sesi Bahtiyar Vahapzade'nin Sandıktan Sesler Eserinde Sovyetler ve Türk Dünyası Konusu", *Çağrı Dergisi*, Sayı.724, 2020.

"Aruz İlminin En Güzel Bilicisi", *Çağrı Dergisi*, Sayı.725, 2020.

"Çağrı Dergisi Nisan 2020 Sayısının İncelenmesi", *Çağrı Dergisi*, Sayı.727, 2020.

"Ölümünden Bir Gün Önce", *Çağrı Dergisi*, Sayı.730, 2020.

"Hakikatlere Dildade, Fikri, Hayali Azade Şair Feyzi Halıcı", *Çağrı Dergisi*, Sayı.731, 2020.

"Ben Ateşten Yaranmışım...", *Çağrı Dergisi*, Sayı.732, 2020.

"Anadolu'nun Hacılar (Kayseri) ve Azerbaycan'ın Karabağ Bölgesinde Aile-Sosyal Merasimleri", *Çağrı Dergisi*, Sayı.733, 2020.

"Kara Toprak Yol Gözlüyor", *Kümbet Dergisi*, Yıl.14, Sayı.53, 2020.

2021

"Yaşayan Yunus Emre: Azerbaycan'da Düzenlenen Yaşayan Yunus Emre Uluslararası Konferansı'ndaki İlmî Makaleler Hakkında İnceleme", *Fetih ve Medeniyet Dergisi*, Sayı.2, 2021, s. 62-69.

"Yunus Emre ve Mehemmed Hüseyin Şehriyar'ın Yaratıcılığında Yalan Dünya Kavramı", *Fetih ve Medeniyet Dergisi*, Sayı.2, 2021, s. 134-141.

"Türk Dünyasının İki Büyük Düşünürü Yunus Emre ve Molla Kasım Hakkında Bazı Araştırmalar", *Fetih ve Medeniyet Dergisi*, Sayı.3, 2021, s. 104-113.

"İsmet Bora Binatlı Benim İçin Ağla Şiir Kitabı Hakkında Düşünceler", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.11, Sayı.61, 2021, s. 5-8.

"Vera Borisovna Feonova ve Türkçe'ye Hizmetleri", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.11, Sayı.62, 2021, s. 5-9.

"Türk Şiirinin Koca Kartalı", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.11, Sayı.64, 2021, s. 4-6.

"Vatanında Vatanını Özleyen Şair-Osman Gökçe" *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.11, Sayı.65, 2021, s. 7-10.

"Azerbaycan'ın Aran Karabağ Bölgesinin Sözlü Edebiyatında Toprak", *Çağrı Dergisi*, Sayı.734, 2021.

"Çağdaş Azerbaycan Şiirine Genel Bir Bakış", *Çağrı Dergisi*, Sayı.736, 2021.

"Yunus Emre ve Azerbaycan", *Çağrı Dergisi*, Sayı.737, 2021.

"Sırrını Vermeyir Sırdaşa Dünya veya Seni Hiç Unutmadık, Feyzi Hocam...", *Çağrı Dergisi*, Sayı.739, 2021.

"Yüreğimi Türkiye'ye Sovgat Götürün", *Temrin Dergisi*, Sayı.113, 2021.

2022

"Ölmez Sanatkâr Feyzi Halıcı Şiirinde Adım Adım Anadolu veya Feyzi Halıcı Yaratıcılığında Dünya Kenti İstanbul", *Çağrı Dergisi*, Sayı.740, 2022.

"Hiç Yerde Görmedim Düz Benövşeni...", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.12, Sayı.67, 2022, s. 5-7.

"Büyük İnsanlar Asya'da Yetişmiştir", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.12, Sayı.70, 2022, s. 4-6.

2023

"Anadolu'nun Tanınmış Şairi Tahir Görenli'nin Şiirleri Hakkında Genel İnceleme", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.12, Sayı.72, 2023, s. 5-7.; *Çağrı Dergisi*, Sayı.745, 2023, s. 7.

"Elazığlı Tanınmış Şair Bedrettin Keleştimur'un Şiirlerinin Poetikası Hakkında", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.13, Sayı.73, 2023, s. 5-7.

"Anadolu'nun Sesi Şair Şükrü Öksüz'ün Efelerin Sevgisi Kitabındaki Şiirlere Poetik Bakış", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.13, Sayı.76, 2023, s. 5-8.

"Sabrımın Ömrü Uzun Diyen Şair Mustafa Yıldız", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.13, Sayı.77, 2023, s. 8-10.

2024

"Azerbaycan-Aran Karabağ'dan Mektup Var-Nereye Gidiyor Bu Dünya? Diyen Şair Behram Fermanzade", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.13, Sayı.78, 2024, s. 5-8.

"Sevda Yollarında Koşan Şair Hazani", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.14, Sayı.79, 2024, s. 8.

"Yüz Yaşını Cennette Kutlayan Şair-Feyzi Halıcı", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.14, Sayı.82, 2024, s. 7-10.

"Adım Adım Anadolu Ölmez Şair Feyzi Halıcı'nın Yaratıcılığında Erzurum Konusu", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.14, Sayı.83, 2024, s. 7-10.

"Sırlarım Mısralarda Diyen Şair Şeyhmus Çiçek", *Çıngı Dergisi*, Yıl.14, Sayı.85, 2024.

"Nereye Gidiyor Bu Dünya? Diyen Şair Behram Fermanzade", *Çağrı Dergisi*, Sayı.749, 2024, s. 7.

"Ozan Ahmet Yıldırım'ın Benim Şiiri Üzerine", *Vezin Dergisi*, Yıl.5, Sayı.20, 2024.

2025

"Bahar İçinde Bahar Olduğunu Bil", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.14, Sayı.84, 2025, s. 7-11.

"Azerbaycanlı Şair Ağa Lacınlı'nın Sevgimizle Sevindirek İsimli Kitabındaki Şiirlerin Poetikası", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.15, Sayı.85, 2025, s. 6-10.

"Vartolu Âşık Hicrani'nin Divanı'nda Poetika (Şiir Sanatı) Hakkında Araştırmalar", *Aydın Efesi Dergisi*, Yıl.15, Sayı.86, 2025, s. 6-10.

"15 Aralık 2024'te Konya'da Feyzi Halıcı Adına Düzenlenen Doğumunun 100.Yıl Panelinde Konuşma", *Çağrı Dergisi*, Sayı.752, 2025, s. 6.

"İsmini Onaylayan İnsan Kamil Veli", *Çağrı Dergisi*, Sayı.753, 2025, s. 8-10.

"Folklorumuzun Kıymetli İncisi Köroğlu Destanı Dünyayı Dolaşır", *Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı.195, 2025.

6. Bilimsel Toplantılarda Sunulan Bildiriler

1981

"Azerbaycan Radyosu'nun Bulak (Pınar) Verilişi ve Halk Yaratıcılığının Tebliğinde Onun Rolü", *Filologiya Fakültesi Genç Araştırmacıların Sempozyumu*, Bakı, 1981.

1983

"Rus ve Slavyan Ata Sözleri Azerbaycan Türkçesinde", *Genç Aspirantların Sempozyumu*, Bakı, 1983.

"Ata Sözlerinin Tercümesine Ait", *Genç Aspirantların Sempozyumu*, Bakı, 1983.

1988

"Bedii Tercüme Meseleleri", *Genç Aspirantların Sempozyumu*, Bakı, 1988.

1993

"Türk Kültürü ve Hindu Folkloru", *Aspirantların İlmi Sempozyumu*, Bakı, 1993.

1995

"Amerika Hindu Folklorunda Türk Kaynakları", *Aspirantların İlmi Sempozyumu*, Bakı, 1995.

1996

"Cozef Nort ve Azerbaycan", *Aspirantların İlmi Sempozyumu*, Bakı, 1996.

1997

"H. Ve. Lonqfello'nun Rövşen Bey'in Koroğlu'nun Atlanışı Eseri", *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Bolu, 1997, s. 406-413.

"Amerikalı Publisistler Bakı Hakkında", *3. Uluslararası Bakı Sempozyum*, Bakı, 1997.

1998

"İngiliz Klasik Şiirinin Azerbaycan Edebiyatına Tesiri", *Bakı Uluslararası Sempozyum*, Bakı, 1998.

1999

"Novruz ve Halk Dramları", *Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ankara, 1999, s. 43-51.

"Karacaoğlan'ın Azerbaycan'dan Görünüşü", *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri*, Adana, 1999, s. 48-52.

"Azerbaycan ve Kıbrıs Türklerinin Toy Adetleri", *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, Cilt.4, Gazimağusa, 1999, s. 75-84.

2000

"Yunus İmre Yaradıcılığı Azerbaycan'da", *VIII. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri*, Eskişehir, 2000, s. 39-42.

"Mevlâna Celâleddin Rumi ve Azerbaycan Şairleri", *V. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Afyonkarahisar, 2000, s. 518-524.

"Özker Yaşın ve Mehmet Araz Şiirlerinde Vatan Sevgisi", *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, Cilt.2, Gazimağusa, 2000, s. 243-252.

2001

"Orta Çağ Skandinav Destanlarında Türk Kaynakları", *VII. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri*, Eskişehir, 2001, s. 21-25.

"Gagauz Edebiyatı Azerbaycan'da", *IV. Uluslararası Gagauz Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Gazimağusa, 2001, s. 149-154.

"Azerbaycan Bazı Halk Yazınında Atatürk", *I. Uluslararası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 2001, s. 1-9.

"Orhan Şaik Gökyay ve Azerbaycan Korkutşünaslığı", *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, Kastamonu, 2001, s. 365-368.

"Azerbaycan'ın Sosyal Hayatında ve Bedii Edebiyatta Çay", *Türk Kültüründe Ayrıntılar: Uluslararası Çay Sempozyumu*, İstanbul, 2001.

"Azerbaycan'ın Ünlü Öykü Yazarı M.Vezir", *Hacettepe Üniversitesi-Kibatek Öykü Sempozyumu*, Ankara, 2001.

"XX.Yüzyıl Azerbaycan Türklerinin Edebiyatı", *IV. Uluslararası Kibatek Paneli ve Şiir Şöleni*, Manisa, 2001.

2002

"Mevlâna Celâleddin Rumi'nin ve Azerbaycan Şairlerinin Yaratıcılığında İnsan Sevgisi", *Birinci Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu Bildirileri*, Manisa, 2002, s. 177-184.

"Balkan Göçmenlerinin Hayatı Gazeteci Yazar M. Alev'in Yazılarında", *Kibatek Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 2002, s. 223-228.

"C.H.Bayron'un Türk Halkına Sevgisi", *I. Ulusal Karşılaştırmalı Edebiyat Sempozyumu Bildiriler*, Eskişehir, 2002.

"Türk Dünyasının Ünlü Aşıkları: Karacaoğlan-Aşık Elesger", *1. Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği Türküler ve Ozanlar Sempozyumu*, Denizli, 2002.

"Azerbaycan ve Romanya Türklerinin Düğün Adetleri", *I. Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu*, Manisa, 2002.

"Anadolu Pehlivanları Hakkında Hikayeler", *Uluslararası İlmi Pratik Konferans*, Bakı, 2002.

"S.Ahundov'un Eserlerinde Çocuklara Edilen Şiddet", *Çocuk Edebiyatına ve Çocuk Hekimliğine Yansıyan Şiddet Sempozyumu*, Eskişehir, 2002.

"XIX.Asır Amerika Yazarlarının Yaratıcılığında Doğu Konusu", *2. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu*, Adana, 2002.

2003

"Garabağ'da Şehit Edilmiş Türklerin Annelerinin Feryatları", *Uluslararası Türk-Ermeni Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*, Cilt.1, Ankara, 2003, s. 16-23.

2004

"Anadoludan Azərbaycana Qaracaoğlan, Aşıq Ələsgər", *Ortak Türk Geçmişinden Ortak Türk Geleceğine II. Uluslararası Folklor Sempozyumu*, Bakı, 2004.

2005

"Bulgaristan'da Yaşayan Türkler'in Kültür Tarihinde Adı Geçen Azerbaycan Aydınları", *Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Eskişehir, 2005, s. 473-476.

"Atatürkiye ve Atatürkiyecilik", *Uluslararası Atatürk ve Güzel Sanatlar Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 2005, s. 7-12.

"Aruz İlminin En Güzel Bilicisi", *XI. Uluslararası Edebiyat Şöleni Bildiriler*, Lefkoşa, 2005.

"Batı Trakya Türkleri Tarihinde Bir Aktivist: Mehmet Hilmi", *I. Uluslararası Batı Trakya Türkleri Araştırmaları Kongresi*, Münih, 2005.

2007

"Ermenilerle Birlikte Yaşayışın Azerbaycan Tiyatro Eserlerinde Gösterilmesi", *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler Erciyes Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu Bildirileri*, Cilt.4, Kayseri, 2007, s. 427-445.

"Yunus Emre ve Azerbaycan", *Nizami'den Yunus Emre'ye ve Atatürk'ten Haydar Aliyev'e Uzanan Sevgi Yolu Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, Bakı, 2007.

"Azerbaycan'da Atatürk'ün Evi-Atatürk Merkezi Var", *Nizami'den Yunus Emre'ye ve Atatürk'ten Haydar Aliyev'e Uzanan Sevgi Yolu Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, Bakı, 2007.

2008

"Hacılar ve Azerbaycan'ın Karabağ Bölgesinde Aile-Sosyal Merasimleri: Benzerlikler-Farklılıklar", *I. Hacılar Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri, 2008, s. 57-67.

"Cumhuriyetin İlk Yıllarında Anadolu Çocuklarının Ağır Hayatı Mevlüt Kaplan'ın Eserlerinde (Tren Düdükleri Romanı Esasında)", *Türk Xalqları Ədəbiyyatı (II) Beynəlxalq Uşaq Ədəbiyyatı Konqresi Materiallar*, Bakı, 2008, s. 192.

2009

"Orta Çağ Avrupa Destanları ve Türk Kültürü", *6. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Cilt.2, Ankara, 2009, s. 543-554.

2010

"Sufi-Hurufi Şairler: Celâleddin Rumi Mevlana ve Seyit İmameddin Nesimi", *İkinci Uluslararası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu Bildirileri*, Manisa, 2010, s. 9-15.

2011

"Türk Âşık Şiiri Kitabında Haluk Köroğlu'nun Yorumu İle Yunus Emre", *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri*, Eskişehir, 2011, s. 21-29.

"Kolombiyalı Yazar G.G.Marquez'in Baltasar'ın Hayatında Unutulmaz Gün Eserinde Kişiler-Anlatıcılar Aracılığı İle İnsanların İçsel Özelliklerinin Ele Alınması", *XI. Uluslararası Dil-Yazın-Deyişbilim Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Cilt.2, Sakarya, 2011, s. 344-353.

"Gülsüm Cengiz'in Bir Kedinin Günlüğü Eserinin Kompozisiyası (Kurgusu)", *Şiirin Rüzgârında Masal Kuşunun Kanadında Çocuk ve Gençlik Yazınında Gülsüm Cengiz Sempozyumu*, Eskişehir, 2011, s.40-45.

"Zekeriyya Necati'nin Yaratıcılığında İnsan Sevgisi", *III. Uluslararası Balkan Türkolojisi Sempozyumu*, Prizren-Kosova, 2011, s.503.

2012

"Karabağ'ın Aran Bölgesinde Yaşayan İnsanların Yaz Döneminde Yaylağa Göçmeleri İle İlgili Örf-Âdetleri", *Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Balıkesir, 2012, s. 58-70.

"A.Akal, M.Kaplan ve G.Cengiz'in Eserlerinde Üç Farklı Ana Karakterinin İncelenmesi", *Aytül Akal Sempozyumu*, Eskişehir, 2012, s. 217. [Sona Çerkez-Kuliyeva ile]

"Sovyetler Döneminde Azerbaycan'da Kadınlara Yapılan Şiddetin Edebiyata Yansıması", *I.Kadın Araştırmaları Sempozyumu*, Eskişehir, 2012.

"Azerbaycan Edebiyatında Kadına Karşı Uygulanan Sosyal Şiddet (Anar'ın Beş Katlı Binanın Altıncı Katı Eseri Örneğinde)", *Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Cilt.2, Ankara, 2012.

"Çocuğa Yapılan Şiddetin Türkiye ve Azerbaycan Edebiyatına Yansıması (H.Saraç ve Mir Celal'ın Eserleri Esasında)", *12.Uluslararası Dil, Yazın ve Deyiş Bilim Sempozyumu*, Edirne, 2012.

"Çağdaş Türkiye ve Azerbaycan Şairlerinin Şiirlerinde Evrensel Konular", *IV. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresi*, Kırıkkale, 2012.

2013

"Amerikalı Kızılderililerin Sibirya Türkleri Olması Hakkında Yapılan Araştırmalar Üzerine Bir İnceleme", *13. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu: Basit Üslup Bildiriler Kitabı*, Kars, 2013.

2014

"Tarihten Bugüne Azerbaycan Kadını: Acılar, Sevinçler...", *II. Kadın Araştırmaları Sempozyumu*, Eskişehir, 2014.

"Nur İçözü'nün Öykülerinde Kurgu ve Üslup Özellikleri", *Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Nur İçözü Sempozyumu Bildirileri*, Eskişehir, 2014.

2015

"Tarih Boyunca Ermenistan'ın Azerbaycan'a Toprak İddiası, Bununla Bağlı Azerbaycan Halkına Yapılmış Mezalim ve Soykırım", *Kadim Dostluğun Yüz Yıllık Açmazında Türk-Ermeni İlişkileri Uluslararası Sempozyumu*, Antalya, 2015.

"Türk Ozanlarının Şiirlerinde Güzel Kadınların Tasviri ve Etnografya Üzerine Bir Çalışma (Karacaoğlan, Molla Penah Vagıf ve Aşık Elesger'in Koşmaları Üzerine), *IV. Uluslararası Türk Sanatları, Tarihi ve Folkloru Kongresi*, Konya, 2015. [Uğur Demirlek ile]

"Azerbaycan Folklorunun İncisi Bayatılarda (Manilerde) Evrensel Konular Üzerine Bir İnceleme", *IV. Uluslararası Türk Sanatları, Tarihi ve Folkloru Kongresi*, Konya, 2015. [Salatın Ahmetli-Regina Höfer ile]

"Azerbaycanlı Hekim Mehemmed Yusif Şirvani'nin Tıpname Eserinde Tedavi Ehemmiyetli Bitkiler ve Tedavi Yöntemleri", *IX.Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri Bildiri Özetleri*, Adana, 2015, s. 10.

2016

"Çocuk Yazarı Fatih Erdoğan'ın Ayşegül'e Ne Oldu? Eserinde Karakter İncelemesi", *Fatih Erdoğan Sempozyumu Özet Kitabı*, Adana, 2016.

"Çağdaş Türk Şiirinde Balkan Konusu", *21.Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu ve Karma Türk Sanatları Sergisi*, Üsküp-Makedonya, 2016.

2017

"Türkiye-Azerbaycan Halk Şiirinde Kadınlar (Karacaoğlan, Molla Penah Vagıf ve Aşık Elesger'in Şiirleri Örneğinde)", *Halk Kültüründe Kadın Uluslararası Sempozyumu Bildirileri-I*, İstanbul, 2017, s. 1.

"Azerbaycan'ın Karabağ Bölgesinde Örf-Adetlerin İcrasında Kadınların Rolü", *Halk Kültüründe Kadın Uluslararası Sempozyumu Bildirileri-I*, İstanbul, 2017, s. 17. [Gamze Gültürk ile]

"İki Ünlü Sanatkâr Hüseyin Cavit ve Mehmet Akif Ersoy'un Eserlerinde Gençlerin Manevi Ahlaki Tekamülü ve İnkişafı Meselesi", *Hüseyn Cavid ve Müasir Genclik (Hüseyn Cavid-135) Beynelhalk Elmi Konferans*, Bakı, 2017.

2018

"Türkün Susmayan Sesi Bahtiyar Vahabzade'nin Sandıktan Sesler Eserinde Sovyetler ve Türk Dünyası Konusu", *VIII. Uluslararası Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Afyonkarahisar, 2018.

"Muş Türküleri ve Azerbaycan El Havalarına Poetik Bir Yaklaşım", *Tarih ve Kültür Bağlamında Muş Uluslararası Sempozyumu Bildiri Özetleri*, Ankara, 2018.

2019

"Litvanya'nın Ünlü Şairi Eduardas Mejelaytis'in İnsan Eserinin Poetikası Hakkında Bir Araştırma (Eserin Konusu, Dil ve Üslubu, Tercüme Meselesi)", *Uluslararası Türkiye-Litvanya İlişkileri Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Vilnius, 2019, s. 183.

2024

"Bulanık İlçesinin ve Aran Karabağ'ın Beylegan Şehrinin Düğün Merasimlerinin Karşılaştırılması", *Bulanık Sempozyumu*, Bulanık-Muş, 2024.

"Bulanıklı Şair Mehmet Emin Korkmaz'ın Vatan ve Doğa Şiirlerinin Poetikası", *Bulanık Sempozyumu*, Bulanık-Muş, 2024.

2025

"Azerbaycan'da Âşık Sanatının Tarihine Bir Bakış: Kopuzdan Saza, Ozan Âşığa (Prof. Nizami Halilov'un Yaratıcılığı Esasında)", *5.Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu*, Muş, 2025.

"Vartolu Âşık Hicrani'nin Divanı'nda Poetika (Şiir Sanatı Hakkında Araştırmalar)", *Varto Tarih, Bilim ve Kültür Sempozyumu*, Muş, 2025.

"Romantik Amerikan Edebiyatında Doğu Konusu", *Uluslararası Dil, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Sempozyumu*, Muş, 2025.

Sonuç

Tamilla Aliyeva'nın 1980'li yıllardan itibaren başlayan yazı ve yayım hayatı incelendiğinde, çok geniş bir sahada edebî ve akademik nitelikli metinler üzerinde çalıştığı ve eserler verdiği görülmüştür. 1987 yılında Filoloji Fakültesine geçiş yapan ve bu fakültedeki "Dünya Edebiyatı" bölümünde ihtisaslaşan Aliyeva öncelikli olarak "Amerikan Edebiyatı" üzerine akademik çalışmalar yürütmüştür. Bu sahada Amerikan romantik yazar C.F. Kuper'in yaratıcılığı konusunda çalışmış, daha sonra İskandinav Destanları, Dede Korkut Kitabı, Amerikan Kızılderilileri ile Türk Kültürü ve Hindu Folkloru hakkında ilgi çekici araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmalarının pek çoğunu Bakü'de gerçekleştirilen ilmi sempozyumlarda sunup yayınlamıştır.

Aliyeva'nın Azerbaycan'da çıkmış 10 kitabı bulunmaktadır. İlk iki çalışması hocası Prof. Dr. Celil Nağıyev ile ortak hazırladıkları *Dünya Edebiyatı Tarihi* ile *Antik Edebiyat Tarihi* üzerinedir. Bu akademik çalışmalarının yanında gazeteci kimliği ile Azerbaycan'ın özgürlüğü uğrunda canlarını feda eden Azerbaycanlı şehitler hakkında *Analar Deyir*

Ki... (Neftçala Şehidleri) ile *Goy Anam Ağlamasın* adlı iki kitabı çıkartmıştır. Azerbaycan ve Türkiye matbuatında çıkan makalelerini ise *Vatan Deyip Ölüyorum*, *Vetenimde Vetenimi Özledim*, *Anadolu'dan Azerbaycan'a*, *Anadolu'da Karabağ Hasreti* adını verdiği bu dört eserinde toplamıştır. Bu yayınlarından farklı olarak 19.asrın sonu-20 asrın başlarında Bakü'de yaşamış meşhur hayırsever Meşedi Ağabala Aliyev'in hayatı ve faaliyetleri hakkında Şəfiqə Musaxanlı Əliyeva ile monografik bir çalışmaya da imza atmışlardır.

Azerbaycan'da geniş yankı uyandıran bu yayınları haricinde Aliyeva, Türkiye'de de 5 kitaba imza atmıştır. Türkiye'de bulunduğu süre içerisinde tanıdığı Muharrem Kubat, Feyzi Halıcı, Özgür Yaşar, Rabia Barış, Abdullah Satoğlu, Şaban Kalkan, Osman Baş, Halil Gürkan, Feyyaz Sağlam, Bayram Durbilmez, Mehmet Ali Kalkan gibi şairlerin şiirleri hakkında yazdığı inceleme yazılarını *Çağdaş Türk Şiiri Hakkında İncemeler* adlı kitabında bir araya toplamıştır. Eserinde yer verdiği 30'a yakın makale özellikle Azerbaycan ve Türk okuruna çağdaş şairlerimizi tanıtıcı niteliktedir. Ayrıca bu makalelerin Azerbaycanlı bir bilim kadınının bakış açısıyla yazılmış olması da son derece dikkat çekicidir.

Aliyeva'nın "profesörlük takdim tezi" olarak kaleme aldığı ve 2014 yılında Eskişehir'de yayınladığı *Çağdaş Türkiye ve Azerbaycan Şairlerinin Şiirlerinde Evrensel Temaların Karşılaştırılması* adlı eseri Türkiye'de karşılaştırmalı edebiyat sahasında yapılmış nadir çalışmalardan birisi olarak görülmüştür. Bu eserinde Azerbaycan edebiyatından Bahtiyar Vahapzade, Mehmed Araz, Neriman Hasanzade ile Türk edebiyatından Feyzi Halıcı, Muharrem Kubat ve Abdullah Satoğlu'nun vatan, doğa, aşk temalı şiirleri benzerlikler ve farklılıklar bakımından kıyaslamalı bir şekilde incelenmiştir.

Bu eserinin yayınlandığı yıllarda Rabia Barış ve Fatma Bahar Halıcı Gökfiliz'le ortaklaşa bir şiir güldestesi hazırlamışlardır. Güldeste'de sayısı 30'u geçen Azerbaycanlı ve Türkiyeli kadın şairlerin şiirleri yer almıştır.

Türkiye'de üzerinde en çok yazı kaleme aldığı şairlerin başında Feyzi Halıcı gelmektedir. Feyzi Halıcı, Türkiye'de özellikle çıkardığı "Çağrı" isimli kültür-sanat dergisi ile tanınan bir şairdir. Bu derginin muhtelif sayılarında Feyzi Halıcı'nın şiirleri hakkında pek çok makalesi yayınlanan Aliyeva, onun hakkında yürüttüğü ilmi çalışmaları 2015 yılında *İstanbul'u Gördüm* adlı monografik kitabında bir araya getirmiştir. Feyzi Halıcı'nın eşi Fatma Bahar Halıcı Gökfiliz'le hazırladıkları 480 sayfalık bu hacimli eserde onun hayatı, eserleri, şiirleri derinlemesine araştırılmıştır.

Feyzi Halıcı'dan sonra şiirleri üzerinde çalıştığı bir başka şair Muharrem Kubat'tır. Muharrem Kubat, ülkemizdeki Köy Enstitüsü kökenli öğretmen ve şairlerden birisidir. "İz Bırakanlar", "Umut Dolu" ve "Yaşamın İçinden" adlı şiir kitapları ile edebî hayatını Eskişehir'de sürdüren şair ile yolları kesişen Aliyeva, onun hayatını ve şiirlerini 2022 yılında çıkardığı 2 ciltlik *Yunus Gönüllü Ozan Muharrem Kubat* adlı kapsamlı monografik eserinde irdelemiştir.

Onun akademisyen kimliğinin yanında aslında pek bilinmeyen bir yönü de çevirmenliğidir. 2004-2015 yılları arasında çevirmen kimliğiyle Nail Tan, Abdullah Satoğlu, Neriman Hasanzade, Salatın Ahmedova, Gülsüm Cengiz, Nusret Kesemenli, Aslan Kemerli, Nezaket Memmedova, Feride Leman, Feride Hacıyeva gibi isimlerin eserlerini Azerbaycan ve Türk edebiyatına kazandırmıştır.

Başta Azerbaycan ve Türkiye olmak üzere Kuzey Kıbrıs, Bulgaristan, Makedonya, Kosova, İsveç, Amerika ve Almanya gibi ülkelerde çıkan ilmî ve edebî dergilerde 300'e yaklaşan makaleleri yayınlanmıştır. Özellikle 90'lı yıllardan itibaren Azerbaycan gazetesinin Türkiye'deki temsilcisi olarak gazeteye haber yazıları hazırlamıştır.

Bir bilim kadını olarak Azerbaycan ve Türkiye'yi uluslararası kongre, sempozyum (bilgi şöleni), panel ve şiir şölenlerinde temsil etmiştir. Uluslararası sempozyumlarda 70'e yakın bildiri sunmuş ve bildirilerinin kitaplarda yer almasını sağlamıştır. Özellikle görev yaptığı Eskişehir ve Muş'ta gerçekleştirilen ilmî sempozyumlara katılmaya gayret göstermiş ve bu yörenin edebiyatı ve kültürüne ilişkin bildiri metinleri hazırlayarak katkı sunmaya çalışmıştır.

Netice itibariyle ortaya koyduğumuz bu çalışma ile Prof. Dr. Tamilla Abbashanlı Aliyeva'nın kısa hayat hikâyesi ile tespit edebildiğimiz yayınlarını bir bütün olarak ele almaya çalıştık. Tespit edebildiğimiz yayınlarını "kitap", "kitap bölümü", "çeviriler", "yönettiği lisansüstü tezler", "dergi-gazete yazıları" ile "bildiriler" şeklinde 6 başlık altında listeledik. Altı başlık altında verdiğimiz geniş bibliyografyaya bakıldığında ömrünü ilme adamış Azerbaycanlı bir Türk kadınının gayreti ve çalışkanlığı görülecektir. Onun her bir çalışması Türkoloji literatürüne kazandırılmış önemli bir katkıdır. Pek çoğu sahasında ilk kez yazılan kitap, makale ve bildiriler Türklük bilimi sahasında çalışan genç araştırmacılara rehberlik edecektir.

KAYNAKÇA

Abbashanlı Aliyeva, T. (2007). "Unuta Bilmiyorum...", *Anadoluda Karabağ Hasreti*, Vektor Neşrler Evi, Bakı, , s. 250-254.

Buttanrı, H. (2008). "Azerbaycanlı Kardeşimiz Doç. Dr. Tamilla Aliyeva", *Çağdaş Türk Şiiri Hakkında İncelemeler*, Eskişehir.

Buttanrı, M. (2013) "Bir Bilim Kadını (Üç Ülkeden Üç Diploma)", *Eskişehir Osmangazi Haber*, Sayı.148, Mayıs.

Kubat, M. (2022). "Azerbaycan'ın Türkiye'deki Kültür Elçisi Tamilla Abbashanlı Aliyeva", *Yunus Gönüllü Ozan Muharrem Kubat I*, Eskişehir, s. 122-124.

Gönüllü Y., O. Kubat M. (2022) "Prof. Dr. Tamilla Abbashanlı Aliyeva'nın Özgeçmişi", *II*, Eskişehir, , s. 249-251.

D E R L E M E
C O M P I L A T I O N

YASTIK ALTINDAKİ MASALLAR VE HİKÂYELER PRİZREN'DE ANLATILAN ANLATILAR

Ayser LESKOVCİ*

ÖZET

Bu çalışma, Yastık Altındaki Masallar adlı çalışma ile başlatılmış, ardından Prizren'de anlatılan Yastık Altındaki Masallar ve Hikâyeler üzerine araştırmalar yürütülmüş ve nihayetinde Prizren'de anlatılan tüm sözlü anlatılar sistemli bir şekilde derlenmiştir. Araştırma, Prizren'de sözlü kültür geleneği çerçevesinde masal ve hikâyelerin belgelenmesi ve korunmasına yönelik uzun soluklu bir alan çalışmasının ürünüdür.

Masallar, hikâyeler, güldürü masalları ve dinî içerikli anlatılardan oluşan bu derleme, anlatıcıların hafızasında saklı kalan sözlü mirası yazılı kültüre kazandırmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temeli, 2020 yılı mart ayında, pandemi sürecinde aile bireylerinden derlenen anlatılarla başlamiş; ilerleyen yıllarda eş, dost, akraba ve çevre anlatıcıları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bugüne kadar yapılan araştırmalar, ağırlıklı olarak yaşça büyük anlatıcılar ile gerçekleştirilmiş; bu tercih, sözlü anlatı geleneğini daha canlı biçimde muhafaza eden kuşaklara ulaşma amacı taşımıştır.

Mart 2020–Mart 2026 tarihleri arasında sürdürülen araştırmalar sonucunda toplam 215 anlatıya ulaşılmıştır. Yapılan alan araştırmaları, masal, hikâye ve güldürü masalı anlatma geleneğinin büyük ölçüde yaşlı kuşaklar tarafından sürdürüldüğünü göstermektedir. Özellikle 50 yaş altındaki yeni nesillerin gerek anlatı çeşitliliği gerekse anlatma pratiği bakımından bu geleneğe yeterince hâkim olmadığı; şimdiye kadar yapılan araştırmalarda bu yaş grubunda masal, hikâye ve güldürü masalı anlatımına anlamlı ölçüde rastlanmadığı tespit edilmiştir. Ancak fıkra türü içerisinde Nasrettin Hoca fıkralarının, kuşaklar arasında aktarılmaya devam ettiği ve günümüzde hâlâ anlatıldığı görülmektedir. Bununla birlikte, masal ve hikâyelerin yalnızca çok az sayıda örneğinin Türkçe ders kitaplarında yer aldığı, bu durumun sözlü anlatı geleneğinin aktarımında yeterli bir işlev görmediği anlaşılmaktadır.

Derlenen anlatıların bir bölümü daha önce BAL-TAM Türklük Dergisi'nin 36, 37, 38, 40, 41, 42 ve 43. sayılarında yayımlanmıştır. 44. Sayısında da 43 anlatı yer almaktadır. Derlenen anlatıların büyük bir

* Mr. İlkokul Öğretmeni, Prizren, ayser.leskovci@hotmail.com

kısmı BAL-TAM Türklük Dergisi'nde yayımlanmış olup, bugüne kadar toplam 203 anlatı okuyuculara sunulmuştur. Bunun yanı sıra, derlemeler üzerinde yapılan incelemeler sonucunda 2024 yılında "Prizren'de Derlenen Eski Türk Masalları Üzerine Bir İnceleme" başlıklı yüksek lisans tezi tamamlanmıştır. Araştırmalar, günümüzde de devam etmektedir.

Bu çalışma, Prizren halk edebiyatı ve sözlü kültürünün belgelenmesi, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması bakımından önemli bir katkı sunmaktadır. Derlenen masallar, hikâyeler ve güldürü masalları, hem bölgenin kültürel kimliğini yansıtan özgün metinler hem de Türk halk edebiyatının zenginliğini ortaya koyan değerli kaynaklar olarak değerlendirilmektedir.

FABLES AND STORIES UNDER THE PILLOW: ORAL NARRATIVES TOLD IN PRIZREN

ABSTRACT

This study was initiated with the project *Fables Under the Pillow* and subsequently expanded to research the *Fables and Stories Under the Pillow* told in Prizren, ultimately resulting in the systematic collection of all oral narratives from the region. The research represents a long-term field study aimed at documenting and preserving folktales and stories within the framework of Prizren's oral culture tradition.

The compilation includes folktales, stories, humorous tales, and religious narratives, with the goal of transferring the oral heritage preserved in narrators' memories into written form. The foundation of the study was laid in March 2020 during the pandemic, when narratives were collected from family members; in the following years, the research was expanded to include narrators among friends, relatives, and the wider community. To date, the fieldwork has been conducted predominantly with elderly narrators, a deliberate choice to engage with the generation that actively maintains the oral storytelling tradition.

Between March 2020 and March 2026, a total of **215 narratives** were collected. Field research indicates that the storytelling tradition of folktales, stories, and humorous tales is largely sustained by older generations. Notably, younger generations under the age of 50 have shown limited familiarity with both the diversity of narratives and the practice of storytelling itself; no significant examples of folktale, story, or humorous tale narration have been observed in this age group. However, Nasrettin Hodja anecdotes continue to be transmitted across

generations and are still actively told. Additionally, only a very small number of the collected folktales and stories appear in Turkish language textbooks, indicating that formal education alone is insufficient to transmit this oral tradition.

A portion of the collected narratives has previously been published in *BAL-TAM Türklük Dergisi* (issues 36, 37, 38, 40, 41, 42, and 43), with 43 narratives included in issue 44. To date, a total of **203 narratives** from this research have been made available to readers through the journal. Furthermore, analysis of the collection contributed to the completion of the master's thesis *"A Study on the Old Turkish Folktales Collected in Prizren"* in 2024. The research is still ongoing.

This study represents a significant contribution to the documentation, preservation, and transmission of Prizren's folk literature and oral culture. The collected folktales, stories, and humorous narratives serve both as unique texts reflecting the region's cultural identity and as valuable resources enriching Turkish folk literature.

Apdal Çoban[1]

Ne var imiş, ne yog imiş. Uzak bi çüyde yaşaymış bi adam. Var imiş koyonlari. Bu adam tutay bi çoban, otlatırsın koyonlani. Çoban pek tamam dilimiş akıldan taraf. Saba ali koyonlari cütüri otlatırma. Otlaylar koyonlar. Akşam üsti koyonların sütlerını sagay yerlere. Sora cetıri koyonlari eveee. Bi cün adam dey çobana:

- Bu koyonlari sen otlatırimisın? Çok az süt verilar.
- Yok agam, otlatırim bütün cün ema akşama karşi sagaym koyonların sütlerını yere. Otlar da çabuk büyüsün, hayvanlar yesın.

Adam dey çobana:

- Tüüüüüü Alla belani versııınnn. Gayri sütleri sagma yerlere.

Çoban da dey adama:

- Olor agam, gayri sagmam sütleri yerlere.

Neyse ceçey bi zaman, adam dey çobana:

- Yarın eve cetırdınmi koyonlari, dik olson koyonların kulaklari.

[1] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948–), Prizren.

Çoban da ne yapsın dey:

- Tamam agam, üle yaparım.

Çoban saba cene cütüri çayıra koyonlariii. Akşam olmaden da ep koyonların çesey kulaklarını dik olson. Yapay koyonlari dik kulakli. Akşama cetıri eve koyonlariii. Koyonlar kan içında, cendısi cüleeeyyy. Çikay aga haçın cüri koyonlani kan içında, bagıri çobana:

- Ne yaptın koyonlara? Koyonlar kan içında.

Çoban dey:

- Agam sen aradın yapaym koyonlani dik kulakli. Ben da yaptım.

Adam dey:

- Tüüüüüü Alla belani versın be çoban!

Bikaç cün ceçey aradan. Aga cene çagıri çobani, dey:

- Bak yarın akşam haçın cetırırsın koyonlari, koyonların bi cüzi kapanık, bi cüzi açık olson.

Çoban cene dey:

- Tamam agam.

Çoban saba çikari koyonlari otlatırma. Üleden sora ep koyonların çikari bi cüzüni em akşam cetıri eveee. Aga haçın cüri delıriii, dey:

- Buni da mi yaptın! Koyonlari bi cüzli komisın. Çor etmisın koyonlarımi.

Çoban dey:

- Agam, sen cendın istedın koyonların bi cüzi kapanık olson.

Adam kızay ema yok ne yapsın, cene sısay. Cenek aradan ceçey bi zaamaaan. Adam çagıri çobani, dey çobana:

- Bak yarın koyonlari otlatır ema açın cetırırsın eve koyonlari cülerçen cetır.

Çoban dey:

- Olor be agam. Sen nasıl dersen ben üle yaparım.

Oli sabaaa. Çoban ali koyonlari cütüri otlatırmaaa. Üleden sora ali ep koyonların çesey yarısi dudagını. Koyonların agzi egri kali em dişleri cüsteri. Haçın bakaysın cüsteri çi koyonlar cüley. Akşama cetıri eveee. Ne cürsün aga bitevi koyonlar cüleylar. Ep koyonların yarısi dudagi çesık. Aga cene çok kızay, dey çobana:

- Buni da mi yaptın be çoban?

- Agam, sen aradın. Bak ep koyonlan cüley, dey.

Aga yok ne desın. Cenek ceçey aradan bi zaman. Çagıri çobani, em dey çobana:

- Yarın akşam koyonlari eve oynarçen cetır.
- Tamam agam, sen ne dersen ben oni yaparım.

Saba oli, çoban ali koyonlari cütüri çayıra otlatırmaaa. Üleden sora başlay ep koyonların birer ayagını kıraaayy. Akşam haçın oli cetıri ep koyonlariii evee. Aga ne cürsün ep koyonlar aksarçen celi. Koşay çobanın yanına. Ne cürsün ep koyonların birer ayagi kırık aksaylar. Aganın akli çikay, delıri, kızay, bagıri çobana:

- Be Alla belani versın senın. Tüüüü ne deliymisın…büle yapılırmi koyonlara?
- Agam sen istedın, akşama koyonlar celsın oynarçen. Ben nasıl oynatırim koyonlari? Te bak ne cüzel atlaylar, oynaylar.

Adam bikaç cün çobanlen iç sülemeeey. Ceçey aradan bi zeman, aga barışi çobanlen. Bi cün dey çobana:

- Bak çoban, yarın koyonlari eve cetır atlarçen.

Çoban da dey:

- Tamam agam. Sen nasıl dersen ben üle yaparım.

Saba oli cene çoban ali ep koyonlari cütüri otlatırma. Üle vakti başlay koparma koyonların birer ayagını. Akşama kadar bitıri. Toplay koyonlari cütüri eveee. Aga çikay çobani avlida bekleyyy. Haçın ne cürsün bitevi koyonlar atlay. Ne cürsün epısının birer ayagi yok. Adam cene kızay çobana:

- Ne yaptın be deli? Cene yaptın yapacagını.
- Agam ben ne yaptım. İç bi şi yapmadım. Sen ne aradın ben oni yaptım. Ben gayri bilmeym agam sana nasıl isla olma. Sen da istemesaydın cülsünlar, oynasınlar, atlasınlar, cüzi kapanık celsınlar. Celırdilar koyonlar nasıl nedırlar. Sen aradın ben senın çifini yaptım.

Aga kızmış, dayanamamiş atık, çobana demiş:

- A be sen akıldan noksan imisın. Epten deliymisın, cit buradan cüzüm cürmesın seni! Ze tepelerım.

Kovay aga çobani em dey:

- Cürmişım cürmişım bukadar da deli cürmemişım.

Çoban dey:

- Agam ben deliyım ema sen benden da deliymisın. Delının delısi da varimiş, demiş.

Çoban kovoldogi yerden citmiş. Da bi çe vela o çüyden ceçmemiş. Masal ceri, biz ileriii. Masal saçaga, biz yataga. Atık yatana yatak, yatmayana dayak.

Alışmasın Dilenma, Alışsın İşlema[2]

Adamlar toplanmiş, otorilar kavedee. Yeylar, içeylaar. Onda var imiş em müsliman em gayrimüsliman ayni masada. Celmiş masaya bi gayrimüsliman dilenma. Masadaçi gayrimüsliman kızmiş iç bi pare vermemiş em kovmiş. Masadaçi erçes adami acımış. Kısa bi vakıt sora celi bi müsliman dilenma. O gayrimüsliman adam çagıri o dilenciyi em veri pare. Masadaçi erçez şaşıri. Birisi atıli dey:

- Senın cendi insanın celdi dilenma. Sen kovdon, bagırdın. Bi pare velam vermedın. Şindi müsliman dilenciyi çagırisın em pare verisın.

Gayrimüsliman adam dey:

- Benım insanım alışmasın dilenma, alışsın işlema. A başkasi alışmasın işlema ona verim pare çi ep dilensın. Dilencilikten başını kaldırmasın.

Benım insanım alışmasın dilenma, alışsın işlema! Başkasi ep dilenırçen yaşasın.

Ali Veli Deli[3]

Var imiş bi orta yaşli kari. Kocasi ülmiş, var imiş çocoklari. Bi cün da otororçen başlamiş uflama puflama. Bük çocogi duymiş. Yaklaşmiş anasının yanına, sormiş:

- Ana ne uflaysın puflaysın? Bi derdın mi var?

Anasi dey:

- Avvv çocogom nasıl uflamayaym puflamayaym. Ayatım ceçey, iç bi şi cürmedım bu ayatta.

Çocogi dey:

[2] Reşad Leskovci Leskovçalı (1938-1999), Prizren.
[3] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.

- Aman be ana da ne arysın cürma? Kaçe evlendın?

Anası kızay:

- Uuuu anam kaçe evlendım?

Başlay sayma parmaklarında.

- Ali, Veli, Deli üç ondan evelli. Şaban, Bayram, Ramazan em senın rametli baban. Ne cürdüm çi bu ayata?

Allah'ın Kiyameti[4]

Var imiş bi apaaaş, ne celırse elıne çalaymiş. Bi cün da beklemiş akşam olson. Cecenın bi vakti çikmiş çalma, bulamamiş iç bi şi. Ceçerçen bi adamın evının kapısını çalmiş, başlamiş kaçma. Adam uyurçen duymiş, kovkmiş apaşın arkasına dalmiş. Apaş kaç adam koş, apaş kaç adam koş bi vakıt apaş yorolmiş. Opo kapi elında yok nereye sın, biney kapilen bi agaca. Otori bi agacın bi dalında em sısay. Adam da celi agacın altına, bakını apaş nereye citmiş. Bakını bakını bulamay nereye citmiş. Apaş sıkışmiş yok ne yapsın altına edecek. Edey agaçtan adamın üstüne. Adamın yüzüne celi, o da yüzüni siley dey:

- Yagay Allahın rahmeti.

Apaş kapiyi atık taşiyamay, kiveri kapiyi agaçtan aşa. O karanlıkta oli bük rapurdi, adam korkidan bagıri:

- Bu da Allahın kiyametiiiiii

Em bagıri em kaçay. Apaş ta eney aşa ali kapiyi em kaçay.

Allahın Rahmetından Kaçılmaz[5]

Ne var imiş, ne yog imiş. Bi cün Nasraddin Hoca çok tasalanmiş, citmiş otormiş pencerede. Celen cidene bakaymiş. Birden hava kararmiş başlamiş şıkırdilar yagma. İnsanlar başlamiş bi saga bi sola koşmaa yagmurdan kaçma. Nasraddin Hoca'nın camının altından koşay koyşosiiii, kaçay yagmurdaaaannn. Nasrtaddin Hoca cüri adam çi koşay hızli bagıri adama:

- Ayiiippp ayiiippp! İnsan Allahın rametınden kaçar mi?

[4] Recep Katırpare (1963-), Prizren.
[5] Esengül Leskovci Sarıoğlu (1982-), Prizren.

Adam utanmiş hocadan, egdırmiş başını başlamiş yavaş yavaş yürüma. O şıkırdida evıne cidene kadar çul olmiş. Kızmiş ifrit olmiş ema yogimiş ne desın hocayaa. Cünler ceçmiş, bi cün da Nasraddin çikmiş pazara, hava islaymiş, cüneiliymiş. Birden bire bi kapanmiş hava başlamiş şıkırdilar yagmaaa. Nasraddin Hoca da başlamiş koşabildıgi kadar koşma evıne citma. Celmiş malesıne. O koyşosi da cürmiş Nasraddin Hoca çi kaçay yağmurdan dey:

- Aaaa hocaaa şindi yakaladım seni.

Açay penceresını em bagıri Nasraddin Hocaya:

- Nasraddin Hocaaaaa Nasraddin Hocaaa utanmaymisın koşma. Allahın rahmetından insan kaçar mi?

Nasraddin Hoca da cülmiş em koşaymiş em koyşosona bagırmiş:

- Ben Allahın rametından kaçmaym. Ben Allahın rahmetıne basmayam diye koşaym.

Allaım Şaittır[6]

Adamın biri çok isla canliymiş. Cendi işlerıne bakaymiş. Yaşadıgi yerde var imiş bi kaç fitneci. Adama iftira atmişlar, citmişlar kadiya aglaşmişlar. Bi cün kadi bi adami çagırmiş yanıına, adama demiş:

- Sen bu bu suçi işlemisın.

Adam şaşırmiş, kadiya demiş:

- Kadi efendi ben o suçi işlemedım.benım yaptıklarıma Allaım şaittır.

Kadi ne dediyse adam ep Allaım şaittır deymiş. Kadi da adama sormiş:

- Oglom Allatan başka şaidın yok mi? Allatan başka şaidın yog ise yanmisın. İç bi şi yapmamişisen da ceza çekersın. Bu dünyada cezani çekersın. Obi dünyada sora onlar cezalani çelker nasıl olsa senın şaidın var, rat otororson

Ayoylen Avci7

Ne var imiş, ne yog imiş. Bük bi dagın bi yerınde büüyüük bii çüüy var iimiiş. Bayagi kalabalık yaşaymış o çüyde. Akşam oldi mi erçekler

[6] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.
[7] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.

çikaylar mabet etma aralarında. O vakıt ta zemeri kış imiş. Bi cece arkadaşlar biribirilen mabet ederçen, bitene dey:

- Bakın arkadaşlar, ben yarın çikacam ava. Yabırınız celimisınız benımlen?

Arkadaşlari dey:

- Aaaman be abap! Bu zemeri kışta ava çikılır mi?

Otorilar da bitra em dagılilar evlerıne. Yarın saba kovkay bu adam azırlani ava citma. Karısi dey adama:

- Bak adam, yalnız cideysın bu avada ava, çikar yabi ayo ününe!

Adam dinglemey karısını cene cidey ava. Yüri yüri bi vakıt yoroli. Otori karların üstüne yorgonlogoni alma. Adam çok zor açay cüzlerını, celi uyukusi. Yazın ne çikmiş ava cürmiş bi ayo. O ayonon cirmiş bi tiçen ayagına em depşırmiş. Ayonon çok agrısi var imiş. Bu adam da cürmiş, yaklaşmiş ayonon yanına. Ayo uzatmiş ayagını adama çikarsın tiçeni. Adam çesey ayonon o depşırık yerını av biçagilen em payçlay ayonon ayagını. Kiveri ayoyi citsın daga. Ayo bu adami tutay aklına. Bi vakıtan sora ayo cüri adami karlarda yati. Adama aray yardım etma. Adami tanay. Adam haçın cüri ayoyi korkidan çabuk sarıli tüfeğe em vuri ayoy. Ema ayoya olmay iç bi şi. Ayo ali adamın elınden tüfegi em dey adama:

- Ben celmedım seni yema! Cürdüm çi sen astasın celdım sana yardım etma. Beniyım o ayo sen ne çikardın ayagımdan tiçeni. Benden sana zaval çelmez. Cel cütürim seni yuvama. Onda sagol, sora cidersın evına.

Ayo ali adami sırtına em cütüriii yuvasınaa. Ayonon da koli yaralanmiş adam ne vurmiş tüfeklen. Er cece ayo yalay cendi kolondaçi yarayi. Em bir efte için ayonon yarasi kapani. Ayo çok isla bakay bu adama, aray sagıltırma. Bikaç cünden sora bu adami çikay çüliler arama ema bulamaylar. Çevrılilar evlerına, deylar karısına:

- Kocani bulamadık, zay ayolar yemiş kocani!

Ceçey aradan bi zaman adam sagoli. Adam asta içen ayo adam üşümesın ep adami kucaklay, donmasın adam. Bi saba oyanilar. Adam sagolmiş. Ayo da adama sormiş:

- Ratmiydın arkadaşım?

Adam dey ayoya:

- Çok rat idım. Alla razi olson. Er b işi isla ema biraz çok kokaydın.

Ayo demiş adama:

- Da bi cün kal, sora cütürürüm ben seni yarın bi yereyden donmayasın se dişarısi çok sovk. Bi yerden sora cendın cidersın evıne.

Adam kabul edey. O cece ayoylen adam yeylar, içeylar em yatilar uyuma. Saba oyanilar ayo dey adama:

- Azırlan seni cütürim.

Adam dey ayoya:

- Sen benden memnunmisın?

Ayo dey adama:

- Ben memnuniyım senden. Ema bak bi şi cüsterim sana. Ayagımi sagıltırdın bak vela leçe yok. Koloma tüfeklen vurdun. Bi içi efte için çeçti lişan bile kalmadi. Ema o süz yarasi ne açıldi çok agıri. Oka baktım seni sagıltırdım. Üşümeyesın, donmayasın seni isıtım. Bana dedın çi çok pis kokaym. Çok pis kokaymiş ayo kokosi. To süzüni içbi türli unudamaym.

Ali ayo adami sırtına. Cütüri bi yere kadar em kiveri citsın evıne. Ema demiş adama:

- Bak tüfek, biçak yarasi ceçer ema süz yarasi ceçmez. Bu dedıgımi sakın unutma.

Masal ceri, biz ileri. Düşmana yağlık, bize sağlık.

Başkasının Celini Pekisla[8]

Var imiş bi kariii. O kari er dügüne ne cideymiş, dügünleri açaymış. Pek imiş hovarda. Çim ne alimiş celin o kariyi çagırimiş. Kari dügünlerde pek aykıri şamar basay,ep kollari havada. Cel zaman cit zaman celi sırasi cendısi alsın celin. Açın cideylar alma celin kari mazuuumm. Ne aykıri, ne şamar basaaay. Dügüne celen müsafirlar şaşıri, deylar ne oldi buna?

Bi kari dayanamay yaklaşi yanına,dey:

[8] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.

- Ne oldi kız sana? Sen pek hovardasın. Citıgın er dügüni açarsın. Oynarsın, aykırırsın şamar basarsın. Şindi cendi dügününde korse dargınsın.

Kari demiş:

- Eeee başkasi celin alırçen şenılidım. Oynaydım, aykıridım, şamar basaydım. Ellerım ep avadaydi. Şindi evıme celin cetırım, ellerımi basmay avada basaym başıma. Kuku benım için ne cetırım evıme fesat. Atık rahat için ratsız oldom. Sofram pazara çikar. Nasıl basaym şamarlami? Basaym şamarlari başıma.

Em üle dey em ellerilen başına vuri.

Benımçısi Düşüni[9]

Nasraddin Hoca bi cün çikmiş pazaraaa. Pazari dolaşırçen cüri bi kalabalık. O kalabalıkta satıci bagıri.

- Yüüüüz akçe, yüüüzz akçe.

Nasraddin da yaklaşi bakma o kalabalık nedır em ne sataylar yüz akçe. Ne cürsün adamın biri satay kafeste bi papagaaayy. Nasraddin Hoca soray:

- Neka sataysın bu papagayi?

Adam dey:

- Yüz akçe.

Nasradi da cidey evıne. Yarındasi cün ali çümezından çurkasını, cidey pazarda satma. Dey cendi cendısıne: Onon küçük bi kuşi yüz akçe ederse. Benım opo çuranım üç yüz akçe eder. Cidey adamın yanında otori. Ceçerçen bi adam soray:

- Neka bu papagay?

Adam dey:

- Yüz akçe.

Adam yürürçen cüri Nasraddin Hocayi, soray:

- Bu çurka neka?

[9] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948–), Prizren.

Nasraddin Hoca dey:

- Üç yüz akçe.

Adam dey:

- Neeee üç yüz akçe mi? Papagay yüz akçe, senın çuranın üç yüz akçe!

Nasraddin kızay, dey:

- O kuçuk kuş yüz akçe ederse benım opo çuranım tabiçi üç yüz akçe eder.

Adam dey:

- Ema o kuş süley. Senınçi sülemey.

Nasraddin Hoca dey:

- Ononçi sülerse benımçısi da düşüni.

Benım Parem Bogazımdan Ceçmez[10]

Bi kasabada yaşaymış çok bük bi zencin. Kari koca yaşaymışlar. Çocoklari yog imiş. Okaymiş zencin yazın hasırların üstünde altınlani kuruturimiş cüneşte. Çok bük çüşki var imiş, ta müsafirlana ayri evi var imiş ema adam çok pintiymiş. Elınden bi pare çikmaymiş. Cendi paresını yeyemeymiş. Ceçmeymiş bogazından. Sofrada haçın otorimiş alimiş yanına su se yutamaymiş ne ekmegi ne yemegi. Ep suylen ütüverimiş. Em doymaden kovkaymiş sofradan. Adamın evında ususi ahçısi, izmetçileri var imiş. Adam çok zencin ema ep aç. Haçın çagırimiş yabi çimse kuşluga adam cideymiş yeymiş doyaymiş. Em ep deymiş:

- Benım parem benım bogazımdan ceçmey. Yeyemeym cendi paremi, kali bogazımda.

Ayaktaşlari ep oynaşilar, inanmaylar adama. Açın çagırilar buni kuşluga cidey yey, içey doyay. Evde ep aç. Ayaktaşlarına düveri onlar inanmay. Bi cün da ayaktaşlar toplani em deylar yapam bi çeşit cepınden pare alam. O pareylen bi akşamlık azır edam. Buni da çagıram celsın yesın. Bakam saymi cendi paresi bogazından ceçmey. Ayaktaşlar anlaşilar aralarında. Bi tenesi o zencin adamın cepınden pare çalay. Cütüri ayaktaşlana veri, dey:

- Ben çaldım paresını. Siz azır edın akşamlıgi. Alın bi bük çuran, bakam ceçecekmi bogazından.

[10] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.

Adamın ayaktaşlari da zencin. Yarındasi cün ayaktaşli azır edeylar bi cüzel sofra. Bu pinti adami da çagırilar yemege. Adam da celi, otorilar sofrayayema yema ekmek. Çikarilar çurani sofraya. Adam şenıli çi yeyecek, doyacak. Ayaktaşlari da bakaylar ne deyecek. Adam ali bi parçe çuran eti yema. Kopari biraz kuyay agzına, çiney çiney yutamay. Agzındaçi eti çevıri devıri agzında suylen yutay. Ayaktaşlari em yey em buna bakaylar ne yapacak. Yeyecek mi çurani bilmeden çi cendi paresilen. Adamın kali bogazında, zar zor yutay o eti. Dey ayaktaşlana:

- Bakın arkadaşlar bu yemekte benım parem var. Yemek ceçmey bogazımdan. Suylen ütüverim.

Ayaktaşlari başlay cülma, deylar:

- Hep deysın''Benım parem benım bogazımdan ceçmey''biz inanmaydık. Ep zanedidık pinti oldogondan deysın, inanmaydık. Ema dogriymiş. Senın cepınden pare çaldık em çurani aldık. Baktık ceçecekmi bogazından. Şindi inandık çi say senın paren senın bogazından ceçmeymiş. Biz doydok sen cene bu cece da aç kaldın.

Adam kızmamiş ayaktaşlana, darılmamiş ema cene aç kalmiş.

Bi Pitayka Beş Çüfte[11]

İçi milis işlerçen aç olmişlar. Sabalıga citmişlar çüftecide alma çüfteylen pitayka. Em cirmiş bi milis satnaalma. Obırısi bekleymiş dişarda em dey çüfteciye.

- Bana ver bi pitayka em on çüfte.

Çüfteci dey:

- Pitaykamız kalmadi.

Milis dey:

- Asa ver bi pitayka em beş çüfte.

Çüfteci cenegise dey:

- Pitaykamız yok, kalmadi.

Milis cenek dey:

- Asa ver yarısi pitayka em beş çüfte.

Çüfteci dey.

[11] Kadri Leskovci (1969-), Prizren.

- Ya pitaykamız yok, kalmadi.

Milis kızay, em düçandan çikay. Kızgın kızgın ayaktaşının yanına cidey. Ayaktaşi soray:

- Aldın mi çüfteylen pitayka?
- Yok almadım.
- Niçın?
- Ya ben deym, ver bi pitayka em on çüfte. O bana dey yoktor pitaykamız. Dedım tamam asa ver bi pitayka beş çüfte. O bana cene dey ya pitaykamız yoktor. Tamam dedım, asa ver yarısi pitayka em beş çüfte. Cenek bana dedi yoktor pitaykam, kalmadi. Ben da kızdım dedım istemesen satma iç satma. Çiktım düçandan, celdım, iç almadım.

Ayaktaşi demiş:

- Ya ne kapuşisın. Alaydın pitaykayi basaydın çeresıne.

Bragılan Baba[12]

Var imiş bi adam. Evlenmiş olmiş bi çocogi. Zaman çabuk ilerlemiş, adamın çocogi büyümiş, evlendırmişlar. Bi vakıt sora adamın ülmiş karısi. Celin da olmiş bi kaç sene ne evlenmiş. Kaynata yaşlanmiş. Celin da atık gayri istemey kaynatayi evde bakma. İçide bir kapuşi kocasilen, dey:

- Al babani çek! Nereye cütürürsen cütür.

Kocasi ne yapsın kapuşi tutuşi ema kari anlamay. Bi cün da karar vermiş babasını daga cütürma em dagda komaaa. Cidey babasına dey:

- Baba yarın çikam senınlen biraz yürüma dagda em dolaşırız.

Babasi dey:

- Dane be çocogom, çikarız.

Yarındasi cün çocok ali yemek içmek arkasına ali babasını da korse çikaylar cezma. Takıli unukasi arkasına:

- Benda araym celma sizınlen daga. Benda araym sizınlen celma daga.

[12] Esengül Leskovci Sarıoğlu (1982-), Prizren.

Adam ne yapsın atamay çocogi başından. Ali babasını da çocogoni da çikaylar evden. Yürilar yürilar celilar bi dagın tepesıne. Otorilar biraz mabet edeylar. Adamın çocogi koy babasının yanında yeyecek içecekleri em ali çocogoni em kaçay. Babasını dagda bragay. Dagdan enerçen çocogi dey babasına:

- Baba niçın sen baboyi dagda kodon kaçaysın? O yaşli dagda tek başına ne yapacak? Kurtlar ayolar yer babomi. Ben da evlendım mi seni ayni tebu yerde cetırırım bragarım.

Adam açın duyay bu süzleri çocogondan pişman oli ne brakmiş babasını. Çabuk düney çocogilen ceri, ali babasını cetıri eve. Karısına dey:

- Nasıl benım aklımi doldordon, cendi babami ne büyütürmiş beni bragaym dagda. Bucun ben bragarım babami, yarın benım çocogom bragar beni. Sen istersen kal, istersen cit. Babamın yeri benım yanımdadır.

Kari cürmiş çi ceçmey süzi, otormiş tonda ülinceye kadar kaynatasını bakmiş.

Cemaatın Yüki[13]

Bi cün bi deli karar vermiş citma camida namaz kılma. Cemaatlen hoca celmişlar ondan evvel otormişlar saflarda. Deli ciri camiya bakını sagına solona,çenara çüşeye.emen camidan dişari çikay. Cidey toplay bi demet odon. Odonlari yükley sırtına. Sırtında odonlarlen cenek celi camiya. O da otori safta kılma namazını. Hoca başlay cemaati kıldırma, bu deli da sırtında odonlar başlat kılma. Namazını kılırçen ep ingley, sırtındaçi odonlar agır.secdeden ne vakıt oli kovkson ingley. Bundan cemaat ratsız oli. Başlaylar birbirine bakışma em sülema, ta çi bu süzler ocanın kulagına celi. Hoca kovkay ayaga, düney insanlara bakma ne süleşilar. Cüri bu deliyi da çi odonlarlen kılma celmiş, cemaata dey:

- Korkmanın bu oglan zararsızdır. Bizım malenın aşasındadır evi.

Cüri sırtında çi var yükli odon. Çagıri yanına, dey:

- Sırtın yükli namaz kılınmaz!

Deli dey hocaya:

- Hocam ben yüksüz camiya celdım. Sagıma soloma, çenara çüşeye bakındım. Cürdüm çi cemaatın epısi yükli. Benım

[13] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.

yüküm yogidi. Cittım ben da sırtıma odon yükledım, yüküm olson, celdım onlarlen kılma.

Hoca bakını etrafına cemata cüzleni cezdıri. İç çimsenın sırtında iç bi şi yok, düney deliye dey:

- Sen nerde cürisın yükli oldoklarını?
- Hocam, sen cüremesın ema ben cürürüm! Bak hoca, çımısının karısi, çımısının çocogi, çımısının inegi, çımısının kardaşi, çımısının mali sırtında yükli. Bazısının karısi dogoracak düşüni. Bazısının inegi süt vermey, o da düşüni. Bazısının çocogi asta düşüni. Kardaşilen kapuşmiş, mali ayrışamaylar, o da düşüni. Yalnız ben yok ne düşüneym. Say namaza durdun mi lazım dil iç bi şi düşünma namazın kabul olmaz. Ema ben da utandım cemaatan. Ben da odonlari sırtıma yükledım, benım da bi yüküm olson. Benımda sırtımda bu odonlar beni ratsız etti. Rat kılamadım ep ingledım. Cemaatlen beraber ingledık. Hiçbırımız rahat kılamadık se epımızın yüki varidi. Yalnız ben sesli ingledım obirleri sesız ingledi.

Cübbem Düşti[14]

Var imiş bi Nasraddin Oca. Nasraddin Oca karısilen beraber bi cece yatmiş uyumiş. Cecenın bi vakti Nasraddin yanmiş suya. Kovkay su içma uyukili. Enerçen tata basamaklardan bi sürçey ayagi tekırleni basamaklardan yere. Opo rapurdi oli evde karısi duyay ema kovkmay, çevrıli obi tarafına em cene uyi. Saba açın oli dey Nasraddina:

- Efendi cece bük bi rapurdi oldi evde, duydun mi?

Nasraddin Oca dey:

Benım cübbem basamaklardan tekırlendi, düşti aşaya.

Nasraddin'in karısi dey:

- Avvv zay cübben oka rapurdi yapti?

Nasraddin Oca dey:

- Yok o cübbenın içında ben da varidım.

[14] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.

Cünlümden İrak Olson[15]

Nasraddin Hoca'nın yaşadıgi kasabaya celi bi cüzel kari. Kasaba alki koşay Nasraddin Hoca'ya deylar:

- Hocaaa hocaaa bilsan ne oldi.

Nasraddin Hoca dey:

- Ne oldi?

Kasaba alki demiş:

- Kasabamıza çok cüzel bi kari celdi.

Nasraddin da demiş:

- Malemden irak olson.

Bi cün o cüzel kariyi cürmişlar nasradinin malesında. Cene adamlar koşmişlar, Nasraddin Hoca'ya demişlar:

- Hoca efendi, hoca efendi o cüzel kari senın malene celmiş.

Hoca da demiş:

- Evımden irak olson.

Bi cün da o cüzel kari citmiş Nasraddin Hoca'nın evıne. Cürmiş kasaba alki, dogri koşmişlar Nasraddin'ın yanına, hocaya demişlar:

- Hoca efendiiii, hocaaa efenndi o cüzel kari senın evında.

Nasraddin Hoca da demiş:

- Amannn cünlümden uzak olson.

Çitın Cüzi, Yerın Kulagi Var[16]

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi adaam. Evliymiş; var imiş karısi, çocoklari em bi yaşli babasi. Karısi babasını istemeymiş, araymiş yanlız yaşama. Bi cün da demiş kocasına:

- Alayse çek bu babani, nereye cütürürsen cütür! Cüzüm cürmesın sere erbişiye karışi, ratlık vermey. Ya cütürürsün babani ya ben alırım çocoklari ciderım.

[15] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948–), Prizren.
[16] Kadri Leskovci (1969-), Prizren.

Adam ne yapsın düşüni taşıni karar veri babasıni tepelema. Cidey babasına dey:

- Baba cidam yarın çikam biraz dagda cezam.

Babasi da şenıli, çocogilen cezma cidecek. Saba açın oli adam ali babasını, ali biraz ekmek yanlarına, çikaylar babasilen cideylar daga. Dagda yemişlar, içmişlar, akşam olma başlamiiiiiş. Adam karanlık basmaden, yürürçen babasi bi çitın yanında babasını arkasından vurmiş tüfeklen. Babasi ülmiş, em to çitın yanında babasını cümmiş. Karanlık olmaden evine ceri dünmiş. Cel zaman cit zaman adamın çocoklari büyümiiişşş. Epısi evlenmiş evden çikmiş. Adam en küçük çocogilen em celinilen kalmiş yaşama. Baba çocok iç ceçınemeymişlar, ep kapuşimişlar. Zaman ceçmiş, çocok ta bıkmiş fesattan şamatadan. Bi cün da demiş babasına:

- Baba çikam biraz cezma, yürüma. Senınlen var bi mabetım. Em mabet ederız em yürürüz. İstemeym evde karım çocoklarım duysun!

Babasi da kaylolmiş, çikmişlar yürüma. Yürümişlar yürümişlar daga celmişlar. Tam celmişlar o yere nerde babasi üldürmiş cendi babasını. Adamın çocogi da çikarmiş belinden silahını açın cürmiş babasi anlamiş çocogi niçın cetırmiş oraya. Düşmiş aklına çi ayni şiyi cendısi babasına yapmiş. Demiş çocogona:

- Bak babam beni bu yerde vurma se benda babami bu yerde vurmişım em cümmişım! Bare biraz da ütede vur.

Adam cendi agzilen çocogona düvermiş çi babasını çitın yanında vurmiş em cümmiş. Onon içın derlar çitın cüzi, yerın kulagi var.

Çocogon Cübresi, Cüveginın Minderi[17]

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi kari em bi koca. Olmiş bi kızlari. Kızlari büyümiş, evlenmiş. Bi zaman sora karinın kocasi da ülmiş. Kari evde yalnız kalmiş. Var imiş bi çüpegi. Çüpegın adi Mino'ymiş. Kari pek variyetliymiş. Kocasi üldükten sora yapayanlız kalmiş. Tasalani yalnız çüpeklen, aray citma kızında. Er cün cidey kızını cürma kocasının evında. Cüveginın cüzüne cirmek içın açın cidey kızında, cütüri birer altın. Bikaç ay ep tüleee. Cidey otori biraz em celiii evıne. Er cün, er cün cüvegi da bi cün bıkay. Bi cün saba açın kovkaylar cüvegi dey karısına:

[17] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.

- Anımm olormi deyesın anana celmesın er cün to altını cetırma, verma bize? İsterse altını verma baglasın minonon kuyruğuna em yolasın bize. Cendısi er cün celmesın allayse.

Karısi kalmiş yok ne desın. Em anasi biraz celi em altın cetıri em istenılmey. Onon içın demişlar. Alla çocogomon cübresında koson. Cüveginin minderında komasın.

Çüfteylen Ekmek[18]

Bi cün Nasraddin Oca evından çikmiş. Bütün cün oradan buraya, buradan oraya citmiş, çok yorolmiş em aç olmiş. Ceçeymiş bi çüfteci düçanının ününden. Çüfteleın kokosi burnuna celmiş. Çok isla kokaymiş. Yaklaşmiş çüfteciye sormiş neka çüfteler. Çüfteler paliymiş. Nasraddin'ın da iç paresi yog imiş. Nasradin'ın to içi paresi ne var imiş citmiş almiş bi somon. Çüfteci düçanından ne çikay duman, ekmegının lokmasını o dumanda çevıri devıri em kuyay agzına. Çiney em yutay, tüle doyay. Açın cüri çüfteci dogri çikay kapiya. Nasraddin'a dey:

- Teto pareyi ver ne yedın ekmek çüfteleın kokosilen.

Nasraddin dey:

- Ya ben çüfte yemedım arkadaş. Ekmegimi dumanına batırdım.
- Dane oni da lazım üdeyesın ze doydon kokilen.

Nasraddin kızay em çikari pareyi adama cüsteri. Saga sola çevıri em cepıne kuyay. Adam dey:

- Pareyi cüsterdın ema vermedın.

Nasraddin da dey:

- Eee ben da kokosoni çektım ema çüfteleri yemedım. Ayt cit işıne.

Eşek Baba Türbesi[19]

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi adam. O adamın var imiş bi eşegi. O eşegi adam almiş açın imiş da yavri. Büyütürmiş em o eşeklen işını cürimiş. Ne lazım ise eşegi taşimiş. Bi cün da karar vermiş citma

[18] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.
[19] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.

uzak bi yere işlema. Almiş bikaç bişi binmiş eşegıne em çikmiş yolaaa. Citmiş citmiş bayagi bi yol eşegilen yürümiş. Eşegi gayri dayanamamiş em yolda cebermiş. Adam da çok acımiş eşegını. Yolda açmiş bi çukur cümmüş eşegını. Em üstüni ürtmiş taşlarlen. Komiş bi bük taş ta çi ayvanlar yemesın kazımasın topragi. Em adam yolona devam etmiiişşş. Bayagi bi vakıt kalmiş adam cittıgi yerde. Bi cün da karar vermiş dünma ceri cendi yerıne. Haçın yolda ciderçen ne baksın eşegının ceberdıgi yerde bi kalabalık bi kalabalık adam da yaklaşi bakma ne var. Ne baksın eşegın cümüldügi yerde dikmişlar bi türbe. İnsanlar onda kurban çeseylar. Pare ataylar, adam şaşıri cüri cendi eşegının mezarını. Soray ondaçi insanlara:

- Ne yapay bu insanlar bunda?
- Celdık nezırlerımızi cetırma. Bu türbe angıli bi türbedır. Erçez ne dova edey, ne ararse oli. Sora ne nezır etmisık cetıriz.

Adam soray:

- Ya bu türbenın nedır adi?

Türbedeçi iç bi insan bilmey nedır türbenın adi. Adam dey:

- Ben bilerım bu türbenın adını.

Epısi merak edey nasıl türbenın adını. Soraylar adama:

- Sen bileymisın türbenın adını?

Adam dey:

- Bu türbedır eşek baba türbesi.

Erçez şaşıri, deylar nasıl? Adam dey:

- Yaaa ben seneylen evvel buradan ceçeydım. Eşegım sırtındaçi yüke, havadaçi isiye dayanamadi em ceberdi. Ben da koyamadım üle cümdüm. Taşlari da üstüne attım ayvanlar kazımasın topragi, çikarma. İstersenız açam bakam ne var mezarda.

Erçez adama karşi celmiş.

- Nasıl deysın üle? Seni türbe peruşan eder. Biz bu türbeye inanis. Dovalarımız da kabul oli.

Adam dey:

- Tamam dova edın cene, eşek baba türbesi dovalarınızi kabul eder.

Fitne Dili[20]

Var imiş bi karilen koca. Onların var imiş bi nazli çocoklari. Çocoklarını cüzi cibi bakmişlar, büyütürmişlar. Ceçmiş bi zaman çocoklarını evlendırmişlaar, cetırmişlar eve celini. Celının bi dedıgını içi etmey kaynanaylen kaynata ema cene isla olamaylar. Celin kısa bi vakıt için başlamiş er cece kocasına sügma anasını em babasını. Neka cirilar sobalarına cüya yatma celin vır vır vır anna büle baban büle ep anlati çocogon babasilen anasını. Bi cün da kocasi çikmiş buluşma ayaktaşlarilen. Epısi cüley süley bu düşünceli otori. Ayaktaşlari dayanamaylar, soraylar:

- Neyın var, ep durisin mazum? Bize mi darıldın ne?

Adam dey:

- Yok beee size darılmadım. Te kaç sene yaşaym anamlen em babamlen bilmemişım çi te buka fenadırlar. Şüçür çü karım celdi bana anlatırdi nekaymişlar fena. Desaydi başkasi inanmazdım katiyen.

Furuncinin Maçemesi[21]

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi üçümdar. Çok imiş çetrefil em fenaymiş. Bi cün çikmiş cezma etrafi. Cezerçen ceçey bi furunun ününden. Cüri furunda pişeymiş bi bük guska. Yanaşmiş furunciya em demiş:

- Bu pişmiş guskayi dogri cütür benım sarayıma.

Furunci korkmiş se başkasının guskasi, demiş:

- Sayibından korkarım.

Üçümdar da demiş:

- Celdimi saibi alma senda dersın çi:
- Guska fürunda pişmiş em avaya uçmiş. Sen birden cütür bu guskayi sarayıma se alırım çelleni.

Furunci da korkosondan, citmesın çellesi alır guskayi cütürür üçümdarın sarayına. Bi zemen sora celi guskanın saibi alma guskasını. Furunci da der.

- Guska furunda pişmiş em avaya uçmiş.

[20] Aynur Maloku (1972-), Prizren.
[21] Mukkades Ukalo (1940-), Prizren.

Guskanın saibi inanmay furuncinın dedıklerıne. Citmey evıne dolani fürunda, furuncinin etrafında. Furunci ekmekleni pişıri. Ekmekleri çikarırçen çüregilen ucilen çikari guskanın saibının cüzüni. Furunci korkosondan başlay kaçma. Kaçarçen vuruli bi cebe kariya. Cebe kari düşey em çocogoni da düşüri. Haçın cüri buni furunci epten kaybedi cendısını. Ciri bi eve, duvardan duvara atlarçen, bi duvarın altında asta bi adam yatimiş, o adami da ezdıri. Adam onda can veri. Adam atık kaçamay, kalmamiş takati koşson em tutaylar üçümdarın adamlari furunciyi ataylar zindana. Bikaç cün sora guskanın saibi, cebe karinın kocasi em duvar altında ülen astanın çocogi furunciyi dava edeylar o çetrefil üçümdara. Üçümdar da kabul edey bunların davalarını ema aray bunlardan dava için yüz altın. Eger maçemeyi kazanırselar yüz altınlarını ceri alırlar. Kazanamaselar maçemeyi yüz altınlarını da alamazlar demiş üçümdar. Davacilar da epısi kaylolilar, yüzer altın da vermişlar üçümdara. Haçın celır cün maçemeye çikmaaa, maçemede kadi üçümdar cendısi. İlk guska saibını çagırır. Maçemede furunci cezali bulunur. Üçümdar guskanın saibına der:

- Guska pişebiler ve uçabiler buna inanırım. A ne çikarmiş senın cüzüni furunun çüregının ucilen o başka. Senda al o çüregi, ucilen çikar furuncinın cüzüni.

Guskanın saibi der:

- Ben ebedi furuncilık yapmamişım, elıme çürek almamişım. Nasıl çikarayım cüzüni?

Üçümdar dey:

- Senın için ben mi bunun cüzüni çikaraym. Çikarabilersen çikar, çikaramasen cit, davayi da kaybetın. Yüz altını ceri alamasın.

Guskanın saibi der:

- Yok yapamam.

Yok der em davayi kaybedır. Yüz altını da, cider guskasi da, cüzi da. Çagırırlar cebe kari ne düşürmiş çocogoni onon kocasını. Adam içeri cırır. Üçümdar der:

- Furunci kaçarçen senın cebe karına vurulmiş, karın çocogoni düşürmiş. Şindi senda bekle açın kalır cebe furuncinın karısi senda ona vur o da çocogoni düşürsün.

Cebe karinın kocasi dey:

- Çimbili furuncinın karısi nevakıt cebe kalır, ya iç kalmase?

Üçümdar dey:

- Aa o Allaın işidır, ben karışamam Allaın işine. Sen bekleyebilersen düver çi maçeme uzamasın.

Cebe karının kocasi dey:

- Auuu be üçümdarım, buna derlar ülma eşegım ülma.

Em adam vazceçer davasından, yüz altıni da kaybedır. Üçünci davaciyi da çagırır. Ülen adamın çocogona der:

- Furunci duvardan duvara atlarçen babanın üstüne düşmiş em babani ezdırmiş, baban ülmiş. Şindi furunciyi da koyam o duvarın altında em sen atıl ezdır oni.

Çocok dey:

- Ben duvardan duvara atlarçen düşerım, vurulurum, kırılırım. Ben yapamam o işi.

Üçümdar buna da dey:

- Yapamasen maçemeyi kaybettın, yüz altının da yandi.

Oni da dişari atar üç yüz altıni da alır. Adam haçın çikar dişari der üçümdar:

- Cürdün mi, te adalet büle olor ne demişlar kadimidır davacın allah olson yardımcın. Al tebu yüz eli altıni sen, yüz eliyi da ben.

Pareleri ayrışilar, erçez cendi işine düney. Masal ceri, biz iler. Masala yaglık, bize saglık.

Haydutun Cünasi[22]

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi haydut. Çittıgi er yerde çalaymiş çırpaymış. Bi cün da cittıgi bi yerde çalmiş. İnsanlar anlamiş, hayduti kovalamişlar. Haydut ta yakapaça kaçmiişş. Vela beycirini alamamiş. Citmiş citmiş celmiş bi çüyeee. Cürmiş cami var çüyde, demiş cendi cendısına:

- Dimi cami var bu çüyde var hoca da.

Yolda ceçen birıne sormiş hocanın evi nerde. Adam da cüstermiş. Haydut ta citmiş hocanın evıneee. Vurmiş kapiyi çikmiş hoca kapiya. Bakmiş adama tanıdık dil, seçmey, dey:

[22] Kadri Leskovci (1969-), Prizren.

- Çimi araysın?

Haydut dey:

- Hocam ben yolciyım. Karanlık tutti, sokakta kaldım. Alırmisın beni içeri, bu cece senın müsafirın olim?

Hoca da adami kabul edey, ali evıneee. Azır edey sofray yeylar ekmek em mabet edeylar. Haydut oli korsedır çok dindar adam. Soray hocaya:

- Hoca bu haydutlar ne çalaylar nedır cünalari?

Hoca dey:

- Sen ne çalarsın sende çikmaz ema unukanın unukasi üder. Bi cün elbete çikar.

Ceç oli, ocanın uyukusi celi. Cidey yatmaaa. Hayduti tutmay uyuki kovkay çikay evi taraşlama. Açın ne cürsün ocanın ağırında isla bi beycir. Haydutun düşey aklına oca ne demiş. Sen çalarsın ema unukanın unukasından çikar. Düşüni biraz dey cendi cendısına:

- Aaamaaannn nasıl olsa benden çikmayacak. Unukamın unukasından çikacak. Ne ben onlari seçerım, ne onlar beni. Ben alim beyciri yoloma devam edeym, çim üderse üdesın.

Ali ocanın beycirını, biney üstüne em çabuk aray kaçma. Beycir da ızli kaçarçen haydut düşey üstünden. Kıray ayagını em koloni. Oca duyay beyciri çi çikay ağırdan çabuk koşay bakma ne oli. Haçın ne cürsüüünn. Haydut yerde kırık kollen em ayaklen. Oca yaklaşi haydutun yanına dey:

- Ne oldi?

Haydut dey:

- Oca sen dedın çi sen çaldın mi unukanın unukasi üder ema üle dilimiş. Bak ben çaldım ben üdedım.

Oca cüley, dey hayduta:

- Yok sen şindi babonon babosonon cünasını üdeysın. A senın cünaını unukanın unukasi üder. Masal ceri, biz ileri.

İlancigım Dagdadır[23]

Ne var imiş, ne yog imiş. Uzak bi çüyde yaşaymış bi kari koca. Onların var imiş bi nazli çocoklari. Başka evlatlari olmamiş. Çocoklari büyümiş, evlenmek zemanına celmiş. Kari bi cün çocogona demiş:

- Çocogom atık büyüdün evlenmek zemanın celdi.

Çocogi da demiş anasına:

- Ana sen nasıl dersen.

Kari da buli çocogona isla bi kıız. Celi cün evlendırilar çocoklani. Yapaylar bük dügün. Kız soy ayleden. Çok dingley kaynanasını em kaynatasını, süzlerından dişari çikmay. Ceçey aradan dert beş sene olmay çocoklari. Kızın em çocogon aylesi çok isteylar olson bi bebeleri. Celin em kocasi cene çok dova edeylar allaya olson bi çocoklari. Bi cün beş cün celin kali cebe. Cebelık dünemi çok isla ceçey. El evi da celine çok isla bakay, olmasın yabi şi celine em bebeye. Yaklaşi dogom zemaniiii. Yapaylar hazırlık. Kısa zeman sora celin dogoriii. Celin dogori ema ne zaman dogori, dogori bi bük ilaaan. Ne baksın kaynana em kaynata celının kucagında bi bük ilan. Bunlar sevınecek yerde başlaylar aglama. Celin ali ilani sevey, okşay ema ne yapsın evde tutamay. Kocasilen beraber ataylar ilani bi çümlegın içıne em cütürilar daga. Dagda açaylar çümlegın kapagını kiverilar ilani. Aglaya sızlaya düneylar evlene. Celının akli ilanda kali. Sık sık kocasilen cideylar daga bakma evlatlarını ema bulamaylar. Karının akli ep dagda. Zeman çabuk ceçey. Bi yaz da çok isi oli. O isiden başlay dag tutuşma em yanma. Celının ep cüzi dagda oldogi içın cüri çi dagdan duman çikay. Piskasi cügün bi katına cidey. Başlamiş em bagırma em daga koşmaa.

- Koşon ey koyşilar dagi sünderam se ilancigım dagdadır!

Koşay celin dagi sünderma, arkasından koşay kocasi. Kocasının arkasına koşay kocasının insanlari. Çüydeçi insanlar duyaylar o piskayi, epısi koşay dagi sündermaaa. Dagi bi çeşit sünderiiilaarr. Haçın dag süney celin kocasilen koşay üte beri bakma ilaniii. Korkay yanmasın evladi. Araylar araylar ema ilani bulamaylar. Celin seneylen ep otormiş evın penceresında bakmiş dişari cürecek mi ilani. Em pencereden bakmiş em aglamiş ema iç bi zaman cürememiş ilanını. Kış celimiş gayle çekeymiş ilancigi dagda. Yagmur yagaymiş evladi yaş olmasın gayle çekeymiş. İlancigım dagda, deymiş. Başka çocogi da olmamiş. Evlat ateşilen yanmiş tutuşmiş. Ülinceye kadar kocasilen pencerede durmiş.

[23] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.

İlancigım dagda deya deya pencerenın yanında ülmiş. Evladını cürememiş. Masal ceri, biz ileri. Masal taşta biz başta.

İmam Çuko[24]

Var imiş bi karilen bi adam, evlenmişlar. Çok isla ceçırimişlar, biri birisız otormaymişlar. Çok seveymişlar birbirleni. Zaman ceçey adam bi cün üliiii. Azır edeylar cenazeyi, insanlar toplani. Karısi avazlen aglay kocasının başında.

- More adam sakat ettin beniiii. Yapayanlız braktıınnn. Ben sensız ne yaparııımmmm.

Başlamiş kari aglarçen dizma.

- Çim beniii bakaçakkk, çim benımlen yatacaaaakkk, çim beni kokolayacaaaakkkk, çim beniiiii sevecekkkk…

Üteden duyay imam, dey cendi cendısıne:

- Bu kari çok fena başladi sayma da ileri ciderse rezil olor.

İnsanlar duymasın yaklaşi karinin yanına, dey kariya:

- Bak aglama! Üle aglanılmaz, ayiptır insanlardan!

Kari em aglay em avazi çiktıgi kadar bagıri:

- Ya nasıl aglayyymmm more imam çuko? Kocam beni sakat ettiiiiiii….

İmam açın duyay çi imama imam çuko dey, imam bilmey ne olma cemaatın ününde. İmam kızay kariya bagıri:

- Amaannn nasıl aglarsen agla, beni karıştırma.

Kaplibaga[25]

Var imiş bi celinlen kaynana. Celının uzun vakıt olmamiş çocoklari. Bi cün da cebe kalmiş. Kaynanasi çok bakaymiş celınını. Bi cün celini tasalanmiş. Kaynanasi celınını almiş, koyşida citmiş. Koyşi cenegise komiş kaynasın tencerede bi tavuk. Tavuk kaynamiş, üteden kapi vurulmiş. Kari bakmiş camın çenarından. Cürmiş çi celmiş koyşosi celinilen, çabuk ürtmiş tencereyi bi kapaklen. Saklamiş tavugi, sora çikmiş kapiyi açmiiiş. Celinlen kaynanayi içeri buyur etmiş. Kaynanaylen

[24] Leskovci-Leskovçalı, Çazime (1948-), Prizren.
[25] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.

celin da içeri cirmiş, otormiş. Ev tavuk kokaymiş. Celin cebe pek imrenmiş. Cani tavuk yema istemiş. Koyşi karısi da çikarmiş ne var çikarsın, tavugi çikarmamiiiş celine tatırma, saklamiş. Celin beklemiş beklemiş cüya çıkarır biraz tavuk ema koyşi karısi o taraf olmamiş. Celin kaynana otormiş neka otormiş kovkmişlar citma eveeee. Kari da cündermiş koyşilani, dünmiş ceri. Cirmiş bakma tavugi haçın ne cürsün tavuk olmiş kaplibagaaa. Tencerenın kapagi olmiş üsti. Tencere erımiş olmiş alti. İçındeçi tavuk ta olmiş kaplibaganın vucudi. Başlamiş yürüma. Kari şaşırmiş, anlamiş çi haram taş olor, toprak olor. İnsan ya aç kalır ya se yedi mi bogazında kalır. Düşmana yaglık, bize saglık.

Kara Kapli Çitap [26]

Nasraddin Hoca kadilık yapaymiş. Bi cün Nasraddin Hoca'nın koyşosonon üçüzi Nasraddin Hoca'nın üçüzüne boynozilen vurmiş. Nasraddin Hoca'nın üçüzüni üldürmiiişş. Koyşosi çok korkmiş. Bilmemiş ne yapma. Dogri koşoşmiş Nasraddin Hoca'nın yanına. Çikmiş huzuruna. Nasraddin cürmiş koyşososoni telaşli, sormiş koyşosona:

- Ne var koyşi, hayırdır? Ne daldın içeri nefes nefese?

Koyşosi demiş:

- Kadi efendi senın üçüzün benım üçüzüme boynozilen vurdi, üçüzümi üldürdi. Nedır cezasi?

Nasraddin Hoca cülmiş, demiş koyşosona:

- Onlar hayvan. Hayvana ne ceza verecem, cezasi yoktor.

Koyşosi şenıli, dey Hoca'ya:

- Kadi efendi ben yanglış süledım. Benım üçüzüm senın üçüzüne boynozlen vurdi, üldürdi.

Nasraddin açın duyay çi cendi üçüzi ülmiş, koyşosona dey:

- Aaaa şindi işler degışti! Dur alım kara kapli çitabımi bakaym nedır cezasi. Cezasi neyse üdersın.

Kara Tavanım, Yorganım[27]

Var imiş bi kardaşlen motra. Yaşaymışlar bi kasabada. Yog imiş ne analari ne babalari. Bu çocoklar büyilar, olilar evlenmek için. Var

[26] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.
[27] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.

imiş cendi evleri babasından kalma. Tonda kardaş motra büyümişlar. Evleni kardaş, celi celin eve. Oli kardaşın çocoklari. Cürümceylen celin ceçıri nice motralar. Ceçey zaman, evleni motra da. Cürümcenın da oli içi kızi. Bikaç sene sora üli kocasi. Ali kardaş yanına motrasını içi kızlen, cetıri yanına. Er içısının çocoklari küçük, kapuşilar tutuşilar. Kardaş bi cün dey:

- Bak motram, madam kızlar çok kapuşilar, ben sana yapaym sokak kapsının yanında bi soba, bi eviçi. Sen çik o eve, onda yaşa. Zaten ev avlının içında. Cenek ben sana yemene içmene yardım ederım. Olor cendi evın, ratlanırsın.

Motrasi da kayloli, dey kardaşına:

- Av more kardaşım çok isla düşünmisın. Bi avlida otororoz ema bakarız cendi evımızi.

Kardaş yapay evi. Motra da çikay cendi evıineee. Motra yazın cidey bütün cün argat, pare kazanma kızlarını ceçındırma. Kışın ürey cemper, çarap yapagidan satma. Çikarma yabi pare. O vakıt alaturka saatlar dil nice şindi alafranga. Kışın toplani karilar ürgi üreylar. Çimısi malkaylen egıri yapagi. Bi cece mabet edeylar, deylar kariya:

- Ade evlen senda. Bulalım bi adam sana. Gırban çıkay işlerçen atamaysın iç bi şi selamete. Kardaşına da yük olisın, seni baksın. Onon da karısi çocoklari. Çimi pişin baksın? Evlenırsen sana da bi yardımci olor.

Süleylar süleylar karının aklını doldorilar. Kari da kayloli evlenma. Dey cendi cendısıne, isla deylar o da işler kazanır bana yardımci olor. Bulilar vakıtli bi adam. Bu adam da kariyi kızlarilen kabul etmiş evıne, demiş:

- Benım çocogom yok, beraber büyütürürüz kızlari.

Kardaş ta razi oli. Kari evleni, cütüri koyşi karilari adamın evıneee. Kızlar kali biçe dayonon evındee. Ertesi cün saba oca camiya kari boçasilen düney evıne. Saba açın cürilar, ne baksınlar kari evde. Epısi şaşıri, deylar:

- Ne oldi? Ne celdın eve?
- Eeeee yapamadım başka adamlen yaşama. Ev yabanci, adam yabanci. Rat edemedım. Aradım cendi ratlıgımi. Bütün cece aradım düşegımi, yorganımi, kara tavanımi em cendi osorganımi. Ondan otoramadım başkasının evında yaşama.

Devam edey kızlarilen o küçük evde kardaşının yanında yaşama. Masal ceri, biz ileri. Masala yaglık, bize saglık. Masala çümür, bize ümür.

Karının Ratlıgi [28]

Var imiş bi kari em bi koca. Onların var imiş bi nazli çocoklari. Ta büyütürmişlar cüzi cibi bakmişlar. Cel zaman cit zaman çocoklari büyi evlenma çagına celi. Kovkaylar evledırilar çocoklarını. Cetırilar eve celini. Celin ilk başta islaymiişş, sora başlamiş er cece kocasına sülema:

- Ayrılam anandan em babandan. Araym evde rat cezma, dolaşma. Babanın em ananın yanında rat cezemeym.

Bi cün bi cün, bi cün da çocogon dolmiş akli ayrılma babasından. Karısına hak vermiş. Citmiş babasının yanına süleşma em dey babasına:

- Baba biz karar verdık evden çikma.

Babasi şaşırmiş, demiş:

- Niçın be oglom? Senın için ala ograşiz. İç bi fenalıgımızi cürmedın. Bizim başka çocogomoz da yok.
- Bileym baba ema olmay. Karım evde rat cezemey, dolaşamay. Se biz aglaşmays sizden.

Babasının celi fenasına ema yok ne desın çocogona, dey:

- Tamam çocogom. Sen nasıl istersen.

Çocok ali karısını, karısilen toporlay pılını pırtını em evden çikaaaay. Ceçey bayagi bi vakıt. Çocok ceçınemey üde çira, yemek içmek olmay, yapamaylar. Karısi dey:

- Cit süleş babanlen se olmay ceçınemeys. İşleys yalnız çira üdema.

Çocokta cidey babasına dey:

- Baba araym senınlen bi şi süleşma.

Babasi dey:

- Tamam be oglom, süleşam. Yabi derdın mi var?

Çocogi dey:

- Baba senden celdım af arama. Biz ceçınemeys. Çira pali, yema içma çikmay paremız. Kabul edersen dünam ceri.

[28] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.

Babasi düşüni, dey:

- Valla be çocogom ne deyeym. Benım da karım alışti şindi yalnız. Evde rat cezma, dolaşma. Şindi seni atık gayri eve kabul edemem, karımi ratsız etma. Ben da karımın ratlıgını senın için bozamam. Nice sen ne bozamadın karının ratlıgını bizım için.

Çocogoni eve almamiş gayri.

Keçi Postondaçi Kız[29]

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi adamlen karısi. İç olmamiş çocoklari. Ep Allaya dova edeymişlar olson bi çocoklariiii. Cel zeman cit zeman allah veri bunlara çocok yerıne bi keçiiii. Bunlar da o keçilen cüreşimişlaaar. Haçın bi cün bu keçi cidey derede yikama yapagilani em ciri cendısi da yikanmaaa. Çekey derısını yikama ema ne bakasın cüzlere zarar, put cüzel. Bi çocok cüri bu kızi, pek begeni, aşık oli. O çocok ta nazli çocogimiş. Cidey anasına dey:

- Ana falan falanın kızını cit bana aratır.

Anasi dey:

- Avvv more çocogom, onların kızlari yoktor. Bi keçileri vardır.

Çocok dey anasına:

- Dane cit to keçiyi aratır bana. Ben araym to keçilen evlenma.

Cenegise çocok biley çi o keçi dünya cüzeli bi kız. Anasi vurulur basılır istemez çocogona keçi alma. Nazli çocogi ema çocogi toni aray. Anasi da ne yapsın elüçmililah kovkar cider keçiyi arama. Kızın anasi der:

- Benım kızım yoktor, bi keçım var yalnız.

Bunlar da deylar:

- Dane to keçiyi verın bize alam.

Alilar keçiyi cideylar eve. Kaynana iç istemey o keçiyi. Ne yapsın keçilen variçen alsın yabi cüzel kız. Bi cün da kari kovkay yapma piteee. Keçi yaklaşi yardım etma kaynanasına. Uzadi elını, kaynanasi vuri oklagilen, dey:

[29] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.

- Sen kalmiş yardım edesın o yapagili ellerınlen.

Keçi çekıli çenara. Cenegise kari kovkay saci ateşte koma. Keçi ali maşayi yardım etma. Kaynanasi maşaylen vuri, dey:

- Sen kalmiş yakasın ateşi, eksigidın.

Keçi cene ali saca çül atma. Bu ali elınden kasiyay dey:

- Sen kalmiş çül atasın saca. Otor tutuşmasın yapagilan pişmiş keçi olmayasın.

Keçi kızın da citmiş agrısına. Çekılmiş bi çenara, gayri iç yaklaşmamiş. Otormiş bi çüşedeee. Açın celi kocasi anlatıri kocasına kaynanasi ne yapmiş. Kocasi da dey:

- Eeee ne çekmedın postoni?

O da dey:

- Ben çekerdım kosaydi ben da yardım edeym ona ema o komadi, oklagilen vurdi bana. Ne vakıt verır işleym to vakıt ta postomi çekerım.

Cel zaman cit zaman bunlari çagırilar bi dügüne. Kaynana azır oli, ciyını, süsleni püsleni em cidey. Celinını almay nasıl alsın keçiyi cütürma dügüne, utani insanlardan. Celin da kaynanasi dügüne celmeden çabuk çekey postoni. Ciyını sürüni yelışi em kaynanasından pişin dügüne cidey em otoriii. Kaynanasi açın ciri içeri cüri celinını pek begeni. Dey cendi cendısına:

- Te busoy bi celinım olsaydi iç bi şi istemezdım. Bak nedır put cüzel.

Bilmey çi o cendi celini. Yaklaşi celinının yanına sorma soroştorma çimlerındır. Otori celinının yanında em soray:

- Çimlerınsın kızım sen?

Celini dey:

- Oklagi malesındeniyim.

Kaynanasi anlamay cenek soray:

- Çimlerınsın kızım sen?

Kız cene dey:

- Maşa malesındeniyım.

Kaynanasi cene anlamay. Bakay nasıl anlama yabi çeşit ema anlayamay, kızay kovkay eve citma. Celin da çabuk koşay eve kaynanasından pişin cima postoni. Açın celi eve bak onda bak bunda postoni bulamay, kocasi soray:

- Buni mi araysın?

Karısi dey:

- Oni araym, ver ciyeym neka anan cürmesın.

Adam da atay ateşe yansın. Karısını koy postsoz. Karısi yok gayri posti ciysın üstüne. Haçın celi kaynanasi ne cürsün o put cibi cüzel kız evında, dey:

- Avvv ben oka sordom sana çimlerınsın düvermedın a senimisın benım celinimimisın.

Masal eşege, biz düşege. Masal ceri, biz ileri.

Kız İdım Beg İdım [30]

Bi kasaba dügün var imiş. Kasabanın bütün karilari dügüne citmiş. Erçez ciyınmiş, süslenmiş püslenmiş, dügüne citmiş otormiş. Dayre çalaymiş çimısi oynay, çimısi aykıri, çimısi da aralarında mabet edeymiş. Bi karının cene var imiş alti çocogi. Çocoklari epısi boy boy imiş. Koş çocoklari besle, cidır, azır et derçen dügüne erçezden sora cidebilmiş. Çitmiş ema yorgonloktan nasıl ne otormiş sesi çikmamiş. Etrafa bakınmimiş, erçez cüley, süley, aykıri, bu sısmıs otorimiş. Dayreci bu kariyi cürmiş haçın durmiş atık dayreyi çalmamiş. Kariya erçezın ününde sormiş:

- Hanımm hanımmm pek düşüncelisın. Agzından bi süz çikmay. Sen da süle bi şi, biz da dingleyam.

Kari da dey:

- Eee düşünim!
- Ne düşünisın süle?

Karida dey:

- Kız idım, beg idım. Celin oldom, hanım oldom, sandaliyede otordom. Kari oldom, kapi arkasına sokoldom.

[30] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.

Kızın Dovasi[31]

Bi kasabada var imiş bi kari koca. Cel zaman cit zaman karinın oli dert dane ogollari. Adam iç birısıne yapmay babina. Karısına da komay çimsey toplasın. Cel zaman cit zaman kari cene cebe kali. Haçın dogori kari oli bi kızlari. Epısi çok şenılilar. Ceçey bi zaman adam dey karısına:

- Kari azır ol obi efte yapam dügün.

Karısi şaşıri dey:

- Uuuuu more adam niçin dügün yapacaz?

Kocasi dey:

- Kız ne dogdi dügün yapacam.

Karısi kızay, dey:

- Dert dane oglom oldi babina vela yapmadın. Kız oldi bük dügün yapaysın.

Adam karısını dinglemey. Çagıri erçezi dügünee. Bük dügün yapay. Dügüncilar da şaşıri. Adama dügünde soraylar:

- Ne oldi sana? Dert dane çocogon oldi dügün yapmadın. Bi kızın oldi opo dügün yapaysın.

Adam başlamiş cülma, dügüncilere demiş:

- Ümürli olsonlar say dert dane çocogom var ema şindi dogdi kızım. Odor benım can dostom. Bizi ebet ne unutmaz. Çocoklar düşünür ana baba ülsün mal onlara kalsın. Kız düşünür em dova eder babaylen ana yaşasın çi kapısi açık kalsın. Arkasi olson. Anladınız mi şindi niçın bük dügün yaptım.

Erçez adami akli cürmiş. Masal ceri, biz ileriiii.

Ko Corce yesın [32]

Var imiş bi adam, adiymiş Corce. Her sene kasım ayında toplanimiş ayaktaşlar, bi araya celimişlar. O sene yetışen kozlardan bi çuval kozi boşadimişlar bi bük tepsiye. Erçez bi koz seçeymiş cendısıne. Kozon içi isla çikarse demek o insan saglıkli em dayanıkliymiş. Fena çikarse o insanın içi çürük imiş, astaymış. Çok fazla yaşamayacak imiş.

[31] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.
[32] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.

Cel zaman cit zaman kasım ayi celmiş. Cene toplanmişlar bi araya. Tepsilen kozlari atmişlar ortaya. Erçez koz seçeymiş sora kıraymışlar bakma. Corce da bakmiş tepsiden en çetin kozi. Karıştırmiş, karıştırmiş kozlari, tepside en çetin kozi almiş elıne. Çok şenılmiş çi en çetin kozi o almiş. Erçez başlamiş cendi kozoni kırma. Erçez ne kıray kozon içi isla çikay. Sıra celi Corce'ye. Corce da ali bi taş em kıray kozoni açın kıray ne baksınlar Corce'nın kozi çürük çikay. Corce üzüli, kaldıri ellerını yokariya Alla'ya em dey:

- Aman allaım Corce ne derse desın, ne yerse yesın sen cene cendi bildıgını yap. Ko Corce yesın.

Koyonlen Keçi[33]

Koyonlen keçi arkadaş imişlar. Bi cün beraber çikmişlar daga otlama. Otlamişlar otlamişlar. Koyon sıkışmiş, ne yapsın kaldırmiş kuyruguni em etmiş. Keçi açın cürmiş başlamiş koyona cülma, em cülmiş em demiş:

- Aaaa koyon cürdüm senın cütüni.

Koyon kızmiş, keçiye demiş:

- Keçi kardaş senın cütün ep açık ema ben cülmeym sana. Sen benım bi çe cürdün cütümi em cüleysın. A senınçısi ep açık.

Mezarci[34]

Uzaak bi yerde yaşaymış bi kari koca em çocoklari. Adam nerde bulurse iş işleymiş. Bayagi bi işi yog imiş. Etrafındaçi erçezın bi işi var imiş. ep dova edeymiş allaya bayagi bi işi olson. Cel zaman cit zaman seneler çeçmiş. Çocoklari büyümiş ema adam ala bayagi bi iş bulamamiş. Bi cün da Allah kabul edey adamın dovalarını alilar işe. Alilar ema nice mezarci. Epısi şenıli çi olmiş atık bayagi bi işi. Kısa bi vakıt sora eş dost toplanmiş celilar kutlama adamın işini. Otorilar mabet edeylar, deylar:

- Ayırli olson işe cirdın, oka araydın. Paren bereçetli olson.

Adam dey:

- Yok valla ben işi braktım.

Epısi şaşırmiş:

[33] Ayla Leskovci Grzybek (1974-), Prizren.
[34] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.

- İşın çok kolay idi em isla pare alidım. Ne oldi ne braktın?

Adam dey:

- İşım say kolayidi, isla pare da alidım. Ema bıktım o işten ben bütün cün işle canım çiksın mezarlıktaçi erçez yatsın cerılsın. Vafir cideydi agrıma. Zay ben deliyım. Yalnız ben bütün cün işleym, onlar bütün cün uzansınlar.

Meze Yemedi Üldi[35]

Var imiş içi arkadaş. Ep otorimişlar akşamlari beraber içeymişlar. Bi tenesi içerçen da çok meze yeymiş se ne içeymiş. Obırısi da çok içeymiş raki ema meze yemeymiş. Cünlen içısi cendi işlerını bakaymışlar. Kısa bi vakıt buluşamamişlar. Açın bi cün adam sokaktan ceçerçen ne baksın arkadaşi ülmiş. Atmişlar tabuta cütürilar cümma. Arkadaşi açın cüri durduri cemaati em cenazeyi, dey:

- Araym bişi dema ayaktaşıma.

Cemaat ta duri. Adami endırilar yerde koylar. Adam yaklaşi arkadaşının kulagına bişi dey. Süley ülen arkadaşilen açın kovkay cemaat soray:

- Ne süledın arkadaşınlen?

Dey adam:

- Sordom neden üldi?

Cemaat sormiş:

- Eee neden ülmiş?

Arkadaşi demiş:

- Mezesız raki içtıgi için ülmiş. Meze yesaydi ülmezdi.

Ne idım? Ne Oldom? Ne Olacam?[36]

Var imiş bi cenç adam. Zamanlen evlenmiş. Bi vakıttan sora olmiş bi çocogi. Adını atmiş Neidım. Açın oli içınci çocogi atay adını Neoldom. Haçın oli üçünci çocogi koy adını Neolacam. Çocoklari büyi. Çikay bi cün çarşıya çocoklarilen. Buluşi bi ayaktaşilen. Birbirine hal hatır soraylar. Adam cüri çocoklari, dey:

[35] Nimetullah Hafız (1939-), Prizren.
[36] Nuriye Leskovci Leskovçalı (1893-1984), Prizren.

- Senın mi çocokların?

Bu da dey:

- Üç bülesi benım.

Ayaktaşi cene soray:

- Nedır adlari?

Bu dey: En bügi Neidım. İçıncısi Neoldom. Üçüncüsi Neolacam.

Ayaktaşi şaşıri, dey cendısına büle ad mi atılır çocoklara. Neysee dey adama:

- Uzun ümürli em nafakali olsonlar.

Ceçey uzun bi zaman. Adamın bük çocogi üli. Ortancısi da üli kali yalnız küçük çocogi. Bi cün küçük çocogilen çikaylar çarşıya. Haçın cene buluşi o ayaktaşilen. Halatır sorarçen ayaktaşi dey:

- Çocokların nasıl?

Adam dey:

- Sorma! Bük çocogom Neidım em ortanci çocogom Ne oldom üldi. Yalnız Neolacam kaldi.

Ayaktaşi dey adama:

- Soraym bi şi. Niçın attın çocoklarının adını Neidım, Neoldom, Neolacam?

Adam da dey:

- Eeee insan ebedi lazım dil desın neydım ya ne oldom ep lazım desın ne olacam. Bak Neidım em Neoldom citti. Yalnız Neolacam kaldi.

Neka Var Dişın Evlen[37]

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi kari. O karının var imiş üç ogli. En küçük ogli imiş şakaci. Ep anasilen oynaşimiş. Çocoklar küçükiçen ülmiş babalari. Neyse çocoklar büyilar, evlenilar. Analarına çok itahat edeymişlar. Küçük ogli içide bir ep oynaşimiş anasilen deymiş:

- Bak ana ben senın akkından isteym çikma! İsteymisın evlenma? Evlendırim seni, neka var yabi diş agzında. Ze dişsız çimse almaz sora seni.

[37] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-). Prizren.

Buni dey kardaşlarının em celının yanında. Anasının cidey agrısına ema sısay. Cenek bi cün soray anasına:

- Ana var mi yabi dişın agzında? Var ise isteymisın evlenma?

Kardaşlari em kardaşının karilari başlamişlar cülma. Anasının kalmiş hatri, kızmiş em verdırmemiş o da cülmiş. Cel zaman cit zaman kocakari da bulmiş bi koca adam. Almiş boçasını em citmiş, evlenmiş o adamlen. Çocoklari açın anlay yakapaça cideylar alma analarını o adamın evınden. Vurilar kapiyi bam bum bam bum çikay analarının kocasi açay kapiyiii. Bunlar çabuk cirilar içerii. Çikay analari, dey:

- Ne araysınız ogollarım?

Çocoklari dey:

- Ade ana eve ze aldın bizım yüzümüzi. Çikamays sokaga senın yüzünden.

Analari dey:

- Yooookk anaamm, ben bunda çok islayım. Sizınlen celmeym. Aradınız benden kurtulma, evlendırma. Te kurtuldunuz, bunda ratiyım peknam. Çimse sormay var mi yabi dişim? İsteymiyım evlenma. Çimse da cülmey yüzüme. Neka var dişim ben da evlendım.

Küçük ogli pişman olmiş, dün süzüm ceri ema iş işten çeçmiş.

Pare Bulan Siçan[38]

Ne var imiş, ne yog imiş. Bi vakıtlarda var imiş bi siçan. Siçanın bi cün olmiş paresiiii. Otormiş bi çüşede düşüniii. Çekerdek çok seveym. Alim çekerdek yema. Cenek düşüni. Çekırdekten olor oka cübre, lazım payçlayaym. Da isla alim fındık yema, bunun da doli olor cübresi. Lazım payçlama. Alim koz ema cenek düşüni siçan. Bu kozon da var kabugi, olor cübre, lazım payçlama. Siçan ciri derin düşünceyeee. Ne alsın o paresilen. Bi vakıt celi aklına, dey:

- Ben alim bu pareylen kızılcaylen aklık. Sürünim, otorim kapida. Bakarım celen cideni. Em cübre da olmaz çi ben payçlayaym em cüley hahahahhahah…

[38] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.

Siçan da o paresilen citmiş almiş kızılcaylen aklık. Sürünmiş peknam, çikmiş kapi ününe, celen cidene bakmiş. Cülmiş hahahaha em sürünmegın sefasını sürmiş. Cübre da olmamiş çi payçlasın. Aç kalmiş ema sefa sürmiş. Masal ceri, biz ileri. Düşmana taş, bize aş.

Parmak Çocok[39]

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi avci. Bi cün o avciyi çagırmiş arkadaşlari citma ava. Toplanmişlar ep beraber citmişlar ava. Avcının yüregi tutmiş, koşmiş kaldıklari yerın abdesanasına. Çikarçen abdesanadan birısi bagıri:

- Baba, babaaaa beni almaden nereye cideysın?

Avci çevrılı bakay ertarafına cürmey iç bi şi. Ali çikma abdesanadan cene birısi bagıri:

- Babaaa babaaaa babaaa beni almaden nereye cideysın?

Adam bakını nereden ses celi ne cürsün yerde parmak kadar bi çocok duri. Uzadi elını, ali o çocogi. Soray çocoga:

- Çimsın sen?

Parmak çocok dey:

- Sen beni enız ettın, ben senın çocogoniyım.

Adam şaşıri, ne yapsın ali parmak çocogi saray mendilına em kuyay cepına. Çikay abdesanadan em dey ayaktaşlana:

- Benım yüregım tutti, dil bişi isla. Ben evıme düneym ceri.

Avci ayaktaşlani koy onda cendısi düney eve. Karısi açın cüri kocasını şaşıri, dey:

- Uuuuu more adam sen ava citmedın mi?

Avci dey:

- Cittım ema yüregım tutti, iç isla dilidım. Çiktım abdesanaya ema bak ne etmişım!

Çikari mendilını cepından açay, açın açay karısi ne cürsün mendilde parmak kadar bi çocok. Çok şenıli se iç çocoklari yog imiş. Alilar parmak çocogi, yapaylar küçük bi ev. O evi koylar camda. Parmak çocok to camdaçi küçük evde otorimiş, yatimiş. Cel zaman cit zaman bi cün parmak çocok demiş babasına:

[39] Kadri Leskovci (1969-), Prizren.

- Baba, bana padişanın kızını aratırırmisın? Cürdüm bi cün ceçti pencerenın altından, çok cüzelidi. Aşık oldom ben padişanın kızına.

Adam ne yapsın nasıl aratırsın padişanın kızını parmak kadar bi çocoga. Ne yapsın cidey aratırma padişanın kızını. Düveri çi çocogi çok küçüktür, parmak kadardır. Padişa da dey:

- Etmez bişi, kızımi verırım ema senın evınden ta benım sarayıma ararım altın çüpri yapsın. Yapamasenız senın başını çeserım!

Adam düney evıneee. Sıklet tutay afff uff afff ufff sıkletten bilmey ne yapma. Çocogi dey:

- Ne var baba? Nesın buka sıkletli? Padişa kızını verdi mi?

Babasi dey:

- Çocogom, ben padişanın kızını sana aratırdım ema padişa aradi bizım evden ta sarayına kadar altın çüpri yapasın. Yapamasek benım başımi çeser.

Saba açın kovkay adam ne baksın evden ta saraya kadar altın çüpri olmiş. Oyandıri karısını, dey:

- Bak bak çüpri olmiş.

Şenılmişlar, adam citmiş saraya padişaya. Padişa süzüni tutmiş, kızını parmak çocoga vermiş. Evlendırilar padişanın kızını parmak çocoklen. Parmak çocok ciri cüvegi, anaylen baba çikay dişari. Parmak çocok silkını oli çok cüzel bi adam. Meger parmak çocok imiş peri, karısına dey:

- Bak beni çimseye düvermeyecen! Düverırsen, ben kaybolorom. Beni bulman içın kırk çift kuntra, kırk çift ruba paralarsın cene bulamasın!

Bi cün da düneylar uzak yerden padişanın çocoklari cüvegileri em asçerleri. Ceçeylar padişanın ününden beycirlerlen. Erçez toplanmiş, bakaylar. Motralar oynaşilar bu motraylen dokonilar, deylar:

- Bakın bizım kocalarımıza neka cüzel. Bakın küçük motramızın kocasına, parmak kadar. Çikamay evden dişari, ep evde otori.

Motralarilen oynaşilar, cüleylar. Cenegise parmak çocok çok cüzel siya bi beycirın üstündeymiş. Çok cüzelimiş em yakışıkliymiş, erçez

ona bakaymiş. Bunlar motralarilen oynaşırçen motralari dayanamamiş demiş:

- Asçerlerın arasında te bu siya beycirın üstünde o yakışıkli adam benım kocamdır.

Neka dey tebu süzi kocasi kaybuli. Kari çok üzüli ema atık yog imiş ne yapsın. Bi cün da ali boçasını çikay arama kocasını. Tosoy cebe dag tepe dolaşmiş. Kırk çift kuntra paralamiş ayaklarında. Kırk çift ruba paralamiş üstünde ararçen kocasını. Bi vakıt bi dagın tepesıne celmiş, atık yüriyememiş. Aylarlen yürümiş, yüregi da büyümiş. Cürmiş bi çeşme, yaklaşmiş su içma. Zar zor nefes alimiş em kaybetmiş cendısını. Açın bi vakıt açay cüzleni ne baksın cendısi bi koliba cibi küçük bi evde yatagın üstünde. Ne baksın yanında kocasi. Kocasi dey:

- Dedım mi düvermeyesın çimseye beni? Kaybolorom ebedi bulamasın. Bulman içın kırk çift kuntra, kırk çift ruba üstünde paralarsın.

Karısi çok şenılmiş çi kocasını bulmiş. Aglarçen kocasına demiş:

- Ya ep benımlen oynaşidilar, dokonidilar, aşalaydilar. Ben da dayanamadım seni cüsterdım, çi sen benım kocamsın.

Parmak çocok em karısi da atık saraya dünmeylar. Kalilar dagdaçi to küçük evde erçezden uzak yaşama. Ülinceye kadar da onda yaşamişlar, yaşlanmişlar. Masal ceri, biz ileri. Masala ayran, bize bayram.

Paşanın Çuvali[40]

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi ayle yaşaymış bi kasabada. O ailenın var imiş bi ogollari, cit zaman cel zaman çocoklari büyi. Oli evlenmek içın. Ana em baba bakaylar bi kız çocoklarına. Bulilar isla bi aylenın kızını, cideylar aratırilar. Kızın aylesi da çocogi pek begeni. Verilar kızlarını o çocoga. Ceçey aradan bi zaman evlenilar. Çocogon familiyasi kalabalık imiş. celen ciden çok olimiş. Celin saygida kusur etmeymiş. Cel zaman cit zaman çocoklari büyi bunlar da aray evlendırma çocoklani. Başlaylar kız bakma çocoklana. Bi cün kari dey kocasına:

- More adam ben çocogomoza buldum bi filanının kızını. Kız em asıl em cüzel. Aylesi da pek islaymiş, bize ugun.

Adam da demiş:

[40] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.

- Madam çi sen begenmisın cidam aratırma.

Yarındasi cün yolaylar misiçi arasın kızi. Misiçi cidey kızi aray. Kızın insanlari da çocogi begeni. Verilar kızi bu karinın çocogona. Aradan ceçey bi kısa vakıt evlendırilar. Yapaylar dügün, alilar celini. Celin pek asıl, sırali em cüzel. El evi pek begeni celini. Celi müsafirlar kutlama celini. Celin pek isla ema yüri cezey osori. Kaynanaylen kaynata utani müsafirlardan. Ceçey bi vakıt kaynana dey kaynataya:

- More adam biz ne yapacaz bu celinlen? Bizi da horedi erçezın ününde. Büle pek isla, er bi şi isla ema tebu ne osori yüzümüzi ali.

Kocasi dey:

- Ayt be kari merak etma onon da çaresi bulunur, sen sıkılma!

İçi cün sora kaynata saba celinden pişin kovkay. Celin cene er saba erçen kovkaymiş ev işleni bitırma kovkmaden ev insanlari. Açın cüri celin kaynatasi çi bundan pişin kovkmiş, dey kaynatasına:

- Efendi baba, bucun erçen kovkton.

Kaynatasi dey:

- Bucun pazar, kovktom erçen çikma pazara biraz işim var. Kaynanan kovkti mi düverırsın çi pazarda işım varidi.

Celin da:

- Tamam efendi baba anımanneye düverırım açın kovkar, demiş.

Adam pazara citmiş. Karısi da açın kovkmiş bakmiş kocasi yok. Celinıne sormiş:

- Efendi baba nerde?

Celin da demiş:

- Pazara citti, işi var imiş. dedi sana düverim.

Karısi şaşıri, dey celinıne:

- Uuuuu ne işi varidi oka erçen pazarda?

Bi vakıt sora tega celi kaynata eve. Almiş içi çuval koltogonon altına celmiş eve. Celin koşmiş karşilama kaynatasını. Cürmiş çuvallari kaynatasının koltogonon altında. Sormiş kaynatasına:

- Efendi baba nedır bu çuvallar?

Kaynata dey celinıne:

- Hiç sorma celin! Pazarda cürdüm bi kalabalık, benda yaklaştım bakma nedır o kalabalık. Ne cüriiimmm bu çuvallari dagıdilar paresız. Paşa bi çuval osorgana bi çuval altın verimiş. Ben da aldım içi çuval ema düşünim bir ay soraçi pazara kadar nasıl benlen ana doldoracaz?

Celin dey:

- Amaaannn efendi baba ne düşünisın. Ben halederım, osormam toplarım. Oldi mi bir ay sora pazar doldororom çuvallari. Sen cütürürsün, çuvallen altınlari alırsın. Zencin oloroz. Bir ay sıkarım dişımi. Onon kolayi var.

Kaynana em kaynata şenıli. Celin atık say sıkay dişını. Ep sıkay cendısını toplay osorganlani. Oli bir ay, kaynata celınıne veri çuvallari, dey:

- Kızım bir ay oldi. Al bu çuvallari cit doldor em sora bana cetır çi ben paşaya cütürim, em paşadan altınlari cetırim.

Celin ali çuvallari cidey doldorma. Yap olmay, yap olmay. Düney boş çuvallen dey kaynanasilen kaynatasına:

- Valla olmay, yapamaym. Oka tuttum, tuttum ema te bir ay ema yok çuvallar boş.

Kaynata dey:

- Neyse sen cene tut, bi cün belçi çuvallari doldororson.

Celin çikay dişari. Kaynatasi dey skarısına:

- Cürdün mi kari bak nasıl unutti adetını celin.
- Oooo more adam sagolasın. Bare yüzümüzi agartırdın. Erçezın yanında horedidi. Gayri ben da müsafirlar yanında utanmam. Ze alla var celin er bi türli isla. Demek çi alışkanlık yapmiş. Çeşke dişını da evvel sıksaydi. Bizi da horetmezdi insanların yanında.

Masal ceri, biz ileri. Düşmana yaglık bize saglık. Düşmana çümür, bize ümür.

Rasol Turşusi[41]

Bi yerde yaşaymış bi adam em karısi. Var imiş çocoklari da, karısi çok islaymiş. Cel zaman cit zaman kari astalani çok. Bi türli sag olmay.

[41] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.

Çok zayiflani. Adam karısını doktor doktor cezdıri. Cütürmedıgi yer kalmay. Cünden cüne da asta, cünden cüne da çok zayiflani. Kocasi bi cün çikay çarşıya ayaktaşlarınlen buluşi. Düveri ayaktaşlarına derdını, dey:

- Okadar doktor doktor cezdırdım. Hocalara cütürdüm iç bi şi pare etmedi. Ben da cittım metil ilaci satna aldım ne verırlar ayvanlara. Verdım karım içsın. Üle da ülecek, büle da ülecek. Belçi isla celır. Dayanamaym se çok eziyet çekey ema ülmedi ala tüle yaşay.

Ayaktaşlari dey:

- Nasıl yaptın üle bi şi?
- Valla başka çarem yogidi!

Karı çok asıl imiş. Tüle asta asta işleymiş. O sene da lana turşusi kurmiş. Bi cün da çok yanmiş içi, demiş cendi cendısına alim bi safa rasol suyi içeym, belçi isla celır. Citmiş almiş bi safa rasol suyi em içmiş. Rasol suyi çok isla celmiş. Bi kaç saat sora demiş kocasına:

- Avvv more adam içtım bucun bi safa rasol suyi çok isla celdi. Korse çi bi şiyım kalmadi.

Adam şenılmiş, demiş karısına:

- Mutfakta bi kasa rasol var, şüçür çi isla celmiş. Biz içmesık sen iç, sagol.

Bu kari da er cün birer içişer safa rasol suyi başlay içma. Cünden cüne sagoli. Kocasi çok şenıli. Cidey ayaktaşlarına düveri, dey:

- Oka doktor doktor, oca oca cezdım. Taaa metil ilaci verdım karım sagolmadi. Rasol suyilen sagoldi.

Adamın ayaktaşlari şaşırmiş! Demişlar adama:

- Ade cidam bakam kasanın içında ne var? Se turşi suyi astayi sagıltırmaz.

Epısi cideylar, cirilar adamın mutfagına. Çıkarilar kasayi avliya em dükeylar. Açın dükeylar ne cürsünlar kasanın dibinde bük bi ilan cebermiş. Kari ne almiş safaylen rasol suyi unutmiş kasanın kapagını kapama. İlan da içine batmiş, çikamamiş kasada cebermiş. Zerını da rasola kivırmiş. O zer kariya isla celmiş. Kari sagolmiş, iç bi şiyi kalmamiş. Er bi ilaç zer olabiler. Yabi zer da ilaç olabiler. Masal ceri, biz ileri.

Say Çeser Bandarayi[42]

Var imiş bi deli, binmiş bandaraya. İnsanlar toplanmiş, bakaylar ne yapay. Otormiş bandaranın üstüne tutulmiş, mazala enmey aşaya. Bre insanlar süley, deylar:

- En aşaya se tutar struya.

Deli mazala enmay. İnsanlar ne derselar desınlar deliyi bandaradan endıremeylar. Yok ne yapsınlar, çagırilar celsın milisiya endırsın aşaya. Milisiya celi, bi milis biney bandaraya. Delinın dey bi şi kulagına em eney bandaradan. Milis eney ema deli enmey. Açın oradan çeçeymiş bi adam, cüri kalabalık. Yaklaşi bakma ne oli, anlayamay. Soray birısına:

- Ne oli be? Bu kalabalık nedır?

İnsanlar deylar:

- Te bu deli bandaraya binmiş. Te kaç saatır çimse endıremey aşaya.

Adam dey:

- Aauuu tebu mi problem. Te şindi ben endırırım oni aşa.

Adam dey Milise:

- Bineym ben yalnız bi şi deym kulagına dogri ener.

Milis ta dey:

- Oooo biz saatlarlen ograşiz ema enmey.

Adam dey:

- Bineym ben bakarsın nasıl ener.

Milis ta dey:

- Asa bin!

Adam da biney bandaraya. Süley bi şi delinın kulagına em eney aşaya. Adam neka eney aşaya, deli da dogri eney adamın arkasına. Erçez şaşıri, nasıl endırebildi. Yaklaşi milis o adamın yanına em soray:

- Nasıl be endırdın bandaradan o deliyi?

Adam dey:

- Veç bi içi süz süledım kulagına dogri endi.

Milis soray:

- Ne dedın, allayse düver?

[42] Kadri Leskovci (1969-), Prizren.

Adam dey:

- Dedim en, se enmesen çeserım bandarayi!

Milis dey deliye:

- Ya benda be dedım sana ayni şiyi. En se enmesen çeserım bandarayi ema sen enmedın!

Deli cüley em dey:

- Eeee sen da ayni şiyi dedın ema sen akılisın bandarayi çesmesın. A bu adami seçerım delidır, say çeser bandarayi.

Üç Ayaktaş[43]

Var imiş bi bi aslan, bi kurt em bi tilçi. Üç bülesi ayaktaşimiş, cideylar avlama. Ciderçen yolda cürilar bi üçüz. Alilar üçüzi. Cideylar cideylar bi yerde cürilar bi koç. Onida yakalaylar. Cenegise cideylar cideylar bulilar bi oroz. Orozi da alilar. Cenegise cideylar cideylar celilar bi dagın tepesıneee. Onda durilar, otorilar se yorolmişlar. Aslan dey:

- Hayde kardaşlar, ayrışam. Ade sen ayır kurt kardaş!

Kurt ta dey:

- Aslan kardaş sen üçüzi al. Ben koçi alim, tilçi kardaşımız da orozi alsın.

Aslan dey:

- Nasıl olor üle? Bana üçüz çok. Sana koç çok. Tilçiye oroz az.

Aslan pi salay bi pençe kurta, kurt dogri üli. Tonda yerında kali. Tilçi korkidan edey altına. Aslan dey:

- Ade sen ayır tilçi kume! Bakam sen nasıl ayıracan bunlari?

Tilçi korkosondan dey:

- A be aslan kardaş koçi yersın sabalıga, üçüzi yersın kuşluga, orozi da yersın akşamlıga. Bana verırsen yabi cemik bereçat versın.

Aslan dey tilçiye:

- Tilçi kume nerde sen ügrendın büle ayrışma?

[43] Çazime Leskovci Leskovçalı (1948-), Prizren.

Tilçi dey:

- Rametli kurttan ne silkti papkeleni. Ondan ügrendım nasıl ayrışılır.

E T K İ N L İ K L E R
E V E N T S

Çanakkale Şehitleri'nin 111. Yıldönümü Anısına

DÜNYA TARİHİNE ALTIN HARFLERLE YAZILAN ÇANAKKALE ZAFERİ

CEMALİ TUNALIGİL[*]

ÖZET

Bu yazıda, Çanakkale Savaşı'nın 111 yıldönümü nedeniyle Çanakkale Savaşı'nın önemini, bu savaşta Türk halkının azılı düşmanlara karşı nasıl tek vücut olup canla başla savaşarak zafere ulaştığını, Türkün kutsal toprağı olan Çanakkale'nin geçilmez olduğu ve cehennemi andıran bu mücadelede dünyaya önemli bir ders verildiği anlatılmaktadır. Ayrıca metin, genç nesillere öğüt ve bilgi vermek amacıyla kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale, Çanakkale Savaşı, Çanakkale Zaferi

ABSTRACT

The text titled "The Victory of Çanakkale" commemorates the 111th anniversary of the Battle of Çanakkale. It describes the importance of the battle, how the Turkish people united against fierce enemies, fought with all their might to achieve victory, how Çanakkale, the sacred land of the Turks, was impassable, and how a valuable lesson was given to the world in this hellish struggle. Additionally, the text was written with the aim of providing advice and information to younger generations.

Keywords: Çanakkale, Battle of Çanakkale, Victory of Çanakkale

Sel gibi yağan kurşunların yaşandığı bu unutulmaz gelişmeler, I. Dünya Savaşı'nın gerek Türk gerek dünya tarihi açısından en önemli bölümünü hiç şüphesiz ki Çanakkale Savaşı işgal eder. Çünkü Çanakkale Savaşı'nı o dehşet anlarını yaşayanlar ve görenler kıyamet koptuğunun alametlerini içlerinde yaşamış zannederler. Dünya tarihi o güne kadar, bir metre kareye altı-yedi bin merminin düştüğü böylesi bir çetin

[*] Gazeteci, yazar, Bursa

savaşı görmemiştir. İşte, iki taraftan yarım milyondan fazla insanın hayatını kaybettiği bu büyük ve hafızalardan hiçbir zaman silinmeyecek savaştır Çanakkale…

Çanakkale Savaşı; Dünya Tarihi'nin kaderini değiştiren, Türk halkının şan ve şerefini en yüksek tepeye eriştiren, vatan toprağına sevgi duygusunu aşılayan, iman gücünü sonsuza dek bayraklaştıran ve bu savaşta savaşanları kutsal bir mertebeye ulaştırıp kahramanlaştıran Türk halkının kanıyla canıyla yarattığı görkemli bir destandır.

Çanakkale'de inanç ve büyük bir gayretin karşısında, düşmanın üstün maddi gücü ve teknik üstünlüğü diz çökmüş, soyut somuta karşı üstün gelmiş, adâletin ve haklının yanında hak olmuş, böylece hakkı olan Türk halkının zaferi tescillenmiştir.

Şanlı Çanakkale Savaşı'nda, kibirle gelenler, teknik ve askeri gücüne inananların nasıl boynu bükük büyük bir hüsranla nasıl döndüklerine, köhne haçlı zihniyetinin, büyük amaçlarla geldikleri ümit ışıklarının nasıl söndüğüne sadece Türk tarihi değil, Dünya tarihi de şahit olmuştur. Çanakkale Savaşı, 250 bin şehidin kefensiz yattığı, Türk'ün şanına şan kattığı ve boğazın soğuk ve azgın sularında bir devrin battığı yerdir.

İnsanın kendisinde olmayanı başkasına vermesi mümkün olmadığı gibi, bizim de halk olarak millî bir şuur kazanmadığımız sürece, söz konusu şuuru gelecek kuşaklara taşımamız mümkün olmayacaktır. Çünkü başka halklar sığ bir nehir gibi olan kısa, kısır ve gerçek dışı olaylarla şişirilmiş tarihlerini, kendi kuşaklarına tarih yerine destan diye okuturken ve geçmişlerine muhteşemlik kazandırmaya çalışırken, biz engin bir derya misali olan zengin ve gerçek tarihimizi, güçlü ve muhteşem kültürümüzü gelecek kuşaklara gerektiği kadar tanıtmamanın sancılarını yaşıyoruz. Kendi kendimize yaptığımız bu kötülüğü, en büyük düşmanlarımızın yapması bile mümkün değildir. Artık bu acı gerçeği itiraf etmenin ve gerekli tedbirlerin alınmasının zamanı çoktan gelmiş ve geçmiştir. İşte bizi asıl düşündüren ise budur.

Her Çanakkale gidişimde oradaki yaşananları görünce ve Çanakkale ile ilgili tarihçilerin anlattıklarını duyunca ve yine Çanakkale ile ilgili kitapları okuyunca, anlatılan destanları öğrenince aklıma ilk gelen şey, içim sızlayarak ve mırıldayarak söylediğim, o büyük ve unutulmaz destanı tüm çıplaklığıyla gözlerimiz önüne seren Çanakkale Türküsü'dür:

Çanakkale Şehitliği

Türk halkının dilinde yüz yıldan fazla söylenen ve unutulmayan Çanakkale Türküsü, Gelibolu Savaşı'nda şehit düşen yüzbinlerce askerimizi anan, bizlere bu kahramanlıkları ebediyen unutmamamızı ve millî birliği vurgulayan bir halk türküsüdür. Türküde "Aynalı Çarşı" sözcüğü savaş öncesi barış dönemini simgelerken kahramanlık, fedakârlık, ayrılık ve vatan sevgisi temaları işlenir.

1
Çanakkale içinde vurdular beni,
Ölmeden mezara koydular beni,
Of, gençliğim eyvah!
2
Çanakkale içinde aynalı çarşı,
Ana ben gidiyorum düşmana karşı,
Of, gençliğim eyvah!
3
Çanakkale içinde bir uzun selvi,
Ana ben gidiyorum düşmana karşı,
Of, gençliğim eyvah!
4
Çanakkale içinde bir dolu testi,
Analar, babalar ümidi kesti,
Of gençliğim eyvah!
Analar, babalar ümidi kesti,
Of gençliğim eyvah!

Çanakkale'ye her gidişimde ziyaret bittiğinde ve o kutsal topraklardan ayrılırken ruhum, soğuk bir demir kızgın bir ateşten nasıl çıkarsa öyle üzgün ve kırgın dönerim. Çünkü tarihimiz açısından nadir yerlerden biri olan, hatta Türk halkı için adeta kutsal topraklar değerinde olan Çanakkale'ye gelen ziyaretçilerimizin birçoğu İstiklâl şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un:

"Bastığın yerleri toprak diyerek geçme tanı
Düşün altında binlerce kefensiz yatanı,
Sen şehit oğlusun, incitme yazıktır atanı…"

Dizelerinde ifadesini bulan bir şuur ve bir bilinçten çok uzak olan bir durumda olması, hatta bu konu ve olayın özünden geçmişte olduğu gibi halâ habersiz olduklarını üzülerek ifade etmek istiyorum. Ah! Çekerek bu davranış ve uykudan hatta duyarsızlıktan ve dalaletten hâlâ kurtulamadığımızın ezikliğini içimde sızlayarak hissetmekteyim.

Geçmiş dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin Başbakanı ve daha sonra da Cumhurbaşkanı olan rahmetli Turgut Özal; gelenek görenek ve millî değerlerine sımsıkı bağlı olan Japonların Batı'ya meydan okuyan ilerleyişi ve sanayi kalkınması karşısında, 1980'li yıllarda Japon eğitim sistemine ilgi duyar. Bu nedenle inceleme ve araştırma yapmak üzere bir Japon pedagog heyetini Türkiye'ye davet eder. Eğitim alanında uzman olan bu Japon heyeti, ülkemizin birçok değişik bölgelerinde inceleme ve araştırmalar yapar. Çeşitli çalışma gruplarıyla görüşmeler gerçekleştirirler. Sonra bütün bu çalışma ve görüşmelerinin sonuçlarını açıklamak için heyet, Başbakan Turgut Özal'ın huzuruna çıkar. Özellikle eğitim alanında uzman olan heyetin kararı kısa, öz ve kesindir. Derler ki:

"Sizin gençlerinizde millî şuur yok."

Bu kadar; Başbakanlıkta bulunan Türk yetkililer üzerinde bomba tesiri yaratır ve büyük bir şok yaratır. Yaşadıkları bu soğuk duştan sonra, biraz da hayretler içinde:

"Nasıl yani…?" diyerek şu soru sorulur:
"Peki, siz Japonlar, gençlerinize millî şuur verme adına ne yapıyorsunuz?"

Bunun üzerine aldığımız "AMİN ALAYI" ile eğitime giriş yaparız ve ilk eğitime şok testler uygulayarak başlarız. Bu çocukları, uçak kadar hızlı giden trenlere bindirir ve çok katlı yollardan geçiririz. En üstün

teknolojiyle ve robotlarla çalışan dev fabrikalarımızı gezdiririz. Bu baş döndürücü teknoloji karşısında sarsılan ve şok olan çocuklarımıza deriz ki:

"Gördüğünüz bu hızlı trenleri ve üstün teknolojiyi sizin atalarınız yaptı. Eğer siz daha çok çalışırsanız, daha hızlı giden ulaşım araçları yapar, daha üstün teknoloji meydana getirir, daha gelişmiş ve modern fabrikalar kurarsınız."

Daha sonra bu çocukları Hiroşima ve Nagazaki'ye götürüp gezdiririz.

II. Dünya Savaşı'nda atom bombasıyla yerle bir edilen bu bölgeleri biz, gelecek nesillere ibret olsun diye aynen koruruz. Buraları çeşitli bilgiler vererek onlara gezdirir ve gösteririz. Atom bombasıyla hiçbir canlının ve bitkinin yaşayamaz hâle geldiği bu yerleri çocuklarımız büyük bir dikkat ve hayretle seyrederler. Bu gördükleri şeyler onların taze hafızalarında hiçbir zaman silinmeyecek derin izler bırakır. Ve yine deriz ki:

"Eğer siz çalışmazsanız, vatanınızı korumaz, milletinizi sevmezseniz, birlik ve dirlik içinde olmazsanız; işte böyle düşmanlar sizin ülkenizi bombalar, yakar, yıkar ve yaşanmaz bir hâle getirirler. Ama çalışırsanız, güçlü olursanız düşmanlar size saldırmaya cesaret edemezler. Vatanınız yücelir, milletimiz yükselir. Dünyadaki bütün insanlar size saygı duyarlar. Artık çalışmak ve çalışmamak konusunda kararınızı siz verin…'' Bu ikinci şokla çocuklarımız kendilerine gelerek iyi ve çalışkan bir Japon olmaya doğru ilk adımı atmış olurlar. Böylece de millî bir şuur kazanırlar."

Tam bu sırada orada bulunan Türk yetkililerden biri:

"İyi de bizim Hiroşima ve Nagazaki'miz yok ki" der.

Bunun üzerine Japonlar der ki:

"Sizin binlerce Hiroşima ve Nagazaki gibi değerleriniz var. Bizimkilerden çok daha etkili ve tesirli tarihi bölgeleriniz var. I. Dünya Savaşı içinde meydana gelen ve bir metre kareye altı bin merminin düştüğü Çanakkale Zaferi'nin kazanıldığı bu bölge; çocuklarınız ve gençlerinizin şok olması için yeter de artar bile."

Japonların verdikleri bu ibretli acı ders, bizim için çok büyük bir anlam taşımaktadır. Bu ibretli ders ve tabloyu gözler önüne seren Japonlar, bize öyle bir ders vermiş oluyorlar ki maalesef yen içinde kolumuzu kaybetmişiz de haberimiz yok dedirtecek kadar önemli, hatta kafalarımıza dank eden düşündürücü ve hayretler içinde kaldığımızın bir aşikârıdır adeta.

Aslını, esasını, öz benliğini, kimliğini, Türklük inancını, tarihini, kültürünü ve gelecek hedeflerini bilmeyen halkların, yeryüzünde sonsuza dek yaşaması mümkün olamaz ve tarih bugüne kadar da şahit olmamıştır.

İşte bu nedenle Çanakkale'yi ve orada yaşanan ve bize bu destanı ölümsüzlüğe kadar yaşatan atalarımızı hatırlıyor, gönlümüzde kutsallaşan bu yeri önemsememiz en başta lazım gelir ve Çanakkale'nin aziz milletimize, özellikle de gençlerimizin tarih bilincine büyük faydalar sağlayacağı düşüncesindeyiz.

Yazımı bir şiirimle tamamlamak istiyorum:

ŞEHİTLERDEN SELAM VAR

Bir ses gelir yıllar öncesinden
Örneği görülmemiş şanlı zaferden
Boğazı dar eden civan mertlerden
Bir selam gönderir şehitler Çanakkale'den
Dualar okunan temiz kalplerden
Ninni yerine ağıtla büyüyen bebeden,
Gelibolu bir mahşer meydanı,
Bize selam gönderir şehitler Çanakkale'den

Mehmet'ten, Hasan'dan, Çopur Ahmet'ten,
Gençliğine doymamış kınalı kuzulardan
Şehidine yaş döken Fatma Bacı'dan
Gerçekler söyler bir tarih Çanakkale'den.

Bir destan yazıldı öreği yok tarihte,
Çanakkale bambaşka, çehresi ülkemin,
Hasret kokar hâlâ toprağın al renginden
Unutmayın bizleri der tarih yazanlar Çanakkale'den.

(Cemali Tunalıgil; "Uzaklardan Bir Ses" adlı şiir kitabı, KIBATEK Yay, Sayfa:63, Yıl:2010, İzmir. Türkiye.)

İSKENDER MUZBEG'İN 60. SANAT YILI KUTLANDI

Kosova'da Türk halkının önemli değerlerinden biri olan gazeteci, eski siyasetçi, hukukçu, çevirmen, yazar ve şair İskender Muzbeg'in 60. sanat yılı Prizren'de kutlandı.

"60. Sanat Yılında İskender Muzbeg" programında şair ve yazarın 60 yıla dayanan edebiyat çalışmalarına ışık tutmakla birlikte "Atasözleri ve Kosova'da Birlikte Yaşama Gerçeği" adlı son kitabının
da tanıtımı yapıldı.

Prizren "Lumbardhi" sinema salonunda yapılan programa, KDTP Genel Başkanı ve Bölgesel Kalkınma Bakanı Fikrim Damka, milletvekili Fidan Brina Jılta, eski milletvekili Enis Kervan, Yunus Emre Enstitüsü Kosova Koordinatörü Ramazan Yılmaz, Kosova Türk Temsil Heyet temsilcisi, dernek başkanları, yazarlar, şairler, gazeteciler, aile üyeleri ve çok sayıda davetli katıldı.

Şiir dünyasına 1965 yılında Üsküp'te çıkan "Birlik" gazetesinde yayınlanan şiiriyle ayak basan İskender Muzbeg, bugüne kadar yazdığı çok sayıda kitapla Kosova'da Türk edebiyatında iz bırakmış bir şahsiyet olarak 60 yılı ardında bıraktı. Dolu dolu geçen bu 60 yılı kutlamak adına düzenlenen program, İskender Muzbeg'in oğulları Esin Muzbeg, Bengi Muzbeg'in ve kızı Belge Muzbeg'in babalarının hakkında ilham verici konuşmalarıyla başladı, ardından İskender Muzbeg hakkında sinevizyon gösterimi ile devam etti.

Akabinde Muzbeg, geçmişten günümüze kültür-sanat serüvenini anlatan kendi konuşmasını yaptı.

Şairin seçkin şiirlerinin, ünlü tiyatro yönetmeni Nafiz Gürcüali ve tiyatrocu Yunus Şimşek tarafından seslendirilmesi de programa ayrı bir renk kattı.

Kosova Türk Yazarlar Derneği Başkanı Zeynel Beksaç, Doğru Yol Türk Kültür Sanat Derneği Başkanı Nevzat Şundo, KTYD ve DOĞRU YOL TKSD Yönetim Kurulu Üyesi Aziz Serbest, Kosova Türk Yazarlar Derneği Eşbaşkanı Dr. Taner Güçlütürk, Muzbeg'in edebi yaratıcılığı, sanat yaşamı ve kültürel-sanatsal katkıları hakkında birer konuşma yaptılar. Kosova Türk Yazarlar Derneği Başkanı Zeynel Beksaç, 60. sanat yıldönümü vesilesiyle Muzbeg'e ödül plaketini sundu.

Devamında söz alan Tarihçi-Araştırmacı-Eğitimci Bedrettin Koro, KDTP Genel Başkanı-Bakan Fikrim Damka, Milletvekili Fidan Brina Jılta, Bashkim Qerkini, Şair-Yazar-Hukukcu Altay Suroy, Kosova Gazeteciler Derneği Başkanı ve Kosovaport Medyası İmtiyaz Sahibi Ercan Kasap, Yeni Balkan Gazetesi İmtiyaz Sahibi Mürteza Suloca, KDTP Eski Genel Başkanı-Bakan Mahir Yağcılar İskender Muzbegi'n 90 yaşındaki ilköğretim okulu öğretmeni Refet Kiser ve diğer konuşmacılar, şairin eserleri ve çalışmaları hakkında övgüyle söz ederek, anılarını paylaştılar.

Konuşmalarda İskender Muzbeg'in Türkçe'ye ve Türk edebiyatı ile kültürüne sağladığı kazanımlara vurgu yapıldı. Etkinlik, "Muzbeg'in yeni kitabını imzalayarak katılanlara armağan etmesi, çekilen hatıra fotoğrafları, verilen zengin kokteyl ve ikram ile son buldu.

BAL-TAM

İSKENDER MUZBEG'İN 60. SANAT YILININ KUTLANMASINDAN BİRKAÇ KARE

Dr. Taner Güçlütürk İskender Muzbeg'ın 60. Yıl sanat çalışmalarıyla ilgili hazırlamış olduğu bildirisini sunarken

İskender Muzbeg'ın 60. Yıl sanat çalışmalarıyla ilgili hazırlanan video gösterildi

Zeynel Beksaç İskender Muzbeg'e 60. yıl çalışma etkinlikleri nedeniyle Kosova Türk Yazarlar Derneği'nin in ödülünü takdir ederken

İskender Muzbeg'ın 60. yıl sanat yılı kutlamaları sonunda çekilen bir toplu fotoğraf

BALKAN TÜRKOLOJİSİNİN ÖNCÜ İSMİ PROF. DR. NİMETULLAH HAFIZ'A İTHAFEN PRİZREN'DE ANLAMLI BİR VEFA PROGRAMI DÜZENLENDİ

Taner GÜÇLÜTÜRK*

Balkan Türkolojisi denildiğinde, adı bir ilim disipliniyle birlikte anılan müstesna şahsiyetlerden biri olan Prof. Dr. Nimetullah Hafız, Kosova'nın Prizren şehrinde düzenlenen kapsamlı bir vefa programıyla onurlandırıldı. Yalnızca bir akademisyeni değil, Balkanlar'daki Türk varlığının dil, kültür ve hafıza düzleminde taşıyıcı sütunlarından birini merkeze alan bu etkinlik, aynı zamanda kurumsal vefanın, kültürel sürekliliğin ve ilmî sorumluluğun güçlü bir örneği olarak kayda geçti.

Prizren'in merkezinde yer alan Doku Kino salonunda gerçekleştirilen programa, Türkiye ve Kosova'dan üst düzey temsilciler, akademisyenler, kültür insanları ve çok sayıda davetli katıldı. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar (YTB) Başkan Yardımcısı Murat Kazancı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Başkanı Abdullah Eren, Türkiye'nin Priştine Büyükelçisi Sabri Tunç Angılı, Kosova Demokratik Türk Partisi (KDTP) Genel Başkanı ve Kosova Bölgesel Kalkınma Bakanı Fikrim Damka, ülkedeki Türk kurum ve kuruluşlarının temsilcileri ile Prof. Dr. Nimetullah Hafız'ın ailesi, gecenin anlamına tanıklık eden isimler arasında yer aldı.

Program, Prof. Dr. Nimetullah Hafız'ın hayatını, ilmî yolculuğunu ve Balkan Türkolojisine sunduğu katkıları anlatan sinevizyon gösterimiyle başladı. Açılış konuşmalarında, Gürcistan–Azerbaycan sınırında düşen askerî kargo uçağında şehit olan askerler için başsağlığı dileklerinin iletilmesi, törene hem insani hem de vicdani bir derinlik kazandırdı.

Dil, Kimlik ve Hafıza Üzerine Bir Ömür

Programın açılış konuşmasını, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi (BAL-TAM) Başkanı Dr. Ayla Hafız Küçükusta yaptı. Küçükusta şunları söyledi:

* Dr., Türkolog, Araştırmacı-Yazar, Şair, Kosova Türk Yazarlar Derneği Eşbaşkanı, Prizren Yunus Emre Enstitüleri Öğretim Görevlisi, BALTAM Danışma Kurulu Üyesi / taner.gucluturk@yee.org.tr, tanergucluturk@gmail.com

"Bugün burada, yaklaşık altmış yıllık bir emeği taçlandıran **"**Nimetullah Hafız Armağanı**"** kitabının tanıtımı için bir araya gelmiş bulunuyoruz.

Bu kitap, bundan yaklaşık on beş yıl önce Prof. Dr. Tacida Zubçeviç Hafız tarafından büyük bir emekle hazırlanmıştır. Bu süreçte, Türklük bilimine damgasını vurmuş, Balkan Türkolojisi ve aynı zamanda BAL-TAM'a büyük katkılar sunmuş çok değerli bilim insanları da kendisini yalnız bırakmamış, her biri özgün makaleler göndererek bu anlamlı çalışmaya katkı sağlamışlardır.

Ne yazık ki, geçen zaman içinde bu değerli hocalarımızdan Halil İnalcık, Erman Artun, Alija Džogović, Georg Hazai, Fahri Kaya, İsmail Cambazov, Dimitri Vasilyev, Harid Fedai, Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, Cengiz Hakov, Zeynep Korkmaz, Tuncer Gülensoy ve Dursun Yıldırım aramızdan ayrılmıştır. Onları rahmet ve minnetle anıyorum.

Bu değerli hocalardan en son aramızdan ayrılan özellikle Dursun hoca ve Tuncer hoca bugün burada bizimle birlikte olmayı çok istemişti.

Felç geçirmiş olmasına rağmen, "Bir defa daha Balkanlara çıkartma yapacağız. Kitabın tanıtımına mutlaka geleceğim." diyen Dursun Hocanın heyecanlı hali ve Gazi üniversitesindeki Perşembe seminerlerinde her karşılaştığımızda, "Nimetullah'ın kitabı hâlâ çıkmadı mı, ne zaman çıkacak?" diye sabırsızlanan Tuncer Hoca' nın gülümseyen yüzü hâlâ belleğimde tazeliğini koruyor. Hepsinin Mekanları cennet olsun.

Evet bu hocalar aramızda maalesef olamadı ama bizi hiçbir zaman yalnız bırakmayan ve her daim destekleyen çok değerli hocalarımız Abdurrahman Güzel, Ahmet Bican Ersilasun, Bilge Ercilasun ve Şükrü Haluk Akalın bugün burada bizimle beraberler.

Bunun içi onlara çok teşekkür ediyorum.

Evet, az önce de belirttiğim gibi bu kitap bundan yaklaşık on beş yıl önce hazırlanmış, ancak BAL-TAM'ın kısıtlı imkânları nedeniyle basımı bir türlü gerçekleştirilememişti. Zaman geçtikçe umutlar da azalmıştı, ta ki, Üç yıl öncesinde konuyu o dönem Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı olan Sayın Abdullah Eren'e anlatıncaya kadar. Kendisi hiç tereddüt etmeden,

"Biz bu kitabı basarız." deyince umutlar yeniden yeşerdi, çalışmalara başlandı ve işte bugün buradayız.

Bu nedenle de en büyük teşekkürüm Sn. Abdullah Eren'e ve tabi ki tüm bu süreç boyunca yardımcısı görevinde olan sonuna kadar desteğini esirgemeyen ve bizim bugün burada olmamızı sağlayan yeni başkanımız Sn. Abdulhadi Turus'a.

Ayrıca, bu süreç boyunca büyük özveriyle çalışan başta Muhammed Eser ve Baransel Mızrak Beyler olmak üzere tüm YTB ekibine en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Biz bugün burada, sadece bir kitabın tanıtımını yapmıyoruz. Bugün burada bir kuşağın emeğini, bir bilimin hafızasını, bir vefanın hikâyesini yaşatıyoruz.

Hepinize katılımınız ve desteğiniz için BALTAM ve şahsim adına en içten teşekkürlerimi sunuyor, tekrar hoşgeldiniz diyorum."

YTB Başkan Yardımcısı Murat Kazancı konuşmasında, Türkçenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması amacıyla uzun yıllardır birçok projeyi hayata geçirdiklerini belirterek, Prof. Dr. Nimetullah Hafız'ı "hayatını Türkçenin öğretilmesine ve yaşatılmasına vakfetmiş abidevi bir isim" olarak tanımladı. Kazancı, Hafız'a 2023 yılında Türkiye Mezunu kimliği dolayısıyla "Yaşam Boyu Onur Ödülü" takdim edilmesinin, YTB için bir gurur vesilesi olduğunu ifade etti.

TİKA Başkanı Abdullah Eren ise konuşmasında, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Balkan coğrafyasında Türk varlığının korunması mücadelesinde öncü şahsiyetlerin rolüne dikkat çekti. Eren, Prof. Dr. Nimetullah Hafız'ın Balkan Türkleri ve Türkolojisinin adeta yaşayan hafızasını temsil ettiğini belirterek, "Türkçe düşünerek, Türkçe yazarak ve Türkçe hayal kurarak bu topraklarda Türk kimliğinin devamı için çalışan büyüklerimizin başında geliyor" ifadelerini kullandı.

Türkiye'nin Priştine Büyükelçisi Sabri Tunç Angılı, Hafız'ın yalnızca akademik dünyaya değil, Balkan Türklüğüne ve Türk dünyasına da önemli millî katkılar sunduğunu vurgularken, Bakan Fikrim Damka ise Hafız'ın Kosova'daki Türk toplumunun Türkiye'ye ve dünyaya tanıtılmasında üstlendiği rolün altını çizdi.

Bir İlmi Mirasın Belgelenmesi: Prof. Dr. Nimetullah Hafız Armağanı Kitabı Tanıtıldı

Program kapsamında tanıtımı yapılan iki ciltlik "Prof. Dr. Nimetullah Hafız Armağanı" eseri, yalnızca bir armağan kitabı olmanın ötesinde, Balkan Türkolojisinin tarihsel derinliğini ve dönüşümünü belgeleyen kapsamlı bir kültürel hafıza çalışması niteliği taşıyor. YTB'nin desteği ve BAL-TAM'ın yakın iş birliğiyle hazırlanan eser, Hafız'ın yaşam öyküsünü, akademik serüvenini ve Türk dili, edebiyatı ile kültürüne sunduğu katkıları ele alan özgün makaleleri bir araya getiriyor.

Bu yönüyle kitap, Türkoloji ve Balkanoloji alanında çalışan akademisyenler, araştırmacılar, öğrenciler ve kültürel miras üzerine çalışan tüm ilgililer için önemli bir başvuru kaynağı sunuyor.

Gecede ayrıca Türkiye'den gelen Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun, Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın, Prof. Dr. Bilge Ercilasun, Prof. Dr. Abdülrahman Güzel ve Türk Dil Kurumu uzmanı Belgin Tezcan Aksu gibi alanın önde gelen isimleri, Prof. Dr. Nimetullah Hafız'ın hayatı, eserleri ve ilmî katkıları üzerine sunumlar gerçekleştirdiler. Bu sunumlar, Hafız'ın kişisel akademik başarılarının ötesinde, bir ekol ve zihniyet inşa ettiğini de gözler önüne serdi.

Vefa, Hafızanın En Güçlü Biçimidir

Panel oturumu ve plaket takdimiyle sona eren program, Balkan Türkolojisinin yaşayan hafızasına duyulan saygının kurumsal, ilmî ve insani boyutlarını bir arada sundu. Prizren'de gerçekleştirilen bu vefa buluşması, yalnızca bir şahsiyeti onurlandırmakla kalmadı, dilin, kültürün ve tarihsel sürekliliğin, ancak bu tür bilinçli sahiplenmelerle geleceğe taşınabileceğini bir kez daha hatırlattı.

Prof. Dr. Nimetullah Hafız için düzenlenen bu anlamlı program, Balkanlar'da Türkolojinin dününe olduğu kadar yarınına da tutulan bir ışık olarak hafızalarda yerini aldı.

VEFA PROGRAMI DÜZENLENMESİNDEN GÖRÜNTÜLER

Prof. Dr. Nimetullah Hafız'ın tanıtılmasında seyirci katılanlar

Türkiye Cumhuriyeti'nden gelen profesörler seyircilerle bir arada

Türkiye Cumhuriyeti'nden gelen profesörler seyircilerle bir arada

Vefa programına konuşmacı olarak Türkiye Cumhuriyeti'nden katılan Konuşmacı (soldan sağa Prof. Dr. Halûk Akalın, Prof. Dr. Ahmet B. Ercilasun, Prof. Dr. Abdurrahman Güzel ve Prof. Dr. Bilge Ercilasun)

Vefa programın açılışını yapan YTB Başkan Yardımcısı Murat Kazancı

BAL-TAM Başkanı Dr. Ayla Hafız Küçükusta "Nimetullah Hafız Armağanı" kitabı Hakkında bilgilerini sunarken

TIKA Başkanı Dr. Abdullah Eren "Nimetullah Hafız Armağanı" kitabının yayımlanması hakkında bilgilerini sunarken

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kosova Büyükelçisi Sabri Tunç Angılı Prof. Dr. Nimetullah Hafız'ın çalışmaları hakkındaki bilgilerini sunarken

Prof. Dr. Ahmet B. Ercilasun konuşmasını yaparken

Prof. Dr. Abdurrahman Güzel konuşmasını yaparken

Prof. Dr. Bilge Ercilasun bildirisini sunarken

Program sonunda Prof. Dr. Nimetullah Hafız onunla ilgili iki hazırlayan eşi Prof. Dr. Tacida Hafıza, kitabın basımı için tüm hazırlıkları ve baskı masraflarını üstlenen dönemin YTB Başkanı Dr. Abdullah Eren'e ve tüm katılımcılara ayrı ayrı teşekkür ederken

YTB Başkanı Yardımcısı, TİKA Başkanı Dr. Abdullah Eren'le birlikte Prof. Dr. Nimetullah Hafız'a çiçek verirken

Vefa programının sonunda Prof. Dr. Nimetullah Hafız BAL-TAM Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezine sunmuş olduğu maddi ve manevi destekleri için BAL-TAM ödülünü verirken

Türkiye Cumhuriyeti tarafından Kosova Cumhuriyeti'ne Büyükelçi olarak atandığından beri Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi'ne son derece değer veren ve ölçülmez maddi ve manevi katkılarda bulunan Büyükelçi Tunç Angılı'ya BAL-TAM ödülünü verirken

Y A Y I N L A R
P U B L I K A T I O N

AYLA HAFIZ KÜÇÜKUSTA'NIN BATI BALKAN TÜRK AĞIZLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ ADLI KİTABININ TANITIMI*

Ekrem ČAUŠEVİĆ**

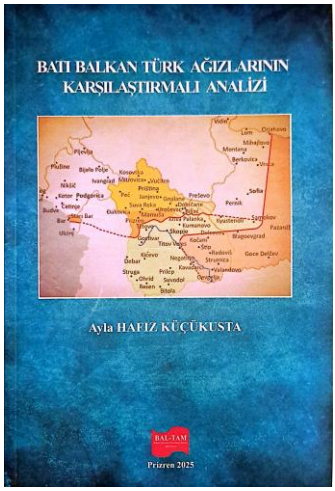

Dr. Ayla Hafız Küçükusta'nın Batı Balkan Türk Ağızlarının Karşılaştırmalı Analizi adlı monografisi, çağdaş Türkoloji literatüründe Batı Balkan Türk ağızları üzerine en kapsamlı ve metodolojik açıdan en disiplinli çalışmalardan birini temsil etmektedir. Eser, yalnızca kapsamı ve zengin içeriğiyle değil; aynı zamanda yazarın tarihsel, toplum dilbilimsel ve yapısal süreçleri bütüncül bir analitik çerçeve içinde bir araya getirme yeteneğiyle de dikkat çekmektedir. Kitap, uzun süreli saha çalışması, sistematik veri işleme ve net bir teorik yönelim sonucunda ortaya çıkmış olup Balkan Türk ağızları üzerine yapılacak tüm gelecekteki çalışmalar için bir referans eser niteliğindedir. Özellikle vurgulanması gerekir ki yazarın ampirik verileri ölçülü ve temkinli bir yorumlama çerçevesiyle birleştirmeyi başarması, çalışmasına ayrıca bilimsel bir ağırlık kazandırmaktadır.

1. Çalışmanın Yapısı ve Metodolojik Yönelim

Eser, Türk halklarının Batı Balkanlar'a gelişinden modern döneme kadar uzanan tarihsel süreci kapsayan ve açık biçimde sınırlandırılmış

** Prizren : BAL-TAM, 2025.-370 f.; 24 -cm. (Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Yayınları : 33 ; Dil Dizisi, 3)

** Emeritüs Profesör, Bosna Bilim Akademisi Daimî Üyesi Akademik

birkaç tematik ünite hâlinde yapılandırılmıştır. Giriş bölümleri, Türkolojinin gelişimine ve Balkan Türk ağızları üzerine yapılan önceki araştırmalara genel bir bakış sunarken, yazar aynı zamanda disiplin içindeki kendi konumunu da açık biçimde tanımlamaktadır. Metodolojik çerçeve, şu disiplinler arası yaklaşıma dayanmaktadır: diyalektoloji, dil tarihi, toplum dilbilimi ve tipoloji bu çalışmada paralel perspektifler değil, birbirine bağlı analitik katmanlardır.

Bu metodolojik şeffaflık, kitabın temel değerlerinden biridir. Yazar, sınıflandırma kriterlerini, materyal kaynaklarını ve mevcut verilerin sınırlarını açıkça belirtmekte, bu da araştırmaya eklemeler yapılmasını ve geliştirilmesini mümkün kılmaktadır. (bu yaklaşım, araştırmanın ileride eklemelerle zenginleştirilmesine ve geliştirilmesine olanak tanımaktadır.) Küçükusta'nın betimleyici sistemleştirme düzeyinde kalmadığını, özellikle saha verileri ile tipolojik genellemeler arasındaki ilişki bağlamında, diyalektolojik metodoloji üzerine daha geniş teorik tartışmalara düşünceli bir şekilde katıldığını vurgulamak önemlidir.

2. Tarihsel ve Art Zamanlı Ufuk/ Çerçeve/Horizon: Göçlerin ve Temasların Yansıması Olarak Dil

Hunların, Bulgarların, Avarların, Hazarların, Peçeneklerin, Kumanların/Kıpçakların ve Oğuzların göçlerini ele alan tarihsel bölümler, yalnızca kronolojik bir genel bakış sunmakla kalmayıp, aynı zamanda dilsel değişimi kavramak için de bir analitik çerçeve de sunmaktadır. Yazar, Balkan Türk ağızlarının gelişiminin uzun vadeli bir etnik karışım ve kültürel etkileşim sürecinden bağımsız olarak ele alınamayacağını ikna edici tutarlı bir argümantasyonla ortaya koymaktadır. Bu durum, dili sosyal ve tarihsel süreçlerle etkileşim içinde şekillenen dinamik bir sistem olarak anlamaya olanak sağlamaktadır.

Kitabın erken, orta ve yeni Oğuz dönemlerini kapsayan diyakronik bölümü, Balkan ağızlarını daha geniş bir Oğuz çerçevesine oturtmakta ve Osmanlı Türkçesiyle olan bağlantılarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Yazar bu sayede, önceki birçok çalışmada parçalı kalan tarihsel derinliği bütüncül bir biçimde sunmaktadır. Burada Küçükusta'nın Oğuz dilinin tarihçesindeki süreklilikleri ve kopuklukları ortaya koyması, ağızlar arasındaki soy ağacı ilişkilerinin daha net bir şekilde anlaşılmasını sağlaması özellikle değerlidir.

3. Batı Balkan Ağızlarının Eş Zamanlı Tanımı: Tipoloji, Değişkenlik ve Dil Bilimsel Koşullar

Yazar, eş zamanlı bölümde Bulgaristan, Kuzey Makedonya, Kosova, Karadağ ve Sırbistan'daki ağızları sunmaktadır. Kitabın bu bölümü özellikle önemlidir. Çünkü yazar, coğrafi ve dilbilimsel dağılımı

kesin bir şekilde ortaya koymakta, fonolojik ve morfolojik farklılıkların net bir tipolojisini sunmakta, ağızların geliştiği çok dilli ortamları analiz etmekte ve bu ağızların tipik ile atipik özelliklerini sistematik olarak ayırmaktadır.

Türk ağızlarının tipik ve atipik özellikleri arasındaki ayrım, Küçükusta'nın araştırmasına önemli bir katkı sağlamaktadır, çünkü önceki literatürde tipik-atipik ikiliği ihmal edilmiştir. Yazar bu yaklaşımla, daha kesin tipolojik karşılaştırmalar yapılmasına ve ağızların iç dinamiklerinin daha net anlaşılmasına imkân veren analitik bir çerçeve sunmaktadır. Ayrıca bu yaklaşım, dilsel yeniliklerin topluluklar içinde nasıl yayıldığına ve temas durumlarında nasıl istikrar kazandığına dair önemli içgörüler sunmaktadır ki bu da toplum dilbilimi kuramı için son derece önemlidir.

4. Yapısal Analiz: Fonetik, Fonoloji, Morfoloji, Sentaks ve Leksik

Kitabın en kapsamlı bölümü, dilsel düzeylerin ayrıntılı bir analizine ayrılmıştır. Fonetik ve fonoloji olağanüstü bir hassasiyetle ele alınmıştır: ünsüz sistemi, diftonglar, senkop, elisyon, ünlü düşmesi ve ses uyumundan sapmalar çok sayıda örnek ve net yorumlarla sunulmuştur. Morfoloji bölümünde ise durumlar, fiil biçimleri, sözcük türetimi ile iyelik ve durum ekleri incelenmekte; yazar özellikle Balkan ağızlarına özgü yenilikleri vurgulamaktadır.

Sözdizimi ve leksik bölümleri, daha kısa olmalarına rağmen gerçek dil kullanımından örnekler sunarak analizi tamamlamaktadır. Bu yaklaşım, yapısal özelliklerin günlük konuşmada nasıl ortaya çıktığını göstermekte ve ağız dinamiklerinin anlaşılması açısından çok önemlidir. Kitabın bu bölümü özellikle değerlidir çünkü yazar, mikro yapısal olguları makro yapısal süreçlerle ilişkilendirmeyi başararak, durumlarında dilbilgisel uyum üzerine yapılacak daha ileri araştırmalar için yeni bir alan açmaktadır.

5. Dil Teması ve Çağdaş Değişimler: Koruma ve Standarlaşma Baskısı Arasında

Kitabın en önemli yorumlayıcı katkılarından biri, temas hâlindeki dillerin (Bulgarca, Makedonca, Sırpça ve Arnavutça) Balkan Türk ağızlarının fonetiği, morfolojisi ve sözdizimi üzerindeki etkisinin analizidir. Yazar bu süreçlerin, söz konusu Balkan halklarının dilleri ve kültürleri arasındaki uzun süreli birlikte varoluşun ve karşılıklı etkileşimin bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda çok dilliliğin çevresel bir olgu değil, yapısal bir ilke olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece, Balkan Türk ağızları, farklı dil geleneklerinin unsurlarının iç içe geçtiği melez sistemler olarak tanımlanmaktadır.

Yazarın son dönemdeki değişimlere ilişkin analizi özellikle ilginç ve önemlidir: Son yirmi beş yılda medyada standart Türkçenin yaygınlaşması, kentsel alanlarda yeniliklerin hızlanmasına yol açmıştır. Yazar, bu etkinin sözdizimine de uzanabileceği ve uzun vadede ağız materyalinin kaybına yol açabileceği konusunda uyarıda bulunmaktadır. Değerlendirmesi keyfi değil, dilsel eğilimlerin hassas bir şekilde izlenmesine dayanmaktadır. Bununla birlikte kitap, Batı Balkan ağızlarının, özellikle kırsal ve geleneksel topluluklarda, kolayca bastırılamayan zengin ve istikrarlı bir otantik özellikler katmanını hâlâ koruduğunu göstermektedir. Bu durum, Türkoloji çerçevesinin ötesine geçen ve standardizasyon ile dilsel çeşitlilik arasındaki ilişki üzerine önemli bir tartışmayı başlatmaktadır.

6. Kitabın Bilimsel Katkısı ve Çağdaş Türkolojideki Yeri

Ayla Hafız Küçükusta'nın monografisi birkaç önemli katkı sağlıyor: a) saha çalışmasına dayalı çağdaş bir tipolojik-tanımlayıcı sentez; b) Balkan Türk ağızlarının kuzeybatı ve güneybatı olarak sağlam temellere dayalı sınıflandırması; c) bu ağızların tipik ve atipik özellikleri arasında sistematik bir ayrım; d) tarihsel, toplum dilbilimsel ve yapısal gerçeklerin entegrasyonu; e) çok dilli ortamların panoramik görünümü ve bu ortamların ağızların şekillenmesindeki rolleri.

Yazar, dil temasının nüanslarına olağanüstü bir duyarlılık ve konuşmacılara derin bir saygı gösteriyor; bu materyalin sunulma biçiminde açıkça görülmektedir. Mikro düzeydeki unsurlar (toplulukların kullandığı ağız) ile makro süreçler (göçler, standardizasyon, medya etkileri) arasındaki bağlantıyı kurma yeteneği, kılmaktadır. Ayrıca çalışma, dil canlılığı, temas yoluyla gerçekleşen değişimler ve ağız seviyelendirme süreçleri üzerine yapılacak yeni araştırmalar için alan açmaktadır.

Son Değerlendirme

Batı Balkan Türk Ağızlarının Karşılaştırmalı Analizi, Balkanlardaki Türk ağızları üzerine yapılacak gelecekteki çalışmalar için temel bir başvuru kaynağıdır. Zengin ampirik materyali, metodolojik açıklığı ve yorumlama derinliğini bir araya getiren kapsamlı bir monografidir. Kitap, Türkoloji, Balkan çalışmaları ve dil teması araştırmalarında kesinlikle vazgeçilmez bir referans niteliği taşımaktadır. Yazar Dr. Ayla Hafız Küçükusta'yı çabası, bilimsel titizliği ve Batı Balkan Türk ağızlarının karmaşık dilsel gerçekliğinin araştırılmasına yaptığı büyük katkıdan dolayı tebrik ederiz.

Y İ T İ R D İ K L E R İ M İ Z

N E C R O L O G Y

PROF. DR. LARS JOHANSON'U YİTİRDİK

Şükrü Halûk AKALIN*

Türk dil bilimi alanındaki araştırmalarıyla, geliştirdiği kuram ve yöntemlerle, yetiştirdiği öğrencilerle dünyaca tanınmış dil bilimci Prof. Dr. Lars Johanson'u yitirdik.

BAL-TAM Türklük Bilgisi Dergisinin Danışma Kurulu üyesi de olan Lars Johanson'un yaşam öyküsü, bir bilim insanının ötesinde, Türk dünyasını ve dilini küresel ölçekte temsil eden bir "Batılı elçi"nin hikâyesidir. 8 Mart 1936 tarihinde İsveç'in Köping şehrinde doğan Johanson, akademik temellerini çok dilli ve çok disiplinli bir eğitimle atmıştır. 1956-1959 yılları arasında Uppsala Üniversitesinde Germanistik, İskandinavistik, Slavistik, Türkoloji, Sanskrit ve Karşılaştırmalı Dil bilimi okuyarak dil bilimsel derinlik kazanmıştır. Eğitim sürecinde Viyana ve Stockholm Üniversitelerinde de bulunmuş, 1963 yılında ise bir yarıyıl boyunca İstanbul Üniversitesi'nde misafir öğrenci olarak Türk kültürüyle doğrudan temas kurmuştur. Doktorasını 1966 yılında Walter Björkman yönetiminde, Türkçe fiil dizimi üzerine savunduğu *Studien zur reichstürkischen Verbalsyntax* adlı teziyle tamamlamıştır.

Akademik kariyeri, onu İsveç'ten Almanya'ya ve oradan tüm Türk dünyasına taşıyan bir başarı zinciridir. 1971 yılında Uppsala'da Türk Dilleri doçenti, 1972'de Umeå'da Genel Dilbilim doçenti olmuştur. Johanson'un asıl efsaneleştiği yer ise Mainz Üniversitesidir; 1973 yılında burada Türkoloji profesörü olmuş, 1982'de Johannes Benzing'in ardından ordinaryüslük kadrosuna atanmıştır. Johanson, Mainz'i dünya genelinde "Dibilimsel Türkoloji"nin en saygın merkezi hâline getirmiş, burada dünyanın dört bir yanından gelen öğrencilere "doktora babası" olmuştur.

Johanson'un bilim dünyasına en büyük katkıları, geliştirdiği özgün modellerdir. Özellikle dillerin etkileşimini açıklayan *Kod Kopyalama Modeli* (Code-Copying Model), sadece Türkoloji için değil, genel dil

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi

bilim için de çığır açıcı kabul edilir. Bu modelde, diller arasındaki etkileşimi "blok" hâlindeki genel kopyalar ve yapısal özellikleri içeren seçilmiş kopyalar üzerinden açıklar; örneğin İngilizceden geçen *star* kelimesini genel, bunun etkisiyle *yıldız* kelimesinin kazandığı "meşhur" anlamını ise anlam kopyalaması olarak tanımlar. Ayrıca Türkçedeki görünüş (aspect) sistemini "bakış açısı" operatörleri üzerinden inceleyen modeli, alanın temel başvuru kaynağıdır.

Sadece bir teorisyen değil, aynı zamanda yorulmak bilmez bir alan araştırmacısı olan Johanson; Moskova, Taşkent, Bakü, Urumçi ve Tokyo gibi pek çok merkezde araştırmalar yapmıştır. Sovyetler Birliği döneminde Türkçe konuşulan bölgeleri kapsayan geniş araştırma gezileri düzenleyerek dilin yaşayan dokusuna hâkim olmuştur. 2001 yılında emekli olduktan sonra dahi çalışmalarını hızlandırmış, 1000 sayfaya yaklaşan ve kariyerinin zirvesi sayılan *Turkic* (2021) kitabını ve çevrimiçi Türkoloji ansiklopedisini hazırlamıştır.

2025 tarihinde aramızdan ayrılan Lars Johanson, geride yaklaşık beş yüz akademik yayın, editörlüğünü yaptığı *Turcologica* dizisi ve *Turkic Languages* dergisi ve yetiştirdiği öğrencileri bırakmıştır. Yaşamı boyunca Türkiye Cumhuriyeti Liyakat Nişanı (2008) ve TDK Üstün Hizmet Ödülü gibi pek çok onura layık görülmüş; bilimi, nezaket ve samimiyetle birleştiren eşsiz bir rehber olarak Türkoloji tarihindeki yerini almıştır.

Bilimsel mirası

Lars Johanson'un akademik külliyatı, sayısal niceliği kadar teorik derinliği ve çeşitliliğiyle de modern Türkolojinin en önemli sütunlarından birini oluşturur. Toplamda beş yüz civarında akademik yayına imza atan Johanson; dil ilişkileri, görünüş (aspect), söz dizimi ve fonoloji gibi alanlarda çığır açıcı modeller geliştirmiştir. Kariyerinin zirve noktalarından biri kabul edilen ve Cambridge Yayınları tarafından basılan *Turkic* (2021) adlı yaklaşık 1000 sayfalık eseri, Türk dil ve lehçelerini tek bir yazarın kaleminden bütüncül bir yaklaşımla ele alan en kapsamlı başvuru kaynağıdır. Ayrıca Brill tarafından yayımlanan *Encyclopedia of Turkic Languages and Linguistics* çalışmasının baş editörlüğünü yürüterek alanın en zengin dijital ansiklopedisini akademiye kazandırmıştır.

Johanson'un bilimsel kimliğinin temelini, Türkçe fiil sistemine dair derinlemesine analizleri oluşturur. 1966 tarihli doktora tezi *"Studien zur reichstürkischen Verbalsyntax"* ile başlayan bu süreç, 1971'de tamamladığı ve Türkolojinin temel kaynaklarından sayılan *Aspekt im Türkischen* (Türkçede Görünüş) adlı habilitasyon çalışmasıyla olgunlaşmıştır. Johanson, geliştirdiği *Bakış Açısı Operatörleri* modeliyle, Türkçedeki

görünüş ve zaman eklerinin işlevlerini olayları aktarma perspektifi üzerinden tanımlamıştır. Bu modelde, olay anı ile atıf anı arasındaki ilişkiler titizlikle incelenmiş; geleneksel dilbilgisi kitaplarındaki pek çok eksiklik bu sayede giderilmiştir.

Dilbilim dünyasına kazandırdığı en özgün katkı ise hiç şüphesiz *Kod Kopyalama Modeli*dir (Code-Copying Model). İlk kez 1992 yılında kapsamlı bir şekilde sunduğu bu model, diller arasındaki etkileşimi *genel kopyalar* ve *seçilmiş kopyalar* (anlam, malzeme, yapısal özellikler vb.) üzerinden açıklar. Örneğin, İngilizceden geçen *star* kelimesini genel bir kopya olarak görürken, bunun etkisiyle Türkçedeki *yıldız* kelimesinin kazandığı meşhur kişi anlamını bir *anlam kopyalaması* olarak tanımlar. Johanson, bu model aracılığıyla diller arası ilişkinin yoğunluğuna bağlı olarak söz dizimi dahil her alanın değişebileceğini somut örneklerle kanıtlamıştır. Bu teorik çerçeve, TDK tarafından yayımlanan *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler* (2007) adlı eseriyle Türkçede de geniş yankı bulmuştur.

Söz dizimi ve kelime türleri üzerine yaptığı çalışmalar, Türkolojide uzun süredir tıkanmış olan tartışmalara yeni ölçütler getirmiştir. Özellikle *altın yüzük* gibi yapılarda ad ve sıfat ayrımının kesin olmadığı yönündeki genel kanıya, Güney Sibirya Türk dillerinden getirdiği kanıtlarla karşı çıkmış ve bu tür yapılar için *Özdeşlik Eşlemesi* (Identity Apposition) terimini önermiştir. Ayrıca Eski Türkçedeki ses olaylarını ele aldığı *Alttürkisch als 'dissimilierende Sprache'* (1979) adlı çalışmasıyla fonoloji alanında da derin izler bırakmıştır.

Johanson'un etkisi sadece kendi yazılarıyla sınırlı kalmamış, editörlüğünü yaptığı yayın organlarıyla da Türkolojiye yön vermiştir. 1985'ten itibaren *Turcologica* dizi kitaplarının editörlüğünü yürütmüş ve 1996 yılında uluslararası düzeyde saygınlığı olan *Turkic Languages* dergisini kurmuştur. Johanson, Batılı diller için geliştirilmiş teorilere Türkçe örnekler bulmak yerine, Türkçe malzemeden hareketle genel dilbilim teorilerini sınamış ve bu yönüyle Türkolojiyi dil incelemelerinde yön gösterici bir konuma taşımıştır.

Bilim insanı olarak Johanson

Lars Johanson, modern Türkoloji dünyasında dil bilimsel Türkolojinin kurucusu ve Türkçenin batıdaki en etkili elçilerinden biri olarak kabul edilir. Bilim insanı, araştırmacı ve üretici kimliğiyle öne çıkan Johanson'un bu özellikleri şu şekilde ayrıntılandırılabilir:

Johanson, Türk dünyasını ve Türk dillerini parçalanmış bir yapı olarak değil, bütüncül bir bakış açısıyla ele alan nadir bilim insanlarındandır. Onun bilimsel yaklaşımındaki en belirgin fark, Türkçeyi başka diller için geliştirilmiş teorilere örnek bulma alanı olarak görmemesidir.

Johanson, aksine Türkçe malzemeden hareketle genel dil bilimi kuramlarını sınar ve bu kuramların zaaflarını göstererek kendi özgün modellerini sunar. Yazılarında gösterdiği titizlik imbikten süzülmüş niteliktedir. Her kelimesinin arkasında derin bir araştırma geçmişi bulunur. Ayrıca hem batı dilleri uzmanlığını hem de geleneksel Türkoloji birikimini birleştirerek her iki alanın sonuçlarını ciddiye alan üçüncü bir yol inşa etmiştir.

Johanson, sadece masa başında çalışan bir teorisyen değil, ömrü boyunca Türk dillerinin konuşulduğu her coğrafyayı ziyaret eden yorulmaz bir araştırmacıdır: 1960'lardan itibaren Londra, İstanbul, Ankara, Erzurum, Moskova, Taşkent, Bakü, Urumçi, Tokyo ve Yakutsk gibi merkezlerde yoğun alan araştırmaları ve incelemeler yapmıştır.

Üretkenliği ve Yayın Hayatı

Johanson'un akademik üretkenliği, nicelik ve nitelik bakımından olağanüstü bir seviyededir: Yaşamı boyunca yaklaşık beş yüz akademik yayına imza atmıştır. Bu yayınlar arasında ses bilgisi, biçim bilgisi, söz dizimi, dil politikası ve toplumsal dil bilimi gibi temel alanlarda çok sayıda eser bulunur.

Turkic (2021): Cambridge Yayınları'ndan çıkan yaklaşık bin sayfalık bu eser, bütün çalışma hayatının zirvesi kabul edilir ve Türk dil ve lehçelerini bütün olarak ele alan, tek yazarın kaleminden çıkmış en önemli yayındır.

1985'ten beri Türkolojinin en seçkin dizisi olan *Turcologica*'nın editörlüğünü yürütmüş, 1996 yılında ise alanın saygın yayın organı *Turkic Languages* dergisini kurmuştur. Ayrıca Brill tarafından yayımlanan çevrimiçi Türkoloji ansiklopedisinin baş editörlüğünü yapmıştır.

2001 yılında emekli olmasına rağmen en verimli dönemini emeklilik sonrasında geçirmiş; 2001'den sonra iki yüz elliden fazla yayın yapmış ve vefatından sonra 2027 yılında basılmak üzere hazırladığı çalışmalar bırakmıştır.

Lars Johanson, sadece yazan değil, aynı zamanda alandaki her yayını takip eden ve doksan civarında bilimsel değerlendirme yazısıyla akademik eleştiri kültürüne büyük katkı sağlayan bir "bilge araştırmacı" profilidir.

Eşi Éva Á. Csató Johanson ile çalışmaları

Lars Johanson'un eşi Éva Á. Csató Johanson ile yürüttüğü bilimsel ve akademik faaliyetler, Johanson'un kariyerinin son dönemindeki en önemli ve kalıcı eserlerinden bazılarını ortaya çıkarmıştır. Bu iş birliğinin en somut ve güncel örneği, Johanson'un son büyük yayını olarak nitelendirilen ve 2025 yılında Wiesbaden'de basılan *Lingua Turcica*

Agemica adlı kitaptır. Bu eser, Johanson'un üzerinde uzun süredir çalıştığı, 17. yüzyılda İsfahan'da kaleme alınmış olan *Türki-yi Acemi* metinlerinin kapsamlı bir giriş bölümüyle birlikte neşredilmesini içermektedir.

Çiftin akademik ortaklığı yayınların ötesinde, seçkin araştırma kurumlarındaki faaliyetleri de kapsamaktadır: 2005-2006 yıllarında Uppsala'da bulunan *Swedish Collegium for Advanced Study* bünyesinde, aralarında dünyanın önde gelen Türkologlarının da yer aldığı özel bir araştırma grubunda birlikte çalışmışlardır.

Johanson'un Türkoloji dünyasında kurduğu geniş dostluk ve iş birliği ağı, eşiyle birlikte yürüttüğü projelerin tamamlanmasında da kilit rol oynamıştır. Özellikle Brill tarafından yayımlanan ve alanın en zengin içeriğine sahip ansiklopedisi olan *Encyclopedia of Turkic Languages and Linguistics* gibi devasa projeler, bu tür yakın akademik iş birliklerinin bir yansımasıdır.

Johanson'un İsveç'teki Uppsala Üniversitesi ve diğer uluslararası merkezlerdeki çalışmaları sırasında Éva Á. Csató Johanson ile yürüttüğü faaliyetler, modern Türkoloji araştırmalarının metodolojik olarak gelişmesine katkı sağlamıştır.

İnsan olarak Johanson

Lars Johanson, akademik başarılarının ötesinde, çevresindeki insanlar ve öğrencileri üzerinde derin izler bırakan olağanüstü insani meziyetlere sahip bir şahsiyet olarak tanımlanmaktadır. Kaynaklara göre Johanson'un öne çıkan insani özellikleri şunlardır:

Johanson, nezaketi bir yaşam tarzı hâline getirmiştir. Kendisinden çok daha genç öğrencilerini karşılarken güler yüzlü bir tutum sergilemiş, hatta öğrencisinin paltosunu tutmaya kalkışacak kadar büyük bir alçakgönüllülük göstermiştir. Öğrencilerine ve genç akademisyenlere büyük bir şefkatle yaklaşmış, gelişimlerini yakın bir ilgiyle izlemiştir. Öğrencileriyle yaptığı görüşmelerde, onların ne demek istediğini tam olarak anlayabilmek için sonsuz bir sabır göstermiştir. Bir kelime hatasının arkasındaki mantığı anlamak için saatlerce sorular sorabilen, öğrencisinin ihtiyacı olduğunda onlara geniş zaman ayırmaktan kaçınmayan bir hocadır. Öğrencilerine olan desteği sadece derslerle sınırlı kalmamıştır. Örneğin, tezinin son aşamasındaki bir öğrencisinin yanına, öğrenci yurduna giderek iki hafta boyunca tezi baştan sona onunla okuyacak kadar büyük bir özveri sergilemiştir. Her zaman şakacı ve esprili bir hâli olan Johanson, çevresine pozitif enerji yaymıştır. Ciddi bilimsel ortamları bile ince esprileriyle yumuşatmasını bilmiştir. Öğrencilerini dünya görüşleri, hataları veya bireysel tercihleri nedeniyle asla "defter-

den silmemiş", aksine kendi yollarında ilerlemeleri için önlerini açmıştır. Konferanslarda öğrencilerini pür dikkat dinleyerek onlara en büyük teşviki sağlamıştır. Kısacası Lars Johanson, sadece dünya çapında bir bilim insanı değil aynı zamanda samimiyeti ve rehberliğiyle öğrencileri için mükemmel bir örnek ve dost olmuştur.

24 Kasım 2025'te aramızdan ayrılmış olsa da geride bıraktığı eserler kadar yetiştirdiği akademisyenler ve bıraktığı örnek yaşam tarzı varlığını sürdürecektir. Türkoloji dünyası onu yalnız büyük bir bilgin olarak değil; aynı zamanda zarafeti, cömertliği ve yol gösterici kişiliğiyle anmayı sürdürecektir.

Prof. Dr. Lars Johanson'un anısı önünde saygıyla eğiliyoruz.

DERGİNİN YAYIN İLKE VE PRENSİPLERİ / EDITORIAL PRICIPLES:

BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi uluslararası kaydı Paris'te yapılmış olan hakemli bir dergidir. Yılda iki kez, mart ve eylül aylarında yayımlanmakta olan BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi, Türkoloji ve yardımcı disiplinlerinin tüm alanlarında yapılan çalışmaları kapsamaktadır.

Dergimize daha önce herhangi bir yayın organında yayımlanmamış olan özgün çalışmalara, bilim ve araştırma alanlarında gerçekleşen farklı proje sonuçlarına öncelik tanınmaktadır. Bunun yanı sıra tanınmış, çağdaş ve geçmişe ait olan Türkologların portrelerine ve bibliyografyalarına da özellikle yer verilmektedir.

Ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren basın ve yayın organlarında (gazete, dergi, tv, internet vb.) gerek dergimiz ve gerekse de Merkezimiz ile ilgili haber, yorum ve fotoğrafların adresimize gönderilmesi ya da iletişim kanalları yoluyla bize iletilmesi rica olunur.

Dergiye gönderilecek yazılar öncelikle analitik ve bilimsel objektiviteyi içerisinde bulundurmalıdır. Gönderilen yazıların dipnotları ve kaynakçasının bilim standartlarına göre uygun olması gerekmektedir. Bu dergide yayımlanan makale ve yazılar kaynak gösterilmek şartıyla alıntı ve atıf şeklinde kullanılabilir.

Derginin dili Türkçedir. Ayrıca İngilizce, Rusça, Almanca ve Fransızca yazılmış bilimsel makaleler de kabul edilir. Ancak bu dillerde yazılan makalelerin geniş bir Türkçe özetine yer verilmelidir.

Başlık 12 kelimeyi geçmemeli, bold ve büyük harflerle yazılmalı, İngilizce ve Özet'in yazıldığı dildeki karşılığı bold ve küçük harflerle başlığın altında yer almalıdır. Yazar adı, başlığın altına yazılmalı, görev unvanı, kurum adresi ve e-posta bilgileri italik olarak bir yıldızla soyadına ilintilendirilerek, ilk sayfanın altında verilmelidir. Özet, 150-200 kelime arasında ve yazının özünü verecek tarzda hazırlanmalıdır. Özet içinde kaynak, şekil, çizelge bulunmamalıdır. Özetin hemen altında en az üç, en fazla beş anahtar kelime verilmelidir. Özet ve Anahtar Kelimeler Türkçe ve özetin yazıldığı ikinci dilde hazırlanmalıdır.

BAL-TAM TÜRKLÜK BİLGİSİ için hazırlanan çalışmaların kapsamı sayfa sayısıyla sınırlandırılmış değildir. Çalışmaların bilgisayarda, 1 satır aralığında, hece genişliği 126 mm'yi ve uzunluğu 195 mm'yi kapsayacak şekilde (11 harf büyüklüğünde font Times New Roman biçiminde) olması, çalışmaların başında Türkçe ve İngilizce özet ile anahtar kelimelerine yer verilmesi gerekmektedir.

Çalışmalar, biri mutlaka diskete veya CD'ye kayıtlı olmak üzere, iki kopya çıktısıyla birlikte dergi adresine ve aynıca internet iletişim yoluyla derginin e-postasına teslim edilmelidir.

Dergiye gönderilen yazıların yayımlanıp yayımlanmaması kararı BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi ve derginin bilim-hakem kuruluna aittir.

Dergide ifade edilen görüş ve fikirler yalnız yazarlarına aittir. Bunlar, her zaman BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi'nin genel düşünce ve görüşlerini yansıtan metinler olarak değerlendirilmezler.

Eğer yazı gönderen kişi, dergimize ilk defa yazıyorsa bu kişinin çalışmasının ekinde bir fotoğraf ile birlikte, çalıştığı bilimsel alanını belirten kısa bir öz geçmişini de göndermesi uygun görülür.

BAL-TAM TÜRKLÜK BİLGİSİ

TAM KÜTÜPHANESİNE GÖNDERİLEN YAYIMLAR /THE PUBLICATIONS SENT TO THE LIBRARY OF BALTAM:

KİTAPLAR

1. Prof. Dr. Ahmet B. ERCİLASUN, Meseleler Defteri -Bir Bilim Adamının Zihin Yolculuğu- Ötüken Yayınları, İstanbul, 2025,
2. Ahmet Bican ERCİLASUN, Bozkır Hikâyeleri, Bilge Yayınları, İstanbul, Nisan 2025,
3. Bilge ERCİLASUN, Bir Vatan Kaybettiler, Balkanların Fethi ve Kaybını Ele alan Romanlar Üzerine Bir İnceleme, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2020,
4. Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL, Bizim Yonus, Eyüp Sultan Belediyesi Yayını, İstanbul, 2021,
5. Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL, Alaeddin Gaybi Kaygusuz Abdal, Türk Edebiyatı Tarihinde İlk Türkçe Yazılan Eser Gülistan Akçağ Yayınları, Ankara, 2022,
6. Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL, Kaygusuz Abdal Külliyatı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2022,
7. Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL, Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatında Dört Kapı Kırk Makam, Akçağ Yayınları, Ankara, 2023,
8. Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL, Türk Dünyası Üzerine Yazdıklarım, Akçağ Yayınları,Ankara, 2022,
9. Alray Suroy RECEPOĞLU, Kosova'da Sarı Saltık'tan Leyla Saz'a, Prizren, 2025,
10. Halveti Pir Seyyid Yahya Şirvani Vird-i Settar, Derleyen: Hasan Şükrü Yayıntaş, İzmir, Eylül 2014,
11. Osman Nuri TOPBAŞ, Kur'ân-ı Kerîm Işığında Nebîler Silsilesi Hazret-i Muhammed Mustafa 1. ve 2. Cilt, İstanbul, 2022.

DERGİLER

1. Bağ-lar, Edebiyat, Düşünce ve Kültür Dergisi, Sayı 7, YTB Yayınları, 2024,
2. Bağ-lar, Edebiyat, Düşünce ve Kültür Dergisi, Sayı 9, YTB Yayınları, 2025,
3. Bağ-lar, Edebiyat, Düşünce ve Kültür Dergisi, Sayı 10, YTB Yayınları, 2025.